

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ**

**Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції
(1 жовтня 2013 р., м. Дніпропетровськ)**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президенті України
(Протокол № 09/161 від 30 вересня 2013 р.)*

Редакційна колегія:

д.держ.упр., проф. С.М. Серьогін (голова),
д.істор.н., проф. Є.І. Бородін (заступник голови),
д.держ.упр., проф. О.Ю. Бобровська, д.держ.упр., проф. Ю.П. Шаров.,
д.держ.упр., проф. Л.Л. Прокопенко, д.держ.упр., доц. В.М. Дрешпак,
д.філос.н., проф. В.Г. Вікторов., к.е.н. О.В. Курінний (відп. секретар)

С 77 Сталый розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення :
матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 1 жовт.
2013 р. / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. –
328 с.

У збірнику матеріалів конференції оприлюднено результати наукових досліджень із соціально-філософських та психологічних питань сталого розвитку, пошуку та застосування механізмів та інструментів регулювання соціально-економічного розвитку територій з позиції сталості, ефективності інвестиційної та інноваційної складових забезпечення сталого розвитку, ролі органів державної влади та місцевого самоврядування в забезпеченні розвитку територій різного рівня.

Розрахований на фахівців державного і галузевого секторів економіки, державного, регіонального та муніципального управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів.

УДК 332.14
ББК 65.050.22(4Укр)

© Дніпропетровський регіональний
інститут державного управління
НАДУ при Президенті України,
2013

ВСТУПНЕ СЛОВО

Лавиноподібне наростання процесів глобалізації та набуття нею силового характеру з відтворенням спектру негативних соціально-економічних наслідків для багатьох країн світової спільноти об'єктивно висувають питання щодо адекватних заходів та визначення перспектив. У цьому контексті в стратегічних сценаріях глобального розвитку ХХІ століття особлива увага приділяється дематеріалізації виробництва та пошуку співвідношення і взаємозв'язку між новою техніко-технологічною основою виробництва і гамою концептуально нових підходів до забезпечення суспільного розвитку. Йдеться про достатньо мірою ще не осмислену проблему з діаметрально протилежними наслідками, а саме стрімкий розвиток високих технологій і наявність руйнівних процесів, породжуваних науково-технічним прогресом.

У людства на сьогодні є два шляхи дій щодо підтримання необхідного для задоволення зростаючих потреб економічного зростання, один з яких пов'язаний зі сталим розвитком, а інший з нестійким та непередбачуваною траєкторією. Очевидно, що конституціювання соціального в структурі цивілізаційного процесу, в сучасний період, як ніколи раніше, пов'язується з імперативом сталого розвитку. Згідно з визначенням сутності сталого розвитку він є системою інтегрованих компонентів екологічного, економічного і соціального спрямування.

Відомо, що витоки сталого розвитку як світової проблеми припадають на 90-ті роки ХХ століття. В Україні підґрунтя новому орієнтиру розвитку було закладено практично водночас з проголошенням незалежності. Проте тільки через двадцять років було розроблено ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», але не прийнято в якості нормативного акту «Національну парадигму сталого розвитку України».

Така помірність в просуванні до нового суспільного порядку віднаходить пояснення в домінуванні в національному просторі техногенного типу економічного розвитку з задіянням природомістких засобів виробництва. Якщо оцінити в цілому рух в напрямку визнаної світом концепції сталого розвитку, то можна констатувати фрагментарні, а не системні дії за векторами його складових. Природно, що в науковій і практичній діяльності за такого стану нагромадилася маса принципових суперечностей і невирішених питань. Водночас окремими дослідниками проблеми сталого розвитку нагромаджено достатньо обширний матеріал з піднятого питання, сформувалися специфічні поняття, які потребують апробації науковою громадськістю та об'єднання у розгорнуту цілісність.

З цієї позиції видається доцільним проведення вже четвертої міжнародної конференції «Сталый розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення». Основною метою проведення конференції ми вбачаємо розвиток

наукової думки щодо сучасних проблем сталого розвитку в усьому спектрі їх наукового пізнання, творчому обміні науковими здобутками і постановці завдань до вирішення на найближчу перспективу. За її результатами з нагромадженням наукових узагальнень можна прогнозувати створення необхідних теоретичних передумов для утвердження адекватної національним особливостям методологічної парадигми сталого розвитку.

Висловлюємо вдячність усім, хто прийняв участь у роботі конференції і формуванні цього збірника тез, а також розраховуємо на подальший розвиток наукового співробітництва.

Доктор наук з державного управління, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
директор Дніпропетровського регіонального
інституту державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України

С.М. СЕРЬОГІН

СЕКЦІЯ І **МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ** **СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ**

Авраменко Наталія Леонідівна **ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ** **РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВОДОКОРИСТУВАННЯ**

У сфері державного управління водноресурсним потенціалом принцип стійкого розвитку трансформується у стратегічний принцип стійкого водокористування, при якому постійно зберігаються й підтримуються умови, що дають змогу задовольняти суспільні потреби у воді, що відповідає санітарно-гігієнічним, екологічним, технічним та іншим вимогам відповідно до цілей водокористування як держави в цілому, так і кожного регіону зокрема.

Одними із основних завдань економічного регулювання ринкових відносин з метою раціонального водокористування та зниження навантаження на водне середовище є реалізація принципу «забруднювач платить», а також забезпечення залежності розмірів плати за скиди забруднюючих речовин від обсягів і рівня їх небезпечності для НПС та здоров'я населення [4, с. 53].

Найбільш ефективним економічним засобом водноекологічної безпеки зарубіжних країн є запровадження платежів за водокористування і скид стічних вод у водні об'єкти, а також штрафів за недотримання екологічних нормативів тощо. Екологічні податки не тільки сприяють реалізації ринкового принципу – «забруднювач платить», а є дієвим стимулом для введення екологічно чистих технологій і виробництв та суттєвим джерелом поповнення бюджету [1, с. 35].

Водні об'єкти нашої держави постійно втрачають свою здатність до самовідновлення через скиди промислових стічних вод, внаслідок чого на водопідготовку збільшуються обсяги затрат та погіршується екологічний стан водойм. Аналіз водоспоживання в Україні протягом 2005 – 2011 рр. (табл. 1) показує, що кількість нормативно-очищених вод починаючи з 2009 року збільшується, але існуюча мала потужність очисних споруд (на рівні 2005 р.) призводить до повернення у водні об'єкти великої кількості неочищеної води [2].

Основними джерелами формування коштів для вирішення водохоронних завдань в Україні є плата за спецовикористання водних ресурсів і податки за скиди поллютантів.

Податковий кодекс України вніс значні корективи стосовно Порядку обрахунку податку за скиди забруднюючих речовин, особливо в розрізі установлення ставок податку за скиди шкідливих речовин у водні об'єкти. Це, безумовно, повинно впливати і на обсяги надходжень. Але на практиці ситуація протилежна – обсяги надходжень при суттєвих зростаннях ставок податку зменшилися в 1,3 – 1,5 рази (табл. 2).

Таблиця 1

Динаміка водоспоживання в Україні

Рік	Забрано води з природних водних об'єктів, млн. куб. м	Спожито свіжої води, млн. куб. м	Загальне відведення зворотних вод, млн. куб. м	У тому числі			Потужність очисних споруд, млн. куб. м
				забруднених		Нормативно-очисних	
				усього	з них без очищення		
2005	15083	10188	8900	3444	896	1315	7688
2006	15327	10245	8824	3891	1427	1304	8104
2007	16352	10995	8917	3854	1506	1245	7768
2008	15729	10265	8655	2728	616	1357	7518
2009	14478	9513	7692	1766	270	1711	7581
2010	14846	9817	8141	1744	312	1760	7425
2011	14651	10086	8044	1612	309	1763	7687

Таблиця 2

Динаміка пред'явлених екологічних платежів, млн. грн.

Показники	Рік					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Пред'явлені екологічні платежі – всього (млн.грн.)	980,3	1071,4	1209,6	1508,7	2122,8	1931,2
в т.ч.: за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	75,0	69,7	88,0	93,7	60,3	73

Аналіз наведених статистичних даних [2] щодо сплати екологічних платежів за період 2007 – 2011 рр. свідчить про те, що плата за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти в середньому складає 2,8 – 6,5 % від загальної суми екологічних платежів [3, с. 55].

Однією із причин ми вважаємо відміну лімітування забруднення в діючому Порядку обрахунку податку за скиди, а також штрафних санкцій.

Введений в дію Порядок обрахунку податків за скиди у водні об'єкти в нашій державі (з 01.01.2011 р.), на нашу думку, має ряд недоліків:

1) не відповідає басейновому принципу регулювання водокористування – не враховуються регіональні водноекологічні особливості річкових басейнів порівняно із зарубіжними державами. Так, наприклад, у Нідерландах, Франції та Голландії плата за забруднення вод для кожного місцевого водного джерела встановлюється з урахуванням його асимілюючої здатності, виду шкідливих речовин, що скидаються в нього, терміну експлуатації очисних споруд. Плата за забруднення вод для кожного річкового басейну відрізняється і залежить від стану водних об'єктів, в які здійснюється скид стічних вод, від вартості підтримки сприятливої якості водних джерел та їх відновлення. Але специфіка техногенного навантаження річкових систем нашої держави у діючому Порядку обрахунку не врахована. Наявний коефіцієнт $K_{oc}=1,5$ може застосовуватись для обрахунку податку у випадку скиду лише в замкнені водні екосистеми, тобто – в озера та ставки;

2) у формулах розрахунків податків за скид відсутні лімітні обсяги скидів, які були наявними з 1999 р., коли було введено в дію «Інструкцію про порядок

обчислення збору за забруднення НПС», затверджену наказом Мінекобезпеки України та ДПА України від 19 липня 1999 р. № 162/379. Дана інструкція визначала на території України новий на той час порядок обчислення і сплати збору за скиди забруднюючих речовин у поверхневі, територіальні та внутрішні морські води і через систему комунальної каналізації. Розмір збору за забруднення встановлювався підприємствам на підставі затверджених лімітів для підприємств-водокористувачів, фактичних обсягів скидів шкідливих речовин, нормативів збору за одиницю забруднень, відповідного коригуючого коефіцієнту $K_{рб}$, що і враховував регіональні басейнові особливості;

3) не визначені штрафні санкції для платників податків за понаднормований скид забруднюючих речовин у водні об'єкти. Раніше у випадку понаднормованого забруднення НПС, більш ніж установлено лімітами, підприємство сплачувало штраф з урахуванням коефіцієнта кратності для обрахунку штрафів (до 1999 року значення коефіцієнта кратності встановлювалось рішенням місцевих рад народних депутатів і змінювалося від 1 до 4, а починаючи з 1999 року Наказом ДПА України його значення дорівнювало 5).

Таким чином, від удосконалення Порядку обрахунку податків за скиди поллютантів у водні об'єкти підвищиться ефективність басейнового принципу управління водними ресурсами, який не лише визначає оптимальні умови для раціонального використання водних ресурсів, а й передбачає надійні фінансові джерела для проведення заходів з водоохоронної діяльності як на рівні регіонів, так і держави в цілому. Від ефективності удосконалення системи екологічного оподаткування збільшиться обсяг надходжень до бюджету, а також видатків на водоохоронні заходи, що згодом відобразиться на екологічному стані водних об'єктів, загальній захворюваності населення, стані екологічної безпеки держави, що є складовою сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Авраменко Н. Л. Екологічне оподаткування як складова державного регулювання екологічної безпеки України // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища: монографія / за ред. д.е.н., проф. О. І. Маслак. – Кременчук : Кременч. нац. ун-т ім. М. Остроградського, 2012. – С. 33 – 50.
2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – 4
3. Гусятинський Д. М. Ефективність податкового регулювання водокористування в галузях економіки // Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених «Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку», м. Ірпінь, 18 квітня 2013 р. – Ірпінь : НУДПСУ, 2013. – С. 54 – 55.
4. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

Беззубко Лариса Владимировна
**ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ТА КОНТРОЛЬ
ЯК НАЙВАЖЛИВІШІ ЗАСОБИ РЕГУЛЮВАННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ**

Здійснення сталого розвитку територій визначає необхідність вирішення економічних, соціальних і екологічних задач та проблем територій. Це неможливо здійснити без партнерства органів місцевого самоврядування і членів територіальної громади у прийнятті управлінських рішень, розробці стратегічних планів розвитку територій. Сторони партнерства мають певні функції, ролі, обов'язки в системі такого партнерства, сприяти подальшому розвитку такого партнерства.

Так, органи місцевої влади повинні:

- визначати шляхи та ефективні механізми залучення громадян на всіх етапах прийняття управлінських рішень;
- забезпечити прозорість процесів прийняття управлінських рішень шляхом:

- 1) широкого розповсюдження інформації про заходи з тим, щоб громадяни могли брати в них участь;
- 2) надання доступу до інформації, що стосується всіх аспектів життя територіальної громади;
- 3) постійного звітування перед членами громади.

Інтереси членів громад представляють численні громадські організації. Громадські організації повинні визнаватися органами місцевої влади як основні партнери, представники інтересів громадян. До основних функцій громадських організацій в системі соціального партнерства влади і громади відносяться наступні:

- захист прав та інтересів членів громади;
- експертна оцінка, контроль та моніторинг за управлінськими рішеннями, виконаннями стратегічних планів розвитку територій.

Задля забезпечення ефективної участі громадськості у процесі вироблення політики Кодекс кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень Ради Європи [1] пропонує різні рівні залучення, які мають використовуватися як органами влади (зокрема – місцевими), так і організаціями громадянського суспільства: інформування, консультування, створення широкого діалогу та діалогу-співпраці, партнерства.

В сучасних умовах важливим є експертиза управлінських рішень, яка сприяє виробленню найбільш ефективних підходів до вирішення наявних проблем розвитку територій.

Контроль сприяє відстеженню процесів розробки політики з метою стимулювання прозорості, а також забезпечення максимального врахування інтересів громадян.

Серед напрямів громадського контролю важливе місце займає контроль над бюджетним процесом на рівні місцевого самоврядування. Слід зазначити, що зараз він практично обмежений лише проведенням бюджетних слухань

напередодні ухвалення місцевого бюджету та жодним чином не поширюється на питання прозорості виконання його витратної частини. А аналіз витратної частини місцевого бюджету має значне суспільно-політичне та соціально-економічне значення [2].

По-перше, це є найбільш дієвою формою громадського контролю за діяльністю органів влади у міжвиборчий період. По-друге, саме такий аналіз показує реальні, а не декларовані пріоритети діяльності посадовців та те, наскільки місцева влада ефективно виконує покладені на неї функції. По-третє, дає можливість зрозуміти рівень та характер задоволення/незадоволення потреб громадян та різних суспільних груп у наданні відповідних послуг. По-четверте, викриває найочевидніше джерело корупції, фінансових зловживань та посадових злочинів. По-п'яте, показує інтегральну картину соціально-економічної політики місцевої влади, оскільки структура бюджетного споживання в умовах вимивання обігових коштів, недоступності поточного кредитування та звуження платоспроможного ринку нерідко перетворюється ледь не на головний фактор економічного життя регіону. По-шосте, дає можливість порівняти різні підходи до визначення та реалізації місцевої освітньої політики та виявити успішні приклади інноваційних підходів до управління фінансовими ресурсами та їхню результативність.

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади – оцінка діяльності органів виконавчої влади, а також ефективності прийняття та виконання ними рішень з метою підготовки пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем. Вона істотно підвищує рівень управлінських рішень, їх обґрунтованість. Основним завданням щодо поширення цього методу є формування базових суб'єктів громадської експертизи, удосконалення технологій її проведення; поширення досвіду проведення громадської експертизи.

Таким чином, для сталого розвитку територій необхідною умовою є проведення громадського контролю і експертизи управлінських рішень органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Кодекс кращих практик громадської участі у процесі прийняття рішень Ради Європи. – Режим доступу : www.coe.int/t/ngo/.../Code_Ukrainian_final.pdf. – Назва з екрану.
2. Бюджетна прозорість місцевої освіти : методичний посібник / упорядники : В. О. Власенко, К. В. Гандзюк, Б. С. Назаренко, В. В. Таран. – К., 2012. – 80 с. – Режим доступу : cpsa.org.ua/files/23.pdf. – Назва з екрану.

Бобровська Олена Юріївна
**КОРПОРАТИВНИЙ ІМІДЖ МІСТ ЯК ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ
ПРОЦЕСІВ ЇХ РОЗВИТКУ**

Радикальні зміни в організації суспільного життя привели до стрімкого розвитку соціального явища «імідж», яке формує масову свідомість і спільне уявлення про якості міста, почуття довіри (чи недовіри) людей до влади, господарюючих у місті суб'єктів, умов життя, праці й дозвілля. Імідж міст і

регіонів починає впливати на прийняття рішень стосовно побудови стратегічних і поточних відносин з «носіями» іміджу.

Первісними ланками формування іміджу країни в цілому є територіальні утворення і міста. Імідж міста забезпечує йому положення в рейтингу з іншими містами, відношення до нього інших міст, регіонів і країн, навколишнього середовища. Заради підвищення іміджу активується поява нових ідей і форм організації життя, поведінки людей, господарюючих суб'єктів і всієї вертикалі влади. Унаслідок зазначеного імідж став розглядатись як впливовий чинник розвитку. І хоч він не є ні товаром, ні елементом ринку він потребує значних зусиль з його створення, підтримки й розвитку.

Імідж міста розглядається як сукупність характеристик і показників його обличчя, створювана засобами інтегрованих комунікацій в уявленні населення, окремих цільових груп і зацікавлених сторін. У ньому асоціюються думки про місто, пов'язані з його діяльністю, рівнем розвитку окремих сфер, видів і напрямів діяльності, що притягують до них симпатії, бажання жити і працювати в цьому місті, навчатись і самореалізовуватись, створювати новий бізнес, бути інвестором, працювати в державних чи недержавних секторах економіки.

Останнім часом імідж розглядається як стратегічний важіль і інструмент появи нових джерел інвестування розвитку міст, оскільки зростання економічних та інших можливостей багатьох міст без сприятливого їх образу не можуть привертати до себе увагу інвесторів, ділових кіл країни і зарубіжних партнерів до плідної взаємодії, співпраці й допомоги.

У містах концентрується багато видів діяльності, які здійснюються в різних сферах, підсистемах і секторах, у різних організаційно-правових формах суб'єктів господарювання в місцевому самоврядуванні завдяки людському потенціалу і людському капіталу та формують уявлення про міста як особливі складні соціально-економічні системи, що створюються і функціонують завдяки побудові й розвитку тісних відносин між владою і людьми, їх взаємній довірі і співпраці. У процесі діяльності формуються й розвиваються організаційні, економічні, правові, соціальні та інші відносини, що реалізуються в конкретних діях і конкретних результатах, у пошуках їх найбільшої корисності для жителів міста від плину місцевих процесів.

Участь у суспільних процесах, спільна комунальна власність міст, надання містам права самоврядування формують корпоративний характер відносин і створюють підґрунтя розгляду міст як корпоративних особливого типу. Доказами такої трансформації стає закріплення за жителями міст рівних прав як учасників спільних місцевих дій із самостійного вибору цілей власного розвитку, засобів і способів їх досягнення. Вони спираються на правові й політичні засади інституту публічної влади, системні зв'язки та відносини, що склались історично, унаслідок постійного проживання в межах однієї території і спільних прагнень жителів.

Створюються і умови збігу інтересів жителів, влади й бізнесу в економічному розвитку міста, соціально-культурній і духовній сферах, в інноваційному розвитку, виробничо-операційній діяльності, соціальному і

фізичному захисті та задоволенні потреб населення. Це поглиблює «корпоративність» діяльності міст і мотивує врахування цієї обставини у вирішенні всіх питань, пов'язаних з розвитком міст.

Укріплення корпоративного характеру процесів місцевого самоврядування і об'єктивних процесів перетворення міст на соціально-економічні квазікорпорації створює умови для використання корпоративного способу управління містами, а відтак і надання іміджу міста статусу корпоративного. Його слід розглядати через механізм реалізації корпоративних відносин, забезпечення корпоративних прав, досягнення спільних інтересів, задоволення спільних потреб і врахування уявлення про місто як об'єкто-суб'єкт створення конкурентних переваг, інвестиційної привабливості і людської зацікавленості містом як містом власної мрії.

Корпоративний імідж розуміється як імідж міста в цілому, а не окремих його сфер чи досягнутих результатів. Це узагальнена спільна точка зору про досконалість його економічної, соціальної, природної, культурної, науково-технічної та інших сфер його середовища, що дозволяє чітко окреслити образ міста, яке формує у його прихильників бажання співпрацювати з ним, брати участь у його розвитку, робити спільні і стратегічні кроки в майбутньому.

Зростання корпоративного іміджу міста слід розглядати з точки зору довгострокового і сталого розвитку, який не приносить «швидких» грошей, але безпосередньо впливає на вимір напрямів і шляхів розвитку і їх забезпечення. В умовах глобалізації сам факт високого корпоративного іміджу міста стає чинником його привабливості у світовому просторі, що мотивує пошук шляхів його постійного і систематичного підвищення.

Склад і зміст основних теоретичних понять і категорій предметного поля формування корпоративного іміджу свідчить про складність процесу його формування і необхідність виокремлення в системі місцевого самоврядування спеціальної функції управління іміджетворенням міста. Змістом її реалізації мають стати процеси формування, підтримки і просування іміджу міста за його складовими, налагодження технологій іміджбїлдингу, оцінка і аудит його процесів і їх удосконалення.

Процес формування іміджу має безперервний динамічно змінюваний у часі й залежний від розвитку та саморозвитку соціуму характер. Постійно переосмислюється його зміст під впливом плину і якості корпоративних відносин, поглиблюються й оновлюються принципи взаємодії, напрямки розвитку, підтримки їх сталості і подаються вони у новому форматі. Хоча, безумовно, у кожному місті є багато вічних цінностей, але під час формування корпоративного іміджу вони визначаються як такі, що не враховуються в його оцінці. Ідеться про сьогоденні, повсякденні надбання, які дозволяють на їх основі вибудовувати шляхи підвищення чи підтримки іміджу, запроваджуючи його заходи в стратегічному плані розвитку міст.

Корпоративна оцінка іміджу міста формується і відображає різні види діяльності в ньому і їх безпосередні досягнення. Кумулятивна оцінка враховує думку різних професійних і цільових груп. На неї впливають результати господарської, інноваційно-інвестиційної, науково-технологічної, проектно-

модернізаційної, фінансової, соціальної та інших видів діяльності, результати яких створюють матеріальну і фінансову основу заходів із підвищення іміджу. Показники розвитку міст за різнобічними видами діяльності достатньо широко наведені в муніципальній і регіональній статистиці і є інформаційно-аналітичною базою для оцінки іміджу продукції і послуг, створюваних у місті. Їх необхідно застосовувати і для оцінювання рівня і тенденцій зміни загального іміджу міста.

Як системний захід формування корпоративного іміджу доцільно застосовувати технології іміджбідлінгу, здатні реалізовувати ряд функцій: інформаційну, пізнавальну, детермінуючу, прогнозну, репуґаційну, соціально-адаптивну.

Планування заходів із підвищення корпоративного іміджу повинно здійснюватись диференційовано за кожною з його складових, ураховуючи показники зміни рівня іміджу. Формалізований вираз зміни рівня корпоративного іміджу міста порівняно з попереднім періодом може бути представлений його комплексним інтегральним показником (I_{KI}):

$$I_{KI} = \sqrt{I_{КСВ} * I_{ОКК} * I_{ІН.ПР.} * I_{ДІЛ.АКТ.} * I_{ЕК.ЗРОСТ.} * I_{СОЦ.ЗРОСТ.} * I_{КОНКУРЕНТ}}$$

де $I_{КСВ}$ – індекс іміджу міста за рівнем корпоративної соціальної відповідальності;

$I_{ОКК}$ – індекс іміджу міста за рівнем організаційної корпоративної культури;

$I_{ІН.ПР.}$ – індекс іміджу інвестиційної привабливості міста;

$I_{ДІЛ.АКТ.}$ – індекс іміджу міста за рівнем ділової активності;

$I_{ЕК.ЗРОСТ.}$ – індекс іміджу показників економічного розвитку міста;

$I_{СОЦ.ЗРОСТ.}$ – індекс іміджу показників соціального розвитку міста;

$I_{КОНКУРЕНТ.}$ – індекс конкурентоспроможності іміджу міста.

Кількість показників, які враховуються під час при розрахунку корпоративного іміджу, обираються самим містом. Водночас слід пам'ятати, що кожний із них також може бути інтегрованим. Тому процедура оцінювання повинна передбачати спочатку оцінювання кожної складової іміджу, а потім їх об'єднання в комплексну інтеграційну оцінку.

Розробка інституційного забезпечення формування моделей корпоративного іміджу міст повинна спиратись на корпоративну політику і корпоративну стратегію, кодекс корпоративного управління, кодекс корпоративної поведінки, регуляторні механізми (постанови і рішення державної і місцевої влади), збалансовану систему показників розвитку та інші інституційні інструменти і механізми.

На сьогоднішній день формування іміджу міст перебуває на стадії становлення, але потреба в ньому вже чітко виокремилась. Його формування та просування створюють умови для подальшого стабільного розвитку міст, заснованого на врахуванні широкого кола інтересів міста і зацікавлених осіб.

Гнатенко Аліна Ігорівна

КОНЦЕПЦІЯ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

На конференції з навколишнього середовища та розвитку «Порядок денний ХХІ ст.» ще у 1992 р. було проголошено зобов'язання держав щодо досягнення сталого розвитку. З цього часу принцип, покладений в основу концепції сталого розвитку, активно застосовується у виробленні геополітичних пріоритетів світового, національного та регіонального розвитку. Пізніше, під час проведення Світового саміту тисячоліття, 08 вересня 2000 р. Україна підписала «Декларацію тисячоліття» й офіційно визнала досягнення сталого розвитку національним завданням. Поряд з тим, в основу діяльності Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку і її заключної доповіді «Наше спільне майбутнє» покладено триєдину концепцію розвитку, яка була підтверджена на Всесвітньому саміті ООН зі сталого розвитку у 2002 р.

Як відомо, сталий розвиток регіонів на основі здійснення раціональної регіональної політики відповідно до розробленої та затвердженої державної стратегії регіонального розвитку може стати одним з найважливіших факторів економічного зростання національної економіки як у період відносної макроекономічної стабілізації, так і в період функціонування національної економіки в умовах світової фінансової кризи. Перехід до стратегічного планування регіонального розвитку є важливим моментом, тому що ставить владу в нову більш потужну позицію, в якій можливий перехід від парадигми функціонування до парадигми розвитку.

Теоретичні дослідження проблеми ефективного стратегічного планування у сфері державного управління сталим регіональним розвитком перебувають у колі наукових інтересів як зарубіжних, так і вітчизняних вчених.

Спочатку поняття «стратегічне управління» і «стратегічне планування» були розроблені в рамках теорії управління фірмою, але поступово ці ідеї були перенесені і на управління містами, регіонами та державою. На регіональному рівні ці концептуальні установки в основному базуються на моделі «регіон-квазікорпорація», тобто за аналогією з великою компанією орієнтовані на генерування безлічі центрів прибутку і враховують інтереси населення конкретної території [1].

При цьому зовнішнє середовище (національне та зарубіжне) стає не менш, а в ряді випадків більш важливим, ніж внутрішнє. Зовнішнє середовище регіонів характеризується невизначеністю і мінливістю, неповнотою інформації, таїть загрози та виклики. Щоб вижити і розвиватися в таких умовах розробляється образ бажаного майбутнього (бачення – vision, місія, цілі) регіонів та способи їх досягнення шляхом зміни регіонів та їх оточення, тобто стратегій. При цьому цілі співвідносяться з ресурсами, можливостями, потенціалом регіонів. Поведінка регіонів спрямована, головним чином не на реагування після того, що сталося, постфактум

(усунення наслідків, адаптацію до середовища), а на передбачення, попереджувальні дії, тобто вона стає не тільки активною, але і проактивною. Таким чином, регіони забезпечують не просто економічне зростання, а свою якісну зміну, тобто сталий розвиток.

На сьогодні, не зважаючи на те, що способи вирішення проблем регіонального розвитку є схожими, єдиного підходу до процесу стратегічного планування у сфері державного управління регіональним розвитком до сих пір не виокремлено.

Вважаємо за необхідне наголосити, що розробка та затвердження концепції регіонального розвитку є першочерговою, початковою складовою в системі здійснення стратегічного планування. На підставі концепції розробляються стратегічні плани розвитку регіонів – цільові комплексні документи, в яких концептуальні положення набувають докладного та конкретного обґрунтування, а також відображають узгодження проблемних питань.

Опираючись на систему стратегічного планування, необхідно наголосити на відмінностях між концепцією та стратегією (табл. 1).

Як показує практика, не всі концепції регіонального розвитку знаходять своє відображення у стратегіях. Причини є різними, але найпоширенішим є те, що вони не відповідають основним критеріям стратегічних планів, а саме: мають комплексного характеру, відсутня їх практична спрямованість, слабка орієнтація на використання переваг, потенціалу регіонів та ін.

Поряд з тим, відсутність суспільно схваленої і прийнятої стратегії регіонального розвитку знижує не тільки якість державного управління, але і завдає шкоди іміджу регіону та органів публічної влади.

Таблиця 1

Відмінності між концепцією та стратегією регіонального розвитку

Критерії	Концепція	Стратегія
Зміст поняття	Документ, який містить генеральний задум, що визначає стратегію дій при реформуванні, реалізації проектів і програм; це система поглядів та ідей, спрямовані на вирішення конкретних проблем [2, с. 231].	Документ, у якому визначаються пріоритети, стратегічні цілі та напрямки розвитку держави, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць [2, с. 234].
Значущість	Слугує основою для розробки стратегії	Є результатом практичної спрямованості концепції
Етапи	Інформаційно-аналітичний Аналітико-діагностичний Концептуально-орієнтовний Прогнозно-орієнтовний [4]	Концептуально-орієнтовний Проблемно-орієнтовний Проектно-орієнтовний Реалізація планів [3; 5]
Характер документа	Рекомендаційний	Обов'язковий до виконання
Практична спрямованість	Не завжди знаходить своє відображення в стратегіях, що схвалюються і реалізуються	У разі схвалення є орієнтиром розвитку і передбачає відповідальність за невиконання положень,
Кінцевий результат	Вибір стратегії розвитку	Вибір шляху реалізації через конкретні програми та проекти

Таким чином, концепція є основним, першочерговим документом в системі стратегічного планування регіонального розвитку. Поряд з тим, стратегія повинна стати її логічним, науково обґрунтованим продовженням, інструментом дієвої і ефективної регіональної політики, що, у свою чергу, передбачає максимальну реалізацію потенціалу кожного з регіонів та сприяє підвищенню рівня життя населення. Адже це є необхідною умовою на сучасному етапі модернізації регіонального розвитку, трансформації всієї системи державного управління.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. С. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / А. С. Гальчинський, О. С. Власюк, О. В. Литвиненко та ін. / за ред. А. С. Гальчинського. – К. : НІСД, 2003. – 328 с.
2. Латинін М. А. Стратегічне планування : [навч. посіб.] / М. А. Латинін, Т. М. Лозинська, І. В. Дунаєв; за заг. ред. д.е.н., проф. О. Ю. Амосова. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – 248 с.
3. Вакуленко В. М. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях [Навч. посіб.] / В. М. Вакуленко, В. В. Мамонова, Ю. П. Шаров. – Ужгород : Патент, 2004. – 198 с.
4. Стратегічне планування : метод. вказівки для слухачів магістерської підготовки всіх форм навчання / М. А. Латинін, Т. М. Лозинська. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – 35 с.
5. Шаров Ю. П. Стратегічне планування в муніципальному менеджменті: концептуальні аспекти [Текст] : монографія / Ю. П. Шаров. – К. : УАДУ, 2001. – 302 с.

Гончарук Валентина Віталіївна

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ще у 2000 р. на саміті ООН Україна прийняла до реалізації базові цілі III тисячоліття, які узагальнені в концептуальних положеннях щодо забезпечення сталого розвитку. Українською науковою елітою у їх контексті розроблено довгострокову національну стратегію сталого розвитку, в основу якої покладено політику забезпечення соціальності в системі трансформаційних перетворень. При цьому квінтесенцією соціальної політики постає спрямування соціальної складової сталого розвитку на «...недопущення руйнівних соціальних конфліктів, шляхом справедливого розподілу благ між людьми» [1, с. 19].

Між тим за результатами діагностування результатів незалежного господарювання впродовж 1991-2012 рр. встановлено факти «...високого рівня нерівності та бідності...», які «спричиняють соціальне напруження і соціальні конфлікти, погіршення криміногенної ситуації в суспільстві» [2, с. 6].

Реалією життя стала бідність працюючого населення. Рухаючись до абсолютизації всього економічного, що пов'язано з отриманням доходу чи то прибутку, людина, пов'язана з підприємницькою діяльністю, стала

«хижаком». Проста людина найманої праці стала сприйматися бізнесом, який абсолютизував все економічне, у якості якоїсь перепони на шляху до раціоналізації ринку за напрямом доходності.

Тільки впродовж 1990 – 2011 рр. кількість найманих працівників в економіці країни зменшилася з 24666 тис. осіб до 12093,8 тис. осіб, тобто більше ніж у 2 рази [3]. За станом на початок 2011 р. номінальна середня місячна заробітна плата найманих працівників за абсолютним значенням складала тільки 96,0 % від рівня 1990 р. При цьому на початку 2012 р. заборгованість із заробітної плати населенню складала майже 1 млрд. грн. Такий рівень заробітної плати не кореспондувався з динамікою цін. За нашими розрахунками споживчі ціни в період з 1990–1996 рр. зросли у 109 798 разів, а впродовж 1997 – 2011 рр. – ще у 6,0 разів [3]. Якщо врахувати факт того, що з введенням у 1996 р. в обіг гривні було здійснено деномінацію всіх цінкових показників за співвідношенням 1 : 100 000, то при загальному зростанні цін впродовж 1990 – 2011 рр. у 6,6 раза номінальна середня місячна заробітна плата найманих працівників залишилася на рівні 1990 р. Природно, що наслідком подібних асоціальних змін стало погіршення рівня споживання продуктів харчування. Якщо у 1990 р. пересічний українець споживав 941,1 кг продуктів харчування, то у 2011 р. лише 759,6 кг, що на 208,6 кг менше від медично встановленої норми [3; 4, с. 475]. При цьому ми не беремо до уваги якість харчування [3].

Оскільки здоров'я є похідною від харчування, то закономірним є зниження показника умовного здоров'я населення впродовж 1990 – 2011 рр. у 3,2 рази [3].

Суттєвого регресу зазнали і інші сфери і інститути соціалізації економіки. Цікаво, але приведені і інші показники соціальної динаміки не стали предметом обговорення урядовців та політиків на протипагу абсолютизації фактів зміни економічних індикаторів сталого розвитку.

На наш погляд, саме фрагментарність підходів до складників сталого розвитку, непослідовність та відсутність розуміння важливості його соціальної компоненти стали ключовим аспектом слабого просування в загальному цивілізаційному напрямку. Цим фактам, безумовно, є достатня аргументація. Суто соціальні відносини набагато складніші від економічних в силу їх багатоцільової визначеності.

Водночас на національних теренах пройшли і інші зміни, в руслі яких концентрація основних засобів у приватній власності досягла 75 – 76 %. Малий сегмент підприємництва на 86 % є приватним, частка великих і середніх підприємств у приватній власності перевищила за 62,5 %. За питомою вагою обсягу реалізації продукції, робіт та послуг приватний сектор перевищив 88,5 %. Разом з тим аксіоматичні для розвинених країн положення щодо ефективності приватної власності відносно ресурсовикористання не підтвердилися на національних теренах за показниками продуктивності праці, матеріаловіддачі та фондівіддачі.

Виходячи з реалій щодо зміни форм власності і підходів нових власників до використання наявних ресурсів та сповідування принципів соціальної

відповідальності, перехід на модель сталого розвитку з затвердженням відповідної концепції Верховною Радою України може і не висунути у найближчі роки на пріоритетне місце соціальних імперативів. Це слідує з реалій проектування й просування соціальних стандартів в процесі прийняття державного бюджету на відповідний рік. Соціальні гарантії як не закріплювалися у соціальних стандартах, так і не закріплюються. Зокрема розмір прожиткового мінімуму не відповідає формулі, за якою він встановлюється.

Зазначені соціальні деструкції значно ускладнюють перехід на рейки сталого розвитку та реалізацію проголошеного курсу на європейську інтеграцію.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.Є. Патона. – К.: ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 72 с.
2. Лібанова Е.М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 2. – С. 3 – 15.
3. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
4. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи). Інститут економічного прогнозування; За ред. В. М. Гейця. – К.: Логос, 1999. – 500 с.

Гончарук Олександр Андрійович

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ ЯК ДРАЙВЕР І РЕЗУЛЬТАТ ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі забезпечення суспільної динаміки одним із нагальних щодо її підтримання є перехід України до сталого розвитку. Вже стало аксіоматичним сприйняття його змісту як розвитку, який задовольняючи сучасні потреби суб'єктів економіки не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь в задоволенні їхніх потреб. Якщо розглянути цю нагальну вимогу в більш широкому контексті з виходом на чинники забезпечення сталого розвитку, а саме економічні, екологічні і соціальні, то її реалізація потребує відповідної політики трансформації його концептуальних ідей у конструктивну площину.

У нашій країні проблема сталого розвитку обговорюється на шпальтах періодичних фахових видань вже достатньо тривалий час. Рух у напрямі утвердження концепту сталого розвитку розпочався з 1992 р. При цьому було б помилково вести мову про сталий розвиток в Україні як вже сформовану, цілісну систему поглядів та конкретних дій. На національних теренах домінує техногенний тип економічного розвитку, базою якого виступають засоби виробництва не налаштовані на екологічні обмеження. Як наслідок антропогенне навантаження на природу якщо і не наблизилось, то наближається до критичної межі екологічної стійкості.

Виходить, що суспільство лише веде пошук механізмів адаптації парадигми сталого розвитку до нових ситуативних станів, які детермінують місце результату змін в структурі економіки. Тому подальші зміни в економіці, в якій з переходом у ХХІ ст. почали домінувати процеси нерівноважного розвитку, мають бути пов'язані з осмисленням відходу від канонічних уявлень про рух економічної системи до рівноваги в класичному її розумінні. Відповідно до цих процесів змінюються характеристики економічного і соціального простору через набуття дисипативних, гетерогенних ознак і формуванням на їх фундаменті різноякісних структурних утворень. У їх контексті можна вести мову про зміни кількісних та якісних характеристик господарської системи, форм власності, форм організації виробництва, соціально-економічних відносин, соціальної архітекτονіки тощо.

Під структурою загалом, як правило, розуміють «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого» [1, с. 461], а в суто економічному контексті «...розподіл економічного об'єкта або економічної категорії на складові частини...» [2, с. 380].

Найбільш поширеними і водночас визначальними у забезпеченні сталого розвитку є структура суспільного виробництва, галузева структура, секторальна структура, відтворювальна, технологічна й територіальна структура, соціальна структура тощо. До того ж, фрагментарне їх подання зовсім не відкидає наявності взаємозв'язку й взаємозалежності між ними. Більш того, не дивлячись на відсутність пропорційного чи то лінійного зв'язку між ними, зміни в структурі одного виду спричиняють шерех змін у інших структурах.

Те народне господарство, яке залишилося Україні в спадщину від Радянського Союзу, було в принципі розгалуженою системою різноманітних виробничих і невиробничих ланок. Але так склалося, що за галузями, які виробляли товари, у 1990 р. закріпилося 76,6 % загального виробництва, а за сферою послуг – 23,4 % [3]. У розвинених країнах частка сфери послуг у структурі ВВП перевищувала українські показники у 2 – 3 рази. Унаслідок цього будь-яке збільшення частки галузей невиробничої сфери на національних теренах слід було б вважати індикатором розвитку ринкових відносин. За станом на початок 2012 р. виробничі галузі продукували на 41,0 в. п. менше, а сфера послуг за часткою у виробництві валового внутрішнього продукту наблизилася до стандартів розвинених країн. Загалом, зрушення у виробництві послуг слід визнати найбільш істотною зміною у вирішенні питань підвищення добробуту населення. Проте, порівняно з іншими країнами, надання послуг в Україні так і залишилося найменш розвинутою сферою в господарському комплексі і, унаслідок цього, вона нездатна до задоволення потреб населення в необхідному обсязі.

Як відомо, у матеріальному виробництві домінує промисловість, частка якої за питомою вагою у валовому суспільному продукті протягом 1985 – 1991 рр. стійко перевищувала 61 %. До того ж, якщо враховувати і той факт, що середньорічні темпи приросту промислової продукції суттєво випереджали виробництво продукції сільського господарства, то можна

стверджувати, що саме промисловість мала вирішальний вплив на темпи зростання суспільного виробництва в цілому.

За станом на 1986 – 1990 рр. частки базових галузей промисловості як у високорозвинених країнах, так і в Україні були приблизно однаковими і перебували в межах 19,2 % ч 24,6 %. Проте тенденції в розвитку традиційних галузей економіки (чорна металургія, нафтопереробка, металообробка, легка промисловість та ін.) набули різновекторного характеру. Якщо в західних країнах їх частка в загальному валовому випуску промисловості постійно знижувалася, то в Україні, навпаки, підвищувалася. У 2012 р. частка паливно-енергетичного і металургійного комплексів у ВВП перевищила 62,0 % [3]. Відповідно галузі споживчого спрямування суттєво поступалися зразкам високорозвинених країн.

Не змінилася на краще і результативність роботи промислових підприємств. У базових галузях виробіток на одного працюючого знизився в середньому майже у 1,8 рази, у тому числі в електроенергетиці – у 1,3 рази, у паливній промисловості – в 1,97 рази, у металургійному комплексі – в 1,24 рази. Суттєво підвищився і ступінь зношеності основних фондів в економіці, рівень якого у 2010 р. перевищив показники 1990 р. на 38,8 в. п. і складав 74,9 %. Безпосередньо в промисловості ступінь зносу основних виробничих фондів сягнув рівня 63,0 %, що було більше від 1992 р. на 19,2 в. п. [3].

Всупереч логіці господарювання, форми організації економіки були зведеними до обмеженого їх набору і втратили гнучкість. Технократичний, вузько виробничий погляд на людину і її роль в економіці, зрештою, став чинником гальмування сталого розвитку загалом і його соціальної складової зокрема.

Між тим проблема сталого розвитку – це проблема не лише впровадження нової техніки, технології і сировинного забезпечення галузей економіки, але й людей, які те й інше створюють і використовують. Вони не можуть бути ініціативними в безпосередньому процесі виробництва, якщо в інших сферах суспільного життя вони не в змозі задовольнити у повній мірі навіть нагальні потреби.

Оцінюючи стан народного господарства незалежної України на початок 2012 р., можна констатувати, що раціонально структурованого господарського, комплексу з погляду забезпечення поточних і перспективних потреб населення, вона так і не набула. Держава, на жаль, не використала як слід могутні регулятивні ресурси, які мала. Через це, поряд із штучним гальмуванням ефективних структурних перетворень, було допущено чимало грубих помилок і прорахунків у практичному здійсненні переструктурування. Звідси й відповідна трансформація структури її народного господарства. Структурним процесам так і не було надано керованого характеру. Саме тому слід більш обґрунтовано здійснювати структурні перетворення економіки взагалі, і промисловості, зокрема, визначати шляхи та форми пріоритетів товаровиробникам, державної підтримки, перепрофілювання та закриття окремих підприємств.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах. Т. 3. Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконті, 2001. – 862 с.
2. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева; 3-е изд. перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 480 с.
3. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Дудкіна Олена Павлівна

МОНІТОРИНГ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Одним із пріоритетів соціальної політики держави є забезпечення високого рівня та якості життя населення, проведення заходів соціального захисту, здійснення функцій управлінської діяльності органів державної влади, спрямованих на задоволення соціальних потреб різних верств населення. Тобто, в умовах забезпечення сталого розвитку регіонів посилюється роль держави в підтримці та стимулюванні розвитку домогосподарств, як своєрідної первинної ланки та об'єкта реалізації державної соціальної політики.

Відповідно, держава повинна брати на себе функції, які дозволяють створювати умови для використання потенціалу домогосподарств, сприяти їх підприємницькій діяльності, а також – підвищувати доходи населення, особливо малозабезпечених його верств, створювати умови для ефективного відтворення людських ресурсів, зниження рівня соціальної напруги, покращення соціальних умов життєдіяльності домогосподарств.

Соціальна політика держави реалізовується шляхом здійснення широкого кола соціальних програм, які включають заходи, що спрямовані на задоволення потреб та інтересів різних категорій населення і, відповідно, різноманітних груп домогосподарств. Серед основних напрямків соціальної політики держави можна окреслити такі: адресну підтримку соціально незахищених верств населення; впровадження ефективної системи пенсійного забезпечення; сприяння можливості працевлаштування, створення робочих місць; розвиток будівництва і забезпечення доступності житла; покращення охорони здоров'я; проведення ефективної демографічної політики; забезпечення доступності освіти, розвиток культури, забезпечення соціального захисту населення і дотримання соціальних гарантій.

Саме на забезпечення виконання цих функцій і зорієнтовані розробка та реалізація державних та регіональних соціальних програм, і в першу чергу – програм соціального захисту населення. Ефективне виконання програм, передусім, ґрунтується на повноцінній інформаційно-аналітичній базі, формування якої покладається на спеціальний механізм державного управління, а саме – моніторинг.

Якщо розглядати особливості моніторингу домогосподарств регіону в контексті реалізації програм соціального захисту, то він є складовим елементом моніторингу економічного і соціального розвитку регіону в цілому, що визначається як безперервний процес спостереження, контролю, оцінки, аналізу і прогнозування тенденцій його розвитку з метою економічного обґрунтування управлінських впливів органів державної влади.

В цілому, під моніторингом домогосподарств в контексті реалізації програм соціального захисту населення слід розуміти спеціально організоване систематичне спостереження за соціальними об'єктами, явищами, процесами, узагальнення отриманої інформації, її аналіз, діагностику, виявлення тенденцій розвитку та прогнозування з метою прийняття відповідних управлінських рішень. Головне завдання моніторингу – створення надійної й об'єктивної основи для вироблення регіональної соціальної політики і визначення її пріоритетів для вживання заходів селективної підтримки тих або інших верств населення, вироблення механізмів вирішення сукупності соціальних проблем.

Необхідність досягнення сталого розвитку регіонів посилює вимоги суспільства до результативності тих заходів державної соціальної політики, які спрямовані на підвищення рівня життя населення та його соціального захисту. Зокрема, постають завдання проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціального захисту населення, а також удосконалення процедур моніторингу домогосподарств регіону в контексті реалізації програм соціального захисту.

Вирішенню цих завдань сприятиме застосування в діяльності місцевих органів державної виконавчої влади, зокрема, управлінь соціального захисту населення районних державних адміністрацій нового методичного підходу до моніторингу домогосподарств регіону, який закладений в «Методиці проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення» та спрямований на удосконалення управління системою соціальної підтримки населення, і відповідно – на коригування соціальної політики регіонів [1].

Слід зазначити, що моніторинг домогосподарств регіону, а також моніторинг та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення повинен здійснюватись за такими напрямками: отримання допомоги при народженні дитини; по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; на дітей одиноких матерям; при усиновленні дитини; на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам; субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива.

Місцевим органам державної виконавчої влади доцільно проводити моніторинг домогосподарств регіону в контексті реалізації програм соціального захисту за такими основними напрямками: моніторинг змін у

чисельності одержувачів допомог; моніторинг змін обсягу та розміру допомог стосовно реалізації кожної з програм соціального захисту; проведення оцінки впливу на бідність домогосподарств (сімей) регіону до і після отримання допомог; оцінка дієвості допомог для її фактичних одержувачів; оцінка адресності допомог стосовно реалізації кожної з програм соціального захисту.

Проте, врахування вимог сталого розвитку територій, трансформаційних змін в перебігу соціальних процесів у регіонах вимагає удосконалення системи індикаторів для проведення моніторингу домогосподарств. Можемо зазначити, що системі показників, які застосовуються органами державної виконавчої влади, управліннями соціального захисту населення районних державних адміністрацій, а також розраховуються органами регіональної статистики в процесі моніторингу домогосподарств регіону в контексті реалізації програм соціального захисту населення, доцільно доповнити показниками, які характеризують ефективність системи соціальної підтримки населення в цілому. А саме, до системи індикаторів моніторингу домогосподарств регіону доцільно включити такі показники: оцінка ступеня адресності соціальної допомоги; частка одержувачів допомоги серед тих, хто має на неї право; частка домогосподарств, яким було відмовлено у призначенні допомоги, серед тих, хто звертався для її отримання; розподіл домогосподарств за оцінкою змін у рівнях їх життя внаслідок отримання соціальної підтримки; розподіл домогосподарств залежно від кількості програм державної соціальної допомоги, в яких вони беруть участь; планові та фактично перераховані обсяги субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомог; виконання місцевих бюджетів за видатками на виплату різних видів державної допомоги.

Для удосконалення моніторингу домогосподарств регіону постає необхідність застосування сучасних інформаційно-комунікативних технологій, що створюють інформаційно-аналітичну платформу для проведення моніторингу соціальних процесів, зокрема, моніторингу домогосподарств в контексті реалізації програм соціальної підтримки населення. Такі завдання можуть вирішуватися за допомогою найновіших OLAP (On-Line Analytical Processing)-технологій. В системі інформаційно-комунікативних технологій та сучасних програмних продуктів, які дозволяють найбільш ефективно використовувати наявні інформаційні ресурси та мережі в місцевих органах державної виконавчої влади, доцільним є впровадження та експлуатація програмно-технічних комплексів для збирання, опрацювання, зберігання та аналізу даних; надання послуг з експлуатації, технічного обслуговування засобів обчислювальної техніки, розроблення проектів локальних та корпоративних інформаційно-обчислювальних мереж та їх впровадження.

Такі завдання є можливістю вирішувати на основі впровадження Інформаційно-аналітичної системи соціального захисту населення (ІАССЗН) – спеціально розробленого прикладного програмного продукту для надання соціальної підтримки населенню, формування реєстру та єдиної бази даних одержувачів цієї підтримки.

Сучасна інформаційно-аналітична система соціального захисту населення розглядається як базова програмна платформа, на якій здійснюється документальне та інформаційно-аналітичне забезпечення організації та функціонування Єдиної технології прийому громадян органами соціального захисту населення за принципами «Єдиного вікна» та «Мобільного офісу», що в підсумку дозволить підвищити результативність моніторингу домогосподарств регіону в контексті реалізації програм соціального захисту.

Список використаних джерел

1. Методика проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення, затвердж. наказами Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України (12.03.2013р. № 114/242/392/85/85) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2012>.

Євсєєва Ольга Олексіївна

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУЮЧИХ ГОСПОДАРЧИХ СУБ'ЄКТІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Важливим напрямом діагностики проблем ресурсного забезпечення економічної системи регіону є своєчасне виявлення лімітуючих ресурсів, кількісні та якісні характеристики яких обмежують економічне зростання регіону. У системі одночасно можуть існувати декілька лімітуючих ресурсів, проте завжди існує один з мінімальними значеннями характеристик. У зв'язку з цим вироблення дій з досягнення повного ресурсного забезпечення функціонуючих господарчих суб'єктів та економічної системи регіону в цілому є обов'язковою умовою збалансованої й безперервної життєдіяльності територіальної освіти.

Під ресурсами регіональної економіки ми розуміємо сукупність локалізованих на території регіону структурованих джерел і передумов, що забезпечують виробництво, розподіл, обмін і споживання матеріальних і духовних благ і послуг при існуючих на даний момент часу економічних, технологічних, політичних, соціальних умовах і відносинах.

Процес управління ресурсним забезпеченням регіону доцільно охарактеризувати як сукупність дій, що управляють, спрямованих на зміну кількості, складу, якості, співвідношення внутрішніх ресурсів, що ввозяться, а також міри залучення мобільних і немобільних ресурсів у відтворювальні процеси, які протікають у регіоні з урахуванням їх якості, що забезпечує досягнення відповідності між динамікою структури економічної системи пріоритетним стратегіям розвитку території з урахуванням соціально-економічних та екологічних обмежень.

Нині роль територіальних аспектів розміщення продуктивних сил і розвитку економічної системи неухильно зростає. Це відбувається не лише

в Україні, але й в інших економіках, оскільки процеси глобалізації та міжнародної інтеграції неминуче фокусують увагу на особливостях економічних процесів в окремих регіонах при їх залученні до процесів внутрішнього та міжнародного розподілу праці. Кризові явища у світовій економіці не лише виявили істинний рівень глобалізаційних процесів, але й посилили проблеми регіональних економік, викристалізували відмінності в типах економічних систем, що детермінують відцентрові тенденції.

Територіальна локалізація ресурсів є чинником розміщення продуктивних сил. Ресурсне забезпечення регіональної економіки складають, у першу чергу немобільні ресурси, що детермінують первинні спеціалізації регіону, потім усі інші, що забезпечують вторинні спеціалізації. При цьому, чим вищий рівень освоєння регіону та його економічного розвитку, тим більшу роль у його ресурсному забезпеченні з точки зору формування спеціалізацій відіграють мобільні ресурси. Тобто розвиненіша економіка «притягує» мобільні ресурси та продукує їх, визначаючи тим самим регіональну диференціацію. Менше ж розвинена економічна система регіону, як правило, породжує відтік мобільних ресурсів.

Необхідно відмітити зв'язок циклічності розвитку економіки регіону з її ресурсним забезпеченням. Ресурсне забезпечення економіки регіону достатньо тісно пов'язане з рівнем розвитку цієї економічної системи. Регіони з повним ресурсним забезпеченням, як правило, досягають вищих економічних показників. Проте для цього ресурси мають ефективно й постійно залучатися до відтворювальних процесів. Ресурсне забезпечення економічної системи регіону складається з двох взаємодоповнюючих частин: внутрішнього забезпечення, за рахунок ресурсів, локалізованих безпосередньо на території цього регіону, і зовнішнього, отриманого в процесі міжрегіонального обміну.

Економічні процеси циклічні на всіх рівнях – від глобального (світові кризи) до ринкового (циклічні коливання курсів акцій, біржових цін, курсів валют і так далі) і навіть мікрорівня (життєвий цикл товару). Це пов'язано з тим, що жоден процес не може тривати «нескінченно», зокрема, тому, що в економіці, як і скрізь, діють закони збереження. Для економічного зростання й розвитку потрібні ресурси, які в кожен момент часу і в кінцевий його проміжок не можуть бути ні нескінченними, ні абсолютно взаємозамінними. Це створює «бар'єри» для зростання, і ними часто виступають найбільш дефіцитні для системи економічні ресурси, які «лімітують» зростання. Тобто будь-яке збільшення розмірів, обсягів виробництва та споживання тощо економічної системи завжди скінченне, особливо в урахуванням тимчасових обмежень (чим швидше зростання, тим швидше можуть вичерпатися й можливості для нього, особливо в замкнутій або відносно замкнутій системі). Проте ресурси не можуть «вичерпатися» одночасно, який-небудь один тип повинен першим лімітувати розширення. На прикладі глобальної економічної кризи 2008 року можна зробити висновок, що першими лімітуючими стали фінансові ресурси. Лімітації описаного роду можуть виникати за будь-яким з видів ресурсів, проте для переростання в кризу вони повинні мати певну «критичну масу», щоб не було можливості стабілізації шляхом взаємозаміни ресурсів.

На умовному початку економічного циклу переважає повне ресурсне забезпечення, тобто відсутність повністю дефіцитних ресурсів, з можливою наявністю надмірних. Проте, через принципову обмеженість ресурсів з урахуванням тимчасових параметрів, відбувається «насичення», система росте швидше, ніж збільшується ресурсна база. Недолік ресурсів деякий час може компенсуватися ввезенням за рахунок міжрегіонального обміну й за рахунок взаємозамінюваності ресурсів, але це теж має свої межі й будь-яке економічне зростання неминуче закінчується. Таким чином, оскільки ресурси та їх використання лежать в основі усіх відтворювальних процесів, циклічні закономірності, іманентно властиві економіці, також базуються на ресурсних обмеженнях. Для відновлення відповідності потрібна зміна структури відтворювальних процесів, її оновлення, тому криза створює можливості для оновлення й раціональнішого використання готівкових ресурсів.

Управління ресурсним забезпеченням може бути спрямоване на мобілізацію наявних ресурсів (у короткостроковому періоді, при тактичному управлінні) або на залучення сторонніх по відношенню до цього регіону ресурсів (у середньо- й довгостроковому періоді, при стратегічному управлінні). При цьому безпосередньо процесу управління передують перевірки можливості мобілізації наявних ресурсів, залучення зовнішніх ресурсів, а також обов'язкової перевірки доцільності цієї дії. Під доцільністю в цьому випадку розуміємо співвідношення вигод від досягнення вибраної мети (у найзагальнішому розумінні ефекту від її досягнення – від величини можливого прибутку до соціальних, екологічних та інших наслідків, що розцінюються з точки зору регіональної системи як позитивні) і витрат на залучення й мобілізацію регіональних ресурсів.

Управління ресурсами регіону ініціюється «активною» частиною ресурсів (політичними й організаційно-управлінськими), безпосередньо реалізується за допомогою «потоків» (інформаційних і фінансових) і спрямовані на «пасивні» види ресурсів, до яких відносяться природні, сировинні, паливно-енергетичні, трудові, екологічні, рекреаційні та інші, що спрямовано на забезпечення системності управління економікою регіону й підвищення якості функціонування регіональної економіки в усіх фазах економічного циклу.

Економічна система регіону слідує у своєму розвитку за макроекономікою, відображуючи її тенденції, але зберігаючи при цьому властиві їй особливості. Тобто в певному значенні регіональна економіка дублює фази циклу глобальних економічних процесів, що трансформуються з урахуванням ситуації, що склалася в регіоні. Так, упродовж періоду економічного зростання залишалися регіони нерозвинені й депресивні. Проте внаслідок того, що національна економіка складається з економік регіонів, які синергетично складаються, очевидно, що зростання в Україні неможливе без зростання в окремих регіонах. Можна сказати, що зростання національної економіки можливе при зростанні більшості (з точки зору вкладу у валовий національний продукт) регіональних економік. Водночас у деяких регіонах

України можуть спостерігатись і протилежні тенденції, обумовлені внутрішньою логікою протікання економічних процесів.

Ефективне ресурсне забезпечення як об'єкт управління вимагає підвищеної уваги до системи моніторингу даних, які характеризують динаміку ресурсозабезпеченості економіки регіону, що дозволяє визначити її рівень на основі загальноприйнятої методології статистичної оцінки національного багатства, розрахованої для мезорівня економічної системи статистичних даних, і забезпечує легкість і низькозатратність упровадження та здійснення моніторингу як у стадії накопичення, так і в стадії використання ресурсів одночасно. Кількість і склад показників для кожного виду ресурсів може варіюватися залежно від регіональних цілей, що робить методику досить гнучкою й адаптивною.

Для уніфікації та систематизації підходів до управління ресурсозабезпеченості потрібне застосування математико-статистичних методів, що дозволяє звузити кількість стратегій управління, які розробляються на національному рівні, ресурсним забезпеченням територій за рахунок можливості розробки основних цільових і програмних орієнтирів для регіонів, що потрапили в один якісно однорідний з точки зору ресурсного забезпечення кластерів, не виключаючи диференційованого підходу до кожного регіону групи.

Журба Олег Олександрович
**ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ЯК ПЕРЕДУМОВА
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ**

В умовах ринкових відносин та інтеграції України у світовий економічний простір виникає потреба в розробці стратегічних планів розвитку видів економічної діяльності, які є потенційно прибутковими та конкурентоспроможними на міжнародному ринку товарів і послуг. До таких видів відноситься і туристична галузь, яка в сучасних умовах господарювання потребує в розробці перспективних планів та механізмів ефективного управління і просування туристичного продукту по каналах товароруку від виробника до кінцевого споживача.

Туристична діяльність як показник державного розвитку країни, потребує визначення напрямів підвищення ефективності державного регулювання. Дослідження економічних показників розвитку туристичної галузі свідчить про недостатній вплив державного регулювання, яке повинно здійснюватися за допомогою використання взаємодіючих механізмів та засобів їх реалізації з метою забезпечення розвитку різних напрямів туристичної діяльності країни [1].

В процесі дослідження нами було встановлено, що державне регулювання розвитку туристичної галузі повинно бути побудоване на геопросторовій організації та управлінні як процесу, що дозволить значно підвищити прибутковість туристичного бізнесу за рахунок скорочення витрат

та підвищення рівня координації всіх операцій з обслуговування туристів. Комплекс складових туристичної послуги охоплює засоби розміщення та харчування туристів, їх транспортування та програмно-екскурсійне забезпечення, інформаційне та фінансове обслуговування тощо. Тому у функціональному аспекті державний вплив на розвиток туристичної галузі повинен мати структуру взаємодіючих ланок, що передбачають процесну взаємодію функцій та механізмів державного управління (рис.1).

Кожну компонентну складову державного регулювання туризму слід розглядати як окрему туристичну підсистему, що надасть можливість організації та координації діяльності всього туристичного комплексу країни відповідно на кожному геопросторовому рівні:

- локальному рівні – в процесі визначення туристичного туру;
- мікро рівні – в процесі діяльності туристичного підприємства;
- мезо рівні – в процесі діяльності туристичного господарства області, туристичної зони чи курортного району;
- макро рівні – в процесі організації всієї туристичної індустрії держави;
- мега рівні – в процесі організації та діяльності туристичних макрорегіонів світу чи інтеграційних об'єднань;
- мета рівні – в процесі взаємодії українського туризму із світовим.

Розкриття основ процесної взаємодії для сталого розвитку туристичної діяльності повинно охоплювати не лише стратегії розвитку діяльності окремих туроператорів країни, але й їх системну взаємодію із державною інтегрованою моделлю координації та аудиту розвитку галузі за рахунок розкриття потенціалу туристичних потоків, ресурсної та матеріально-технічної бази українського туризму.

Тому в сучасних економічних умовах формування туристичного ринку залишається актуальним питанням щодо удосконалення механізмів державного управління процесами обслуговування споживачів на рівні туристичних підприємств країни. Коливання попиту на туристичні послуги вимагають не лише від туристичних підприємств постійного здійснення аналізу кон'юнктури ринку туристичних послуг для того, щоб змінювати їх асортиментну структуру в обсягах, достатніх для задоволення споживачів, але наявності дієвого державного механізму регулювання, управління та координації. Мета кожної туристичної фірми – це організувати та забезпечити доставку туристів в належне місце в потрібний час і з мінімальними витратами, але при цьому спостерігається пряма залежність від зовнішніх факторів та кон'юнктури туристичного ринку. Тому за цих обставин неодмінною характерною рисою державного регулювання повинно бути забезпеченість високої надійності та стабільності функціонування туристичної галузі.

Таким чином, можна відзначити, що процесний підхід в державному регулюванні сприятиме вирішенню проблеми сталого розвитку туризму України, збереження та відновлення ресурсної бази галузі, прогнозування рівня зниження якості туристичних послуг, що надаються, що, в свою чергу, може послужити основою для визначення стратегії сталого розвитку туризму в країні та її окремих регіонах.

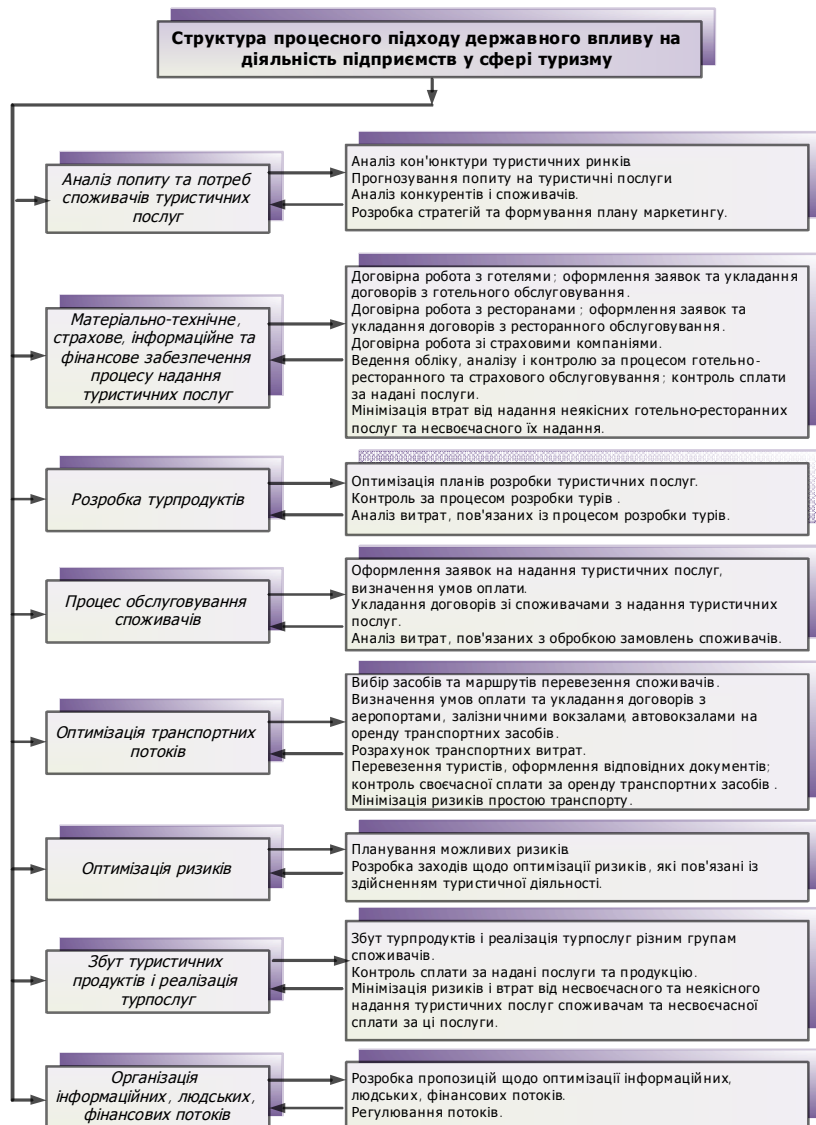

Рис. 1. Взаємодія функцій та механізмів реалізації державного впливу у сфері туризму

Список використаних джерел

1. Євсеева О.О. Вдосконалення державного регулювання індустрії туризму і рекреаційної діяльності в регіоні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newzbook.com/book_261_page_2.
2. Кравчук І. Державне регулювання розвитку туризму: зарубіжний досвід та перспективи впровадження / [Текст] // Вісник львівського університету: Серія «Міжнародні відносини». – 2008. – Вип.8. – С. 134 – 141.
3. Максимюк Н.В. Государственная стратегия развития индустрии туризма Украины [Текст] / Научно-методический журнал: Серія «Економіка». – 2010. – Т. 133. – Вип.120. – С. 91 – 99.
4. Смирнов І. Г. Логістика туризму: макрорівень (на прикладі України) [Текст] // Туристично-краєзнавчі дослідження. – 2004. – Вип. 5. – С. 262 – 269.

Ільченко Вікторія Миколаївна

ВПЛИВ СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ НА СТАЛИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ

Інтенсифікація соціально-економічних процесів, нарощування обсягів промислового виробництва за відсутності масового впровадження очисних технологій та ресурсозбереження призводять до погіршення екологічної ситуації в Україні.

До екологічних індикаторів сталого розвитку національного рівня відносять:

- споживання водних ресурсів, в тому числі чистої питної води;
- площа природно-рекреаційної зони;
- обсяги викидів в атмосферу окису вуглецю, сполук сірки та азоту;
- обсяги побутових відходів та стічних вод;
- обсяги промислових відходів.

Індикатори мають характеризувати поточну екологічну ситуацію на певній території та зміни, що на ній відбуваються. Інакше кажучи – це ступінь наближення регіону до сталого розвитку.

Атмосферне повітря є життєво важливим елементом навколишнього природного середовища. Інтенсивний розвиток промисловості, зростання міст, збільшення кількості індивідуального і комерційного транспорту, активне освоєння навікоземного простору призводять до зміни газового складу атмосфери, накопичення різних видів забруднень, руйнування озонового шару, порушення природного балансу атмосфери.

Постійні спостереження за станом атмосферного повітря, атмосферними опадами і випадінням забруднюючих речовин з атмосфери, за джерелами викидів забруднюючих речовин та іншими джерелами забруднення атмосферного повітря в Дніпропетровському регіоні виконують: державна екологічна інспекція, державна обласна санітарно-епідеміологічна станція, Дніпропетровський обласний центр з гідрометеорології.

Підрозділами Держекоінспекції в Дніпропетровській області здійснювався постійний контроль за станом 574 стаціонарних джерел викидів

на 119 підприємствах області, в тому числі на 24 екологічно небезпечних об'єктах. Відібрано та проаналізовано 2595 проб промислових викидів, в яких виконано 14 202 аналізів по 35 показникам. На 60 стаціонарних джерелах, з 574 обстежених, фактичні викиди перевищували встановлені нормативи. Обстежено 455 одиниць автотранспорту.

Лабораторні дослідження атмосферного повітря для оцінки його впливу на стан здоров'я населення здійснюються службами санепідемстанції на стаціонарних, маршрутних постах та під факелами викидів промислових підприємств.

У 2011 р. дослідження щодо забруднення атмосферного повітря здійснювалися 16 санепідстанціями, у т.ч. 10 міськими та 6 районними СЕС. Лабораторний контроль проводився на 7 стаціонарних постах (м. Дніпропетровськ – 2, м. Кривий Ріг – 3, м. Орджонікідзе – 1, м. Нікополь – 1). Підфакельними вимірюваннями було охоплено 178 (у 2010 р. – 140) підприємств області. Основними інгредієнтами, що визначалися були: пил не диференційований, оксид вуглецю, діоксид азоту, сірчистий ангідрид, формальдегід, фенол, сірководень, аміак, свинець, ароматичні вуглеводні.

Високий відсоток проб з перевищенням ГДК в 2011 р. відзначався в міських населених пунктах по пилу 12,4 % (в 2010 р. – 16,6 %), фенолу – 15,6 % (у 2010 р. – 14,6 %), окислам азоту – 41,1 % (у 2010 р. – 11,2 %), сірководню – 4,7 % (у 2010 р. – 4,6 %), окису вуглецю – 7,9 % (у 2010 р. – 10,6 %). Найбільш високі рівні забруднення атмосферного повітря зареєстровані у м. Кривий Ріг (8,9 %), м. Дніпропетровськ (8,4 %), м. Дніпродзержинськ (6,6 %).

На стан атмосферного повітря суттєво впливають викиди від автотранспорту, кількість якого постійно збільшується. Згідно лабораторних досліджень в 2011 р. встановлено підвищений рівень забруднення атмосферного повітря в зоні впливу автомагістралей. Так, з 4 543 (у 2010 р. – 3 517) досліджень атмосферного повітря на автомагістралях виявлено нестандартних 40 % (у 2010 р. – 26 %).

Дніпропетровський обласний центр з гідрометеорології проводив наступні спостереження:

– за станом забруднення атмосферного повітря – у м. Дніпропетровськ спостереження проводяться на 7 стаціонарних постах спостереження (ПСЗ), у м. Дніпродзержинськ на 4 стаціонарних постах, у м. Кривий Ріг на 5 стаціонарних: постах. Кількість вимірювань показників та інгредієнтів забруднення атмосферного повітря становить по містах Дніпропетровськ – 35 450 од., Дніпродзержинськ – 24 215 од., Кривий Ріг – 32 719 од.

Згідно комплексному індексу забруднення атмосфери (ІЗА) пріоритетними речовинами, обчисленими за даними спостережень 2011 р., рівень забруднення атмосферного повітря міст Дніпропетровського регіону залишається вище середнього (табл. 1).

Якщо значення $ІЗА \leq 5$, рівень забруднення повітря міста вважається нижче середнього, якщо $5 < ІЗА \leq 8$ – приблизно дорівнює середньому, якщо $8 < ІЗА \leq 15$ – вище середнього, якщо $ІЗА > 15$ – значно вище середнього.

Таблиця 1

Індекс забруднення атмосфери (ІЗА)
у містах Дніпропетровського регіону за 2011р.

Перелік пріоритетних домішок	ІЗА		
	Дніпропетровськ	Дніпродзержинськ	Кривий Ріг
Формальдегід	4,8	5,41	4,78
Двооксид азоту	2,3	2,07	1,25
Пил	2,0	1,33	3,33
Оксид вуглецю	-	-	1,00
Фенол	1,5	2,46	-
Аміак	1,2	1,22	1,00
Комплексний ІЗА	11,8	12,49	11,36

Аналізуючи хід величин індексу забруднення атмосфери міст Дніпропетровського регіону у 2011 р., необхідно відмітити незначне зниження рівня забруднення у м. Дніпродзержинськ та збільшення у містах Дніпропетровськ та Кривий Ріг. (рис. 1).

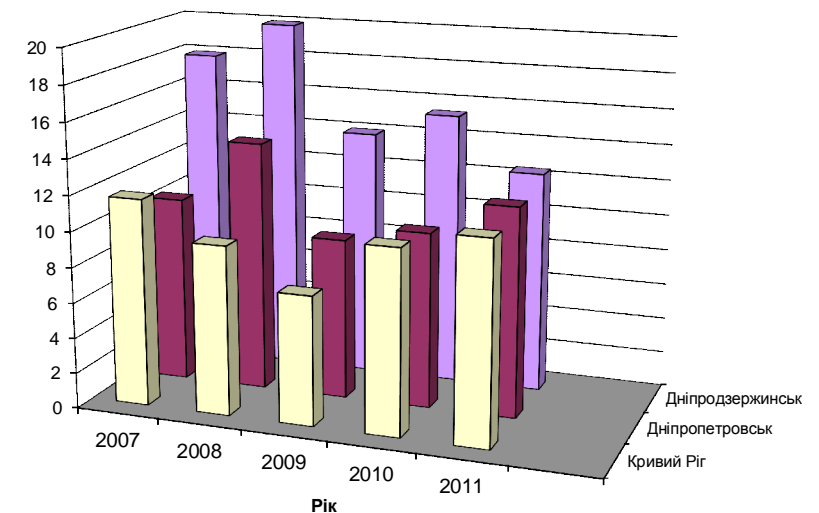

Рис. 1. Індекс забруднення атмосферного повітря у містах Дніпропетровського регіону за 2007 – 2011 рр.

Значний внесок у викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря міст Дніпропетровського регіону в 2011 р. перепадав на підприємства чорної металургії. У викидах підприємств чорної металургії міститься пил, двооксид сірки, оксид вуглецю, оксиди азоту, сірководень, фенол. Практично з усіх джерел в атмосферне повітря потрапляють двооксид сірки, пил, оксид вуглецю, оксиди азоту.

Вищенаведені дані свідчать про незадовільний стан екологічної складової показників сталого розвитку. Із початком процесу інтеграції України до ЄС все частіше лунають пропозиції про необхідність стандартизації екологічних нормативів за параметрами об'єднаної Європи. Такі пропозиції доречні, бо кожна людина має право на здоровий спосіб життя, а сучасні темпи забруднення навколишнього середовища не мають меж та поділу на держави.

Килин Іван Сергеевич

МОТИВАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ

Социально-экономическое развитие территорий, в качестве одного из основных элементов, включает мотивацию хозяйственной деятельности. В контексте особенностей регулирования развития территорий, вопрос мотивации хозяйственной деятельности приобретает ряд особенностей. Данные особенности проявляются через расстановку акцентов, определяющих специфику мотивации в данном контексте. В первую очередь это касается особенностей воздействия обратной связи на мотивацию хозяйственной деятельности. Однако, следует отметить, что существуют фундаментальные особенности мотивации, без учета которых, специфическое осмысление ее особенностей теряет смысл. К таким особенностям относится зависимость производительности труда от интенсивности мотивации.

Н. Мазар, У. Гнизи, Д. Ловенстайн и Д. Ариели [1, р. 451 – 458] экспериментально проверяли, каким образом изменяется производительность труда в зависимости от использования мотивации различной интенсивности. Участники эксперимента случайным образом были разделены на три группы. Первой группе предлагалось выполнить задание за вознаграждение равное примерно дневному заработку. Второй группе такое же задание предлагалось выполнить за вознаграждение равное примерно двухнедельной оплате труда. Представители третьей группы имели возможность получить за выполнение задания пятимесячный оклад. Данное исследование проводилось в одной из провинций Индии. Каждому из участников предлагалось сыграть в шесть игр, предполагающих различное сочетание физической и умственной активности (при этом игр требовавших исключительно физической активности не было, в каждой из игр присутствовал элемент, который вызывал необходимость использования хотя бы простейших умственных навыков). В зависимости от того, насколько успешно участникам удавалось сыграть в данные игры, определялось их вознаграждение. Выяснилось, что результаты участников которые были простимулированы низким и средним бонусами не имели больших отличий, в то время как те кто был простимулирован самым высоким бонусом, показали самые плохие результаты.

Исследователи посчитали, что данный эксперимент был проведен недостаточно полно, ведь не были использованы игры требующие исключительно механистических навыков. Целью нового эксперимента было выяснение возможности успешного использования денежной мотивации при выполнении механистических задач. Данный эксперимент состоял из четырех частей. Студентов Массачусетского технологического университета просили решить простую математическую задачу (задание требующее использование когнитивных навыков) за высокое и низкое вознаграждение, а также задание с многократным нажатием на кнопки клавиатуры (механистическое задание) за высокое и низкое вознаграждение. В итоге, по результатам эксперимента был сделан следующий вывод: когда задание состояло лишь в нажатии на кнопки клавиатуры, рост размера вознаграждения приводил к улучшению результатов, когда для решения задания требовалось использование когнитивных навыков, то рост вознаграждения приводил к ухудшению результатов.

Итак, ограничение использования механизмов мотивации проявляется: во-первых, в типе деятельности, на которую направлены мотивационные механизмы. При простой механистической деятельности зависимость между интенсивностью денежной мотивации и интенсивностью экономической деятельности прямая, но таковой она является лишь до определенного момента, после которого интенсивность деятельности снижается. В случае с деятельностью, требующей использования когнитивных навыков, система мотивации не может ограничиваться денежной мотивацией.

Вышеприведенные особенности мотивации имеют фундаментальное значение, однако полностью не раскрывают особенности и возможности использования механизмов мотивации для поставленной цели, а именно социально-экономического развития регионов. Для поставленной цели особое значение имеет обратная связь, т. к. мотивация хозяйственной деятельности зависит не только от мотивационного состояния субъекта перед актом действия, но от состояния после действия, от наличия обратной связи, ее качества, возможности наблюдать востребованность приложенных усилий. Игнорирование результатов труда может приводить к значительному снижению мотивации.

Вышеуказанные утверждения проверялись экспериментально Д. Ариели, Э. Каменицей, Д. Прелецом [2, р. 671 – 677]. В данном эксперименте участвовало три группы студентов. Всем предлагалось на листе со случайными буквами найти 10 пар парных букв. За выполнение задания на первом листке выплачивалось 55 центов, за каждый последующий листок на 5 центов меньше, чем за предыдущий. Участник мог отказаться продолжать на любом из этапов. В первой группе студентов просили написать на листке, над которым они будут работать, свое имя и фамилию. После того, как работа была окончена, участник передавал листок экспериментатору, тот просматривал листок, одобрительно кивал, и затем, в зависимости от решения участника, выдавал следующий листок либо выплачивал причитающуюся участнику сумму. Во второй группе участников

не просили писать имя и фамилию, листок, передаваемый участником, экспериментатор без просмотра результата складывал в стопку. В третьей группе процедура была аналогичной второй группе, лишь с тем отличием, что листок, передаваемый участником, экспериментатор на глазах у этого участника отправлял в шредер. В результате в первой группе количество обработанных листов составило в среднем 9,03 листка, во второй – 6,77, в третьей – 6,34. Как видно, разница между игнорированием результатов работы и ее уничтожением для участников была незначительной. Стоит отметить, что во второй и третьей группе при обнаружении отсутствия обратной связи и оценки работы, участники могли снизить уровень добросовестности выполнения задания, ввиду отсутствия его контроля. И, даже несмотря на такую возможность, выполнение задания прерывалось раньше, чем в первой группе. Альтернативным вариантом повышения мотивации является увеличение денежных выплат, но, как было указано ранее, увеличение мотивации сверх определенного уровня приводит к снижению производительности, а в сочетании с отсутствием обратной связи и, следственно, сниженной внутренней мотивацией и склонностью к оппортунистическому поведению, такая мера стимулирования приведет только к снижению производительности труда.

Список использованных источников

1. Dan Ariely, Uri Gneezy, George Lowenstein, and Nina Mazar, Large Stakes and Big Mistakes – Review of Economic Studies, 76 (2009)
2. D. Ariely, E. Karim, D. Prelec, Man's Search for Meaning: The Case of Legos – Journal of Economic Behavior and Organization 67, nos. 3-4 (2008)

Оцінка готовності публічних службовців до системного фінансування сталого розвитку території

Модернізація господарського комплексу, накопичений досвід корпоратизації та приватизації регіональних підприємств різних галузей економіки свідчать про пріоритетність фінансових важелів у забезпеченні розвитку територіальної громади, зокрема на умовах системності та сталого розвитку території. Розмаїття нормативних вимог та швидкий рух законотворчості не лише віддзеркалюють складність системи суспільно-господарських відносин регіону, але й вимагають від працівників органів державної влади та місцевого самоврядування вміння застосування науково-пізнавальних підходів до організації державної влади як стрижня сталого розвитку. Через безперервне оновлення системи суспільних відносин актуальною також стає задача формування нових механізмів фінансового впливу у сфері державного управління з метою її перетворення на ефективний інструмент соціально-економічного оновлення суспільства та окремих регіонів. Відповідно для системи управління стає важливим підготувати публічного службовця як фахівця у цьому напрямку та своєчасно оцінити

його готовність до розв'язання завдань сталого розвитку на переважно фінансових засадах використання переваг території як системного об'єкта управління.

Науковому обґрунтуванню трансформаційної проблематики та організації влади на місцях присвячується багато праць з економіки, державного управління, юриспруденції, безпеки, соціології, менеджменту, психології тощо [1 – 3]. Тому актуальності набуває запровадження якісного інструментарію фінансування території через організацію ефективної роботи кожного публічного службовця, висування до нього конкретних вимог щодо особистої фахової підготовки, підвищення кваліфікації, відповідності певним психологічно-моральним критеріям [4, 5]. Модернізація системи державного управління, яка розпочалася через реформу апарату органів влади [6, 7], покликана забезпечити системне та активне використання важелів державної влади через активізацію людського потенціалу [8], зокрема, шляхом скорочення витрат бюджетних коштів на реалізацію заходів державної політики в усіх суспільно важливих напрямках, управлінні господарством та громадськими процесами в регіонах.

Основа фінансової організації соціально-економічної системи складає сукупність факторів фінансового обігу (нормативно-правова база, суспільні та зовнішні вимоги до фінансового обігу, індивідуальні потреби та завдання розширеного відтворення та багато інших), обумовлюючи своєрідну поведінку посадовця державного органу через комплекс його функцій на посаді (рис. 1).

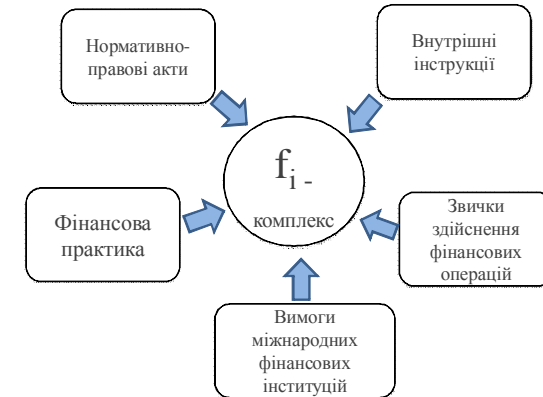

Рис. 1. Наочне зображення комплексу фінансової компетенції посадовця в оточенні факторів фінансового сектору

Для ринкового типу господарського механізму фінансові стимули виступають найефективнішими регуляторами та системними організаторами діяльності. Одним з методів оцінки готовності публічного службовця сьогодні є критерій його освіченості, який за формальними ознаками обліковується як сукупність одержаних дипломів, сертифікатів, атестатів тощо. Через

створення нової якості фінансової підготовки публічних службовців можна створювати нове функціональне наповнення фінансового життя території [9]. У поєднанні із нормативними вимогами стосовно робочих функцій посадовця у системі регіонального управління складається множина його функціональної компетенції (здатностей) – $\{f_i\}$ у фінансовій сфері. Поруч з ними обліковуються регіональні програми соціально-економічного розвитку, концепції, плани, що мають відповідне фінансове обґрунтування $\{P_i\}$ [11].

Фінансова наповненість регіонального руху багато в чому обумовлює вдалість чи невдачу реалізації планів місцевої громади та представників влади на місцях. Але разом з фінансовими важелями P_i для виконання кожної функції, програми, завдання посадовець державної служби має володіти власною множиною здібностей до виконання державних функцій у сфері фінансового обігу (знань, навичок, вмінь, компетенцій тощо) – $\{Q_i\}$. Тобто від вміння публічного службовця узгоджувати множини $\{f_i\}$, $\{P_i\}$ та $\{Q_i\}$ у фінансово-господарському просторі багато в чому залежить не лише вдалість виконання конкретної регіональної програми, але й суспільне сприйняття владних дій з боку територіальної громади. Успішні вчинки нагромаджуються та складають позитивне ставлення до владних дій, формуючи авторитет місцевого самоврядування, позитивний фінансовий та інвестиційний імідж регіону. Позитивність сприйняття дій органів місцевої влади становить найважливішу умову сталого розвитку території.

Від посадовців органів влади суспільство вимагає швидкого реагування на зовнішні виклики, компетентного розв'язання внутрішніх проблем, уважного ставлення до потреб громадян та інших особистих здібностей зі множини $\{Q_i\}$. Водночас методологічно важливим стає розмежування компетенції публічних службовців органів влади у суспільній відомості стосовно оцінки ролі кожного з них поодиноко в досягненні результату g_i . Посадовець, що спроможний рухатися в ногу з часом та постійно оновлювати власне бачення дійсності, викликає увагу з боку громадян, отримує найвищі оцінки своєї праці на державній службі.

Список використаних джерел

1. Серьогін С. Оцінювання успішності діяльності кафедр та науково-педагогічних працівників / С. Серьогін, Ю. Шаров // Публічне управління. – 2010. – № 2. – С. 22 – 27.
2. Гончарук Н. Вітчизняний досвід здійснення адміністративної реформи в Україні // Публічне управління. – 2010. – № 2. – С. 11 – 16.
3. Мартиненко В. Інвестиційно-інноваційна політика України – стратегія розвитку «На випередження» // Публічне управління. – 2010. – № 2. – С. 17 – 21.
4. Индивидуальность каждого в уникальном ее выполнении как универсального феномена социального // Мир психологии: Научно-методический журнал. Москва, 2011. – №1 (65). – С. 3 – 8.
5. Балл Г. О., Медінцев В. О. Особистість як інтегративна якість особи // Успішність особистості: потенціал та обмеження: Тези доповідей Міжнар. наук.-пр. конф., Київ, 18 березня 2010 р. / За ред. М. Л. Смульсон, Л.М. Зінченко. – К., 2010. – С. 31 – 35.

6. Про систему центральних органів виконавчої влади / Указ Президента України № 1572/99 від 15 грудня 1999 року із змінами // Голос України від 18.12.1999.

7. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади / Указ Президента України № 1085/2010 від 9 грудня 2010 року із змінами // Урядовий кур'єр від 14.12.2010. – № 234.

8. Пашко Л. А. Людські ресурси у сфері державного управління : теоретико-методологічні засади оцінювання : автореферат дис.... д-ра н. держ.упр. – К., 2007. – 36 с.

9. В Севастополі открылся международный инвестиционный форум ISIF -2012 / ForPost Севастопольский новостной портал, 07.09.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sevastopol.su/>.

10. Програма соціально-економічного розвитку Севастополя на 2011 рік / Рішення Севастопольської міської ради від 31.01.2011 р. № 286.

11. Про організацію моніторингу виконання загальнодержавних та регіональних (міських) програм / Розпорядження голови Севастопольської міської державної адміністрації № 1510-р від 01.07.2010 р.

Коцовська Олександра Степанівна

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБґРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку української держави та реформування освітньої галузі дослідження механізмів державного управління, їх структурних елементів зумовлене необхідністю застосування нових підходів в управлінні освітою, що сприятимуть підвищенню ефективності діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Механізми державного управління належать до сфери наукових інтересів широкого кола вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, окремі аспекти удосконалення системи управління освітою висвітлено в науковому доробку Д. Дзвінчука, С. Крисюка, В. Лугового, Л. Парашенко, Н. Протасової, Н. Волкової, Т. Лукіної, М. Набока, О. Тягушевої, Л. Ващенко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Мельтюхової, П. Третякова, Т. Шамової та інших. Проте, в сучасних умовах обмеженості бюджетних фінансових ресурсів практично не проводилися системні дослідження фінансово-економічних механізмів управління освіти, зокрема, залишається не розробленим механізм державного управління фінансового забезпечення галузі.

На наш погляд, термін «механізм державного управління фінансового забезпечення освіти» є складною управлінською категорією, що поєднує в собі поняття термінологічних систем різних наукових галузей. Тому для визначення змісту цього словосполучення необхідно ґрунтовно дослідити його терміноутворюючі складові, як-то «механізм державного управління», «механізм державного управління освіти», «фінансовий механізм» тощо.

Слід зазначити, що незважаючи на широке застосування поняття «механізми державного управління» в наукових джерелах, однозначне його

визначення відсутнє. Також серед науковців немає єдиної думки щодо структури механізмів державного управління та їх класифікації.

Так, у «Енциклопедичному словнику з державного управління» поняття механізми державного управління трактується як «способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління» [1, с. 421]. Г. Атаманчук визначає механізми державного управління як складну систему державних органів, покликаних здійснювати завдання державного управління, що організовані відповідно до визначених принципів [2, с. 86]. За визначенням В.Малиновського, «механізми державного управління – це сукупність засобів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів» [3, с. 103]. На думку інших вчених, механізми державного управління являють собою практичні заходи, засоби, важелі стимулювання, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво чи соціальну систему з метою досягнення поставлених завдань [4, с. 8]. Таким чином, більшість науковців розглядають механізм державного управління як систему взаємопов'язаних складових, які взаємодіючи між собою, здійснюють сукупний вплив на об'єкт управління.

Стосовно структури механізму державного управління, на думку науковців, головними елементами механізму державного управління є політика, методи, важелі, інструменти, правове, нормативне та інформаційне забезпечення. При цьому, згідно з запропонованою структурою механізму державного управління елемент «політика» містить, зокрема, економічну, соціальну та фінансову складові [5].

Аналізуючи програмні документи, що визначають державну освітню політику в Україні, відзначаємо відсутність у них поняття «механізм державного управління», а лише фрагментарне використання терміну «механізм». Так, Національна доктрина розвитку освіти серед проблем, які потребують першочергового вирішення, визначає запровадження нових економічних та управлінських механізмів розвитку освіти [6]. У наступному документі зазначено, що Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання державної політики в галузі освіти, зокрема, розроблення ефективних механізмів фінансово-економічного забезпечення освіти [7]. Отже, механізм фінансового забезпечення освіти є одним із механізмів реалізації державної політики в галузі освіти.

Енциклопедія державного управління визначає механізми державного управління освітою як «сукупність практичних засобів (рішень, важелів, стимулів, методів, процесів), за допомогою яких суб'єкти управління, впливаючи на сферу освіти з метою досягнення поставлених цілей, забезпечують її функціонування і розвиток» [8, с. 407]. В цьому контексті В. Кравченко відносить до основних груп механізмів державного управління у галузі шкільної освіти наступні: правові, організаційні, фінансово-економічні, кадрові, соціальні, мотиваційні, матеріально-технічні, інформаційні, управління інноваційним розвитком, управління якістю [9, с. 421].

Ми поділяємо думку О. Радченка про те, «що механізмів державного управління може бути стільки, скільки є функцій у держави, водночас кожна функція державного управління вимагає існування відповідного механізму її реалізації» [10, с. 66]. С. Крисюк, класифікуючи функції державного управління освітою за змістом діяльності, виокремлює такі групи управлінських функцій як універсальна, виробничо-технологічна, кадрова та забезпечення функціонування й розвитку освіти, до якої автор відносить, зокрема, функцію «фінансового забезпечення» [11, с. 87]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне виокремити «механізм державного управління фінансового забезпечення освіти» як самостійний, що є одним із механізмів реалізації державної політики в галузі освіти, та водночас входить до складу механізму державного управління освітою.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / уклад. Ю.П. Сурмін., В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко [та ін.]; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трошинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления [Текст] : курс лекций / Г.В. Атаманчук; [2-е изд., доп.]. – М.: Омега-Л, 2004. – 584 с.
3. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. – Вид. 2-ге, доп. і виправл. [Текст] – К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.
4. Лазор О.Д. Основи державного управління та місцевого самоврядування [Текст] : навч.-метод. посіб. / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, І.Г. Лазар. – К. : Дакор, 2007. – 312 с.
5. Рудницька Р.М., Сидорчук О.Г., Стельмах О.М. Механізми державного управління : сутність і зміст / За наук.ред. д.е.н. проф. М.Д. Лесечка, к.е.н., доц. А.О. Чемериса. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – 28 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] : Указ Президента України №347/2002 від 17.04.2002 р. – Режим доступу : <http://zakon2/rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
7. Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України №344/2013 від 25.06.2013 р. – Режим доступу : <http://zakon4/rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. – Т.4: Галузеве управління / наук.-ред. кол.: М.М. Іжа (співголова), В.Г. Бодров (співголова) [та ін.] – 2011. – 648 с.
9. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / уклад. Ю.П. Сурмін., В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко [та ін.] ... – 820 с.
10. Радченко О.В. Категорія «механізм» у системі державного управління / О.В. Радченко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2009. – №3. – С. 64 – 69.
11. Крисюк С.В. Державне управління освітою [Текст] : навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. «Державне управління освітою» / С.В. Крисюк. К. : НАДУ, 2009. – 220 с.

Кулакевич Екатерина Вячеславовна, Солодовников Сергей Юрьевич
**НЕЛЕТАЛЬНОЕ РАЗРУШЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СУБЪЕКТОВ
В РИЗОМОРФНЫХ СРЕДАХ ИЛИ ИНСТРУМЕНТ
РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ**

В настоящее время общественно-функциональные технологии, направленные на нелетальное разрушение социальных субъектов, из сферы военно-политического конфликта естественным образом пришли в сферу политико-экономической конкуренции. В литературе все чаще стали встречаться сравнительно новые понятия «информационное оружие» и «информационная война», которые, в сущности, означают революцию не только в военном искусстве, но и в сфере компьютерно-информационных технологий [1].

Появление информационного пространства привело к появлению желающих не только поделить это пространство, но и контролировать и управлять процессами в нем происходящими. Для этого используется так называемое технико-ориентированное информационное оружие, которое подразделяется на то, которое направлено против компьютерных систем и способствует всяческой трансформации информации в пользу информационного агрессора. Оно выступает в таком случае в качестве средства уничтожения, искажения или хищения информации; средства преодоления систем защиты; средства ограничения допуска законных пользователей; средства дезорганизации работы технических средств, компьютерных систем [2].

Создание кибернетического пространства ознаменовало собой начало эпохи информационных войн. Это можно объяснить тем, что с появлением все более усовершенствованных компьютерно-информационных технологий, ведение информационной войны становится в разы быстрее и является более эффективным воздействием на социум. Так как хозяйствующий субъект уничтожается нелетально, а значит победа в информационной войне является «алгоритмически неразрешимой проблемой» [2].

В отличие от технико-ориентированного информационного оружия, информационное оружие как общественно-функциональная инновация представляет собой такой вид информационного оружия, который подвергает воздействию определенные группы социальных субъектов с целью навязывания им нужного манипулятора социально-экономического поведения.

Важнейшим компонентом современного информационного оружия выступает направленный (сетевой) дискурс – специальная процедура детального анализа и оценки социальных действий социального и квази-социального субъекта, осуществляемая с помощью информационных концентраторов. Является самой серьезной угрозой для социально-паразитических структур. Особенно эффективна при комбинированном применении средств пятого и шестого технологических укладов. Например,

традиционных СМИ и гипертекстовых сетевых информационных концентраторов. Кроме того, процедура направленного дискурса обладает креативными возможностями по созданию как гиперманипуляторов (генераторы слухов, легенд и тому подобное), так и антиманипуляторов.

В данном контексте под влиянием понимается способность социального субъекта создавать и предотвращать угрозы (управление угрозами и с помощью угроз). Обеспечивает различные виды доминирования, определяет достоинство, самооценку, самоуважение и т.д. В свою очередь информационный концентратор – это специальная сетевая конструкция, позволяющая осуществлять направленный сетевой дискурс, оперативно визуализировать вред (угрозу), исходящую от социального субъекта. Такая «подсветка» позволяет мобильной толпе сетевых активистов (когнитивных крыс, солдатам сетевой информационной войны) точно нанести информационный удар и нелетально для социального субъекта предотвратить наносимый им вред (разрушить представляемую им угрозу). Информационный концентратор способен разрушать и восстанавливать доверие к социальному субъекту, технологически обеспечивать солидарное поведение мобильных толп.

Начало информационной войны определить трудно, и это дает определенные преимущества агрессору. Но превосходство, полученное агрессором на начальном этапе, может и не привести к окончательной победе. Это происходит в том случае, если жертва нападения успеет осознать, что против нее ведется информационная война.

В случае быстрого и массового перепрограммирования хозяйствующего субъекта наиболее результативными являются приемы, имеющие эмоциональную окраску. То есть для более эффективного достижения результата, упор в первую очередь должен делаться на деятелей искусства, культуры, религиозных служителей.

На сегодняшний день СМИ являются классическим информационного оружия: финансируется олигархическими структурами, применяется для управления хозяйствующими субъектами в собственных интересах и навязывание им своего мнения. Теперь время, необходимое для победы в информационной войне, ранее измеряемое веками и десятилетиями, уже можно сократить до вполне приемлемых сроков. В этом формирующемся мире ключ к успеху будет лежать в умелом управлении информационными возможностями и ресурсами – то есть, стратегическом планировании и управлении [4].

В случае успешного противодействия агрессивным действиям с целью разборки социального субъекта происходит субъект-объектный переход (превращение) – ситуация, в которой заказчик или организатор (агрессор), применяющий информационное оружие, сам подвергается его ответному воздействию со стороны своей жертвы. Жертва, использующая свое превосходство в оперативном искусстве применения информационного оружия, часто получает серьезное преимущество, вплоть до быстрой социальной смерти нападавшего.

В связи с возрастающим значением роли информационного оружия для дестабилизации развития регионов, секторов экономики и отдельных

предприятий, умение выявлять и предотвращать угрозы, порождаемые применением информационного оружия, является важным инструментом устойчивого развития территорий.

Список использованных источников

1. Обозреватель 15.05.1998 / Информационная война – основная форма ближайшего будущего? Б.Онорский. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rau.su/observer/N05_98/5ST18.HTM. Дата доступа: 11.09.2013.
2. Расторгуев С.П. Часть вторая. Информационное оружие и проблема алгоритмической неразрешимости перспективности для информационных самообучающихся систем. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text4/58.htm>.
3. Агафонов С.Ю., Горюнков С.В., Матвейчук Е.Ф., Чигирев В.А., Юнацкевич П.И. Глобальное управление и нравственный принцип / Юнацкевич П.И. Серия книг: Теория и методика профессионального обучения и воспитания взрослых / Под ред. В. А. Чигирева. – СПб.: Институт нравственности, 2006.
4. Чигирев В.А. Нравственный путь безнравственной цивилизации / Серия книг: Теория и методика профессионального обучения и воспитания взрослых / Под редакцией П. И. Юнацкевича. – СПб.: ОСБ ПАНИ, 2006.
5. Котов В.В. Проблемы построения информационных систем шестого технологического уклада. – в сб. «Наука и образование в условиях социально-экономической трансформации общества». Материалы XIV Международной научно-практической конференции. Минск, 2011г.

Ліфанова Євгенія Олександрівна

ІМІДЖ-БІЛДІНГ МІСТ ЯК ЧИННИК ЇХ РОЗВИТКУ

Реалізація будь-якої конкретної парадигми міського розвитку починається на рівні стратегічного управління, спрямованого на досягнення стратегічних цілей. При цьому найважливіші аспекти стратегічного управління полягають в розробці механізму реалізації стратегій розвитку основних системоутворюючих сфер міста, у визначенні оптимального рівня спеціалізації і можливостей диверсифікації всього міського комплексу, у формуванні синтезованих ресурсних потенціалів, а також в розробці цілей для поточного управління [1, с. 25].

На нашу думку, формування іміджу міста повинне базуватися на тих же відправних моментах. Відзначимо, що пропонувані методики і стратегії міського розвитку, що включають, зокрема, питання створення і просування позитивного іміджу міста, суто індивідуальні. Хоча роботи у сфері стратегічного планування і управління в українських містах вже давно ведуться, вирішення проблеми підвищення іміджу міст у їх складі не визначаються. Враховуючи вплив іміджу на якість, повноту і завершеність стратегічних заходів, одним з напрямів стратегічного планування повинна стати цілеспрямована діяльність по створенню і підтримці позитивного іміджу міста. Імідж міста (так само як імідж регіону і країни) формується на

різних рівнях віддзеркалення буття, але має і свої особливості. Імідж міського поселення конкретніше визначається якістю функціонування розташованих на ньому суб'єктів господарювання, комунікацій, системи обслуговування і т.ін.

Як інтегрований процес формування, відтворення, просування та розвитку позитивного іміджу у сфері муніципального управління імідж-білдинг в даний час можливо визначити одним з основних засобів створення широкої позитивної популярності конкретного міста.

Низка дослідників пропонує технології, що дозволяють на їх думку ефективно здійснювати імідж-білдинг. Назвемо його першим варіантом [2,4]. Аналізуючи його, необхідно звернути увагу, що ці вчені розглядають існуючий імідж організації, а не процеси його формування і просування. Наше завдання – надати технології імідж-білдингу нової якості – як механізму, за допомогою якого органи місцевого самоврядування можуть впливати на зростання іміджу міст і муніципальних утворень. Технологію імідж-білдингу, згідно першого варіанту, пропонуємо використовувати як складову муніципального менеджменту. Її можна визначити як систему заходів щодо створення, зміцнення і підтримки стійкого позитивного іміджу міста. Сформований зусиллями імідж-білдингу стійкий позитивний імідж надасть місту низку вигод: більша довіра до органів місцевого самоврядування, кредит довіри в кризових ситуаціях, підвищення самооцінки мешканців міста, можливість залучення висококваліфікованих кадрів, оптимізація пошуку нових ділових партнерів тощо.

Експерти відзначають, що позитивний імідж міста, який є результатом професійного імідж-білдингу, додає в свідомості аудиторії імідж-білдингу додаткову психологічну цінність всім публічним послугам, що надаються у місті органами місцевого самоврядування. Зазначені можливості якісної реалізації технології імідж-білдингу міст в сучасних умовах дозволяють розглядати його як унікальний спосіб перетворення нематеріальних активів в матеріальні.

Необхідність імідж-білдингового менеджменту міста полягає в постійній і свідомій роботі з усіма аудиторіями. Набір відчуттів і переконань, які місто викликає в свідомості аудиторій імідж-білдингу повинен постійно підкріплюватися органами місцевого самоврядування і активно удосконалюватися. Завданнями імідж-білдингового менеджменту, як специфічної технології муніципального менеджменту, полягає у виділенні цільових груп життя міста, визначенні їх асоціативного сприйняття іміджу міста, його вимірюванні і на базі іміджевих оцінок розробки і виконання заходів формування майбутнього іміджу побудови стратегічного плану.

Розробці якісного стратегічного плану імідж-білдингових заходів повинен передувати імідж-білдинговий аудит міста. Він здійснюється як на етапі формування імідж-білдингових заходів, так і під час їх проведення і закінчення для оцінки умов їх здійснення і результатів, що були досягнуті. Згідно М. В. Гундаріну проведення оцінки імідж-білдингових заходів повинне вироблятися як мінімум з двох сторін [3]. Спочатку здійснюється самостійна

оцінка органом місцевого самоврядування, пізніше – оцінка експертами. Порівняння результатів оцінювання дозволяє зробити висновки про необхідну стратегію дій або її коригування.

Необхідно відзначити, що, на думку практиків з імідж-білдінгового аудиту, аналізу повинні піддаватися як діючі в місті виробничі і невиробничі процеси, так і ті, які тільки збираються упровадити [2 – 4]. Ми підтримуємо цю точку зору. Будь-які заходи, які можуть вплинути на життєдіяльність міста і на його імідж, необхідно піддавати імідж-білдінговому аудиту і коригувати їх відповідно до основних європейських і світових стандартів, принципів організаційної і корпоративної культури і філософії корпоративних відносин. Такий аудит дозволить вносити грамотні зміни в існуючу ідеологію розвитку міста. Запровадження імідж-білдінгового аудиту є важливою умовою цілеспрямованого і планомірного розвитку місцевої організаційної корпоративної культури міста, як однієї з іміджевих характеристик міст.

Грамотно проведений аудит і ознайомлення з його результатами стає не тільки фундаментом для створення, коригування або вдосконалення (залежно від того, на якій стадії розвитку знаходиться місто) позитивного іміджу, а і формує в свідомості аудиторії імідж-білдінгу нову уяву про його рівень.

Провідний іміджеолог Г. Г. Почепцов розглядає імідж-білдінг як сукупність методів впливу на необхідну цільову аудиторію [5, с. 129]. Автор виділяє наступний комунікаційний інструментарій, спрямований на здійснення позитивного імідж-білдінгу (варіант 2): позиціонування, маніпулювання, міфологізація, емоціоналізація, формат, вербалізація, деталізація, акцентування інформації, архаїзація, заміна цілей, подача суперечливих сигналів, дистанціювання, метафорізація, візуалізація, дослідження, упровадження моделей сприйняття, контекстне упровадження знаків. Представлений інструментарій вчений пропонує за основу, яка може модифікуватися, виходячи з цілей імідж-білдінгу організації, для якої він здійснюється. На рисунку нами представлена тільки ті інструменти, які, на наш погляд, можуть бути застосовні до територіальних громад і муніципальних утворень в цілому і міст зокрема.

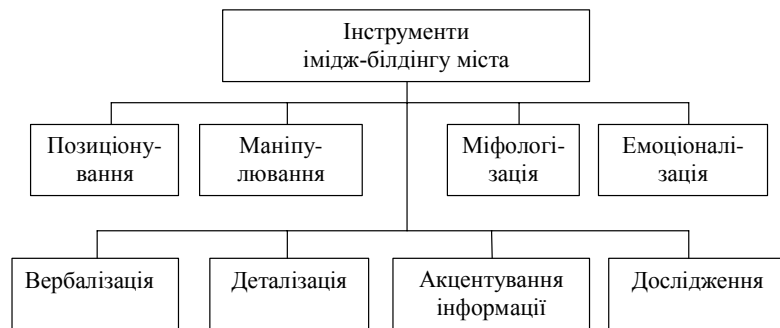

Рис. 1. Інструменти імідж-білдінгу міста

Успішна реалізація процесів імідж-білдінгу у сфері муніципального управління залежить від використовуваних методів і методик. Проте, фахівцями у сфері імідж-білдінгу розроблені лише інструментарії і технології, які повністю не враховують специфіку процесів життєдіяльності муніципальної сфери і можуть бути застосовні лише до вже створеного іміджу, але не до процесів його формування, що мотивує необхідність вибору, упровадження і реалізації системи послідовних і взаємозалежних методів іміджстворення.

Таким чином, імідж-білдінг міст – це впорядкована ефективна діяльність стосовно планування, формування, організації, реалізації, підтримки і підвищення позитивного іміджу міста.

Список використаних джерел

1. Боголюбов В.С. Методологические основы управления современным крупным городом: автореф. дис.доктора эконом, наук: 05.13.10 / В.С. Боголюбов. – СПб. : СГИЭА, 1999. – 40 с.
2. Бодуан Ж.-П. Управление имиджем компании. Паблик рилейшинз: предмет и мастерство / Ж.- П. Бодуан: пер. с фр. А.В. Полунина. – М. : Консалтинговая группа «ИМИДЖ-Контакт»: ИНФРА – М, 2001. – 233 с.
3. Гундарин М.В. Книга руководителя отдела РК: практические рекомендации / М.В. Гундарин. – 2-е изд., доп. – СПб. : Питер, 2009. – 336 с.
4. Даулинг Г. Репутация фирмы: создание, управление и оценка эффективности / Г. Даулинг: пер. с англ. А.В. Кузнецова. – М. : Консалтинговая группа «ИМИДЖ-Контакт»: ИНФА – М, 2003. – XXVI – 368 с.
5. Почепцов Г.Г. Имиджология / Г. Г. Почепцов – М. : «Рефл-бук», К. : «Ваклер», 2002. – 704 с.

Марзак Іван Миколайович

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ»

З точки зору системи управління, сутність та зміст державної регіональної соціально-економічної політики, принципів і механізмів її реалізації, визначення передумов і напрямів вдосконалення суспільних соціально-економічних відносин дають підстави для висновку, що до основних напрямів удосконалення суспільних соціально-економічних відносин слід віднести:

- прийняття необхідних та достатніх соціальних стандартів;
- державна підтримка ринкової активності регіонів;
- нетрансфертне вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів;
- формування соціально орієнтованої регіональної економічної політики.

Попри значний обсяг наукових розробок, а також практичних напрацювань у цій сфері, в науковій літературі залишається відкритою проблема чіткого методологічного, методичного та організаційного

забезпечення розробки стратегії соціально-економічного розвитку України на сорока-п'ятидесятирічний період. Говорити ж про стратегію менш довготривалу сенсу немає, оскільки вітчизняні ринкові та соціальні процеси знаходяться сьогодні лише на стадії становлення, а відтак, потребують постановки більш глобальних цілей в порівнянні з тими, що ставляться у країнах «старих» соціально-економічних систем. Отож, аналіз змісту складових поняття стратегії соціально-економічного розвитку слід провадити в контексті різних наукових шкіл і підходів з метою адаптації цієї управлінської категорії до соціально-економічних умов, що сьогодні склалися в Україні.

На мій погляд рушійною основою соціально-економічного розвитку країни є її потенціал, який розглядається як сукупність властивостей досліджуваного об'єкта, що являє собою динамічну систему, є результатом високоефективної, компетентної та успішної діяльності суб'єктів господарювання, спрямованої на отримання соціального, економічного та екологічного ефектів. В етимологічному значенні «сталій розвиток» походить від англійської *sustainable development*, що означає «стійкий». В англійській мові, звідки прийшло сполучення «сталій розвиток», прикметник *sustainable*, походить від слова *sustain* – опора, підтримувати; тому сталій розвиток може трактуватися як і «підтримуючий» розвиток [1, с. 23].

В.Г. Мельник трактує соціально-економічний розвиток як сукупність усіх наявних у його межах ресурсів – матеріальних і духовних, природних і трудових; як уже залучених в процеси суспільного виробництва і соціального розвитку, так і тих ресурсів, які можуть бути реалізовані та використані для зміцнення соціально-політичної стабільності, підвищення рівня якості життя населення, зростання ефективності галузей народного господарства [2]. М.І. Долішній вбачає в ньому єдність можливостей, та процеси їх реалізації, здатність робітників підприємства пізнавати й створювати можливості, інтегруючи в просторі та часі процеси трансформації всіх видів ресурсів для виробництва матеріальних благ та послуг [3].

Поєднавши визначення різних вчених щодо соціально-економічного розвитку, можна зробити висновок, що соціально-економічний розвиток країни – це сукупність усіх наявних у її межах ресурсів і резервів, які можуть бути реалізовані та використані для зміцнення соціально-політичної стабільності, підвищення рівня якості життя населення, зростання ефективності галузей національної економіки та здатність забезпечувати своє довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей. Стийкий (поступальний, збалансований і пропорційний) соціально-економічний розвиток країни є цілеспрямованим переміщенням із початкового стану до стану, визначеного сукупністю індикаторів, з урахуванням зовнішніх обмежень і внутрішнього потенціалу.

У цьому зв'язку слід також розглянути термін «стратегічний», що згідно етимологічної довідки, означає «той, що стосується стратегії» [4, с. 639]. Тісний взаємозв'язок поняття стратегії із політикою держави обумовив його запозичення економічною наукою та подальше застосування як мистецтва

керування суспільною, політичною боротьбою, а також як загального плану ведення цієї боротьби. Розглядаючи стратегічне планування у системі державного управління, В.Я. Малиновський характеризує його як систематичний процес, за допомогою якого органи виконавчої влади прогнозують і планують свою діяльність на майбутнє [5, с. 238]. Такий підхід, на мій погляд, є неповним, оскільки не вказує на необхідність досягнення кінцевого результату планування.

Е.С. Васильчук характеризує стратегічне планування як процес визначення стратегії організації шляхом встановлення її місії, аналізу стратегічних позицій, дослідження внутрішніх і зовнішніх факторів та дій, які можуть привести до досягнення, утримання, розвитку й капіталізації конкурентних переваг. При цьому обрані стратегії, на думку автора, повинні найбільш повно враховувати сильні сторони фірми з метою їх ефективної капіталізації, дозволяти успішно долати слабкі сторони, отримувати переваги від сприятливих зовнішніх умов та уникати зовнішніх загроз [6, с. 26]. Такий підхід є дещо обмеженим, оскільки дослідник отожднює стратегічне планування із розробкою стратегії й не враховує соціальних аспектів планування.

Взаємозв'язок стратегії зі стратегічним плануванням полягає у тому, що вона виступає його системним елементом: з одного боку, на її основі визначаються стратегічні цілі та формуються цільові програми; з другого боку, її формування не може відбуватись відокремлено від інших елементів системи стратегічного планування, таких як стратегічне бачення, стратегічний аналіз, стратегічне прогнозування. Відтак, дослідження поняття стратегічного планування породжує необхідність з'ясувати а що ж, власне, є сама стратегія? Під цим терміном я розумію сукупність сформованих на науковій основі головних напрямів та орієнтирів розвитку об'єкта планування, у відповідності з якими реалізується стратегічне бачення.

Експерт Проекту міжнародної технічної USAID «Впровадження змін в політиці» (1997 р.) Б.Л. Крозбі вказує, що стратегія, або стратегічний погляд на речі, означає здатність мислити з поглядом у майбутнє і є, по суті, припущенням про те, що майбутнє буде розвиватися в якомусь певному напрямі, і що певне бачення менеджером майбутніх подій, яке передбачає відбір певної стратегії дій, виявиться правильним [7, с. 10]. Але на мою думку, тут має місце підміна понять «стратегія» та «стратегічне бачення»: на відміну від останнього, стратегія не може бути виражена одним чи кількома реченнями, адже процес її розроблення є наукомістким, а його результати як можна більш детально відображаються у змістовному документі під назвою «стратегічний план».

Отже, сьогоднішня управлінська наука приймає за основу стратегії модель сталого розвитку. Побудова соціально орієнтованої ринкової економіки базується на механізмах ринкового саморегулювання та державного регулювання, заснованих на концепції ресурсної оптимізації та на об'єктивному законі одержавлення економіки. Цей напрямок, по суті, є вітчизняним трактуванням загальносвітової тенденції руху до

постіндустріальної цивілізації, який має бути здійснений еволюційним, безконфронтаційним шляхом, і по суті, означає двосторонній зустрічний рух людини та економіки.

Список використаних джерел

1. Молодожен Ю.Б. Самодостатність територіальних громад: системний підхід: [монографія] / Молодожен Ю.Б. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2010. – 370 с.
2. Мельник Л. Формирование экономических основ информационного общества // Механізм регулювання економіки. – 2003. – №3. – С. 140 – 152.
3. Долішній М. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні // Регіональна економіка. – 1999. – № 3. – С. 7 – 18.
4. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ Академії наук Української РСР, 1975. – 775 с.
5. Малиновський В.Я. Державне управління : навчальний посібник / В.Я.Малиновський. (2-ге вид. доп. і перероблене) – К. : Атіка, 2003. – 576 с.
6. Васильчук Е.С. Стратегическое планирование / Васильчук Е.С. – Иваново : Издательство Ивановского государственного университета, 2000. – 158 с.
7. Крозбі Б.Л. Стратегічне планування та стратегічний менеджмент : чим вони відрізняються : [метод. матер.] / Крозбі Б.Л. – К. : УАДУ, 1998. – 12 с. (Проект USAID «Впровадження змін в політиці», 1997).

Миколайчук Микола Миколайович

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНУ ЯК ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Природні ресурси є важливою складовою національного багатства, потенціалу сталого розвитку країн, регіонів. Їх збереження для наступних поколінь на основі раціонального природокористування, гармонізація відносин людини з довкіллям є одним з основних аспектів сталого розвитку [1, с. 445]. Наявність протиріччя між потребами економічного зростання та збереженням довкілля зумовлює необхідність державного регулювання економічного розвитку з урахуванням його впливу на екологічний стан територій.

Екстенсивний розвиток промислових підприємств має дуже негативні наслідки через те, що захоплюються сільськогосподарські угіддя, знищуються ліси та запаси нафти, газу, вугілля (які не відновлюються), отруюються вода та повітря. Так, у 2011 р. в атмосферне повітря викинуто 6877,3 тис. т шкідливих речовин, що складає 11,4 т на кв. км території. Найбільш промислово розвинуті області створили 55,0 % цих викидів. Серед них: Донецька – 1729,3 тис. т, Дніпропетровська – 1157,9 тис. т, Луганська – 553,5 тис. т., Запорізька – 341,2 тис. т. Забруднення на одиницю площі досягає у Донецькій області 65,3 т на кв. км, що у 5,7 рази перевищує середній показник по Україні. Викиди у розрахунку на один кв. км становили: в Дніпропетровській області – 36,3 т, в Луганській – 20,7 т, в Запорізькій –

12,5 т на кв. км. В західних регіонах України «лідерами» у забрудненні є Івано-Франківська область – 19,8 т на кв. км та Львівська область – 11,8 т на кв. км. В інших регіонах України викиди нижчі за середні, а найменше забруднюють повітря Волинська, Житомирська та Херсонська області, їх викиди складають лише 2,8 т на кв. км [2, с. 512].

Основними забруднювачами атмосферного повітря є промислові підприємства, енергетика та автотранспорт. Більша частка викидів в атмосферу шкідливих речовин від стаціонарних джерел припадає на енергетику (41,3 %) і металургію (25,2 %), не менше їх «внесок» у забруднення повітря діоксидом вуглецю (49,7 % та 31,7 %) [2, с. 513]. Промислові підприємства України створюють також тверді відходи, серед яких є і токсичні. В Україні накопичено близько 20 млн. т відходів I – III класів небезпеки у спеціально відведених місцях або на території підприємств. Найбільше їх у Запоріжжі 8267,2 тис. т, на Донеччині – 5393,1 тис. т, Сумщині – 1946,0 тис. т, в Криму – 1899,8 тис. т., на Луганщині – 904,8 тис. т, Дніпропетровщині – 509,5 тис. т. Причому за період з 2000 по 2009 рр. кількість наявних відходів збільшилась у Криму майже у 3 рази, на Донеччині – у 2,5 рази, Сумщині – майже у 1,6 рази, Запоріжжі – у 1,4 рази. Позитивні зрушення спостерігаються на Дніпропетровщині – зменшення з 9114,9 тис. т до 509,5 тис. т та Луганщині – з 3440,3 тис. т залишилося 904,8 тис. т. [2, с. 523].

Промислові підприємства забруднюють і природні водні об'єкти завдяки скиданню забруднених зворотних вод. Майже 60 % викидів забрудненої води припадає на Дніпропетровську та Донецьку області, кожна з яких скидає близько 500 млн. куб. м, ще дві області Одеська та Луганська додають 13,3 % брудної води (відповідно 117 та 87 млн. куб. м) [2, с. 510]. Основними забруднювачами є машинобудівні, деревообробні, целюлозно-паперові підприємства а також виробники мікробіологічної продукції, харчової та легкої промисловості.

Відтак, для прогнозування екологічних наслідків розвитку регіонів необхідно сформулювати нормативну базу шкідливого впливу випуску одиниці продукції різних галузей або наданих послуг на довкілля, що дозволить визначати загальне екологічне навантаження на територію та її мешканців з урахуванням існуючих тенденцій та стратегії подальшого розвитку.

Одним з головних завдань державного управління на регіональному рівні є адаптація господарської діяльності до вимог навколишнього середовища. Реалізація його потребує формування та оприлюднення індикативних планів розвитку регіонів, в яких виходячи із стратегічних цілей людського розвитку визначаються необхідні обсяги промислового виробництва та сфери послуг, галузі промисловості, які доцільно розвивати з урахуванням екологічних обмежень, необхідні заходи та обсяги робіт з відновлення природних ресурсів та утилізації відходів для зменшення негативних наслідків господарчої діяльності та взаємодії населення і туристів з навколишнім середовищем.

Варто враховувати, що у природних системах не існує відходів, які наносять шкоду навколишньому середовищу, бо відходи однієї складової

екосистеми стають поживними речовинами для інших складових. Це замкнене коло американський вчений Баррі Коммонер назвав «колом життя», яке людина своєю господарською діяльністю розімкнула, зробила цей процес лінійним, чим і обумовила екологічну кризу [3, с. 31]. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є формування господарських комплексів, які забезпечать загальне зменшення відходів за рахунок використання відходів одних підприємств у якості сировини для інших.

Для збалансованого соціально-економічного розвитку з урахуванням необхідності збереження та відновлення екосистеми доцільно формування стратегії регіонального розвитку супроводжувати розробкою екобалансу, який дозволить визначити навантаження на екосистему внаслідок господарської діяльності для забезпечення людського розвитку, та необхідні відновлюючі заходи. Схема його розробки представлена на рис. 1.

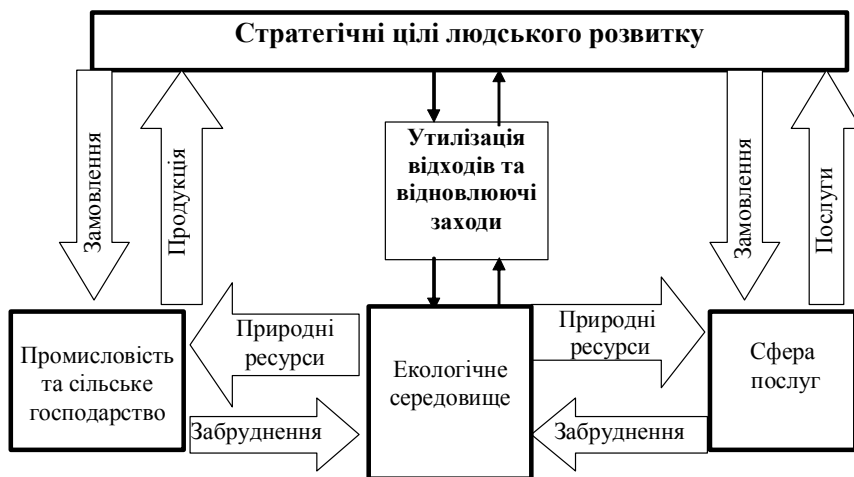

Рис. 1 Схема розробки екологічного балансу

Процес реалізації концепції забезпечення сталого розвитку регіонів потребує прогнозування екологічних наслідків розвитку регіонів. Крім статистичних моделей прогнозування доцільно використовувати нормативні. Збереження природних ресурсів для наступних поколінь можливе лише за умови супроводження стратегічного управління розробкою екологічних балансів, які нададуть змогу у кількісному вимірі оцінити негативні наслідки різних напрямів розвитку не тільки за узагальнюючими показниками обсягів шкідливих викидів але й з урахуванням складу забруднюючих речовин, порівняти прогнозовану кількість з допустимими нормами.

В той же час на регіональному рівні слід сформувати таку структуру господарського комплексу, яка забезпечить поряд з економічним зростанням

розв'язання соціальних проблем, збереження та відновлення існуючого природно-ресурсного потенціалу. Такий підхід допоможе вивести з депресивного стану економіку багатьох регіонів України.

Подальші дослідження мають бути спрямованими на удосконалення фінансово-економічних механізмів стимулювання впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, раціонального використання природних ресурсів, збереження родючості ґрунтів, відновлення лісових ресурсів, впровадження дієвих санкцій за забруднення довкілля.

Список використаних джерел

1. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Д. Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – 538 с.
2. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державний комітет статистики України, 2012. – 559 с.
3. Коваль Я. В. Регіональна економіка : навчальний посібник / Я. В. Коваль, І. Я. Антонченко. – К. : Професіонал, 2005. – 272 с.

Огданський Кирило Миколайович

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ДИНАМІКИ В СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

З переходом у систему координат XXI століття суттєво активізувалися наукові пошуки в напрямку забезпечення суспільної динаміки. Генератором цих наукових розвідок виступав факт домінування техногенного типу соціально-економічного розвитку, характерною особливістю якого були природо руйнівні способи і засоби продукування результату виробництва. З усвідомленням реалій ймовірності настання суспільних потрясінь на науковому рівні появилась концепція сталого розвитку, яка в своїй основі не ставила під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

У контексті такого завдання стосовно України постають до вирішення декілька науково-методологічних питань щодо кваліфікації суспільного руху через реалізацію національних спроможностей до перетворення наявного ресурсного потенціалу в потужне джерело розвитку економіки.

Насамперед, ідеться про те, що сталий розвиток є штучно виокремленим концептом із загальної теорії суспільної динаміки. І його сприйняття як і продукування стратегічних основ реалізації на тлі трансформаційних перетворень без врахування базових основ динамічного поступу призводить до не професіонального вирішення нагальних проблем, доповнюючи об'єктивні труднощі суб'єктивними. Це шкодить безпосередньо реалізації ідеї сталого розвитку і навіть призводить до її відсунення на більш пізніші терміни.

Справа у тому, що екологічний стан і техніко-технологічні можливості його покращення на українських теренах не настільки сприятливі для переведення цієї проблеми в категорію поточного імперативу. І через певне унеможливлення забезпечення адекватних змін господарської практики в

полі екологічних здобутків ніби виникають науково-методологічні і практичні розриви в реалізації концепції сталого розвитку.

В прагненні пізнання складних процесів в нових форматах забезпечення суспільного розвитку закономірно дедалі більшого значення набуває логіка наукової толерантності на рівні взаємопроникнення і взаємозбагачення методологічних основ поступу соціально-економічних систем. У даному випадку ми досить чільне стикаємося з проблемою, яка в останні роки набула уваги при розгляді стану та перспектив розвитку економіки в урядових документах та досить гостро дебатється на сторінках фахових наукових видань і пов'язується з динамікою соціально-економічних процесів.

Найважна наукова спадщина, яка утримує в собі тлумачення терміну «динаміка» і до певної міри відповідно етапам суспільного просування до цивілізаційного життя розкриває його природу, адсорбує в собі безліч визначень різнопланового характеру. Але, коли мова заходить про «динаміку» як поняття зокрема і у різнобічному спектрі словосполучень, його утримуючих, мусимо мати чітку позицію з приводу того, що саме ідентифікується з ним. До того ж постає необхідність визначення чи то встановлення факту проходження динамічного явища в соціально-економічній системі через застосування якогось інструментального заходу і вимірювальної процедури.

В науковому і практичному середовищі склалася думка, за якою «...під динамічною системою розуміється будь-яка система, яка змінюється у часі...» [1, с. 115], або «...за умови зміни її параметрів...» [2, с. 5, 6]. Вимір міри суспільної динаміки пов'язується з визначенням темпів зміни ряду макропоказників і, зокрема, валового внутрішнього продукту.

Подібне спрощення переводить в площину непорозуміння залучення до концептуальних основ сталого розвитку економічного, соціального і екологічного аспектів.

Згідно проведеного нами літературного екскурсу, спектр концептуальних поглядів на сутність поняття «динаміка» можна кваліфікувати як спрямований у просторі і часі процес, описуваний кількісними і якісними характеристиками. До того ж, за класичними канонами динамічний процес на будь-якому з ієрархічних рівнів управління можна уявити як комплекс «...змін його екологічної, економічної, соціальної та інших сфер» [3, с. 10]. Тому природним є виділення в структурі процесу загальної суспільної динаміки таких складників як соціальна динаміка, економічна динаміка і екологічна динаміка[4] та розгляд їх у якості підсистем. Кожен з виокремлених напрямків забезпечення суспільної динаміки має свої цілі і засоби їх досягнення.

За економічною підсистемою чи то інституціями закріплено завдання по створенню необхідних суспільству життєвих благ, за соціальною – забезпечення суспільного добробуту і досягнення цивілізаційних стандартів життя і за екологічною – збереження довкілля. Разом з тим досягнення мети кожною з них потребує залучення потенцій інших, а слід й узгодження їх інтересів між собою.

Приведені аргументи щодо можливості імплементації до економічної системи «теорії динаміки» надають можливість оконтурити поняття

«економічної динаміки», «соціальної динаміки», «екологічної динаміки», як локальних процесів змін параметрів економічної системи у часі і просторі в певному специфічному напрямку.

Економічну динаміку слід пов'язувати з процесом закономірної зміни у часі та просторі кількісних і якісних параметрів економічної підсистеми, спрямованим на досягнення певного сукупного результату.

Щодо соціальної динаміки, то під нею слід розуміти кількісно-якісний, просторово-часовий, еволюційний процес закономірної зміни потенціалу соціалізації та поліпшення рівня добробуту населення.

Екологічна динаміка це теж процес у просторі і часі з кількісними та якісними змінами закономірного й еволюційного характеру але пов'язаний з тиском економічної активності на навколишнє середовище і виробничі умови.

Стоячи на позиціях кількісного тлумачення категорії «зростання», вважаємо доцільним на перехідний період тлумачити економічне зростання як доцільне розширення масштабів економічної діяльності з метою задоволення все зростаючих матеріальних і духовних потреб населення. Загальним для нього є часова характеристика і корельованість з нарощуванням виробництва. Власне це екстенсивне зростання економіки, сутність якого можна пояснити розширенням виробництва на основі кількісного збільшення факторів виробництва зі збереженням попередніх техніко-економічних, освітніх, вікових та інших параметрів відповідних ресурсів. Щодо визначення поняття «соціальне зростання», то методологічній конструкції «людина в економіці» відповідає його концепція пов'язана з кількісною оптимізацією соціальної сфери та посилення бюджетних та позабюджетних можливостей держави щодо підтримки ще або вже неспроможних до самозабезпечення життєвих потреб. Екологічне зростання як кількісна категорія корелюється з мірою посилення впливу економічної діяльності на оточуюче природне середовище.

Розвиток набагато різноманітніший і складніший в порозумінні від зростання. На наш погляд, він як процес охоплює внутрішні структури і взаємозв'язки елементів у них, якісні зміни системи і їх прояви в різних напрямках, оцінює всі ті зрушення кількісного характеру з якісної сторони, враховує зміни зовнішнього середовища і його впливи.

У першому наближенні економічний розвиток постає як незворотній, спрямований, закономірний процес якісних змін, пов'язаних з переходом економіки із одного стану в інший більш досконалий. Оскільки продуктивні сили є змістом суспільного способу виробництва, то саме їх якісна зміна визначає економічний розвиток. Якщо бути більш конкретним, то фактично змістом продуктивних сил є безпосередньо людина, засоби виробництва, наука, інформація та інші елементи. Критерієм розвитку продуктивних сил беззаперечно є технічна будова виробництва або співвідношення між масою задіяних у виробничому процесі засобів виробництва і робітників. І це співвідношення не є суто кількісним, а відтворює обсяг благ створюваних одним робітником при зміні продуктивності засобів виробництва через їх поєднання, розширення зон обслуговування, упровадження нових зразків тощо.

Проявом подібних змін стає відносно працівників зростання фондоозброєності, енергоозброєності, машиноозброєності, а по відношенню до виробництва зміна на краще ресурсовикористання і нарощування на цій основі продукування товарів і послуг.

Щодо поняття «соціальний розвиток», то ми стоїмо на позиціях того, що даний термін, як ніякий інший має бути пов'язаним з метою функціонування держави. У ситуації неповної ясності щодо соціальних цілей, ми прийняли за останні головну преамбулу програмних документів всіх часів без виключення, а саме «поліпшення добробуту населення». Сьогоднішня внесло певні корективи у цю соціальну мету і в силу тотального збідніння населення пропонується при її визначенні вести мову про рівень життя. В класичному розумінні з рівнем життя ідентифікується забезпеченість населення матеріальними благами і послугами, досягнутий рівень їх споживання і міра задоволення розумних потреб у них. Було б обґрунтованим започаткування підходу до тлумачення екологічного розвитку як незворотнього, спрямованого, закономірного процесу змін в довкіллі, які пов'язані з послабленням негативного впливу на людину і поліпшенням якості середовища діяльності та проживання.

Отже, стратегія сталого розвитку країни, яка чемний виклик проблемі ресурсного дефіциту пов'язується виключно з якісними змінами в суспільній динаміці і залучає питання зростання до його підтримання в автоматичному режимі. Дійсно сталий розвиток можливий і в випадках відсутності соціального, економічного і екологічного зростання за умови підтримання незмінних обсягів задоволення суспільних потреб на базі покращення ресурсовикористання. Сталий розвиток по всім сферам економіки і зокрема по деяким з них може відтворюватися в структурних перетвореннях, впровадженні інновацій, зміні технологічних укладів тощо.

Конкретизація наведених концептуальних положень дозволяє визначитися з тим, що Україна прагне включитися в європейське співтовариство і вирішувати питання суспільної динаміки на базі інтенсивних методів ведення господарських процесів. Сприймаючи сталий розвиток як концепцію фрагментарного, етапного вирішення проблеми досягнення системної суспільної динаміки, в передбаченні наступних кроків по охопленню нею і інших її складників вважаємо за необхідне надати йому більш керованого характеру. Визнання сталого розвитку початком руху до системного забезпечення суспільної динаміки дасть змогу поступово відділити неефективні конструкти державного регулювання економіки і модифікувати інші в напрямку забезпечення необхідних впливів на формування макростабільності та створення умов для відновлення соціальних позицій минулого і з тим доведення їх до рівня цивілізаційних стандартів.

Список використаних джерел

1. Власов М.П. Моделирование экономических процессов / М.П. Власов, П.Д. Шимко. – Ростов на Дону : Феникс, 2005. – 409 с.
2. Моделювання економічної динаміки : Навч. посіб. / Г.В. Лавінський, О.С. Пшенишнюк, С.В. Устенко, О.Д. Шарапов. – К. : Атіка, 2006. – 276 с.

3. Калининкова И. О. Управление социально-экономическим потенциалом региона : Учебное пособие / И.О. Калининкова. – СПб. : Питер, 2009. – 240 с.

4. Миронова Н.И. Социальная динамика: метаморфозы самоорганизации и управления : монография / Н.И. Миронова. – Челябинск: ОАО «Челябинский Дом печати», 2005. – 174 с.

5. Солопов В.Ю. Экономическая динамика и ее формы: дис....д.э.н. / В.Ю. Солопов. – Кострома, 2005. – 414 с.

6. Фактори соціальної, економічної та екологічної динаміки просторових систем. Ефективність використання факторів сталого розвитку просторових систем. – Режим доступу : http://inform.org.ua/factori-socialno-econscystalogo_rozvitku-prostorovix-sistem.html – Назва з екрану.

Павлова Галина Євгенівна

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Важливе місце в механізмі державного регулювання аграрного сектора займають принципи регулювання. Їх дотримання має забезпечити взаємоузгодженість економічних інтересів товаровиробників, суспільства та держави, а також уникнення суб'єктивізму під час втручання у функціонування ринкового механізму регулювання економіки. Дотримання науково обґрунтованих принципів забезпечує ефективне виконання державою своїх економічних функцій.

Система державного регулювання економіки базується на додержанні таких принципів: науковості, обґрунтованості – поєднання наукових основ державного регулювання економіки з практичними діями щодо втілення економіко-політичних рішень; формування системи державного регулювання економіки з урахуванням теоретичних основ і моделей економічної політики та існуючого досвіду здійснення державного регулювання в країні та за кордоном; раціональності, реальності – державне регулювання економіки повинно ґрунтуватися на реальних, а не ідеальних передумовах, не вступати у протиріччя із сформованою структурою господарства і раціональними діями індивідів; збалансованості, комплексності – єдність загальнонаціонального, регіонального і галузевого рівнів державного регулювання економіки, врахування особливостей фаз суспільного відтворення, окремих секторів і сфер господарства; пріоритетності стратегічних цілей – забезпечення досягнення стратегічної мети державного регулювання економіки за допомогою виконання поставлених тактичних цілей; принципу ринкової однаковості, тобто застосовність державних рішень до діяльності всіх без винятку економічних суб'єктів. Практичне додержання зазначених принципів залежить від багатьох чинників – від чіткості й однозначності обраної моделі і стратегії регулювання, адекватності методів державного втручання, компетентності й професіоналізму державних службовців.

Аналіз наших досліджень показує, що вченими пропонується достатньо розгалужена класифікація принципів державного регулювання аграрного

сектору економіки. Узагальнюючи вищенаведені підходи щодо основних принципів державного регулювання аграрного сектора економіки, зробимо спробу сформулювати власне їх бачення:

- принцип ефективності. Державне регулювання має передбачати кінцевий економічний ефект. Заходи державного регулювання мають здійснювати раціональну політику і виправляти такі негативні елементи ринку, як монополія та циклічність.

- принцип справедливості. Оскільки ринок виявляє нерівність людей, то держава за допомогою відповідних регуляторів має коригувати цю систему перерозподілом з метою встановлення певної справедливості засад. Це здійснюється через прогресивне оподаткування, запровадження політики підтримки доходів (допомога людям похилого віку, непрацездатним, багатодітним), страхування безробітних тощо.

- принцип стабільності. Забезпечує необхідний вплив на економіку з метою вирівнювання підйомів і нівелювання спадів ділового циклу, стримування безробіття, підтримки економічного розвитку. За допомогою заходів державної фінансової, податкової, зовнішньоекономічної та митної політики справляється вплив на рівень виробництва, зайнятості, інфляцію.

- принцип системності державного впливу. Передбачає комплексний, системний підхід до розв'язання економічних, соціальних, екологічних, зовнішньоекономічних та інших проблем.

- принцип адекватності. Потребує, щоб система державних регуляторів економіки та засоби їх застосування відображали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку і політичної надбудови України як незалежної держави, а також оцінку загальної політичної та економічної ситуації. Досягнення виваженого державного втручання забезпечується тим, що державі передаються лише ті економічні функції, які не можуть ефективно виконувати самі виробники та інші суб'єкти ринкових відносин.

- принцип оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів. Адміністративні методи макроекономічного регулювання мають гарантувати формування оптимальної відтворювальної структури. Економічні важелі застосовуються з метою стимулювання ефективного використання ресурсів, виробничої та інвестиційної діяльності, розв'язання соціальних проблем. Передбачається також використання економічних механізмів і регуляторів у ході прийняття управлінських рішень.

- принцип поступовості та етапності. В умовах переходу до нової системи державного регулювання потрібно, щоб командно-адміністративні регулятори замінювались на економічні тією мірою, якою створюються об'єктивні умови – здійснюються процеси роздержавлення, приватизації чи стабілізації. Особливе значення для державного регулювання в Україні має врахування фактора часу. Доцільність і масштаби державного регулювання при розв'язанні національних, регіональних і галузевих проблем визначають необхідність урахування економії часу як умову найшвидшого розв'язання нагальних завдань.

- принцип забезпечення єдності стратегічного і поточного державного регулювання та його оперативності. Стратегічне державне регулювання має

загальнодержавне значення. Мета його – зберегти економічний і соціальний стратегічні курси держави, закладені у програми реформ, а також у національні, цільові, комплексні та інші програми. З метою дотримання стратегічного курсу держава формує і контролює перелік ресурсів стратегічно важливого значення.

- поточне державне регулювання має за мету забезпечити реалізацію стратегічного курсу в умовах конкретної економічної та політичної ситуації, що зумовлює гнучкість системи державного впливу. Оперативне поточне державне регулювання спирається на різні види економічної політики: податкову, емісійну, кредитну, бюджетну, соціальну та інші.

Польська Ірина Ернестівна, Пащикова Ганна Геннадіївна
**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ**

Трансформаційні процеси, що відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільних відносин в Україні, зумовлюють нерівномірність розвитку територій, посилення їх диференціації, загострення соціально-економічних проблем, що призводить до виникнення кризових явищ, які завдають депресивний стан окремих регіонів, негативно впливають на рівень життя населення.

За оцінками відомих експертів, внаслідок дії низки об'єктивних (світова фінансова криза, зміна зовнішньої кон'юнктури на національну експортну продукцію тощо) та суб'єктивних чинників (традиційна практика домінування «фручного» управління економікою, політична нестабільність тощо), соціально-економічна диференціація розвитку регіонів в Україні невпинно посилюється. Це спричинює виникнення не тільки «точок зростання», але й «точок депресії».. Ситуація, що формується в Україні, не лише має загрози для стабільного розвитку окремих територій (старопромислових регіонів, віддалених від обласних центрів периферійних територій, гірських районів), але й негативно впливає на загальну макроекономічну ситуацію в країні.

Дослідження іноземного досвіду та аналіз внутрішніх можливостей в Україні дає підстави стверджувати, що постійний системний вплив національного уряду на регіональну ситуацію може забезпечити сталий, збалансований, соціально орієнтований розвиток регіонів.

Важливою умовою для стабільного розвитку будь-якої країни і набуття нею гідного місця в системі світового господарства є досягнення такого рівня економічного розвитку, який би відповідав сучасним критеріям конкурентоспроможності. Світовий досвід показує, що в сучасних умовах глобалізації та інтернаціоналізації економіки розвиток будь-якої держави визначається рівнем конкурентоспроможності її регіонів.

Для нашої країни проблема збереження конкурентних позицій на світовому ринку постає особливо гостро. Очевидно, що фундаментальною умовою стабільного розвитку України в довгостроковій перспективі є

створення і розвиток міцних засад конкурентоспроможності її економіки на основі ефективної регіональної політики, спрямованої на підвищення продуктивності окремих регіонів. Світова практика свідчить, що саме регіональний підхід до підвищення конкурентоспроможності став одним з основних механізмів перетворення окремих розвинених країн світу з аутсайдерів економічного розвитку в одні з найбільш конкурентоспроможних та ефективних економік.

У зв'язку з цим дуже корисним для України є аналіз та узагальнення найбільш успішного зарубіжного досвіду підвищення конкурентоспроможності регіону в сучасних умовах.

У світовій практиці існує досить великий досвід успішної реалізації програм, націлених на підвищення конкурентоспроможності регіону щодо національного та міжнародного рівня. На нашу думку, найбільш доцільним буде аналіз досвіду таких розвинених країн, як Ірландія та Фінляндія [1].

Стратегію підвищення конкурентоспроможності Ірландії можна охарактеризувати як стратегію підвищення привабливості окремих регіонів з метою залучення іноземних інвестицій. При цьому регіональна політика не виділялася як самостійний напрям розвитку економіки. Першорядне значення відводилося розвитку національної промисловості, і стратегія спочатку фокусувалася на розвитку найбільш розвинених регіонів, таких як Шеннон та околиці Дубліна. Інвестиційна привабливість цих регіонів створювалася за рахунок пільгових умов оподаткування, надання грантів і субсидій, вдосконалення інфраструктури та усунення адміністративних бар'єрів. Дана політика, в сукупності з наявністю відносно дешевої та висококваліфікованої робочої сили, призвела до значного зростання іноземних інвестицій. З часом акцент подібної політики дещо змінився. Так, умови отримання і розмір гранту зараз залежать від географії інвестиційного проекту, а також регламентуються законодавством Ірландії і ЄС.

Іноземні інвестиції та технології відкрили перед Ірландією унікальну можливість переходу до інноваційної стратегії підтримки конкурентоспроможності. Досягнуті успіхи дозволили Ірландії перейти до моделі економічного розвитку, що характеризується поєднанням трьох «Т» – технології (Technologies), таланти (Talents), толерантність (Tolerance). Країна набула ряд сильних конкурентних переваг, які забезпечили їй статус одного з великих світових інноваційних центрів. Ідеологія розвитку країни та її окремих регіонів на сучасному етапі, по суті, ґрунтується на розвитку інноваційної інфраструктури, активному інвестуванні в людський капітал, підвищенні привабливості бізнес-клімату та утриманні конкурентних переваг у найбільш перспективних інноваційних галузях (фармацевтика, виробництво медичного обладнання, інформаційні та мультимедіа-технології, офшорне програмування). Інвестиції в технології, а також у підготовку та залучення талановитих фахівців дозволили Ірландії за короткий термін перетворитися з економічного та технологічного аутсайдера у так званого «Кельтського тигра» (за аналогії з «азіатськими тиграми») – п'ять років поспіль ВВП Ірландії щорічно зростав на 10 % [2, с. 20]. Найнижчі в Європі податки і

англомовна робоча сила залучили на невеликий острів 40 великих компаній-конкурентів. Свої виробництва там розмістили практично всі лідери світової фармацевтики та ІКТ-сектору. Країна стала найбільшим у світі експортером програмного забезпечення.

Тем не менш, вчорашні переваги внаслідок глибоких глобальних трансформацій сьогодні втратили свою актуальність. Щоб зберегти і зміцнити досягнуті позиції в нових умовах, ірландці розробили нові стратегії, адекватні існуючим і майбутнім викликам та можливостям. Стратегії будуються на основі платформ зростання і можливих сценаріїв розвитку.

Національна стратегія просторового розвитку Ірландії (NSS), прийнята в 2002 р. передбачає двадцятирічну стратегію, спрямовану на досягнення збалансованого регіонального розвитку Ірландії. Варто зауважити, що при проведенні регіональної політики Ірландія робить акцент на підвищенні рівня розвитку інновацій, вбачаючи в цьому ключ до економічного зростання регіонів. При цьому основний акцент робиться на те, що самі підприємці більшою мірою повинні створювати локальну конкурентоспроможність своїх підприємств на інноваційній основі. Роль регіональної конкурентоспроможності на тлі світової рецесії стає ще більш важливою, а сучасну економічну модель можна визначити як три «С»: протиріччя (Contradiction), суперництво (Competition), протистояння (Contention).

Одним з найбільш яскравих прикладів реалізації програми розвитку конкурентоспроможності країни через інноваційну стратегію підвищення привабливості регіонів можна назвати досвід Фінляндії. Ця держава є однією з найбільш конкурентоспроможних країн світу (у 2010 році сьоме місце в рейтингу Глобального Індексу конкурентоспроможності ВЕФ і 19-е в Щорічнику світової конкурентоспроможності IMD) з найвищим рівнем розвитку технологій [3]. Одна з головних особливостей фінської моделі розвитку конкурентоспроможності регіонів полягає в тому, що державна промислова та інноваційна політика поставила собі за мету зміщення фокусу з макроекономіки до мікроекономічної активності щодо поліпшення загальних умов для компаній цілих галузей, особливо в сфері розвитку та поширення знань і інновацій.

Ключову роль у забезпеченні національної конкурентоспроможності Фінляндії грає регіональна політика, спрямована на збалансований територіальний розвиток. Периферійне положення країни, низька щільність населення, суворі кліматичні умови, обмеженість природно-сировинних ресурсів – у цих умовах єдиним способом зміцнення міжнародної конкурентоспроможності та поліпшення добробуту країни є підвищення ефективності управління розвитком регіонів, максимальне використання їх економічного потенціалу. Тому регіональна політика Фінляндії фокусується не тільки на розвитку найбільш розвинених територій, а й на поліпшенні економічної ситуації в кожному регіоні країни, тобто служить ключовим елементом загальної економічної і соціальної стратегії уряду.

Протягом останніх 20 років фінська економіка пройшла через процес швидких структурних змін та технологічної модернізації (протягом кількох

століть Фінляндія спиралася на лісову промисловість, а потім зробила різкий ухил у бік розвитку інноваційної продукції на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій). Це зробило економіку країни сучасною і конкурентною на глобальному рівні з високотехнологічним виробництвом, поряд з розвитком традиційної паперової, деревообробної та металургійної промисловості. У той же самий час економічне зростання стало у все більшій мірі залежати від науки, технологій та знань. Усвідомлення цих тенденцій розвитку глобальної економіки і призвело уряд Фінляндії до побудови сучасної, ефективної Національної інноваційної системи країни.

Однак такий зсув у пріоритетах національної науково-технологічної політики не був пов'язаний лише зі збільшенням загальнонаціональних витрат на НДДКР: причини, які мали істотний вплив, – це науково-технологічні ресурси, інституціоналізація, навчання та регіоналізм.

Крім того, важливий вплив справило проведення кластерної політики. Під впливом теорії Портера у Фінляндії був ініційований проект «Переваги Фінляндії – майбутнє фінської промисловості», в рамках якого Міністерство торгівлі і промисловості розробило і затвердило Національну промислову стратегію. Дана стратегія дозволила зробити перехід від макроекономічного регулювання до промислової і технологічно конкурентної політики, заснованої на розвитку кластерів. В даний час лісовий, інформаційний та телекомунікаційний кластери є найважливішими для економіки Фінляндії, забезпечують основний обсяг експорту і формують значну частину внутрішнього валового продукту країни.

Таким чином, проведений аналіз досвіду зарубіжних країн дає можливість зробити певні висновки щодо основних напрямів державного регулювання розвитку регіонів у контексті підвищення їх конкурентоспроможності. Вивчення досвіду розвинутих зарубіжних країн в Україні та розробка концепцій його адаптації у вітчизняних умовах могли б значно підвищити рівень і якість довгострокового планування, допомогти розробити найбільш ефективні програми досягнення поставлених завдань в галузі підвищення конкурентоспроможності регіону. Вивчення кращого міжнародного досвіду та його розумне і вміле застосування в місцевих умовах здатне закласти основи довгострокової конкурентоспроможності регіонів, що забезпечить розвиток довгострокової конкурентоспроможності вже на національному рівні

Список використаних джерел

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект // http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf.
2. Gardiner B. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions/ Ben Gardiner, Ron Martin, Peter Tyler. – Cambridge. – 2004. – 40 p.
3. Щорічник світової конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Міжнародного Інституту Менеджменту (IMD), Лозанна .- Режим доступу: <http://www.imd.org/research/publications/wcy/upload/scoreboard.pdf>.

Попатенко Василь Сергійович **ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ**

Економічний стан держави обумовлюється станом адміністративно-територіальних одиниць, які її утворюють. При цьому основний вплив на розвиток регіонів має політика держави як в частині визначення повноважень органів влади в регіонах, зокрема політика децентралізації і деконцентрації влади, так і політика розподілу державних коштів між адміністративно-територіальними одиницями.

Правовою основою визначення напрямків і змісту політики держави стосовно регіонів в Україні став прийнятий у 2005 році Закон «Про стимулювання розвитку регіонів» [1]. Норми Закону дозволяють виділити наступні форми правового забезпечення стимулювання розвитку регіонів в Україні:

1. Затвердження Державної стратегії регіонального розвитку. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року № 1001 затверджена Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року (далі – Стратегія), в якій для кожної області з урахуванням показників соціально-економічного розвитку визначено від 4 до 8 пріоритетних напрямків розвитку. Окрім того, постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1189 затверджено Порядок розроблення, моніторингу та оцінки результатів реалізації державної стратегії регіонального розвитку.

2. Укладання угод регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською, Севастопольською міськими радами. Ініціатором укладення угоди щодо регіонального розвитку можуть бути Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради. Рішення про необхідність укладення угоди щодо регіонального розвитку приймаються Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими радами. Угоду щодо регіонального розвитку підписує Прем'єр-міністр України або інша особа за дорученням Кабінету Міністрів України та відповідно Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, голова обласної, Севастопольської міської ради чи Київський міський голова. Угода щодо регіонального розвитку набирає чинності після її схвалення Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими радами. Угода щодо регіонального розвитку після її схвалення Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласною, Київською, Севастопольською міськими радами підлягає державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади з питань економічної політики, офіційному опублікуванню в газеті «Урядовий кур'єр», а також оприлюдненню через регіональні засоби масової інформації.

На сьогодні між Кабінетом Міністрів України та обласними радами підписано шість угод регіонального розвитку (а також одна додаткова угода). Хронологічно підписання угод регіонального розвитку відбувалося в такій

послідовності: з Донецькою обласною радою – 15.09.2007 р., Львівською обласною радою – 17.06.2009 р., Волинською обласною радою – 12.01.2010 р., Вінницькою обласною радою – 26.01.2010 р., Івано-Франківською обласною радою – 06.10.2010 р., Херсонською обласною радою – 19.10.2010 р., додаткова угода з Донецькою обласною радою – 20.10.2010 р. Також розроблені проекти угод із Закарпатською, Кіровоградською, Луганською, Сумською, Тернопільською та Чернівецькою обласними радами. Нормативно-правову базу функціонування угод становлять Бюджетний кодекс України, постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 751 «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо регіонального розвитку і відповідної типової угоди», постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1187 «Про запровадження оцінки ефективності здійснення спільних заходів, передбачених угодою щодо регіонального розвитку».

Таким чином угода щодо регіонального розвитку – це новий тип правовідносин між суб'єктами влади центрального та регіонального рівнів, елемент децентралізації влади, коли процес розвитку соціально-економічної сфери регіонів здійснюється на договірній основі і вимагає з одного боку активності самої територіальної громади, а з іншого – взаємну відповідальність сторін. Водночас, в Бюджетному кодексі України угоди щодо регіонального розвитку не виділені в особливий вид бюджетного процесу. Єдина згадка про угоди – в можливості фінансування їх за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку. Таким чином угода щодо регіонального розвитку не є самостійною бюджетною програмою, а складається із самостійних заходів, що реалізуються в межах існуючих державних цільових програм і програм економічного та соціального розвитку областей. Головні розпорядники коштів на стадії підготовки проектів Державного та місцевих бюджетів готують бюджетні запити, в яких витрати бюджету обмежені граничними обсягами бюджету, які доводить Міністерство фінансів України [2]. Таким чином головний розпорядник коштів центрального чи місцевого рівня, маючи на виконанні велику кількість державних програм, а також заходи за угодами регіонального розвитку на власний розсуд вирішує питання фінансування у поточному бюджетному році угод щодо регіонального розвитку оскільки першочерговість і необхідність виконання заходів угод не передбачена бюджетним законодавством. В текстах самих угод наявний пункт про відповідальність сторін, однак у ньому не визначені жодні санкції у разі не виконання угод сторонами.

3. Визначення Кабінетом Міністрів України порядку моніторингу показників розвитку регіонів. Даний порядок затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2010 року № 235 «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними». Відповідно до Порядку здійснюється поділ усіх районів в областях на промислові та сільські відповідно до частки населення, зайнятих в промисловості чи сільському господарстві. За результатами моніторингу

Кабінет Міністрів України визначає: території, яким надається статус депресивних, встановлює їх межі; строк, на який території надається статус депресивної; заходи державного стимулювання розвитку території з метою подолання депресивного стану та форми й умови їх застосування; співвідношення державних, регіональних та інших фінансових ресурсів, що спрямовуються на виконання програми подолання стану депресивності території; строк внесення проекту програми подолання стану депресивності території. Кабінет Міністрів України відповідно до закону може визначати й інші заходи щодо стимулювання розвитку депресивної території.

На сьогодні офіційно жодній території не присвоєно статус депресивної. Причин цьому кілька, зокрема, як зазначають українські дослідники [3], з одного боку, в Порядку визначені завищені граничні рівні відхилення соціально-економічних показників від середніх показників розвитку регіонів, з іншого – для визнання території депресивною необхідно щоб критеріальним межах депресивності відповідали одночасно всі показники.

Окремі складові економічного стимулювання розвитку регіонів України визначені і в Указі Президента України від 25 травня 2001 року № 341/2001.

Проведений аналіз правового регулювання економічного стимулювання розвитку регіонів в Україні свідчить, що:

- діючі норми в достатній мірі враховують фактично існуючий економічний стан регіонів;
- реалізація на практиці відповідних норм недостатньо ефективна, оскільки стикається з інтересами центральної та місцевої влади, а також суб'єктивним фактором;
- політику економічного стимулювання розвитку регіонів доцільно здійснювати по завершенні конституційної та адміністративної реформ.

Список використаних джерел

1. Про стимулювання розвитку регіонів : закон України від 8 вересня 2005 року (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.
2. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів : наказ Міністерства фінансів України від 06 червня 2012 року № 687 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12>.
3. Барановський М. Депресивні території України: особливості делімітації в умовах реформування законодавчої бази / М. Барановський // Часопис соціально-економічної географії. – Вип. 10(1). – Харків, 2011. – С. 37 – 43.

Сагайдак Ірина Степанівна

СТАЛІЙ ТУРИЗМ

ЯК СКЛADOVA МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Туристична галузь є одним із перспективних напрямів економічного розвитку нашої країни, яка має потужний туристичний потенціал. Розвиваючи туризм Україна може суттєво збільшити свій ВВП, надходження до бюджету, а інвестиції в туристичну інфраструктуру можуть дати поштовх

Вплив туризму на довкілля [5]

Прямий вплив	Непрямий вплив
знищення природних умов рекреаційних територій у процесі створення туристичної інфраструктури та рекреаційно-господарської діяльності (вирубання лісів, порушення ґрунтового покриву, будівництво та експлуатація будівель, доріг, ставків, промисловий розлив мінеральних вод тощо);	порушення сталих адаптованих традиційних систем природокористування (у випадку некоректного залучення до туристичної інфраструктури);
винищення представників флори і фауни в процесі полювання, рибальства, витоптування, рубання дерев, збирання плодів, грибів, ягід, коренів, квітів, випалювання кострищ, спричинення з неосторожності пожеж тощо	сезонні (відповідно до туристських сезонів) коливання рівнів господарської активності, виробництва та споживання;
втручання в природні процеси життєдіяльності рослин і тварин шляхом їх відлякування з постійних місць перебування у процесі проходження маршруту, спостереження та фотографування, шумовим впливом, годівлею, руйнацією гнізд, нир та ін.;	знищення цінних представників флори та фауни для виробництва супутніх туристських товарів (сувенірів тощо);
привнесення і поширення інфекцій, захворювань, отруєнь та інших уражень представників флори і фауни, ґрунту та поверхневих вод через продукти життєдіяльності людини (екскременти, органічні харчові відходи, різноманітні побутові та непобутові тверді та рідкі відходи тощо).	загострення соціальних, етнічних, релігійних та ін. протиріч у випадку незнання, неврахування або ігнорування місцевих особливостей.

для підняття економіки регіонів. Сфера туризму підтримує майже 50 суміжних галузей та створює додаткові місця (один турист – дає роботу 10 особам, а створення одного робочого місця в 20 раз дешевше, ніж у промисловості). В широкому розумінні туристичну галузь можна визначити як міжгалузевий комплекс, який включає транспортні та туристичні підприємства; підприємства, пов'язані з туризмом (капітальне і дорожнє будівництво, підприємства комунального та готельного господарства, зв'язку та ін.); широку сферу послуг, якими користується турист [1].

Не дивлячись на те, що за підсумками 2012 р. в Україні дохід суб'єктів туристичної галузі склав 6,991 млрд. грн., що на 41,6 % перевищує показники попереднього року [2], доходи від туризму в Україні, навіть не зважаючи на проведення ЄВРО – 2012, – на рівні 2,2% ВВП (для прикладу у Болгарії – 11% ВВП, Чорногорії – 7,5 % ВВП, у Словаччині – 3,5 % ВВП [3, 4].

Не слід забувати, що туризм перебуває у тісному зв'язку з навколишнім природним середовищем (НПС), яке є його основним ресурсом. Туризм, який називають «індустрією без труб» – це далеко НЕ безвідходна галузь, до того ж один з найбільш енергоємних секторів економіки. Негативний його вплив на природні комплекси може бути прямим і непрямим, розмір і особливості якого інколи відразу дуже важко визначити (табл. 1) [5].

У відповідь на ці проблеми з'явилась *Концепція сталого туризму*: з одного боку, потреба розвивати прибутковий туризм, а з іншого – обмеження щодо наявних природних ресурсів та їх збереження. За визначенням, розробленим Всесвітньою Туристичною Організацією (ВТО) «сталий туризм базується на критерії сталості: він має бути екологічно нешкідливим в довготривалій перспективі, економічно доцільним та соціально рівним для місцевих громад» [6]. Сталый туризм базується на принципах [6]:

- охорона навколишнього середовища, мінімізація збитку в процесі туристичної діяльності, екологічний нагляд за станом туристичного освоєння територій;

- контрольоване використання технологій туристичного обслуговування, передусім автотранспорту, енергії, питної води тощо;

- соціальна справедливість щодо місцевих громад, тобто прибутки та інші блага від туризму мають розподілятися на паритетних засадах, з урахуванням інтересів місцевого населення, а не переходити до іноземних інвесторів і національної еліти;

- естетична гармонія туристичного природокористування, яка полягає у тому, що туристична діяльність та інфраструктура повинні органічно вливатися в історично сформоване середовище і зберігати унікальну своєрідність кожної місцевості.

Протиріч у системі «туризм – НПС» не уникнути: екологічні проблеми створюють перешкоду для його розвитку, тоді як динамічний розвиток туризму чинить тиск на довкілля. Можна привести, як приклад, цілу низку екологічних технологій: економія води та електроенергії, використання альтернативних джерел енергії, використання нетрадиційних видів транспорту, популяризація програм добровільної сертифікації туристичних

об'єктів тощо Але, щоб мінімізувати тиск на довкілля, необхідно контролювати туристичну діяльність за рахунок встановлення обмежень: природної абсорбційної здатності і туристичної екологічної ємності.

Природна абсорбційна здатність – це максимальна кількість туристів, які можуть використовувати даний район, не викликаючи виникнення негативних екологічних змін; а туристична екологічна ємність – це ступінь, в якій екосистема, або туристичний регіон можуть переносити різні наслідки розвитку туризму і відповідної інфраструктури без істотної втрати привабливості і цінності. Перевищення будь-якої з цих меж може призвести до необоротних деградаційних наслідків [7].

Враховуючи значення розвитку туризму для України, необхідно впроваджувати принципи його сталості, як інтеграції економічних, екологічних та соціальних цілей з урахуванням особливостей певного регіону, його можливостей та потенціалу.

Список використаних джерел

1. Свірідова Н.Д. Концепція сталого розвитку туризму в сучасних умовах // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – №176. – С. 166 – 168.

2. В Україні доходи від туризму зросли на 41% . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2013/04/16/371282/>.

3.Путілов А. Розвиток туризму в Україні суттєво збільшить ВВП держави. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klichko.org.ua/news/news/putilov-rozvitok-turizmu-v-ukrayini-suttyevo-zbilshit-vvp-derzhavi>.

4. Дохід в Україні від туризму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1234567-v-ukrayini-dokhid-vid-turizmu-standovit-0-5-vvp>.

5.Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу / О.Ю. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2004. – 192 с.

6.Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму : Навч. посіб. / М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.

7.Караван Ю. Проблеми та перспективи сталого туризму як важлива складова моделі сталого розвитку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reformy2012.blogspot.com/p/9-10.html>

Семічастна Олена Борисівна

ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ГАРАНТІЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ

Склад, обсяги фінансування, масштабність та інші параметри соціальних програм у державі перш за все визначаються бюджетною політикою, і як наслідок – обсягом соціальних зобов'язань, що бере на себе держава. Під соціальними зобов'язаннями в ринковій економіці я особисто розумію доходи у грошовій або натуральній формі, що отримує населення з Державного та місцевого бюджетів згідно з Конституцією країни, та іншими державними законами. Такі доходи мають природу, що відрізняється від заробітної плати, дивідендів, підприємницького доходу тощо.

Слід зазначити, що до складу соціальних зобов'язань держави я не відношу зобов'язання соціального характеру, що не потребують для свого виконання прямого фінансування з коштів зведеного бюджету. До них не відносяться, наприклад, зобов'язання щодо забезпечення нормальної тривалості робочого часу робітників на підприємствах, установах, закладах, тривалості робочого тижня тощо. З фінансової точки зору соціальні зобов'язання держави я б розглядала як певний обсяг виплат, що теоретично не піддається секвестру за умов діючого законодавства. Отже, необхідною умовою зменшення або збільшення соціальних зобов'язань і відповідно – їх фінансування, є лише зміни у складі систем правового механізму соціального захисту. Зокрема, тут мова іде про систему нормативно-правових актів.

Соціальні зобов'язання держави напряму пов'язані з забезпеченням певних соціальних гарантій, що в тій чи іншій мірі відбувається в залежності від таких чинників:

- структури розподілу вартості ВВП (на накопичення та споживання);
- перерозподілу доходів на користь бідних;
- розвитку системи страхування тощо.

Взаємозв'язок соціальних зобов'язань та гарантій втілюється в основі політики держави щодо забезпечення добробуту населення. Принципи і механізм встановлення державних соціальних гарантій та стандартів є визначальним компонентом для фінансування соціальної сфери, яке в свою чергу базується на державному регулюванні доходів. Воно полягає у перерозподілі їх через держбюджет шляхом диференційованого оподаткування різних груп одержувачів доходу та соціальних виплат. Такі дії традиційно називають політикою перерозподілу доходів.

Інструментом виконання її функції в державі є податкова система. Через податкову систему відбувається:

- перерозподіл вартості створеного ВВП між державою і юридичними та фізичними особами;
- централізація частини ВВП у бюджеті на загальносуспільні потреби;
- вплив податків на поведінку платників (споживання, пропозицію праці тощо).

Отже, у сьогоднішньому світі стан виконання державних зобов'язань напряму залежить від ефективності функціонування податкового механізму держави. Але розміри основних державних соціальних гарантій в певній мірі залежать не лише від фінансових можливостей державного та місцевих бюджетів, які формуються в середовищі податкового механізму, а й також від стану солідаризованого бюджету Пенсійного фонду. До речі, це джерело соціальних виплат сьогодні також в значній мірі залежне від Державного бюджету, трансфертами з якого останніми роками традиційно догується частина бюджету Пенсійного фонду. Наразі обсяг таких трансфертів найвищий за всю історію незалежності держави. Так, відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» за кодом програмної класифікації видатків (КПКВ) 2506000 «Пенсійний фонд України» та кодом функціональної класифікації (КФК) 1020 «Дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами» та «Покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України для виплати пенсій» передбачено трансферти у вигляді дотацій на суму 83,2 млрд. грн. на покриття видатків Пенсійного фонду України, з яких цільові субвенції на заходи Фонду соціального захисту інвалідів складають 887,5 млн. Таким чином, аж 20,2 % коштів Державного бюджету відволікається на трансферти Пенсійному фонду, що за Бюджетним кодексом не віднесені до функціональних видатків бюджету [1, ст. 87; 2, дод. 3].

На зламі всіх цих обмежених можливостей, на практиці для встановлення розмірів соціальних гарантій та соціальної допомоги застосовується специфічний показник, яким не користуються в жодній з європейських країн – «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», який до речі, наразі є нижчим за прожитковий мінімум [3].

Треба визнати, що політика перерозподілу доходів має як своїх прихильників так і противників. Часто політику перерозподілу доходів називають гальмом зростання ринкової ефективності і тягарем для дії ринкового механізму. Першим аргументом проти державного перерозподілу доходів є те, що він ліквідує стимули до праці як у тих на чий користь

відбувається перерозподіл, так і у тих, за рахунок кого він відбувається. У першому випадку люди не мають стимулів до пошуку шляхів із скрутного становища, у другому – не мають стимулів для отримання більшого результату. Другим аргументом є значні втрати, які утворюються у процесі самого перерозподілу. За підрахунками спеціаліста з питань соціального захисту в США Л.Ф.Лебедевої, в «втрати» ринку цієї країни складають 250 доларів США на кожні 350 доларів, що призначені для перерозподілу [4, с. 99].

Проте, навіть враховуючи найбільшу критику такої політики, я, як практик, усвідомлюю її необхідність. Адже, ситуація в Україні, де ступінь розшарування суспільства за рівнем доходу досягає надто високих значень дестабілізує таке суспільство та підсилює соціальну напругу. Але справа не тільки у можливій загрозі соціальних вибухів. Низькі соціальні стандарти, поглиблення бідності і зuboжіння провокують формування звички у частини населення жити у злиденності, задовольнятися лише найнеобхіднішим – призводить до знищення творчого потенціалу, скорочення працездатності народу в цілому. І це при тому, що саме хист до праці завжди був чи не основною позитивною рисою українського національного характеру. Таким чином, частина людей опиняються виключеними з основної течії суспільного життя і як наслідок, в кінцевому сенсі це справляє негативний вплив на економічний розвиток держави.

Все це дає підстави зробити висновок про вимушену необхідність застосовувати обґрунтовану політику перерозподілу доходів сьогодишньою українською державою. Проте, хочеться внести ремарку стосовно того, що ця політика повинна виконувати не лише фінансову ринково-забезпечувальну, а й позитивну соціально-економічну функцію.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України, Закон від 08.07.2010 // ВВР. – 2010. – № 50 – 51.
2. Закон «Про Державний бюджет України на 2013 рік» 06.12.2012 № 5515-VI // ВВР. – 2013, № 5 – 6.
3. Семичастная Е.Б. Современное «социальное государство»: экономика-правовые и управленческие аспекты // «Украина – България – Еврпейски Съюз : современно състояние и перспективи». Сборник с доклади от международна науна конференция. Варна. – Херсон : Издательство «Наука и икономика», 2013. – с. 267 – 272.
4. Лебедева Л.Ф. Позиции России и США в полицентричном мире : социально-экономический аспект / Л. Ф. Лебедева // США. Канада : экономика, политика, культура. – 2012. – № 11. – С. 3 – 13.

Соколова Марина Миколаївна

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ

Прийняття ряду законодавчих актів, що стосуються діяльності та розвитку громадянського суспільства України свідчить про розширення правового поля для взаємодії органів державної влади та громадського

сектору. Водночас, прийняття цих законів та введення їх в дію почалося нещодавно, лише з 2010 р., – це не дає можливості проаналізувати практику такої взаємодії, оцінити ефективність норм законодавства.

На сучасному етапі розвитку країни українські науковці, чиновники та громада перебувають в процесі пошуку моделей та напрацювання інструментів для ефективної взаємодії громадського сектору та держави задля досягнення головної мети країни – підвищення її конкурентоспроможності шляхом поліпшення соціальних і економічних умов функціонування громадянського суспільства.

Головною особливістю об'єднань громадян є те, що вони беруть на себе більшу кількість тих функцій, якими перевантажена держава – вони задовольняють та захищають законні соціальні, економічні, творчі, національно-культурні та інші інтереси учасників об'єднань, суспільства. Розвиток та функціонування об'єднань громадян впливає на досягнення соціального та економічного ефектів країни. Схематично ефективність діяльності громадського сектору представлено на рис. 1.

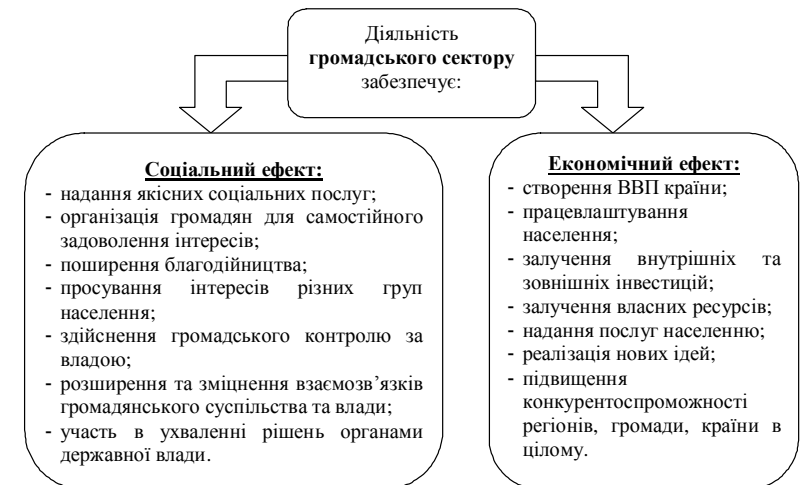

Рис. 1. Ефективність діяльності громадського сектору

Основною формою діяльності об'єднань є їх безпосередня діяльність, метою якої є сприяння розвитку добробуту суспільства та задоволення економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів суспільства.

Іншою формою діяльності об'єднань є участь об'єднань на засадах партнера. Остання форма, з урахуванням основних положень Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 рр., на погляд автора, є найбільш актуальною в сучасних умовах розвитку економіки країни. Головна особливість такої взаємодії – використання кластерного підходу, основні

принципи якого сприяють розширенню та зміцненню взаємозв'язків між громадою та державою, розширенню міжсекторного партнерства на певній території, сегменті ринку.

Суттєві зміни в соціальному становищі громадян України, розвитку її економіки можливі лише за умов інноваційних перетворень у соціальній сфері. Ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності відповідних галузей та регіонів, їх інноваційного потенціалу та соціально-економічного розвитку, на думку фахівців Європейського союзу, є саме кластерна політика. Особливістю кластерного підходу є зниження витрат в поточній діяльності об'єднань, підвищення гнучкості та конкурентоспроможності при наданні послуг.

В останні роки виникла ідея створення соціальних кластерів. Соціальний кластер – це інтеграція установ і організацій соціальної сфери незалежно від організаційно-правових форм і форм власності, які мають схожі соціально-економічні інтереси на основі довгострокової стратегії соціального прогресу [2].

Успіх кластерів зміцнює та розвиває економічну ситуацію в регіоні, сприяє економічному зростанню регіону. Кластери мають політичну значущість для влади, у першу чергу, у зв'язку з виконанням соціальних зобов'язань перед суспільством і створенням сприятливих можливостей для економічного та соціального розвитку; кластер дозволяє сфокусувати проблемні і сильні сторони сектора економіки, забезпечує поєднання інтересів різних секторів для досягнення соціального розвитку, благополуччя, високого рівня і якості життя населення.

Слід зазначити, що інноваційний курс розвитку України також сприяє розвитку інших інноваційних утворень, метою яких є підвищення рівня життя населення, розвитку країни, забезпечуючи процвітання та розвиток регіонів, громади, створюючи для себе комфортне та безпечне середовище, прагнучи бути конкурентоспроможними. Серед таких утворень: аналітичні, інноваційні центри, технопарки, технополіси, наукові, індустріальні парки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій, інноваційні кластери тощо. Участь громадських об'єднань в організації діяльності зазначених організацій є важливою та вигідною для держави, дозволяючи органам державної влади комплексно, системно розглядати ситуацію в групі взаємозалежних підприємств, організацій, об'єднань; використовувати ресурсний, інноваційний та інвестиційний потенціал об'єднань.

Список використаних джерел

1. Підвисоцький В. Формування та впровадження програм підвищення конкурентоспроможності територій: метод. матеріали / В. Підвисоцький, Р. Ткачук. – К. : Леста, 2010. – 64 с.

2. Пономаренко О.В. Механізми державного управління соціальними проектами та програмами: теорія і методологія : монографія / О.В. Пономаренко. – Донецьк : Технопарк, 2010. – 343 с.

Соколова Ольга Миколаївна
ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА

СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Найважливішою проблемою для України є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку, який дозволяє уникати економічних і соціальних потрясінь. Зміст сталого розвитку найбільш глибоко сформульоване ООН – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління, але не загрожує здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1; 2]. Сталий розвиток означає позитивне зростання економічних, соціальних і екологічних параметрів, забезпечуючи загальний прогрес країни в усіх її сферах. Отже, ядро сталості утворюють три складові – економіка, соціальна сфера, екологія. Кожна з них не має чітких меж і не функціонує ізольовано. У резолюції «План виконання рішень Світового саміту на найвищому рівні щодо сталого розвитку» (Йоганнесбург, 2002 р.) підкреслено необхідність інтеграції трьох складових сталого розвитку – економічного зростання, соціального прогресу, охорони навколишнього середовища як взаємодоповнюючих елементів.

Сталий розвиток неможливий без нової якості економічного зростання. Останнє має місце тоді, коли економіка країни збільшує виробництво товарів і послуг, впроваджуючи та використовуючи нову техніку та сучасні технології. У середньо- та довгостроковій перспективі це супроводжується зростанням продуктивності праці, зниженням матеріало-енергоємності виробництва, збільшенням виробництва конкурентоспроможної продукції, що є об'єктивною передумовою зростання добробуту населення. У цьому контексті важливе значення має структура економіки – галузева, технологічна, відтворювальна. Структура економіки – це відносно сталий порядок внутрішніх просторових зв'язків між окремими її елементами, який визначає її функціональне призначення та взаємодію з зовнішнім середовищем. Структуру економіки можна розглядати у вузькому і широкому значенні. У вузькому значенні – це комплекс галузей по виробництву товарів і послуг з відповідними технологічними і міжгалузевими зв'язками. У широкому значенні структура економіки включає співвідношення видів економічної діяльності, галузей, технологічних укладів, інституційних одиниць, форм власності, а також форми організації та управління, механізми державного і ринкового регулювання.

Зрушення у структурі економіки означає зміну її стану. Прогресивні структурні зрушення є головним чинником економічного зростання. Для оцінки відхилення фактичного стану від бажаного вводиться критерій мети – покращення добробуту народу, який показує наскільки ефективними були державно-управлінські заходи щодо її реалізації.

Розвиток економіки України в останні два десятиріччя відзначається нестабільністю. Ця нестабільність пов'язана насамперед з деформованою структурою вітчизняної економіки у бік сировинних галузей та їх експортної орієнтації. Так, суттєвого скорочення зазнала галузь машинобудування, що

є основою здійснення техніко-технологічної модернізації країни. Її частка у 2011 р. становила 11,6 %, що майже в три рази менше рівня 1990 р. [3, с. 106]. У Польщі частка машинобудування у складі промислової продукції становить 20,9 %, Німеччині 42,7 %. Легка промисловість, попит на продукцію якої відзначається сталістю на внутрішньому ринку, майже зникає. Її частка у структурі промисловості щорічно скорочується і у 2011 р. становила 0,7 % [3, с. 106].

Технологічна структура економіки України визначається домінуванням середньо-низькотехнологічних і низькотехнологічних галузей, які становлять 70 – 75 %. Високотехнологічні галузі займають лише 3 – 3,5 %. Точкові інноваційні прориви, в тому числі і в стратегічно важливих галузях (космічній, атомній, ракетобудуванні) не спроможні забезпечити прогресивні структурні зрушення. Вихід України на траєкторію сталого розвитку можливий за умови зростання частки високотехнологічних галузей, які ведуть до створення нових робочих місць та зростання попиту на висококваліфіковану та високотехнологічну працю. Це є основою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Важливим синтезуючим початком в забезпеченні сталого розвитку є соціальне середовище або інституціональна складова. Інституціональна складова – це механізм соціального впорядкування економічних та інших дій агентів. Правила гри щодо сталого розвитку в суспільстві реалізуються за допомогою як формальних обмежень (законодавчо-нормативні акти, права власності, структура та функції органів влади й управління), так і неформальних (рівень культури та освіти, суспільної та індивідуальної свідомості людей, здатності до самоорганізації, історичні та національні традиції, звички, моральні закони, неписані правила). При цьому вагоме значення мають неформальні обмеження, які реалізуються в повсякденних діях людей, тобто їхня економічна ментальність, що характеризує специфіку свідомості і відображається в поведінці (зокрема стереотипи споживання, норми і зразки взаємодії тощо) [4, с. 43 – 44].

Ступінь впливу держави як регулятора та безпосереднього агента господарської діяльності може бути більшим або меншим, що залежить від панівного розуміння його ролі в суспільстві. Всі ці аспекти проявляються як самостійні, важливі чинники сталого соціально-економічного розвитку. Інституційне середовище не має чітких меж. Так, з розвитком суспільства удосконалилась ринкова інфраструктура, господарське право, посилилась роль державних і приватних інститутів. Екологічна складова зіграла свою роль в інституціональному становленні через певні обмеження на функціонування бізнесу. Отже, інституційна складова має все більший вплив в глобалізованому світі, що дозволяє стверджувати про її надзвичайне значення в забезпеченні сталого розвитку.

Для досягнення системного прогресу на засадах сталості Україні потрібно створити ефективну систему державного управління соціально-економічним розвитком країни. Для цього можна використовувати методи стратегічного планування соціально-економічного розвитку. Перспективи

сталого розвитку України пов'язані з прогресивними структурними зрушеннями в економіці, створенням державної системи підтримки інновацій та технологічного прогресу. Також необхідно підвищити ефективність управління публічними фінансами на всіх рівнях. Невідкладними завданнями для забезпечення сталого розвитку України є розроблення механізмів захисту вітчизняної економіки від негативних зовнішніх впливів, розвитку реального сектора, підвищення продуктивності праці, зниження рівня корупції.

Список використаних джерел

1. Повестка дня на XXI век // Конференция ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года.
2. U.S. Environmental Protection Agency <http://www.epa.gov/ebtpages/pollsustainabledevelopment.html>
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
4. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / [Гесць В.М., Шинкарук Л.В., Артьомова Т.І. та ін] ; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696 с. – С. 43 – 44.

Старушенко Галина Аркадіївна, Чекин Віталій Володимирович **МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ КОМПЛЕКСОМ «ПРЕДПРИЯТИЕ – ГОРОД»**

Економика переходного периода в Украине выдвигает требования разработки новых подходов к управлению территориями, в частности, городами. В городах – особенно крупных промышленных центрах – тесно переплетены и взаимосвязаны проблемы отдельных отраслей и производств, структурной и инвестиционной политики, развития научно-технического прогресса, задачи и пути решения социальных проблем, городские, региональные и государственные интересы. Органы управления городом, ответственные за его комплексное развитие, должны разумно сочетать территориальные и отраслевые интересы в процессе совершенствования городского комплекса. Между тем, на современном этапе развития экономики и для отдельных предприятий, и для городов в целом имеет место рост таких проблем, как снижение объемов производства и занятости населения, неопределенность ценовой политики, рост экономического риска, усложнение производственных и хозяйственных связей и т.п. Растущая информационная нагрузка на управление нередко приводит к выпадению из поля зрения важных тенденций.

В этой связи актуальной является проблема разработки обобщенной математической модели комплекса «предприятие – город» как объекта организационного управления, позволяющей определить общую структуру комплекса и его подсистем, наметить пути достижения поставленных целей, оптимизировать принятие управленческих решений на уровне города.

В математической модели комплекс «предприятие – город» целесообразно рассматривать как систему трех взаимодействующих элементов: комплекса

предприятий, комплекса удовлетворения потребностей населения и собственно населения.

Формализованная целевая функция модели записывается в виде:

$$Q(t) \rightarrow \max,$$

где количественное значение показателя $Q(t)$ определяется ресурсами потребления R , которыми располагает город для удовлетворения запросов населения.

Проблема управления комплексом «предприятие – город» включает два аспекта: максимизацию бюджета города и эффективное использование бюджетных ресурсов. Математическое моделирование процесса, с использованием алгоритмов информационной поддержки принятия решений, связано с проблемой максимизации бюджета города путем повышения эффективности управленческих решений и оптимизации управления производственным комплексом.

В рамках используемой модели комплекса «предприятие – город» рассматриваемую задачу можно представить в виде последовательности задач:

- максимизации скалярной оценки местных производственных ресурсов при фиксированном значении ресурса D с критерием оптимизации

$$\bar{P}_m = \max A(D \setminus D = \text{fix}),$$

где A – обобщенный оператор преобразования местного (территориального) хозяйства;

- максимизации скалярной оценки ресурсов потребления региона с критерием оптимизации

$$\bar{R} = \max C(P_m \setminus P_m = \text{fix}),$$

где C – обобщенный оператор преобразования комплекса предприятий.

Приведенные обобщенные операторы строятся на основе обработки экономических показателей и экспертных оценок.

Задача принятия управленческих решений формулируется в следующем виде: известному состоянию объекта управления Y необходимо поставить в соответствие такое управление U , которое является физической реализацией решения S_i , при котором оптимальное решение $S_{\text{опт}}$ принадлежит множеству допустимых решений S . Математически это может быть представлено в виде:

$$Y: ((S_i \rightarrow U) | (K_i \rightarrow K_{\text{опт}})), \forall S_i \in S,$$

где U является отражением допустимого решения для заданного состояния объекта, при условии достижения критерием оптимального значения.

В общем виде модель такой задачи принятия решений представляется функциональным соотношением вида:

$$\Phi(t, S, K, X, f, P, r) = 0,$$

где t – параметр, определяющий тип задачи принятия решений;

S – множество решений в пределах указанного типа задачи;

K – множество критериев принятия решений;

f – отображает множество допустимых решений (множество векторных оценок, отражающих ценность решения);

P – система преимуществ, которая определяет стратегию выбора (принятия) решений;

r – решающее правило, которое позволяет на основании оценки состояния объекта управления на множестве критериев определить множество допустимых для данной задачи решений;

X – множество шкал или упорядоченных оценок для каждого критерия, которые дают возможность оценить эффективность предлагаемого решения.

Алгоритм принятия решения задачи разбивается на три составляющих (этапа), которые позволяют:

- получить оценки состояния объекта на множестве критериев принятия решений;

- сформировать множество допустимых решений на основании оценки состояния объекта и установить систему предпочтений;

- осуществлять выбор оптимального решения с учетом ограничений на ресурс.

Анализ финансового состояния города выполняет финансовое управление в рамках системы управления комплексом «предприятие – город», структура которого представлена следующими подсистемами:

- целевая подсистема управления комплексом (повышение качества выпускаемых товаров, использование ресурсосберегающих технологий, расширение рынков сбыта и выход на внешние рынки, организационно-техническое развитие предприятий территории, социальное развитие территории и охрана окружающей среды);

- функциональная подсистема (методическое обеспечение, ресурсное обеспечение, информационное обеспечение, правовое обеспечение);

- обеспечивающая подсистема (стратегический маркетинг, планирование, организация процессов, учет и контроль, мотивация и регулирование);

- управляющая подсистема (управление персоналом, разработка управленческого решения, оперативное управление реализацией решений).

На базе этих подсистем может быть осуществлена обобщенная оценка экономико-социальной значимости факторов по группам параметров и получены показатели эффективности функционирования системы «предприятие – город».

В частности, для группы параметров экономических потерь города от показателей состояния предприятий, находящихся на его территории, может быть использована оценка:

$$v_{ip} = \{v_{ipk}\}_{k=1}^{(3)},$$

где v_{ip1} – недобор p -го налога из-за слабой управляемости предприятиями;

V_{ip2} – прямые потери города от недобора общей суммы товарной продукции предприятием, недоплаченных зарплат и страховых платежей;

V_{ip3} – потери от взаимозачетов между предприятиями.

Аналогичным путем может быть определена группа параметров экономического состояния предприятия, проведен анализ социально-демографических факторов, осуществлена общая оценка экономико-социальной значимости комплекса «предприятие – город» и его материально-технического обеспечения.

Предложенная модель принятия решений в условиях неопределенности позволяет:

- получить несколько альтернативных квазиоптимальных решений;
- построить дерево критериев эффективности функционирования системы управления комплексом «предприятие – город»;
- использовать процедуру уменьшения неопределенности, что даст возможность осуществить адаптацию системы к проявлениям ее внутренних противоречий и влиянию внешних факторов.

Тимошенко Лідія Михайлівна, Попруга Віталій Іванович

РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК БАЗОВА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І ОЦІНКА ЇЇ ДОТРИМАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ТЕРЕНАХ

З переходом у систему координат XXI століття імперативом і метою цивілізаційного поступу поступово стає сталий розвиток, змістом якого є задоволення розумних потреб людей з мінімальними затратами природних ресурсів через підвищення ефективності ресурсовикористання. У цьому контексті достатньої виразності в Україні набуває національна парадигма сталого розвитку [1, с. 41] з відтворенням науково обґрунтованих уявлень щодо засобів ресурсоефективної виробничо-господарської діяльності.

«Ресурси» за класичним підходом тлумачаться як обмежене у кожний конкретний відтинок часу джерело задоволення виробничих потреб суб'єктів господарювання різних форм власності, залежне від розподілу їх наявної маси по галузям виробництва (видам економічної діяльності). Наявність виробничих ресурсів виступає умовою здійснення процесу продукування товарів (робіт, послуг). Реалізуються ці ресурсні можливості виключно через процес їх продуктивного використання. Суб'єкти господарювання навіть за приблизно однакового обсягу виробничих ресурсів але за різного рівня ресурсовикористання можуть мати принципово відмінні результати господарської діяльності.

На сьогодні відсутні ґрунтовні розробки щодо забезпеченості й результативності використання виробничих ресурсів виробничими структурами, а статистичні органи взагалі припинили публікацію інформації на цю тему.

За тою інформацією, яка була доступна до опрацювання, нами було встановлено обсяги виробничих ресурсів в економіці України і динаміка їх змін впродовж 1990 – 2011 рр. Кількість зайнятих у 2011 рр. складала 20 324,2 тис. осіб і була на 20,1 % меншою від рівня 1990 р. [2]. При цьому основні засоби за вартістю впродовж 1990 – 2010 рр. зросли у 1,6 рази і склали на початок 2011 р. понад 6 648,9 млрд. грн. Водночас оборотні активи за той же період зросли більше ніж у 1,6 рази і склали на кінець 2010 р. близько 2 373,4 млрд. грн. [2].

Тенденції ресурсовикористання в економіці країни за вектором змін не були односпрямованими в цілому на тому ж проміжку часу. Витратомісткість створюваного валового продукту щороку впродовж 1990 – 2011 рр. зростала на 1,2 в.п., а ефективність використання основних засобів і зайнятої у виробничому процесі робочої сили рік від року у 1990 – 1999 рр. знижувалися, а у 2000 – 2011 рр. набули тенденцію до зростання. За станом на кінець 2011 р. фондвіддача склала біля 60,5 % від рівня 1990 р. Продуктивність праці зайнятих при дотриманні порівнянності не вийшла за межі показника 1990 р., який у 3 – 4 рази поступався досягненням розвинених країн.

Є підстави констатувати українське виробництво як суто приватний сектор економіки. За нашими розрахунками понад 75 % робочої сили за станом на початок 2011 р. було сконцентровано у приватному секторі економіки.

За такого системного стану з закріпленням ресурсів і наслідків їх використання приватними суб'єктами господарювання, а також перспектив розвитку приватної власності можна впевнено пов'язувати результати ресурсовикористання з ефективністю менеджменту саме у приватному секторі економіки. Двадцять два роки тому у нашій країні було демонтовано систему регулювання процесу використання ресурсів у виробничому процесі. Передача функцій планування, регулювання і контролю ресурсовикористання приватним власникам вилася у «вільне конструювання» механізму контролю підтримання показників ефективності використання виробничих ресурсів. Це не є якимось відкриттям, а лише констатацією відомого. Бувша країна була патерналістською і практично не передбачала у будь-кого з учасників виробничого процесу підприємницьких жилок. Радянська влада привела до такої системи управління, коли керівник підприємства, не виступаючи його власником, наділявся правами єдиноначальства, а робітники, зайняті на підприємстві, перетворювалися в повністю підпорядкованих йому учасників трудового процесу. Як наслідок із виробничих відносин було виключено людей зі здібностями до організації підприємницької діяльності на основі створення робочих місць та наймом працівників з дотриманням принципу соціальної відповідальності перед ними і суспільством. Недостатньо їх і сьогодні. За даними Державної служби статистики України у 2011 р. за статусом зайнятості у кількості населення зайнятого економічною діяльністю було близько 1 % роботодавців, тоді як

світовою практикою підтверджено, що в будь-якому суспільстві таких суб'єктів має бути до 10 % від наявного населення [3, с.37].

З приведених даних постає ряд висновків. Перш за все, проблема підвищення ефективності ресурсовикористання в контексті забезпечення сталого розвитку не вирішується лише шляхом зміни форми власності. По-друге, для появи ефективного щодо використання ресурсів господаря потрібно створити простір економічного вибору, «розкріпостити» приватну ініціативу. Мабуть треба виходити і з того, що потрібні зміни у відносинах «роботодавець – найманий працівник» і, більш того, новий погляд на найманого працівника і найману працю.

В цьому контексті ніби доповнення звучить думка американського економіста Дж. Б. Кларка, який акцентував увагу на функції підприємця щодо координування факторів виробництва, через вислів «...вільна конкуренція прагне дати праці те, що створюється працею, капіталістам – те, що створюється капіталом, а підприємцям – те, що створюється функцією координування» [4, с. 40].

Держава, безумовно, не зобов'язана слідкувати за тим, щоби той, хто використовує власність у продукуванні багатства отримав свою долю відповідно вкладу. І, тим не менше, проблема економічного зростання потребує більше капіталу аніж праці і логічно в силу цієї вимоги можливості приймати участь у продукуванні багатства більшої кількості капіталу приватної власності і порівняно меншого залучення власників малокваліфікованої робочої сили. Але для того, щоби процес переформатування домінування продуктивності за одним чинником на користь іншого став реальністю необхідно взяти під суспільний контроль зміни маси, якості і ступеню використання виробничих ресурсів. Концентрація власності на засоби виробництва допустима лише в межах, які характеризуються прийнятною ефективністю господарювання і не допускають її зниження.

На наш погляд, економічна наука і практика мають подолати ці деструкції ресурсовикористання і віднайти інноваційні методологічні основи органічного поєднання соціально-економічного й екологічного в конгломераті дій по ресурсному забезпеченню сталого розвитку в Україні.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.С. Патона. – К.: ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 72 с.

2. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

3. Куцын Н.А. Путь к процветанию Украины: размышления неравнодушного к судьбе Родины гражданина : монография / Н. А. Куцын. – Х. : Прапор, 1996. – 207 с.

4. Кларк Дж. Б. Распределение богатства : пер. с англ. / Дж. Б. Кларк. – М. – Л. : Госсозэкгиз, 1934. – 447 с.

Трещов Мирослав Миколайович

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Вітчизняна бюджетна система України, як і власне система економічних відносин, постійно модифікується з метою підвищення соціальних стандартів життя громадян. Зокрема, одним з пріоритетів державної політики визначено підвищення ролі органів місцевої влади у вирішенні найбільш важливих соціальних питань. Але розширення повноважень територіальних громад без належного ресурсного забезпечення для виконання цих повноважень не буде мати результату і викличе обґрунтовані нарікання з боку суспільства щодо неефективності державного менеджменту.

Ступінь соціально-економічного і культурного розвитку територіальних громад, перш за все, залежить від наявності в місцевих бюджетах достатньої кількості доходів на виконання власних та делегованих державою повноважень, а також в рамках виконання проєктів соціального партнерства з боку бізнесу.

Якість формування дохідної бази місцевих бюджетів безпосередньо впливає на якість надання бюджетних послуг членам територіальних громад, рівень їх соціального задоволення діями органів місцевої влади та, врешті-решт, перспективи розвитку громад.

Отже, на поточний момент однією з головних стратегічних цілей органів місцевої влади є підвищення рівня мобілізації наявних джерел доходів та залучення нових економічного обґрунтованих резервів наповнення місцевих бюджетів, розширення соціального діалогу з бізнесом, стимулювання залучення інвестицій в розвиток регіонів.

Питанню ресурсного забезпечення місцевих бюджетів свої праці присвятили О. Василик, Т. Єфименко, В. Зайчикова, І. Лазепко, І. Луніна, О. Мордвінов, С. Слухай, І. Чугунов, С. Юшко, Ф. Ярошенко та інші відомі українські вчені.

Слід відзначити, що суттєве доопрацювання Бюджетного кодексу в 2010 р. зробило бюджетну систему більш прозорою, логічною, обґрунтованою, а міжбюджетні відносини більш прогнозованими. Органам місцевого самоврядування на рівні міст, сіл і селищ надано достатні джерела для формування належного фінансового ресурсу. За умови належної якості управління з боку органів місцевого самоврядування цих територіальних одиниць можливо забезпечити їх розвиток і піднесення.

Проте на рівні районних та обласних бюджетів залишається невирішеною проблема відсутності фінансового ресурсу на виконання власних повноважень та на інвестиційний розвиток територій.

На нашу думку, на поточному етапі функціонування системи ресурсного забезпечення місцевих бюджетів слід визначити наступні головні проблемні аспекти:

- значна залежність місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету та недостатність визначених Бюджетним кодексом джерел

формування місцевих бюджетів для забезпечення надання бюджетних послуг громадянам належної якості;

- вкрай високий рівень питомої ваги видатків на фінансування соціально захищених статей, і передусім, на виплату заробітної плати працівникам бюджетних установ, що фактично перетворює їх на бюджети споживання. Тобто, місцеві органи влади мають вкрай малі фінансові ресурси для розвитку;

- у результаті застосування чинної схеми міжбюджетних трансфертів фактично місцеві бюджети позбавлені стимулів до нарощення власної ресурсної бази. Склалась парадоксальна ситуація, за якої органи місцевої влади позбавлені можливості ефективно та своєчасно вирішувати власні проблеми: одні через залежність від дотацій, які надаються в мінімальних розмірах, а інші через те, що зайві кошти вилучаються. Фактично вигідніше залишатися реципієнтом бюджетного ресурсу, ніж переходити у розряд донорів, адже збільшення доходів все одно за будь-яких умов майже в повному обсязі буде вилучено до Державного бюджету України;

- система трансфертів з державного бюджету на соціально-економічний розвиток територіальних громад, за виключенням державного фонду регіонального розвитку, переважно розрахована на "ручне керування";

- кредитування видатків державного бюджету з єдиного казначейського рахунку за рахунок фінансового ресурсу місцевих бюджетів призводить до неможливості здійснення видатків розвитку, а в деяких випадках не фінансуються навіть соціально захищені статті видатків;

- практично відсутні ініціативи органів місцевої влади щодо залучення коштів в рамках реалізації проектів соціальної відповідальності бізнесу.

Вирішення зазначених питань, на нашу думку, можливе завдяки вжиттю комплексу наступних заходів.

По-перше, необхідно розширити джерела доходів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, обласних та районних бюджетів. Для чого доцільно внести зміни до Бюджетного кодексу України в частині поновлення практики зарахування до їх складу частини плати за землю та податку на доходи фізичних осіб.

По-друге, оскільки рівень мобілізації податку на прибуток підприємств до державного бюджету значною мірою залежить від організаційних заходів місцевих органів влади, для створення додаткових стимулів та зацікавленості територій вважаємо за необхідне включити до складу доходів бюджету розвитку місцевих бюджетів 10 відсотків від контингенту надходжень податку на прибуток підприємств з подальшим розподілом цих коштів між усіма рівнями місцевих бюджетів.

По-третє, нагальним є питання поліпшення якості адміністрування плати за землю шляхом удосконалення земельного законодавства, зокрема щодо своєчасного проведення нормативної грошової оцінки земель та скорочення термінів оформлення і реєстрації договорів на оренду земельних ділянок.

По-четверте, оскільки прийнятий порядок стягнення податку на нерухоме майно практично мінімізує обсяги його стягнення за рахунок

невиправданого заниження податкової бази, що робить адміністрування зазначеного податку безперспективним, пропонується обкладати податком на нерухомість будь-яке нерухоме майно незалежно від його площі за фіксованими ставками у відсотках від ринкової вартості такого нерухомого майна, і не лише майно фізичних осіб, а й майно юридичних осіб, що буде відповідати світовій практиці. Крім того, пропонуємо обкладати податком не лише нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, а й об'єкти нежитлової нерухомості.

По-п'яте, для створення відповідної транспортної інфраструктури та вирішення питань, пов'язаних з екологічною безпекою територій, пропонуємо:

- відновити у складі місцевих податків і зборів сплату збору за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, а також запровадити зарахування єдиного збору, що справляється в пунктах пропуску через державний кордон України, який на поточний момент стягується до державного бюджету, та плати за проїзд великогабаритного транспорту;

- запровадити зарахування екологічного податку в повному обсязі до бюджетів місцевого самоврядування (без розмежування його надходжень між державним та місцевими бюджетами) змінивши пропорції його поділу між рівнями місцевих бюджетів.

По-шосте, необхідно поступово перейти від системи дотування територій за рахунок коштів держбюджету на систему стимулювання залучення місцевими органами влади інвестицій в свій розвиток та досягнення ресурсної незалежності місцевих бюджетів, а трансфери надавати лише на фінансування загальнонаціональних проектів регіонального розвитку. Першим кроком на цьому шляху може стати розроблення загальнодержавної Концепції стимулювання фінансової самодостатності місцевих бюджетів.

Комплекс вищезазначених заходів, на нашу думку, має сприяти забезпеченню сталого розвитку регіонів та підвищення рівня задоволення мешканців територіальних громад якістю надання соціальних послуг.

Хасиева Тауса Алиевна

СУЩНОСТЬ, СВОЙСТВА И ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Термин «экономическое пространство» – это одно из фундаментальных понятий экономической науки, формирующий отправное концептуальное представление о территории: условиях, принципах, направлениях и свойствах ее развития.

Многообразие определений сущности экономического пространства связано со сложностью раскрытия всех аспектов исследуемой экономической категории.

Можно выделить две концепции послужившие основой для формирования теории экономического пространства. Первая концепция – географическая и геополитическая: основоположником данного направления был Ф. Ратцель, последователями стали - Р. Челлен, Ф. Науман, Х. Макиндер и др. Сторонники данной концепции утверждали, что государства рождаются, развиваются, увядают и умирают, т.е. представляют собой формы жизни. Их бытие подчиняется всеобщему закону борьбы за существование – в борьбе за пространство. Государство рассматривается ими как определенная форма хозяйства, имеющая физико-географический пространственный организм [1]. Однако к началу 30-х годов XX века разрабатываемые теории приобретали все более идеологическую и политическую окраску, наполнялись националистическим содержанием в ущерб содержанию экономическому. Отдавая должное основоположникам географической и геополитической концепций, отметим, что с экономической точки зрения их последователи завели теорию экономического пространства в тупик.

Вторая концепция – штандортная. Данная теория была разработана немецкими экономистами XIX – начала XX вв. И. Тюненом, В. Лаунхардтом, А. Вебером, В. Кристаллером и др. Именно в теории размещения производства впервые экономика стала рассматриваться не как «точечная», а как «пространственная» категория [1]. Можно выделить две основные черты, свойственные классическим штандортным теориям в контексте экономического пространства:

- предполагается наличие данных по всем факторам размещения, которые необходимы для определения места размещения предприятия;
- рассматривается отдельно взятое предприятие.

Б. А. Райзберг под экономическим пространством понимает насыщенную территорию со множеством объектов и связей между ними, характеризующихся наличием обособленного внутреннего пространства и связей с общим – внешним пространством [3].

Экономический рост способствует уплотнению экономического пространства, сжатию территориально-хозяйственных систем путем физического сближения и увеличения социальных, экономических и информационных коммуникаций между отдельными территориями. В свою очередь, наличие единого экономического пространства позволяет наиболее рационально решать проблемы «центра» и «периферии» путем взаимной поддержки, обмена информационными и иными ресурсами, т. е. представляет собой путь сбалансированного развития.

Актуальные в 21 веке тенденции глобализации и интеграции различных регионов приводят, по мнению ряда экспертов, к компрессии экономического пространства, к «стиранию» границ между регионами, что сокращает расходы на преодоление транспортных, инфраструктурных, иных коммуникационных преград в процессе взаимодействия территорий и, соответственно, способствует экономическому благосостоянию всего пространства [4].

Обобщая мнение различных научных исследователей о сущности «экономического пространства» и выделяя приоритетные, на наш взгляд,

концепты, в данной работе под единым экономическим мезопространством мы понимаем часть экономического пространства, включающую несколько территориально-хозяйственных систем в один макрорегион, характеризующийся сжатием дистанции в уровне и качестве жизни населения, ускорением трансформационных процессов, сокращением «коммуникационных преград», доступностью обмена конкурентными преимуществами и составляющими потенциалов, образующих его территории.

Экономическое пространство имеет определенные свойства, которые могут быть общими и специфичными для различных уровней пространства: мирового, государственного, регионального, локального и т. д. Важнейшими свойствами экономического пространства являются следующие:

1. Степень однородности экономического пространства, т. е. пространство может быть однородным, либо неоднородным и это зависит от направленности протекающих в нем процессов и степени его концентрации. Основными чертами однородного экономического пространства являются:

- синхронизация экономического времени при осуществлении пространственных действий;
- сравнительно одинаковые стартовые позиции входящих в пространство составных территориально-хозяйственных структур;
- восприимчивость и адаптивность всех территориально-хозяйственных структур к трансформации институциональной среды.

При несоблюдении хотя бы одного из перечисленных условий, возникает ситуация неоднородности экономического пространства, приводящая к пространственной асимметрии в уровне развития составляющих пространство территориально-хозяйствующих субъектов;

2. Свойство фрактальности, т. е. разделение экономического пространства макрорегиона на более мелкие экономические пространства регионов, а последних в свою очередь, на экономические пространства городов и т. п. Каждый из перечисленных уровней экономического пространства может иметь определенные качественные и количественные характеристики, т. е. неоднородность пространства может проявляться, как на уровне субъектов федерации, также в разрезе муниципальных образований и городов;

3. Свойство самоорганизации, т. е. экономическое пространство способно в какой-то мере и на определенный период времени нивелировать негативные факторы внутренней и внешней среды, сохраняя при этом устойчивую структуру, что позволяет территориально-хозяйственным системам, образующим его, более успешно адаптироваться к трансформационным процессам и снизить риски, связанные с неэффективностью проводимой социо-эколого-экономической политикой и возникающей при этом поляризацией в уровне социально-экономического развития регионов;

4. Наличие экономически расстояний между частями целого, измеряемых суммой транспортных расходов, связанных с «перемещением» товаров, работ, услуг. Следовательно, снижение транспортных расходов «виртуально» позволяет уменьшить расстояния между различными территориально-хозяйственными структурами, входящими в одно экономическое пространство.

Условием однородности экономического пространства в эпоху доиндустриального общества являлась географическая составляющая, т.е. близость территориально-хозяйственных систем по географическому признаку. Территории, расположенные вблизи друг от друга объединялись в единое экономическое пространство.

В период индустриального общества однородность экономического пространства определяется сокращением расходов, необходимых для взаимного обмена природными, экономическими, финансовыми и трудовыми ресурсами между различными территориально-хозяйственными системами определенной части экономического пространства.

В период постиндустриального развития, т. е. в современной экономике, условием уплотнения экономического пространства является сокращение времени, необходимого для взаимного обмена между территориально-хозяйственными системами в процессе совершения сложных пространственных операций, что становится возможным в результате ускорения информационных потоков и развития инфраструктуры между частями пространства (рис. 1).

Процесс уплотнения пространства в постиндустриальном обществе, в соответствии с рис. 1, зависит от нескольких условий:

- развития транспортной и коммуникационной инфраструктуры, которое характеризуется наличием ряда тенденций: активным развитием новых технологий грузоперевозки, размытием границ между различными видами транспортных перевозок, образованием единых логистических цепей, интеграцией транспортной инфраструктуры и др., - приводящих к росту скорости и снижению расходов, связанных с коммуникациями между людьми и передачей информационных потоков;

- развития информационных и коммуникационных технологий и сетей, способствующих созданию единого информационного общества: развитие «псевдопространства» (Internet ресурса), позволяющего объединить всевозможные коммуникации и информационные сети в единое киберпространство;

- интенсификации процессов глобализации и интеграции, протекающих в экономическом пространстве, ускоряющих интенсивность воспроизводства капитала и увеличивающих подвижность людей;

- «стирания» границ между частями целого, сокращение количества «барьеров» на пути межтерриториального сотрудничества;

- создания условий для образования новых форм «союзов», объединений и структур, таких как кластеры и т. п., для свободного обмена потенциалом, информационными и коммуникационными потоками между частями целого.

Таким образом, проведенный ретроспективный анализ условий, определяющих однородность экономического пространства, позволил выявить их эволюцию в зависимости от смены типа экономического развития общества, начиная с централизации идеи территориальной близости и доступности взаимного обмена природным, финансово-экономическим, трудовым потенциалом территорий, и, постепенным переходом к концепции уплотнения пространства путем ускорения информационных коммуникаций и развития инфраструктуры между частями целого.

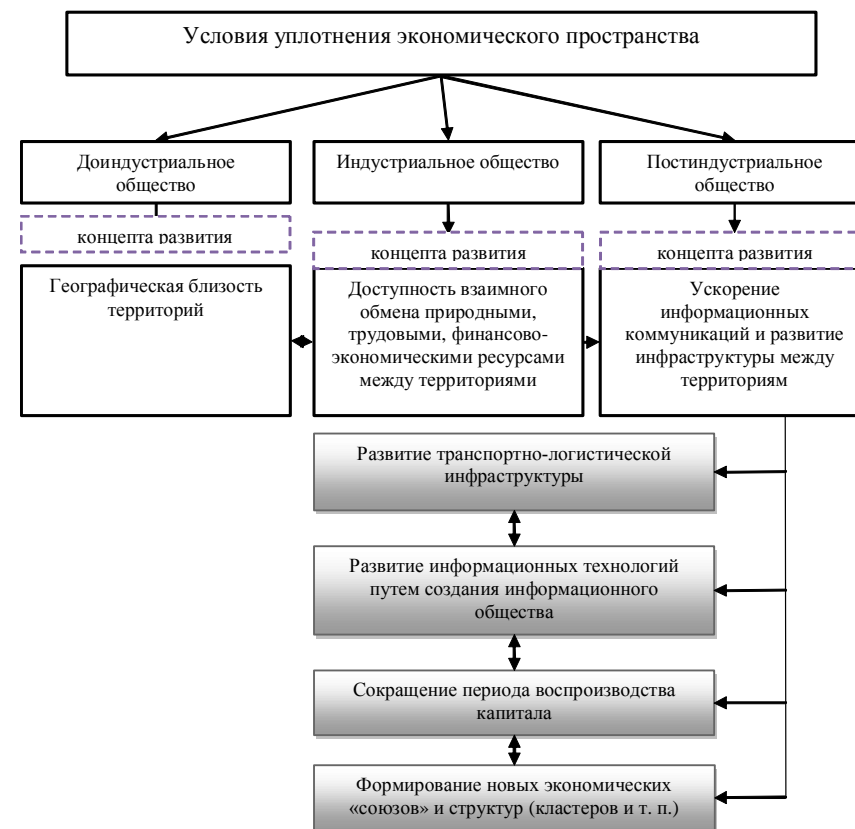

Рис. 1. Эволюция взглядов на факторы уплотнения экономического пространства (составлено автором) [2]

Список использованных источников

1. Гранберг, А. Г. Основы региональной экономики [Текст] / М. : ГУ ВШЭ, 2001. – 389 с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
3. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. – М. : Инфра-М, 2007.
4. Harvey D. The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change. – Cambridge, MA: Blackwell, 1990. – 230 с.

Щеголева Наталья Анатольевна
**К ВОПРОСУ О ЗНАЧЕНИИ КОНЦЕПЦИИ ДОСТОЙНОГО ТРУДА
В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ РОССИИ**

Известно, что устойчивое развитие (англ. sustainable development – поддерживаемое развитие) – такое развитие общества, при котором улучшаются условия жизни человека, а воздействие на окружающую среду остаётся в пределах хозяйственной ёмкости биосферы, так что не разрушается природная основа функционирования человечества [1]. Концепция устойчивого развития рассматривается в ряде документов Организации Объединённых Наций (ООН) для обозначения развития, которое удовлетворяет потребности настоящего времени и не ставит под угрозу способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности [2].

В связи с тем, что устойчивое развитие предполагает интеграцию трех компонентов экономического роста, социального развития и охраны окружающей среды в качестве взаимодополняющих и взаимоподкрепляющих элементов [3], одним из условий устойчивого развития России, на наш взгляд, выступает реализация Концепции достойного труда, дополняющая экономический и социальный компоненты. При этом экономический компонент характеризует воздействие экономического роста и развития организаций на экономическое положение заинтересованных сторон и общества в целом, а также на экономические системы местного, национального и глобального уровней, а компонент социального развития (социальный компонент устойчивого развития) характеризует воздействие организации на социальные системы и общество, в рамках которого она функционирует [4, с. 20].

Рассмотрим Концепцию достойного труда, призванную осуществить крупные экономические, социальные и правовые изменения в труде как важнейшей из сфер человеческой деятельности. Концепция была направлена на четыре главных стратегических цели: претворения в жизнь основополагающих прав в сфере труда; расширения возможностей занятости и получения дохода; совершенствования систем социальной защиты; укрепления социального диалога. Международная организация труда объединила эти цели в единую систему, определив тем самым основу концепции достойного труда, суть которой составляют:

- соблюдение международных трудовых норм и основополагающих принципов и прав в сфере труда;
- обеспечение достойной занятости;
- социальная защита для всех;
- трехстороннее сотрудничество и социальный диалог.

Эта Концепция была подтверждена на глобальном и региональном уровнях главами государств и правительств на Всемирной встрече на высшем уровне Организации Объединённых Наций еще в 2005 г.

Ученые и практики предприняли попытку дефинирования понятия «достойный труд» в большей мере все-таки именно с экономических

позиций. Так, Л.А. Костин определяет термин «достойный труд» как высокоэффективный труд в хороших и безопасных производственных условиях, дающий работнику удовлетворение, возможность в полной мере проявить свои способности, навыки и мастерство, труд с достойной оплатой и справедливым распределением плодов прогресса, труд, когда права трудящихся защищены и они активно участвуют в деятельности организации, внося максимально возможный вклад в общее благополучие [5].

Признание категории «достойный труд» явилось легальным основанием для более широкого его использования не только в нормах МОТ, но и в нормативных соглашениях об условиях труда различных стран, например в Генеральном соглашении между общероссийскими объединениями профсоюзов, общероссийскими объединениями работодателей и Правительством Российской Федерации на 2011 – 2013 гг., заключенном 29 декабря 2010 г. [6].

На современном этапе модернизации России реализация Концепции достойного труда (МОТ) является перспективным механизмом комплексного решения множества нерешенных задач, отвечающим вызовам нового времени и принципам социального государства.

Детальное изучение проекта стандартов достойного труда позволило нам сформулировать ряд следующих выводов:

1. Структура стандартов эффективна (*по четырем ключевым направлениям*): оплата труда, стабильная занятость, эффективное социальное партнерство (социальный диалог), социальное страхование (социальная защита).

2. Необходимо обеспечить реальное действие статьи 133 ТК РФ «Минимальный размер оплаты труда устанавливается одновременно на всей территории Российской Федерации федеральным законом и не может быть ниже величины прожиточного минимума трудоспособного населения».

Чтобы ускорить реализацию статей 133 и 421 Трудового кодекса Российской Федерации, предусматривающих установление МРОТ на уровне не ниже прожиточного минимума трудоспособного человека, и, учитывая зарубежный опыт и фактические резервы использования рабочего времени в организациях, федеральным законом целесообразно устанавливать не только месячный, но и часовой МРОТ.

При этом следует обратить внимание на то, что предложение в отношении окладов и МРОТ были актуальны еще в 2006 году. Тогда в ТК РФ ст.133 было внесено изменение: «размеры тарифных ставок, окладов (должностных окладов), а также базовых окладов (базовых должностных окладов), базовых ставок заработной платы по профессиональным квалификационным группам работников не могут быть ниже минимального размера оплаты труда». В настоящее время эта редакция утратила юридическую силу [7].

Абсолютно справедливы предложения профсоюзов в отношении государственной программы по содействию занятости. Считаем, что целесообразно включить в Трудовой кодекс РФ раздел о занятости населения,

что позволит повысить доступность и эффективность современного трудового законодательства и раскроет принцип регулирования трудовых отношений, закрепленный в ст. 2 ТК РФ – «защита от безработицы и содействие занятости». Так же целесообразно дополнить ТК РФ главой «Особенности регулирования труда иностранных граждан», что является актуальным в условиях глобализации.

Считаем необходимым подготовить предложения о снижении налогового бремени в отношении работодателей, которые обеспечивают непрерывное профессиональное развитие работника и осуществляющих это за свой счет (п.4).

Считаем также необходимым активизировать деятельность профессиональных союзов, а также иных общественных объединений по информированию граждан об их правах и обязанностях в сфере трудовых и иных непосредственно связанных с ними отношений.

В развитие норм, закрепленных в Федеральном законе от 21.11.2011 N 323-ФЗ (ред. от 25.06.2012) «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», считаем целесообразным проведение углубленных медицинских осмотров, представляющих собой периодические медицинские осмотры с расширенным перечнем участвующих в них врачей-специалистов и используемых методов обследования в отношении работников не зависимо от организационно-правовой формы работодателя не только за счет работодателя, но и за счет средств федерального и регионального бюджета.

В заключение следует отметить, что в России Концепция достойного труда признана и руководством страны, и научным сообществом, общественными и экономическими организациями [8]. Она реализуется в рамках программ сотрудничества между Российской Федерацией и МОТ, которые предусматривают продвижение принципов достойного труда как на общенациональном, так и региональном уровнях (в 23 субъектах). Это очень важно для России ввиду ее большой территории, высокой степени дифференциации субъектов РФ по социально-экономическому развитию, а также в связи с расширением самостоятельности субъектов РФ в решении проблем в сфере занятости и социальной политики. Однако приоритет в обеспечении стандартов достойного труда должен остаться у государства, оно не должно отступать от принципов, закрепленных в Конституции РФ.

Таким образом, содействовать продвижению программы «Достойный труд» необходимо на общегосударственном, региональном, муниципальном, отраслевом и внутрифирменном уровнях. Преодоление противоречия между декларируемыми в российском законодательстве принципами достойного труда и действительной практикой их реализации станет приоритетным направлением в государстве и позволит обеспечить устойчивое развитие России.

Список использованных источников

1. Экологический словарь. – 2001. // <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ecolog/>
2. Наше общее будущее: доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. Нью-Йорк: ООН, 1987.

3. Доклад Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. Йоханнесбург, Южная Африка, 26 августа – 4 сентября 2002 г. Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций, 2002.

4. Шигаев А.И. Раскрытие информации в отчетности об устойчивом развитии согласно международным стандартам // Международный бухгалтерский учет. 2011. N 12. С. 20 – 32.

5. Костин Л.А. Достойный труд в XXI веке // Достойный труд – высшая цель и жизненная необходимость: круглый стол «Достойный труд в XXI веке». 25 ноября 2005 г. Юбилейные Ломоносовские чтения, посвященные 250-летию Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова. М., 2005. – С.16.

6. Генеральное соглашение между общероссийскими объединениями профсоюзов, общероссийскими объединениями работодателей и Правительством Российской Федерации на 2011 – 2013 гг. // Российская газета. 29.12.2010.

7. Федеральный закон от 30.06.2006 N 90-ФЗ (ред. от 18.12.2006) «О внесении изменений в Трудовой кодекс Российской Федерации, признании не действующими на территории Российской Федерации некоторых нормативных правовых актов СССР и утратившими силу некоторых законодательных актов (положений законодательных актов) Российской Федерации» (утратил силу).

8. К примеру, партийный социальный проект Единой России «Достойный труд» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://er.ru/rubr.shtml?110062>, свободный.

СЕКЦІЯ II ІНВЕСТИЦІЙНА ТА ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Авилкина Марина Александровна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА СОЗДАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОДУКТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Использование традиционных подходов к аналитическому исследованию состава и структуры затрат, формирующих себестоимость инновационного продукта, – по экономическим элементам и калькуляционным статьям – не позволяет определять долю участия затрат на фундаментальные, прикладные научные исследования и разработки в создании стоимости инновационного продукта высших учебных заведений (далее – вузы), формировании доходов от их научно-инновационной деятельности. Следствием этого является невозможность на основе существующих данных проведения аналитической оценки уровня наукоемкости созданных инновационных продуктов, анализа влияния затрат, обусловленных проведением фундаментальных, прикладных научных исследований и разработок, на уровень наукоемкости продукта.

По этой причине сегодня на основе существующей учетной информации достоверная оценка реального вклада фундаментальной, прикладной науки и разработок в создание инновационных продуктов затруднена, что не согласуется с современными требованиями к повышению качества информационного обслуживания управления научно-инновационной деятельностью субъектов хозяйствования в условиях развития инновационной экономики.

В качестве ключевого направления совершенствования классификации затрат на создание инновационных продуктов считаем целесообразным ввести два новых критерия классификации затрат на создание инновационных продуктов – *стадии и этапы формирования инновационного продукта* и организовать группировку затрат по стадиям и этапам в соответствии с механизмом создания инновационного продукта в вузах. Принятие во внимание механизма создания инновационного продукта при выделении стадий и этапов, определяющих систему распределения затрат на группы, считаем принципиально важным. Это позволяет учесть специфику производства инновационного продукта, охватить и систематизировать все процессы, задействованные в его формировании, а значит, в полной мере отразить затраты на их осуществление при расчете фактической себестоимости инновационного продукта.

Так, представляется целесообразным выделить следующие группы затрат в зависимости от *стадий формирования инновационного продукта*: 1) затраты на научные мероприятия; 2) затраты на инновационные мероприятия. В зависимости от *этапов создания инновационного продукта* затраты предлагаем дифференцировать следующим образом: 1) затраты на научные исследования; 2) затраты на разработки; 3) затраты на правовую

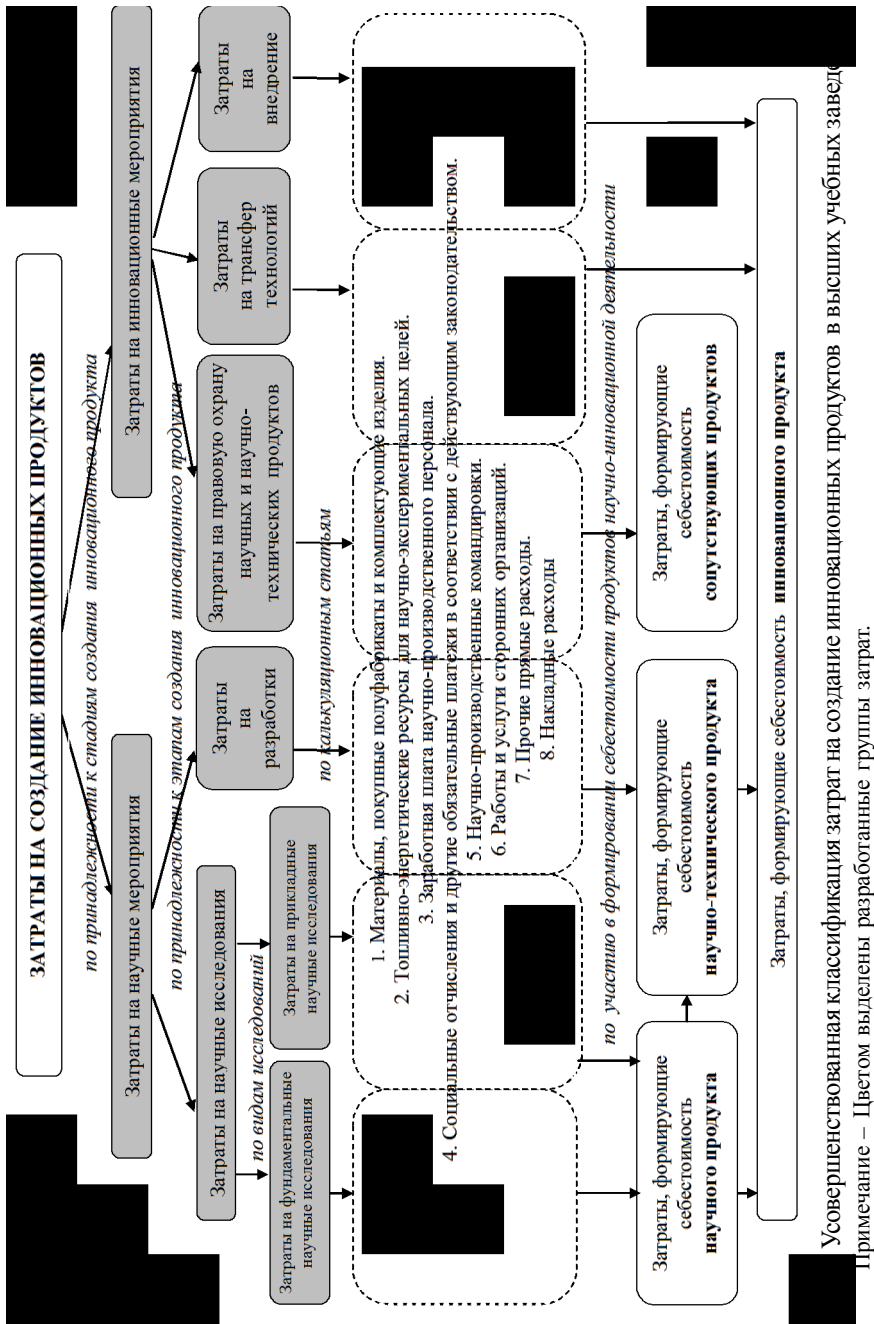
охрану научных и научно-технических продуктов; 4) затраты на трансфер технологий; 5) затраты на внедрение.

Для определения вклада фундаментальных и прикладных научных исследований, разработок вуза в создание стоимости инновационных продуктов и формирование доходов от его научно-инновационной деятельности затраты на научные исследования рекомендуем детализировать по видам научных исследований. Это позволит выявлять те виды научной и научно-технической деятельности, результаты которых потенциально способны повысить уровень коммерциализации результатов научных исследований, что является значимым фактором инновационного развития любого государства.

Рекомендуемые классификационные признаки затрат считаем целесообразным применять в сочетании с существующими критериями классификации, что в итоге позволит сформировать единую систему затрат на создание инновационных продуктов, отражающую взаимосвязь и взаимообусловленность групп затрат, выделенных по различным классификационным признакам. На этой основе становится возможным установление взаимосвязи и взаимозависимости между различными группами затрат, а также их составляющими, что отражено на рисунке. Как следствие, располагая информацией о порядке соподчинения между группами затрат, их составными элементами, можно правильно построить факторные модели для целей экономического анализа затрат, а значит иметь возможность сделать объективные выводы и на их основе принять адекватные управленческие решения.

Усовершенствованная классификация затрат разработана с соблюдением современных положений МСФО 1 «Представление финансовой отчетности», согласно которым «организация обязана представлять анализ расходов, используя классификацию, основанную *либо на характере расходов, либо на их назначении внутри организации, в зависимости от того, какое представление является надежным и дает более значимую информацию*» [1, с. 116]. Применение такой классификации позволяет рассматривать состав затрат не только в разрезе существующих экономических элементов и калькуляционных статей, но прежде всего в разрезе стадий и этапов формирования инновационного продукта как результата инновационной деятельности вуза. Этим обеспечивается возможность последующего распределения начисленных затрат между себестоимостью инновационного продукта и сопутствующего продукта (возникшие объекты интеллектуальной собственности – нематериальные активы). На основе информации об отношении затрат к конкретным стадиям, этапам создания результата инновационной деятельности вуза, видам научных исследований становится возможным выявлять достоверную долю участия фундаментальных, прикладных научных исследований, разработок в формировании стоимости инновационных продуктов.

Выявленные взаимосвязи и взаимозависимости отдельных групп затрат, выделенные по различным классификационным признакам, в рамках единой системы затрат на создание инновационных продуктов позволят строить новые

модели факторных систем для целей экономического анализа на создание инновационных продуктов и получения на этой основе расширенной аналитической информации для эффективного управления научно-инновационной деятельностью вузов.

Список использованных источников

1. Международные стандарты финансовой отчетности 2006. – М. : Аскери- АССА, 2006. – 1060 с.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Бібен Олена Іванівна

Створення інновацій слід розглядати як основу інтенсифікації виробництва і зростання прибутковості. Інновації мають визначальний вплив на всі фактори інтенсивного розвитку економіки, дають змогу більш раціонально використовувати трудові ресурси, основні виробничі засоби, матеріальні ресурси, виробляти продукцію високої якості. Це пояснюється низкою ознак інновацій. По-перше, саме інновації – визначальний засіб загострення конкуренції, яка є головним важелем активізації розвитку наукоємних галузей і виробництва. По-друге, нововведення є головним фактором зміни співвідношення сил, що склалося між господарюючими суб'єктами на ринку. По-третє, саме інновації є головним засобом зростання ефективності праці, створення передових форм організації виробництва і праці, високої якості вироблюваної продукції та послуг, служать більш повному задоволенню потреб суспільства. По-четверте, інноваційні розробки утворюють сприятливі умови для інвестиційних вкладень, тому що нова ефективна техніка і технологічні процеси дають змогу скорочувати витрати на одиницю продукції. У поєднанні із зниженням трудомісткості вони сприяють зменшенню витрати виробництва, а отже, збільшувати доходи, необхідні для освоєння і повернення вкладених коштів. По-п'яте, інновації значно впливають на організацію виробництва. Найбільш ефективні в умовах конкуренції великі спеціалізовані виробництва і насамперед науково-виробничі об'єднання, де є можливість організувати науково-дослідницькі, проектно-конструкторські підрозділи, інноваційні фінансові центри.

Спроможність агропромислового виробництва до інноваційного розвитку визначається інноваційним потенціалом, його можливостями впроваджувати, залучати та реалізовувати інновації у межах обраного стратегічного напрямку розвитку. Тому необхідним є розробка, формування й узагальнення основних умов щодо диференційованого визначення спроможності та готовності підприємств і галузевих складових агропромислового виробництва до інноваційного розвитку на основі порівняння інноваційного потенціалу з визначенням набором характеристик на основі проведеної оцінки негативних факторів.

Зазначимо, що виробничий потенціал галузі великою мірою пов'язаний з інноваційним. Елементами інноваційного потенціалу галузевого виробництва АПВ є його матеріально-технічні, технологічні, фінансові,

організаційні, інтелектуальні, підприємницькі та кадрові можливості (до яких належать і соціально-психологічні фактори), наявність яких дозволяє підприємствам галузі займатися інноваційною діяльністю.

У сучасних умовах господарювання важливішою складовою інноваційного потенціалу галузевого виробництва є його ресурсне, а головне, фінансове забезпечення. Наявність власних фінансових ресурсів і можливість залучити кошти для реалізації інноваційної політики є визначальним фактором при виборі стратегії інноваційного розвитку галузевого виробництва. При цьому необхідно враховувати не тільки можливість здійснення ризикованих капіталовкладень в інноваційну діяльність, а й ліквідні можливості швидкої мобілізації для реалізації інноваційних програм. Зазначимо, що галузі АПВ постійно відчують нестачу як залучених, так і власних джерел фінансування для впровадження інноваційних продуктів, розробок і проектів.

Слід ураховувати той факт, що виробнича діяльність аграрних підприємств дуже тісно пов'язана із природно-екологічними ризиками, що негативно впливає на процеси інноваційного розвитку. Виробничо-природні особливості сільськогосподарського виробництва ускладнюють інноваційну діяльність, оскільки вносять у неї елементи невизначеності та ризику, властиві інноваціям.

Реалізація стратегії, що пов'язана із самостійною реалізацією інновацій, вимагає мобілізації всіх ресурсів для досягнення поставленої стратегічної цілі. Тому галузеве виробництво повинно мати визначений запас ліквідних коштів, які можна було б використати на інноваційний розвиток без шкоди для поточної виробничої діяльності. Однак для сільськогосподарських підприємств реалізація даної стратегії можлива лише за наявності інноваційних ресурсів або дієвої державної підтримки.

Необхідність державної підтримки агропромислового виробництва зумовлює й специфіка відтворювального процесу в сільському господарстві. У сільському господарстві неможливий розвиток монополізму. Більшість його галузей порівняно низькорентабельні, отже – непривабливі для значних інвестицій. Приватна власність на землю не забезпечує збереження її родючості. За цих умов і виникає необхідність підтримки державою аграрної сфери в цілому. Основною формою державної підтримки є субсидування у вигляді дотацій і компенсацій, здійснюване нині, як з державного, так і регіонального бюджету [1].

Суттєвий вплив на спроможність агропромислового галузевого виробництва запроваджувати інновації можуть здійснювати такі складові, як спеціальні фонди, які вільно розподіляються і створені для розробки та впровадження інновацій, позитивний досвід впровадження інновацій у минулому, наявність налагоджених інтеграційних зв'язків із галузевими науково-дослідними установами.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект) / Сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. – [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://minagro.gov.ua/page/?10697>.

Бойко Тамара Анатоліївна РЕГУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СВТОВИЙ ДОСВІД

Одним із важливих чинників забезпечення сталого та довготривалого економічного зростання країни є залучення та ефективне використання інвестиційних ресурсів. Як свідчить світовий досвід, державних та внутрішніх коштів зазвичай бракує для подальшого ефективного та швидкого економічного розвитку держави, тому постає питання залучення додаткових ресурсів ззовні. Прямі іноземні інвестиції (далі – ПІІ) не тільки збільшують капітал, а й можуть сприяти виготовленню конкурентоспроможної продукції, запровадженню новітніх технологій, створенню робочих місць тощо.

Обсяг ПІІ в Україну в декілька разів менший, ніж це передбачає її економічний потенціал, а структура інвестицій не сприяє технічній і технологічній модернізації, розвитку наукового потенціалу, створенню доданої вартості та покращенню платіжного балансу країни. Відтак залучення найкращого світового досвіду в інвестиційній сфері є одним з головних чинників сталого економічного розвитку України.

Пропонується розглянути досвід регулювання прямих іноземних інвестицій на прикладі наступних країн.

Нідерланди. Політика Королівства Нідерландів, що проводиться в галузі інвестицій, вважається однією з найбільш відкритих у світі. Нідерланди стали одним з найбільших постачальників інвестиційного капіталу за кордон і займають 6-е місце серед 10 найбільших країн-інвесторів. У 2012 р. загальний обсяг ПІІ за кордон склав 3,7 млрд. дол. і країна продовжує займати стабільні позиції серед основних країн реципієнтів за величиною капіталу, інвестованого в країну з-за кордону [4].

Згідно з дослідженнями, проведеними компанією «Ernst & Young», Уряд Нідерландів проводить дуже ліберальну політику стосовно ПІІ та твердо дотримується основних правил, прийнятих Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку в сфері інвестицій. У Нідерландах заборонені або обмежені іноземні інвестиції в національні інститути і сектори економіки, які є державними монополіями, а саме: в Центральний банк, залізницю, систему радіомовлення, повітряні перевезення, видобуток, транспортування і зберігання газу, водне господарство. В інших галузях економіки обмежень для іноземних інвестицій немає. В країні відсутні обмеження щодо конвертації, обігу або вивезення капіталу і грошових коштів. Незважаючи на те, що уряд не має законодавчої бази, що перешкоджає вивозу інвестицій, профспілки мають право звернутися до суду у зв'язку із закриттям компанії.

В основному іноземні інвестиції в Нідерландах сконцентровані у високотехнологічних галузях (інформаційні, медичні, біотехнології), виробництві продуктів харчування, а також у сфері послуг.

Казахстан. Республіка Казахстан представляє для іноземних інвесторів великий інтерес. Інвестиційну привабливість казахстанського ринку

забезпечують: доступ до природних ресурсів, величина ринку, стратегічне розташування, стабільний внутрішньополітичний клімат, наявність відповідної законодавчої бази. Казахстан сьогодні займає лідируюче місце серед країн СНД за обсягом залучених іноземних інвестицій на душу населення. Завдяки продуманій політиці у сфері залучення ПІІ, економіка Казахстану зростає стабільними темпами. За 2002 – 2012 рр. ВВП збільшився більш ніж у 8 разів (з 24,6 млрд. до 202,7 млрд. дол.). Відповідно до огляду 25 країн з найбільш високими темпами росту, який проводиться компанією «Ernst & Young», Казахстан увійшов до трійки найбільш швидкозростаючих економік світу після Катару і Китаю, демонструючи середньорічне зростання реального ВВП на рівні близько 8% [3].

Питаннями залучення іноземних інвестицій займається Міністерство індустрії та нових технологій Республіки Казахстан. В рамках реалізації «Державної програми з форсованого індустріально-інноваційного розвитку Республіки Казахстан на 2010 – 2014 роки» Міністерством було створене АТ «KAZNEX INVEST», яке займається просуванням інвестиційного іміджу Казахстану, за результатами роботи якого в 2012 р. 16 іноземних інвесторів (5 – Німеччина, 3 – Туреччина, 2 – США, 2 – Польща, 1 – Франція, 1 – Австрія, 1 – Корея, 1 – Швейцарія) прийняли позитивні рішення про інвестування в Республіку Казахстан для реалізації інвестиційних проектів на загальну суму близько 590 млн. дол., із створенням близько 2500 робочих місць [1].

На залучення ПІІ також позитивно впливає державна політика Казахстану щодо підтримки інвесторів: діють податкові пільги на строк до 7 років для інвестиційних стратегічних проектів (земельний податок 0%, податок на майно 0 %) та промислові пільги для інвестиційних стратегічних проектів в регіонах з низьким рівнем соціально-економічного розвитку (відшкодування або оплата частини витрат на газ, електроенергію, придбання земельної ділянки, придбання або будівництво будівель, споруд).

Індія. Нещодавно Індію звали «тигром у клітці», сьогодні це одна з найбільш швидкозростаючих економік світу, яка стає все більш відкритою для іноземного капіталу. З метою стимулювання інвестицій в індійську економіку були створені спеціальні держані інституції, в т.ч. Секретаріат з промислового сприяння, Управління з реалізації іноземних інвестицій, комітет із сприяння інвестиціям, Рада з просування іноземних інвестицій. Їх головна функція – прискорення процесу схвалення заявок іноземних інвесторів, а також вирішення різноманітних питань, пов'язаних з іноземними капіталовкладеннями в економіку країни [2, с. 29].

В рамках реформ іноземним приватним компаніям надали доступ до таких галузей, як авіабудування, повітряний транспорт, суднобудування, кольорова та чорна металургія, виробництво і розподіл електроенергії тощо. Були скорочені ставки прибуткового податку, знижені митні тарифи. Найбільш привабливими галузями для іноземців є сфера послуг, видобуток корисних копалин, випуск медичного та лабораторного обладнання, кур'єрські послуги. Але розмір ПІІ в ці галузі відповідно до чинного законодавства Індії не повинен перевищувати 74 % статутного капіталу компанії.

Досвід зазначених країн показує, що вирішальну роль в процесі залучення ПІІ відіграють такі фактори, як економічна стратегія країни, створення профільних інституційних органів, які займаються питаннями інвестицій, спадкоємність політичного курсу, відкритість зовнішньому світу при відстоюванні національних інтересів, створення прозорої правової бази.

Що стосується України, то треба відзначити повільне післякризове відновлення інвестиційної активності. Система регулювання ПІІ є недостатньо ефективною. Незважаючи на низку вжитих заходів (зокрема, впровадження Податкового кодексу, оновлення інвестиційного законодавства, створення профільного інституційного органу – Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами, запровадження механізму державно-приватного партнерства тощо), не вдалося кардинально поліпшити умови ведення бізнесу в країні, забезпечити його дієву мотивацію до активного інвестування у пріоритетні сфери економіки. Тому для України вкрай важливим є ознайомлення та запозичення найкращих світових практик з регулювання ПІІ з урахуванням своїх особливостей. На наш погляд, першочерговими кроками для поліпшення інвестиційного клімату мають стати:

- чітке визначення вичерпного переліку інвестиційних пріоритетів для уникнення розпорошення інвестиційних ресурсів;
- введення податкових пільг для інвесторів, які реалізують стратегічно важливі проекти для України, та підвищення рівня захисту інтересів приватних інвесторів;
- посилення заходів боротьби з корупцією у сфері інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел

1. АО «KAZNEX INVEST» годовой отчет 2012 – Режим доступа : <http://www.kaznexinvest.kz/about/report/report2012ru.pdf>.
2. Боброва В., Портасов К. Прямые иностранные инвестиции в странах БРИКС // Мировая экономика и Международные отношения. – 2013. – № 2. – С. 26 – 35.
3. Компания «Ernst and Young» Исследования инвестиционной привлекательности Казахстана, 2012 год. Представления и реальность – Режим доступа : <http://invest.gov.kz/upload/docs/f41c8f60df4b0703ac1c5ceb4124fa0b.pdf>.
4. Ernst & Young's 2013 attractiveness survey. Coping with the crisis, the European way – Режим доступу : [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European-Attractiveness-Survey-2013/\\$FILE/European-Attractiveness-Survey-2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European-Attractiveness-Survey-2013/$FILE/European-Attractiveness-Survey-2013.pdf).

Васильєв Сергій В'ячеславович, Самілик Тамара Миколаївна **РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

Сучасні досягнення України в міжнародному вимірі конкурентоздатності економіки, рівні розвитку і особливо ефективності функціонування національної інноваційної системи є недостатніми для забезпечення сталого розвитку вітчизняної економіки, гарантованої

національної безпеки, виходу в найближчій перспективі за рахунок економічного зростання на європейські стандарти життя українських громадян.

Головна системна проблема полягає в тому, що результативність, якість функціонування і структура креативної частини національної інноваційної системи – сектору досліджень і розробок, освіти, винахідництва – не повною мірою відповідають потенційним потребам інтенсивного розвитку економіки. З іншого боку, структурно відстала, технологічно низькоукладна вітчизняна економіка та система підприємництва, що склалася, в значній мірі, під впливом нав'язаних Україні ззовні неоліберальних реформ, залишаються вкрай несприйнятливими до сучасних досягнень науки та технологічних інновацій.

Слід зазначити загальну позитивну динаміку значень фінансових показників інноваційної діяльності, збільшення витрат на власні дослідження і розробки, а також придбання зовнішніх знань, що свідчить про зростання ролі імітації зарубіжних інновацій. Обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт, виражений у фактичних цінах, безперервно зростає, збільшившись в 2011 р. в порівнянні з 2000 р. в 5,2 рази, фундаментальні дослідження збільшилися в 8,3 рази, прикладні – в 4,27 рази, розробки – в 4,5, а науково-технічні послуги виросли більш ніж в 7 раз. Незважаючи на таке зростання вартісного обсягу науково-технічних робіт, доля його у ВВП України постійно знижується (0,79 у 2011 р. проти 1,16 у 2000 р.). Так частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю на кінець 2011 р. зросла, але так і не перевищила показник 2000 р. (16,2 % проти 18,0 %). Низька інноваційна активність суб'єктів господарювання України, у свою чергу, зумовлює незначну частку інноваційної продукції в загальному її обсязі. Зокрема, лише 3,8 % промислової продукції у 2011 році були інноваційними (у 2007 р. – 6,7 %, у 2008 р. – 5,9 %, у 2009 р. – 4,8 % [1]).

Значне погіршення результативності науково-технологічної сфери, втрата якісного ядра її потенціалу були зумовлені зниженням реального обсягу фінансування наукових досліджень, хоча номінально відбувалося їх збільшення. Так, обсяг інноваційних витрат у 2011 р. склав 14 333,9 млн. грн. проти 1 757,1 млн. грн. у 2000 р., тобто за 11 років відбулося збільшення загального обсягу витрат за різними напрямками інноваційної діяльності майже в 8,2 рази. Період 2000-2008 рр. характеризувався постійним збільшенням обсягу інноваційних витрат, які в 2008 р. досягли максимального значення у розмірі 11 994,2 млн. грн. У 2009 р. витрати на інноваційну діяльність підприємств України зменшилися на 33,7 % у результаті спаду загальної економічної активності внаслідок світової фінансової кризи і склали 7 949,9 млн. грн. А в 2011 р. обсяг інноваційних витрат у порівнянні з 2010 р. зріс більше, ніж на 70 %. Однак офіційна статистика показує обсяги фінансування в поточних цінах, які не відбивають впливу інфляційних процесів. Тому в реальному вимірі розглянута динаміка виявиться дещо іншою. Найбільшу питому вагу в структурі витрат мають витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (від 54,8 % у 2005 р. до 73,2 % у 2011 р.) [2; 3].

Безпосередньо інноваційно-активних підприємств в Україні небагато. Якщо питома вага підприємств, що розробляли і впроваджували нову чи вдосконалювали існуючу продукцію у про-мисловості колишнього СРСР у кінці 1980-х рр. досягала 60 – 70 %, то цей показник вже на початку 1990-х років знизився більш ніж утричі. У 1992 – 1995-х роках частка інноваційно-активних підприємств була в межах 20 – 26 %, що свідчить про значну втрату позицій України серед інших країн світу. Протягом 2011 року інноваційною діяльністю займалися 16,2 % загальної кількості промислових підприємств (ще в 2000 р. – 18 %), а впроваджували інновації – 12,8 % (в 2000 р. – 14,8 %). Доречно зауважити, що після значного падіння в 2008 – 2009 роках дані показники в останні два роки дещо поліпилися. Разом з тим, серед підприємств, які займаються інноваційною діяльністю в Україні, домінують галузі нижчих технологічних укладів. Майже дві третини інноваційної продукції в економіці нашої держави створюють виробництва третього і четвертого технологічних укладів [2].

За переконанням експертів вітчизняна наука має значний доробок і достатній потенціал для того, щоб в найближчі роки істотно наростити масштаби і практичну віддачу досліджень в таких актуальних напрямках, як: енергозбереження, розробка альтернативних джерел енергії, енерго-генеруючих технологій; нанофізика, наноматеріалознавство, нанобіологія, нанохімія, нанотехнології; інформаційні технології (апаратне, математичне та програмне забезпечення), методи і технології обробки інформації, високопродуктивні обчислювальні системи і мережі; фізико-хімічна біологія (біоорганічна хімія та біохімія, молекулярна біологія та генна інженерія, генетика, біофізика); мікроелектроніка, наноелектроніка, нові матеріали для сучасних систем телекомунікації і машинобудування; дослідження в забезпеченні розвитку ракетно-космічної техніки; ядерна фізика; нейрофізіологія; геноміка та біотехнологія рослин; фізика та хімія води.

У кожному з названих напрямів Україна може віднайти свою нішу, свій специфічний напрям високотехнологічного розвитку. Тобто, попри всі втрати попередніх років, науковий потенціал України ще не перейшов тієї критичної межі, після якої його нарощування і використання може стати вельми проблематичним.

Україна має певний потенціал зростання інтелектуальної власності і можливості підвищення ефективності її використання: в останні роки складається позитивна тенденція щодо зростання кількості використаних об'єктів промислової власності, за період з 1995 року по 2007 рік – майже у 4 рази; незважаючи на суттєвий занепад вузівської науки, в цій сфері залишився значний потенціал творців інноваційної вартості. На організації освіти припадає більше половини заявок на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, що надходять до Державного департаменту інтелектуальної власності; зростаючу активність у створенні і особливо у забезпеченні виробництва об'єктами інтелектуальної власності демонструє Національна академія наук України.

Фінансування інновацій в Україні здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств. Іноземний інвестор не вкладає в необхідному обсязі фінансові ресурси в технологічні ін-новації. Держава є доволі пасивною у фінансуванні інноваційного розвитку (за рахунок державних коштів фінансуються лише 1 – 2 % інноваційних процесів в економіці).

В інноваційному середовищі практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій. Не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки. Не в повному обсязі використовуються освітній та науковий потенціал, насамперед вищих навчальних закладів, у сфері інформаційно-комунікаційних, високих наукоємних технологій, а також інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема бази даних технологій, науково-технічних досягнень. Не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури.

Таким чином, назріла нагальна необхідність у зламі негативних тенденцій, що склалися в науковій сфері, спрямуванні державної політики на формування якісно нового науково-технічного потенціалу, максимального його використання для переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Список використаних джерел

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Статистичний збірник за 2011 рік / Відповідальна за випуск І.В. Калачова. Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстат України», 2012. – 305 с.

2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/reaction.../1364996547/

3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991р. №1977 - XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 12. – Ст.165.

Волчанська Людмила Валентинівна

ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Однією з основних умов розвитку агропродовольчої сфери України є формування ефективних механізмів залучення та використання інвестиційних ресурсів. У посткризовий період сільське господарство та харчова промисловість поступово втрачали привабливість для інвестицій.

Інвестиційна привабливість агропродовольчої сфери формується сукупністю інфраструктурних і макроекономічних умов, але водночас найбільшого обсягу інвестування потребують саме інфраструктурні об'єкти. Разом з тим, в загальному обсязі інвестиційних ресурсів, що залучаються в економіку країни, частка агро-продовольчої сфери є незначною. Зокрема, в 2011 р. частка інвестицій в основний капітал сільськогосподарських

підприємств становила 8,1 % [1, с. 75]. Для розуміння причин реального стану об'єктів інфраструктури агропродовольчої сфери та розроблення концепцій її подальшого сталого розвитку необхідно насамперед дослідити рівень інвестиційної забезпеченості та привабливості галузі. В цьому контексті утворюється «інституційна пастка»: з одного боку, стан інфраструктури впливає на прийняття позитивного рішення щодо інвестування, а з іншого – хоча сучасна інфраструктура агропродовольчої сфери гостро потребує інвестиційних ресурсів, водночас її занедбаний стан відлякує інвесторів.

Виробнича інфраструктура є важливим фактором реалізації внутрішніх резервів сталого економічного зростання агропродовольчої сфери. Загалом розвиток інфраструктури забезпечує підвищення мобільності ресурсів підприємства та є обов'язковою умовою поглиблення поділу праці з метою ефективного використання обмежених ресурсів і потенційних резервів.

Для вирішення проблем підвищення інвестиційної привабливості об'єктів виробничої інфраструктури агропродовольчої сфери доцільно звернутися і до зарубіжного досвіду. Зокрема, голландські аграрії, логістичні та консалтингові компанії, а також науково-дослідні центри (університети і науково-дослідні інститути) об'єднали зусилля для вирішення цієї проблеми – щоб за допомогою і за участі урядових структур створити “Платформу агрологістики”. Мета створення платформи – залучити усіх учасників аграрного ринку – фермерів, переробні підприємства, посередників, роздрібну торгівлю, а також логістичних операторів до пошуку інноваційних рішень, здатних підвищити ефективність логістичного забезпечення аграрного бізнесу. При цьому увага акцентується на нових ідеях та їхньому застосуванні в аграрній сфері. Призначення платформи – підтримка таких ідей не тільки шляхом їхнього фінансування, але й забезпечення відповідної консалтингової допомоги. Компактне розміщення постачальників сировини і виробництва дозволяє оптимізувати і підвищувати надійність виробничих процесів, формувати короткі ланцюги постачань сировини, скорочувати транспортні витрати і час доставки.

У всіх розвинених країнах важлива роль в інфраструктурній підтримці виробництва і торгівлі продовольчими товарами надається системі гуртових ринків і мережевим розподільчим центрам. Система гуртових ринків обслуговує мережеві і немережеві форми торгівлі, сприяє широкому збуту товарів, що швидко псуються; забезпечує додатковий контроль якості продуктів на “вході” та “виході”; надає додаткові послуги (з упаковки та маркування, маркетингові, банківські); здійснює електронний облік товарів і цін, які в подальшому слугують базою для моніторингу. Завдяки системі гуртових ринків всі виробники, незалежно від розміру підприємства і обсягів продукції, отримують можливість максимально короткого шляху для збуту своєї продукції. Водночас торговельні організації та приватні підприємці, що здійснюють реалізацію продовольчих товарів, мають доступ до однаково якісної продукції, яка пройшла реальний фітосанітарний контроль, у максимально широкому асортименті. Мережеві розподільчі центри орієнтовані на роботу з великими мережевими операторами. Вони

використовують зручне для таких операторів обладнання та прийоми обслуговування вантажу та здійснюють електронне оброблення даних, максимально наближених до потреб автоматизації мережових структур. В результаті мережовий роздріб отримує зручну логістику, безперебійне постачання та інші логістичні переваги.

Виробнича інфраструктура виступає інтегральним елементом агропродовольчого виробництва і прямо впливає на розвиток основного виробництва та ефективність діяльності підприємств. Тому необхідною умовою є обґрунтування оптимізації наявних і введення нових форм організації роботи виробничих підрозділів із метою підвищення рівня та ефективності інфраструктурного забезпечення.

Для кардинальних зрушень щодо створення ефективної виробничої інфраструктури агропродовольчої сфери в контексті сталого розвитку галузі необхідні: по-перше, комплексні заходи державної підтримки щодо техніко-технологічного переоснащення виробництва з урахуванням екологічної компоненти; по-друге, формування сприятливого середовища для залучення приватного капіталу в розвиток виробничої інфраструктури галузі; по-третє, впровадження новітніх організаційно-правових форм інфраструктурного забезпечення агропродовольчих підприємств як одного з елементів забезпечення інноваційного типу сталого розвитку всієї агросфери; по-четверте, організація гуртових розподільчих центрів задля створення умов для розвитку інфраструктури і логістичного забезпечення ринків зерна, цукру, плодоовочевої продукції та картоплі, м'яса, риби, молока та інших продовольчих товарів.

Список використаних джерел

1. Дейнека Л.В. Інвестиційна привабливість виробничої інфраструктури агропродовольчої сфери// Економіка і прогнозування. – 2012. – № 4. – С. 73 – 81.

Гончаренко Оксана Володимирівна

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Інноваційний процес є процесом створення, освоєння і поширення інновацій. Історичний огляд природи інноваційного процесу показує, що розвиток відбувався від простих лінійних моделей до більш складних діалогових. В агропромисловому виробництві інноваційні процеси мають власну специфіку. Вони відрізняються різноманітністю регіональних, галузевих, функціональних, технологічних, організаційних особливостей. В ньому поряд з промисловими засобами активну участь приймають живі організми. Кожна стадія інноваційного процесу продукує власний результат: винахід, новачку, нововведення, інновацію. На початковій стадії – це винаходи і відкриття, що не завжди отримують комерційне застосування. На наступній стадії з'являється оформлена новачка, як результат

фундаментальних, прикладних досліджень, розробок чи експериментальних робіт, які в цілому спрямовані на підвищення ефективності певної сфери. На стадії впровадження нововведення використовуються з метою отримання прибутку, а значить виникає інновація.

Етап створення інновацій в агропромисловому виробництві включає: зародження ідеї, проведення фундаментальних і прикладних досліджень та розробок, оформлення їх результатів як об'єктів інтелектуальної власності в інновації, виробництво і реалізацію наукоємної продукції, адаптування інновацій до виробництва. Науковий потенціал для інновацій в аграрній сфері сконцентровано в Національній академії аграрних наук України, інших науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах. Цей етап відрізняється тривалістю, великими матеріальними та інтелектуальними витратами, особливо по роботах із живими організмами. Найбільшою проблемою на даному етапі є визначення джерел фінансування фундаментальних досліджень, як правило це державне фінансування. Прикладні дослідження, що орієнтовані на певні запити ринку, потребують державної підтримки і можуть бути профінансовані на партнерських засадах.

Етап поширення інновацій потребує пошуку джерел фінансування, рекламування інновацій, інформаційного забезпечення суб'єктів агропромислового виробництва. Дослідні господарства та інші організації є експериментально-виробничою базою для проведення досліджень, випробувань і доопрацювання наукових розробок, пропаганди досягнень науки і техніки та впровадження їх у виробництво. Крім того, зазначені підприємства та організації забезпечують сільськогосподарське виробництво елітним та репродуктивним насінням, садивним матеріалом, племінною продукцією.

Етап освоєння інновацій передбачає активізацію чи формування організаційно-економічного механізму освоєння інновацій товаровиробником, встановлення договірних відносин між товаровиробниками і розробниками інновацій.

Для інноваційного процесу в аграрній сфері національної економіки характерні: обмеженість засвоєння інноваційних технологій та значна ресурсовитратність виробництва; несприйнятливості до світових надбань інноваційного розвитку, зокрема розробки і впровадження ресурсозберігаючих та екологоохоронних технологій, відсутність впровадженень результатів біотехнологічних досліджень. Отже, у сфері інноваційного процесу в агросфері майже відсутня системна основа розвитку, яка передбачає наявність і взаємну узгодженість пріоритетів, а також поєднання інноваційних і структурних перетворень галузі. Вплив глобальних інновацій на розвиток агропродовольчого комплексу України нині носить переважно негативний (неконтрольоване використання ГМ-матеріалу, погіршення структури посівів і стану ґрунтів) або в кращому випадку нейтральний характер (експортна орієнтація вітчизняної органічної галузі) характер. Окремі досягнення мають локальний характер і відносяться переважно мірою до селекційної діяльності [1, с. 92 – 94; 2].

Головною причиною низької інноваційної активності вітчизняних виробників вважається відсутність економічних механізмів зацікавленості у впровадженні новачій у виробництво. Інноваційну діяльність підприємства проводять в основному самостійно через обмежені фінансові можливості для вирішення науково-технологічних проблем. Технічний рівень засвоєної вітчизняним виробництвом продукції надзвичайно низький, впроваджуються в основному поліпшувачі нововведення, які не потребують значних фінансових витрат, поступово знижується рівень впровадження наукових розробок.

Наявний стан організації інноваційних процесів в агропромисловому виробництві відображає одночасно декілька проблем: неефективне використання інноваційного потенціалу; відсутність інституційних передумов для комерціалізації новачій; не розробленість організаційних механізмів підтримки державою інноваційної діяльності. Подальшому розвитку інновацій в агропромисловому виробництві перешкоджають чинники інституційного характеру, що виявляються в неузгодженості правових механізмів, які забезпечують інноваційний розвиток; недієздатності інститутів, які мають забезпечувати поширення інновацій; нездатність суспільних інститутів та дрібних виробників протистояти крупному капіталу; неефективність управлінських зусиль місцевих громад; невирішеність земельних питань.

Список використаних джерел

1. Шубравська О. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 3. – С. 90 – 102.
2. Федулова Л.І. Економіко-технологічний аспект регіональних теорій розвитку // Економічна теорія. – 2012. – № 1. – С. 65 – 81.

Денисенко Олексій Володимирович

МОЖЛИВОСТІ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА РОЛЬ ЙОГО УЧАСНИКІВ НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

За роки незалежності, економіка нашої країни мала багато падінь та відновлень. Останнього разу вражаючого падіння економіка країни зазнала наприкінці 2008 та 2009 рр., коли серед країн СНД Україна мала найбільший рівень падіння ВВП, а серед країн світу за даними МВФ із 184 країн – Україна посіла 182 місце, зокрема рівень падіння ВВП у 2009 р. склав 14,5 % [1]. На жаль, у посткризові роки економіка України не змогла відновити стабільні темпи зростання ВВП. Так за 2012 р. зростання ВВП в Україні склало 0,2 %, а вже станом на 01.07.2013 р. спостерігалось падіння ВВП на рівні 1,1 %, що є найгіршим показником серед країн СНД [2]. Першопричиною такої ситуації є недостатність інвестицій в реальний сектор економіки країни, що робить вітчизняну продукцію не конкурентоздатною на міжнародних ринках. Тому такого високого значення на сьогоднішньому етапі має

знаходження нових та інтенсифікація діючих джерел залучення інвестицій у реальний сектор економіки. Зокрема, важливим є визначення можливостей збільшення інвестиційного капіталу різними фінансовими ринками, що допоможе більш ефективно використовувати їх можливості та допоможе вірно розставити пріоритети при виборі найбільш перспективних джерел залучення інвестицій.

Серед основних ринків по залученню інвестицій можна виокремити банківський ринок, ринок цінних паперів, державний ринок залучення інвестицій, ринки інших фінансових послуг, приватний ринок залучення інвестицій. У 2012 р. найбільшим джерелом фінансування капітальних інвестицій були власні кошти підприємств та організацій, що склали 59,7 % від загального обсягу інвестицій, а також кредити банків та інші позики, що склали 17,1 % [2]. Важливим джерелом формування капітальних інвестицій за власний кошт у підприємств та організацій може бути випуск цінних паперів, тобто за рахунок використання можливостей ринку цінних паперів. Саме тому, від функціонування ринку цінних паперів, а точніше від ефективної діяльності його учасників буде залежати успіх по збільшенню інвестицій в економіку країни. При розгляді ринку цінних паперів України як джерела залучення інвестиційних ресурсів, необхідно зазначити, що інвестиційне значення для реального сектору економіки та економічний ефект передусім має первинне розміщення цінних паперів. Вторинний ринок є лише засобом перерозподілу прав власності та як правило отримання спекулятивного доходу за рахунок «гри» на курсі цінних паперів. З точки зору сприяння збільшенню обсягів інвестицій, вторинний ринок цінних паперів працює лише за рахунок зростання курсової вартості цінних паперів з попередніх емісій, що збільшує попит на нову первинну емісію цінних паперів цього ж емітента. Станом на 01.01.2013 р. загальний обсяг емісії акцій склав 538,41 млрд. грн., що за вирахуванням сплаченого статутного капіталу комерційних банків України, який станом на 01.01.2013 р. склав 179,31 млрд. грн. становило 23,7 % від загального обсягу інвестицій з 1995 р. в основний капітал [2; 3; 4]. Цей показник не набагато перевищує долю кредитів банків, яка у формуванні капітальних інвестицій за 2002 – 2012 рр. склала в середньому 13,5 % [2]. При цьому, слід зазначити, що частка офіційних організаторів торгів (бірж) на первинному ринку цінних паперів у 2012 р. склала 25,5 % від загального обсягу емісії акцій та облігацій підприємств та організацій за 2012 р. [3]. Інша частка була реалізована переважно через банківські установи, які відповідно до ст. 50 Закону України «Про банки і банківську діяльність» можуть здійснювати безпосередньо прямі інвестиції, тобто купувати цінні папери для отримання прибутку від їх подальшого продажу або дивідендів, а також згідно до ст. 17 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» здійснювати професійну діяльність з торгівлі цінними паперами [5; 6]. Таким чином, 70 – 80 % від обсягів торгівлі на ринку цінних паперів належить банкам. А отже, роль банків у формуванні джерел капітальних інвестицій не обмежуються лише довгостроковим кредитуванням. Так завдяки їх діяльності як професійних торговців цінними

паперами, підприємства отримують фінансування капітальних інвестицій від емісій акцій, облігацій та інших видів цінних паперів. Так у 2012 р. завдяки банкам було реалізовано близько 71 млрд. грн. цінних паперів на первинному ринку, що дає підстави додати даний обсяг до обсягу кредитів спрямованих у капітальні інвестиції та отримати загальну частку банків у фінансуванні капітальних інвестицій у розмірі близько 41 % від їх загального обсягу у 2012 р. Проте, незважаючи на суттєві можливості ринку цінних паперів в активізації інвестиційної діяльності, він має і ряд суттєвих недоліків порівняно із інвестиційним кредитуванням банків. Так між емісією цінних паперів та інвестиціями не завжди існує прямий зв'язок. Наприклад, якщо взяти дані з обсягів емісії цінних паперів та обсягів капітальних інвестицій за 2001 – 2011 рр., то коефіцієнт кореляції між індексами вищезазначених показників складе – 0,76. Зокрема, власники підприємств емітують цінні папери для поповнення обігових коштів, а також для компенсації витрат від купівлі підприємств, що належать державі. Також при здійсненні банківського кредитування банки виконують контрольні функції по забезпеченню цільового використання кредитних коштів, окупності проекту тощо, чого відповідно не проводиться коли засобом інвестування виступають цінні папери. Отримання інвестицій через ринок цінних паперів є процесом більш складним та довготривалим ніж за допомогою банківського кредиту. Також, не всі власники підприємств готові поділитися частиною прав власності від емісій акцій та більш охоче отримують кредити в банках. Наявність на сьогодні, ринок цінних паперів в більшості випадків слугує не джерелом залучення реальних інвестицій, а виступає як засіб з перерозподілу прав власності. Негативний ефект на економіку країни здійснює також інвестиції на вторинному ринку цінних паперів, які відволікають вільні кошти інвесторів на суму різниці між номінальною вартістю цінного паперу та його ринковою вартістю, при цьому не створюючи жодного економічного ефекту. За підрахунками автора станом на 01.01.2012 р., за рахунок здороження курсової вартості цінних паперів на вторинному ринку цінних паперів було витрачено близько 3 трлн. грн. інвесторів, маржа від продажу яких в переважній більшості була направлена на купівлю державної власності, споживчі потреби та виведення коштів за кордон. Орган, що здійснює державне регулювання ринку цінних паперів – яким відповідно до Указу Президента України № 1063/2011 від 23.11.2011 р. є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) є фінансово несамостійним, а саме витрати НКЦПФР згідно до ст. 18 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» – фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України [7]. Відповідно, на відміну від НБУ, який самостійно затверджує власний бюджет та отримує доходи, НКЦПФР може виконувати обмежене коло функцій з тією якістю та в тих обсягах на які вистачає бюджетних коштів.

Отже, ринок цінних паперів в Україні на сьогодні не став достатньо ефективним джерелом по залученню інвестицій. При цьому, участь банків на ринку цінних паперів майже не обмежена діючим законодавством, а

відповідно враховуючи наявність більших фінансових можливостей, більшого кола фінансових послуг та широкої бази клієнтів – банки є головними учасниками ринку цінних паперів. А отже, саме від банків та їх діяльності на ринку цінних паперів буде залежати ефективність ринку цінних паперів в напрямку збільшення інвестицій у реальний сектор економіки.

Список використаних джерел

1. International Monetary Fund (IMF). – Access mode : www.imf.org/external. – Title from screen.
2. Державна служба статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. – Назва з екрану.
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua. – Назва з екрану.
4. Національний банк України. Офіційний сайт. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. – Назва з екрану.
5. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 грудн. 2000 р. № 2121-III. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14.
6. Про цінні папери та фондовий ринок : закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T063480.html
7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : www.nssmc.gov.ua. – Назва з екрану.

Дроздович Людмила Ивановна

СРЕДНИЙ КЛАСС КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

К настоящему времени в рамках завершения периода «транзита» реформируемых постсоциалистических стран завершается процесс формирования новой социальной структуры общества, модель которой будет оказывать влияние не только на стабильность, но и на возможности реализации модернизационной стратегии в перспективе. Доминирующая роль в этом процессе принадлежит среднему классу. В странах с развитой экономикой его доля составляет не менее 2/3 численности основных классов, а на постсоциалистическом экономическом пространстве только формируется тип социальной структуры общества лишь отчасти адекватный структуре развитых стран. Так, Т.И. Заславская, Р.Г. Громова полагают, что в современном российском обществе существует лишь базовый слой – «бюджетники», составляющий немногим более половины населения страны, не соответствующий общепринятым критериям западного среднего класса, прежде всего с точки зрения выполняемых функций в обществе. Другой известный российский социолог Н.Е. Тихонова, оценивая процесс формирования нового типа социальной структуры, поддерживает позиции экономистов об устойчивой тенденции формирования среднего класса в российском обществе. Наиболее убедительной позицией представляется аргументация тех авторов, которые, учитывая усиливающиеся

глобализационные тенденции в мировой экономике, особенности протекания в этих условиях трансформационных и инновационных процессов, считают, что средний класс (или средние слои) в постсоветском пространстве находится в стадии формирования.

Опыт экономически развитых стран свидетельствует, что в последние десятилетия динамика и возможности социально-ориентированного инновационного развития во многом определены позицией среднего класса, его численностью, структурой и способностью реализовывать свои экономические интересы и человеческий потенциал. В этих странах уже формируется новый средний класс, социальные группы, образующие интеллектуальное ядро среднего класса, который является основным носителем инновационно-креативного потенциала и инициатором инновационных процессов в экономике.

Необходимость социально-экономической модернизации постсоветских стран, обусловленная незавершенностью социально-экономических реформ в этих странах – один из главных вызовов нового века. В этой связи усиливающийся в последние годы всесторонний политэкономический интерес к исследованию факторов влияния на успешность модернизации, и, в частности роли среднего класса в этом процессе, обусловлен его специфической системой интересов, реализация которых (как свидетельствует мировой опыт эффективных модернизационных стратегий) создает возможности перехода не только на инновационно-ориентированную траекторию развития, но и способствует социализации экономики. Как показывает исторический опыт, лишь немногим странам в мире удалось осуществлять модернизационный переход с одной траектории развития на новую модель экономического роста. Они свидетельствуют, что модернизационных задач достигают весьма разные по-своему институциональному и экономическому устройству страны, однако общее, что объединяет страны, осуществившие модернизационные прорывы и удерживающие до настоящего времени лидерские позиции в этом процессе, заключается в наличии в структуре общества этих стран инновационно-ориентированного среднего класса. В некоторых постсоциалистических странах, например, становление среднего класса связывалось с экономическим развитием страны в рамках концепции либеральных реформ начала 1990-х годов. Однако итогом реформ явилось не формирование среднего класса, а его размывание. Реализация сценария – становление среднего класса как одной из структур переходного общества, связанного с функционированием как мелкой частной собственности, так и творческого труда, позволяющего получить его субъектам доходы, относительно более высокие, чем средние в данном обществе, не произошла. Однако этот путь может реализовываться и в современных условиях при условии социализации мелкого бизнеса и развития творческой деятельности в свободных формах.

Современные исследования структуры белорусского общества дают различные данные о доле среднего класса в его структуре: она варьируется в пределах от 20 до 30 %, при этом расхождение данных обусловлено не только наличием выбора критериев, предназначенных для анализа этой

группы населения, но и особенностями этапов экономического развития белорусского общества. Нельзя не согласиться с выводами известного белорусского социолога Соколовой Г.Н., оценивающей формирующийся тип социальной структуры «со значительным базовым слоем, состоящем по преимуществу из «бюджетников»; с восходящей экономической мобильностью из нижних в базовый слой, и в меньшей мере – из базового в верхние слои; со сравнительно небольшим средним классом, находящимся в эмбриональном состоянии по структурным характеристикам и выполняемым функциям. Для выполнения ролевых функций, присущих среднему классу в его западном варианте, средний класс белорусского общества должен стать более многочисленным; обладать реальной экономической свободой, стать полноправным субъектом реформирования общества»[1, с. 203]. Для трансформации базового слоя в средний класс, общество должно располагать соответствующими условиями: во-первых, предоставить населению возможность работать в соответствии с имеющейся квалификацией и получать зарплату, способствующую качественному воспроизводству человеческого капитала; во-вторых, осуществлять эффективные расходы, расширяя свой статус собственника; в-третьих, обеспечить правовые основы сохранения и защиты всех видов собственности, как базу для создания благоприятных условий жизнедеятельности нового поколения. Сформированный тип социально-экономической структуры в Беларуси является переходным, не соответствующим задачам и возможностям модернизации экономики.

Перспективы количественного и качественного развития белорусского среднего класса, прежде обусловлено созданием условий, благоприятствующих реализации его экономических интересов. Так, интерес к воспроизводству социального статуса, основывающийся на росте уровня образования, квалификации, создании сбережений; активного участия в общественных организациях, ассоциациях, позволит существенно увеличивать его социальный капитал, а интерес в формировании и эффективном использовании всех видов собственности создает условия для эффективного инновационного производства.

Список использованных источников

1. Соколова Г.Н. Состояние и развитие среднего класса в Беларуси / Г.Н. Соколова. – Общество и экономика. – 2010. – № 7. – С. 198 – 212.

Копитько Ольга Олександрівна СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

В сучасних умовах глобалізації економічне зростання і створення нових робочих місць у країнах, що розвиваються, і країнах з перехідною економікою визначаються двома основними факторами – прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) і розвитком малого та середнього підприємництва (МСП). ПІІ являють собою найбільше джерело зовнішнього фінансування країн, що розвиваються. Сприятливий інвестиційний клімат як сукупність умов, що

дає зарубіжним і вітчизняним компаніям можливість займатися підприємництвом і отримувати прибуток в даній країні, має найважливіше значення для залучення ПІІ та розвитку МСП.

Стан інвестиційного клімату можна визначити, використовуючи три набори змінних:

- економічні умови, зокрема, фінансово-бюджетна, кредитно-грошова і торговельна політика;
- якість управління і наявність інститутів;
- ступінь розвиненості інфраструктури.

До числа інших найважливіших факторів відносяться рівень політичної стабільності, верховенство закону, ступінь довіри до влади і якість нормативно-правового середовища.

Сприятливі економічні умови найбільшою мірою надають можливості для ведення бізнесу та сприяють залученню інвестицій щодо забезпечення сталого розвитку територій. Для формування ділового середовища з такими можливостями необхідно:

- орієнтувати макроекономічну політику на економічне зростання. Зростання ВВП є найважливішим показником для корпоративних інвесторів і збільшує інвестиційний потенціал територій;
- створювати відкриту економіку. Політика, спрямована на лібералізацію торгівлі, вільне переміщення капіталу і вільне пересування робочої сили, стимулює економічну активність територій;
- диверсифікувати економіку. Орієнтація територій виключно на видобувні галузі промисловості робить економіку вразливою перед коливаннями цін на сировинні товари і перешкоджає створенню нових робочих місць;
- розробляти стратегії економічного розвитку. Розробка середньострокових стратегій економічного розвитку територій допомагає компаніям планувати свою діяльність. Більш високий рівень транспарентності, що досягається завдяки цьому, також є позитивним сигналом для інвесторів та інших важливих суб'єктів економічної діяльності.

Належне управління сьогодні визнано вирішальною умовою нормального функціонування ринків і, відповідно, формування привабливих умов для інвестицій та сталого розміщення інвестиційного капіталу. Влада, яку вважають корумпованою, нестабільною або некомпетентною, відлякує інвесторів. Належному управлінню повинні бути притаманні чотири основні якості: передбачуваність, прозорість, підзвітність та участь населення.

Враховуючи значущість належного управління для перехідного періоду в економіці країн Центральної та Східної Європи, ОБСЄ стала грати більш активну роль у проведенні заходів, спрямованих на пропаганду передового міжнародного досвіду у сфері належного управління територіями. До числа заходів, яким надає підтримку ОБСЄ, відносяться передача ноу-хау шляхом обміну фахівцями, а також проведення семінарів, конференцій і навчальних курсів.

Державні інвестиції у створення ефективно функціонуючих об'єктів інфраструктури територій покращують інвестиційний клімат для ПІІ, оскільки означають субсидування сукупних інвестиційних витрат іноземних

інвесторів і таким чином підвищують прибутковість інвестиційних проектів. Для транснаціональних корпорацій наявність інфраструктури для розміщення їх інвестицій з метою поставок продукції на глобальні, територіальні ринки або на ринки країн є особливо важливим, оскільки такі інвестиції за своєю природою орієнтовані на максимальну ефективність.

В цілях стимулювання іноземних інвестицій країни все частіше укладають територіальні інвестиційні договори зі своїми торговими партнерами. Ці міжнародні угоди, що мають обов'язкову силу, призначені для захисту інвесторів з однієї держави-учасника на території іншої держави-учасника. Звичайно в них містяться положення, що відповідають низці принципів, які включають: 1) відсутність дискримінації по відношенню до іноземних інвесторів; 2) «справедливе та рівноправне» ставлення до іноземних інвесторів; 3) зняття вимог до показників діяльності інвестора; 4) необмежена репатріація капіталу і прибутку; 5) захист від експропріації у відповідності з міжнародно-правовими нормами, в тому числі компенсацію за справедливою ринковою вартістю активів при їх вилученні; 6) врегулювання спорів у арбітражі, рішення якого обов'язкові для третіх осіб. Такі договори можуть сприяти зростанню інвестиційних потоків, і країнам слід уважно розглянути питання про можливість їх укладення з метою стимулювання економічного розвитку територій.

Таким чином, країнам, що зацікавлені у збільшенні ПІІ і прагнуть до розвитку МСП, необхідно відкрити економіку і відмовитися від зайвого державного регулювання, але при цьому вживати заходів щодо забезпечення стабільного зростання інвестицій та сталого довгострокового економічного розвитку територій в результаті таких капіталовкладень. Обмежуючи свою пряму участь у підприємницькій діяльності і контроль над нею, влада разом з тим має контролювати соціальні та екологічні результати цієї діяльності.

Публічне управління при плануванні економічного розвитку територій також має здійснюватися з урахуванням довгострокової перспективи на основі концепції сталого розвитку. Недотримання природоохоронного законодавства в кінцевому підсумку робить території менш, а не більш привабливими в якості об'єкта інвестицій. Країни повинні прагнути до прозорості і підзвітності в діяльності своїх видобувних галузей і організацій, що регулюють їх діяльність. Не вдаючись до примусових заходів, необхідно робити позитивні кроки для стимулювання підвищення рівня корпоративної соціальної відповідальності з тим, щоб підприємці не тільки добровільно брали етичні, правові, комерційні та соціальні норми, які пред'являє до неї суспільство, але і перевищували їх. Органи публічного управління територій також повинні сприяти виявленню і впровадженню найкращої практики корпоративної поведінки і розробляти спільно з бізнесом кодекси професійної етики для різних галузей промисловості, що закріплюють загальноприйняті моральні норми і передбачають їх повсюдне дотримання на добровільній основі [1].

Список використаних джерел

1. Руководство ОБСЄ по наилучшей практике в области формирования позитивного делового и инвестиционного климата. – Режим доступа : <http://www.osce.org/ru/eea/19769>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОТОКІВ

Проблемам з'ясування сутності інвестицій, інвестиційної діяльності та механізмів їх регулювання на національному та міжнародному ринках нині приділяють значну увагу багато вітчизняних та закордонних науковців. Світові глобалізаційні процеси, що швидко прискорюються завдяки використанню сучасних інформаційних технологій для керування швидким переміщенням капіталу, спровокували значні зміни в характеристиці та умовах реалізації інвестиційної діяльності. Рух інвестицій у вигляді інвестиційних потоків, став частиною господарського механізму не тільки національної економіки, але і всесвітнього господарства [6].

Сьогодні в багатьох програмних документах, які розробляються з метою активізації державного регулювання інвестиційних потоків України, досить часто трапляється поняття «механізм державного регулювання» при вирішенні як проблем розвитку галузей національної економіки взагалі, так і окремих питань.

Органи державної влади як суб'єкт управління здійснюють свій вплив на об'єкт управління через відповідний механізм, який являє собою відповідність дій, порядок будь-якої діяльності, що приводить до зміни станів об'єкта управління надаючи йому якісно нових характеристик.

Аналіз літературних джерел [1 – 6] показав, що серед науковців немає єдиної та чіткої точки зору щодо визначення “механізму державного регулювання економіки” та окремих її галузей.

Найчастіше у науковій літературі механізм державного регулювання економіки розглядають у залежності від переваги дії акцентів (за певними ознаками) на ті чи інші сфери діяльності та виділяють наступні типи механізмів: економічні, мотиваційні, організаційні, організаційно-економічні, політичні, правові. Однак із даних типів механізмів важко виокремити у “чистому” вигляді лише економічні, або лише мотиваційні, або лише організаційні. Наприклад, відмова від організаційних механізмів управління, які спрямовані на адаптацію до ринкових умов господарювання, і разом з тим ігнорування мотиваційних механізмів призводить до неефективного створення економічного механізму [3, с. 62]. Тому механізм державного регулювання економіки є комплексним (складним) механізмом, що складається із сукупності самостійних механізмів (економічних, мотиваційних, організаційних, політичних, правових).

З приводу вище зазначеного, механізм державного регулювання економіки можна розглядати як “комплексний механізм управління, що визначається сукупністю економічних, мотиваційних, організаційних і правових (в окремих випадках політичних) засобів цілеспрямованої взаємодії суб'єктів господарювання, впливів на їх діяльність, що забезпечує погодження інтересів сторін, об'єктів і суб'єктів управління” [3, с. 15].

Держава під час регулювання інвестиційних потоків має у своєму розпорядженні три основні механізми:

- організаційно-правовий – для забезпечення законодавчих рамок вироблення державної політики, які б створили можливість впроваджувати дієві державні механізми на відповідних рівнях;

- організаційно-адміністративний – для використання органами державної влади стратегічного підходу щодо розвитку інвестиційного потенціалу регіонів України, який повинен базуватися на зібраних практичних даних про проблеми, що перешкоджають реалізувати свій інвестиційний потенціал та оцінити спроможність для сталого розвитку;

- організаційно-економічний – є системою заходів, поетапне виконання яких на практиці забезпечує його успішну реалізацію з урахуванням відповідного ряду умов і факторів. Цей механізм містить у собі: визначення цілей, оцінку інвестиційного потенціалу, розробку моделей розвитку інвестиційної діяльності і планування заходів щодо залучення інвестицій, визначення завдання інвестиційної діяльності, а також планування заходів щодо розробки і впровадження методів державного регулювання інвестиційних потоків.

Кожному з цих механізмів відповідає певний склад інструментів політики, за допомогою яких вони діють. Основну роль відіграє організаційно-правовий механізм, бо через нього здійснюються усі регулюючі дії уряду в межах організаційно-адміністративного та організаційно-економічного механізмів. Організаційно-економічний механізм включає монетарні (грошово-кредитні) та фіскальні (податково-бюджетні) інструменти. Вони обидва найвагомніше впливають на ділову активність.

На основі запропонованих підходів щодо формування механізму державного регулювання та щодо формування структури механізму управління доцільно визначити структурні елементи механізму державного регулювання інвестиційних потоків та запропонувати даний механізм.

На нашу думку, механізм державного регулювання інвестиційних потоків – це цілеспрямований вплив держави на учасників інвестиційної діяльності з приводу збалансування і спрямування потоку інвестицій, за допомогою певних принципів, функцій, форм, методів та інструментів, що забезпечує раціоналізацію пропорцій в системі суспільного відтворення з метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі визначено різноманітні принципи, форми та методи державного регулювання економіки взагалі і інвестиційної діяльності зокрема [4]. При цьому, на наш погляд, кожний механізм державного регулювання інвестиційних потоків являє собою певне поєднання принципів, функцій, форм, методів і засобів регулювання.

Державна інвестиційна політика реалізується також через механізми прямого та непрямого регулювання інвестиційних потоків України.

Пряма підтримка здійснюється державою за визначеними напрямками (пріоритетами) шляхом прийняття законів та інших нормативних актів, що регулюють інвестиційну діяльність; надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій бюджетних позик на розвиток окремих регіонів,

галузей виробництва; встановлення державних норм та стандартів; встановлення антимонопольних заходів; регулювання участі інвестора у приватизації власності; проведення обов'язкової державної експертизи інвестиційних програм та проектів будівництва; забезпечення захисту інвестицій тощо.

Засобами непрямого економічного впливу держава стимулює інвестиції товаровиробників та інших інвесторів шляхом бюджетно-податкової, грошово-кредитної, амортизаційної, інноваційної політики, політика заохочення іноземних інвестицій, регулювання фондового ринку та інших непрямих форм державного регулювання інвестиційної діяльності.

Необхідно зазначити, що між усіма методами й інструментами механізму державного регулювання інвестиційних потоків в Україні простежується взаємозалежність і взаємозумовленість можливостей щодо їх застосування. Тому лише в комплексі вони можуть створювати ефективну систему фінансового забезпечення інвестиційної діяльності в Україні. У цьому контексті розв'язання окреслених проблем надасть змогу підвищити ефективність і дієвість даного механізму, а також забезпечить створення привабливого інвестиційного клімату держави.

Список використаних джерел

1. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети : [монографія] / М. І. Долішній. – К. : «Наукова думка», – 2006. – 511 с.
2. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці : [монографія] / М. Х. Корецький. – К. : УАДУ, 2002. – 260 с.
3. Круглова Н. Ю. Стратегический менеджмент : [учебник для вузов] / Н. Ю. Круглова, М. И. Круглов. – М. : Издательство РДЛ, 2003. – 464 с.
4. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України : механізм державного регулювання : [монографія] / М. А. Латинін. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. – 320 с.
5. Лозинська Т. М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації : [монографія] / Т.М. Лозинська. Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2007. – 272 с.
6. Шаповалова Т. Ю. Аналіз сутності деяких категорій інвестиційної діяльності / Т. Ю. Шаповалова, Н. В. Фесенко // Вісн. Нац. тех. університету «ХПІ» : зб. наук. пр. – Х. : НТУ «ХПІ», 2011. – Вип. 26. – С. 156 – 164.

Мажаєва Еліза Абуязитовна

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В БАЗОВЫЕ ОТРАСЛИ ЭКОНОМИКИ

В условиях перехода к инновационной экономике изучение проблем привлечения инвестиций в реальный сектор региональной экономики приобретает важное значение. В последние годы в российской экономике сформировались структурные диспропорции, требующие качественного

обновления основных фондов и технологических процессов, а также выявление точек для эффективного инвестирования. Необходимо разработать соответствующую стратегию долгосрочного инвестирования, в которой должны быть предложены конкретные научно-практические подходы к реальному преодолению несоответствий сложившейся модели развития территорий требованиям новой экономики.

Инвестиции являются одним из наиболее важных и дефицитных ресурсов любой национальной экономики. Использование этого инструмента позволяет обновлять, модернизировать, совершенствовать производство, осуществлять структурную перестройку экономики, увеличивать количество действующих рабочих мест, повышать занятость населения, насыщать рынок дешевой и качественной продукцией, повышать конкурентоспособность отечественных товаропроизводителей, что в конечном счете будет способствовать повышению уровня жизни населения и авторитету страны в международных отношениях.

Под «инвестиционной привлекательностью» понимают интегральную характеристику отдельных предприятий, отраслей, регионов, стран в целом с позиций перспективности развития, доходности инвестиций и уровня инвестиционных рисков [1]. Инвесторы взвешивают, насколько риск вложений компенсируется потенциальными возможностями, и принимают решение. Интерес к России стимулируется тем, что даже при высоких уровнях риска существуют привлекательные региональные точки инвестирования и высокая инновационная востребованность новых технологий, относящихся по своему характеру к постиндустриальным. Таким образом, одной из проблем является определение возможностей (потенциала) определенной территории.

Международный имидж России сильно влияет на возможности регионов по привлечению инвестиций. В нашей стране есть определенное число благополучных регионов, где риск инвесторов потерять свои вложенные средства сводится к минимуму, а ресурсный потенциал высок. Именно поэтому остро стоит вопрос об оценке инвестиционной привлекательности как страны в целом, так и каждого региона в отдельности. Эффективная инвестиционная политика призвана создать благоприятный инвестиционный климат не только для государства, но и для частных инвесторов. Без инвестиций невозможно повысить технический уровень производства и конкурентоспособность отечественной продукции на внутреннем и мировом рынках. Естественно, что инвестиционной политикой должны заниматься законодательная и исполнительная власть не только на федеральном, но и на региональном уровне. Именно на региональных органах управления лежит ответственность за формирование благоприятного инвестиционного климата на территории для привлечения частных отечественных и зарубежных инвестиций.

Повышение роли регионов в активизации инвестиций должно осуществляться по нескольким направлениям. К числу основных относятся следующие направления:

1. Развитие регионального инвестиционного законодательства.
2. Поддержка инвестиций со стороны местных властей путем предоставления льгот.
3. Формирование инвестиционной открытости и привлекательности регионов, их инвестиционного имиджа, в том числе посредством культурного составления каталогов предприятий, каталогов инвестиционных проектов и т. п.

4. Активная деятельность по привлечению иностранных инвестиций. Характерно, что при еще малой привлекательности страны в целом для иностранных инвесторов, есть регионы, в которых эта привлекательность сопоставима со странами Европы.

5. Формирование инвестиционной инфраструктуры. Создание в регионах залоговых фондов, деятельность которых открывает возможность предоставления государственных гарантий со стороны субъектов федерации. Получают развитие бизнес-центры, совершенствуется система связи и т. д. Особое значение приобретает повышение уровня экономического обоснования инвестиционных проектов на основе стандартов, заложенных в современных общепринятых в мире методик, а также выбор критериев отбора этих проектов с учетом приоритетных задач развития регионов. Для повышения уровня проработанности программ важно вовлечение в эту деятельность банков. Перспективно также составление так называемого инвестиционного паспорта региона, содержащего информацию, необходимую для потенциальных инвесторов.

Регионы России сильно дифференцированы по соотношению инвестиционного риска и инвестиционного потенциала.

С целью повышения инвестиционной привлекательности регионов и привлечения необходимого экономике объема инвестиций необходимо менять общепринятое представление об управлении инвестиционной сферой, определяя в качестве приоритетной задачи не разовое повышение инвестиционной привлекательности реального сектора экономики, а непрерывное управление этим процессом.

Современный зарубежный опыт показывает, что в любом достаточно развитом государстве существует строгая система защиты своих национальных рынков от чрезмерного проникновения зарубежного капитала, привлечение иностранных инвестиций основывается на тщательно разработанной государственной концепции их привлечения.

Как и другие страны, Россия рассматривает иностранные инвестиции как фактор:

- ускорения технического и экономического прогресса;
- обновления и модернизации производственного аппарата;
- овладения передовыми методами организации производства;
- подготовки кадров, отвечающих требованиям рыночной экономики.

Однако для разработки региональной политики привлечения иностранных инвестиций необходимо структурировать отрасли экономики

региона с позиции целесообразности использования в них внешнего капитала.

При этом можно выделить по крайней мере три блока отраслей, в которых:

- запрещен доступ иностранного капитала;
- доступ иностранного капитала ограничивается и возможен только после получения лицензии;
- предприятия с иностранными инвестициями создаются на тех же условиях, что и отечественные.

Отбор должен быть произведен исходя из первоочередных государственных интересов, предусматривающих решение следующих задач:

- ограничение доступа иностранного капитала в отрасли, имеющие стратегическое значение (добыча алмазов, электроэнергетика), а также в области, где необходимо проведение протекционистских мер с целью поддержания и развития собственных производителей;
- развитие отсталых регионов и территорий (сельское хозяйство, традиционные промыслы, арктическая зона);
- реализация крупных инвестиционных проектов с их технологиями, деловым администрированием и финансовыми ресурсами;
- внедрение новых высокотехнологичных, экологически чистых производств, которые могли бы качественно поднять уровень эффективности производства и реструктурировать промышленность региона в целом.

При этом ограничение притока иностранных инвестиций в стратегически важные отрасли или предприятия, являющиеся естественными монополиями, необходимо для сохранения экономической безопасности страны и региона.

Привлечение в широких масштабах национальных и иностранных инвестиций в российскую экономику преследует долговременные стратегические цели создания в России цивилизованного, социально ориентированного общества, характеризующегося высоким качеством жизни населения, в основе которого лежит смешанная экономика, предполагающая не только совместное эффективное функционирование различных форм собственности, но и интернационализацию рынка товаров, рабочей силы и капитала.

Список использованных источников

1. Злобин Б.К. Плахова Л.В. Инвестиционная система региона: концепция, механизм управления. – М: Финансы и кредит, 2008.
2. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы: теория и практика государственного регулирования территориального развития. - М. : УРСС, 2007. – С. 28.
3. Подшиваленко Г.П., Киселева Н.В. Инвестиционная деятельность // М. : КНОРУС, 2005.
4. Шапкина А.С. Экономические и финансовые риски: оценка, управление, портфель инвестиций. – М. : Дашков и К, 2004.

Мельникова Ирина Николаевна
**ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ
ОРГАНИЗАЦИЙ АКАДЕМИЧЕСКОГО СЕКТОРА НАУКИ**

Требования к сфере производства новых знаний предопределяют необходимость соответствия ее качественного и количественного наполнения размерам страны, особенностям экономики и специфике государственного устройства. Для Беларуси, России и Украины национальные академии наук являются логичным результатом становления и развития национальных инновационных систем и выступают их основным элементом. Как отметил президент НАН Украины Патон Б.Е. «создание академий было обусловлено, прежде всего, ростом и усложнением самой науки, необходимостью заниматься ею профессионально и не в одиночку, а в составе мощных исследовательских коллективов» [1]. Однако в результате дальнейшей эволюции систем организации исследований в ряде стран, таких как Албания, Бельгия, Дания, Нидерланды, Словения, Швеция, Финляндия национальные Академии наук были преобразованы в собрания выдающихся ученых, выступающих в качестве экспертного органа. Вопросы по переустройству академий наук постсоветских стран являются наиболее актуальными в последние годы. В настоящий момент перед НАН Беларуси стоит задача по концентрации и мобилизации своего потенциала для эффективной реализации целого ряда задач, таких как, например, обеспечение опережающей результативности фундаментальных и прикладных исследований, устойчивого роста окупаемости вкладываемых в науку средств [2].

Выработка индивидуальных рекомендаций для совершенствования отдельных научных организаций, входящих в состав НАН Беларуси, должна основываться на предварительной оценке их деятельности. Проведение любых процедур оценки сопряжено с большими затратами. Количество потраченного времени на сбор данных возрастает пропорционально количеству предложенных показателей оценки. В Беларуси, для характеристики научных организаций в системе академической науки, используется более 260 показателей, слабо учитывающих принадлежность к определенной отрасли науки. Перспективным направлением оценки научных организаций представляется разработка индивидуальных методик, учитывающих специфику их деятельности.

Для целей разработки индивидуальных методик оценки нами были изучены годовые отчеты 45 научных организаций НАН Беларуси, схожих по своей организационной структуре, за год и отобраны 13 показателей, характеризующих результаты их деятельности (количество опубликованных монографий, научных статей и тезисов докладов, количество заявок на регистрацию объектов промышленной собственности (ОПС), количество выполняемых поручений госорганов, преподавательская деятельность и т.п.). Поскольку рассматриваемые научные организации отличаются по численному составу, для устранения эффекта масштаба, статистические данные были скорректированы на численность исследователей в организации. Применение

метода главных компонент (для определения переменных, которые являются наиболее значимыми для дифференциации организаций на группы) и методов кластерного анализа, позволило предположить возможность выделения среди организаций НАН Беларуси нескольких схожих между собой по результатам своей деятельности классификационных групп.

На основе проанализированных классификационных признаков нами предложено группировать организации следующим образом: 1) организации с высоким числом публикаций, представляющих основной продукт их деятельности, сильной связью с высшей школой, активно занимающиеся распространением научного знания (организаторы научных мероприятий) преимущественно на национальном уровне; 2) организации с выраженной прикладной направленностью, основные результаты деятельности которых представлены в виде научных публикаций на международном уровне и большом количестве заявок на регистрацию ОПС, а также «монетизирующие» результаты посредством выполнения хозяйственных договоров; 3) третья группа, куда попадают организации с умеренно выраженными признаками двух других групп. Следует отметить, что на основе статистических данных к первой классификационной группе помимо организаций ведущих исследования гуманитарной направленности, можно отнести и организации занимающиеся проблемами ресурсосбережения, мелиорации, математики, информатики (т.е. представителей естественных и инженерно-технических наук).

Таким образом, наличие группировки организаций по определенным схожим результатам их деятельности, позволяет более эффективно проводить их оценку, в том числе и ранжирование. При составлении индивидуальных методик следует ориентироваться на минимальное число базовых показателей при обеспечении их максимальной обоснованности, учитывать доступность данных с точки зрения национальной статистики и сопоставимость с мировыми показателями-аналогами.

Список использованных источников

1. Патон Б.Е. Академическая форма организации науки полностью себя оправдывает / Б.Е. Патон // Поиск. – 2011. – № 46.
2. Гусаков В.Г. Пути совершенствования белорусской науки / В.Г. Гусаков // Веды. – 2013. – № 38. – С. 2 – 3.

Мельникова Людмила Викторовна
**РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ**

Уровень развития страны зависит от конкурентоспособности. Если рабочая сила, управление, инфраструктура, институциональная и бизнес-среда являются конкурентоспособными, можно ожидать более быстрого развития конкретной страны по сравнению с другими странами.

Конкурентоспособность особо важна для стран, переживающих период экономической трансформации. Мы являемся свидетелями развития все

более открытой и интегрированной мировой экономики, где страны конкурируют за инвестиции и человеческий капитал, определяющие экономический рост. Такой акцент на национальной конкурентоспособности все больше подкрепляется мировыми рейтингами конкурентоспособности, составляемыми на регулярной основе. С сожалением нужно констатировать, что Беларусь не представлена в наиболее авторитетном из них – Отчёте о глобальной конкурентоспособности 2013 – 2014, подготовленном Всемирным экономическим форумом по данным 148 стран мира [1]. Тем самым Беларусь лишает себя возможности получить достоверную оценку состоянию совокупности ее институтов и политик, определяющих уровень производительности страны.

Важнейшим фактором конкурентоспособности страны в современных условиях является качество человеческого капитала нации. Общеизвестно, что человеческий капитал является одним из двигателей экономического, а также социального развития на общественном и индивидуальном уровне. В новых экономических условиях, характеризующихся нестабильностью, кризисами и конкурентным давлением, человеческий капитал приобретает решающее значение для успешного роста и развития. Человеческие ресурсы и их навыки, в конечном счете, влияют на производительность. Качество человеческих ресурсов в решающей степени зависит от качества образования. В настоящее время, более чем когда-либо, образование имеет значение для экономического и социального прогресса.

Страны с более высоким уровнем квалификации кадров имеют определенные конкурентные преимущества. Они могут более эффективно отвечать на вызовы глобализации, потому что их предприятия являются более гибкими и лучше усваивают новые технологии. В структуре производства и экспорта таких стран преобладают товары более высокого качества, что позволяет в меньшей степени зависеть от ценовой конкуренции. Более высокая доля квалифицированных работников в составе рабочей силы обеспечивает лучшие перспективы карьерного роста для работников и повышает качество работы.

Базовое образование и грамотность может быть достаточным для реализации простых промышленных технологий (хотя даже они требуют сопровождения на высоком уровне технического и управленческого труда). Эффективный с точки зрения конкурентоспособности переход от простых к более сложным технологиям требует от работников лучших и более разнообразных навыков. Новые технологические парадигмы предполагают наличие соответствующего уровня мастерства. Это продиктовано изменением характера самой конкуренции. Традиционные методы конкуренции, основанной на низких издержках и ценах, в настоящее время заменяются конкуренцией, обусловленной качеством, гибкостью, дизайном и надежностью продукции.

Углубление школьного и высшего образования в современных условиях необходимо для усвоения передовых иностранных технологий и развития собственных. Современные сложные технологии требуют высокого уровня

базовых знаний и приобретения навыков для их обновления в течение всей жизни.

Государство должно обеспечивать поддержку надлежащего уровня образования молодежи, непрерывного образования взрослых с целью сохранения человеческих ресурсов на уровне мировых стандартов. В мире, где сравнительное преимущество в большей степени основывается на человеческом капитале, а не на природных ресурсах, недооценка важности образования ведет к снижению конкурентоспособности экономики и общества в целом. Способность страны решать новые проблемы и вызовы завтрашнего дня напрямую связана с поддержанием системы образования на уровне ведущих мировых стандартов.

К сожалению, общие стандарты образования, в том числе научно-технического, научные исследования и разработки, способность к инновациям, общий уровень академической и отраслевой науки Республики Беларусь в настоящее время не высоко оцениваются инвесторами. На фоне процесса сближения и гармонизации систем высшего образования стран Европы с целью создания единого европейского пространства высшего образования Беларусь остается единственной европейской страной, не интегрированной в Болонский процесс.

Исследование вопросов развития образовательного потенциала Республики Беларусь позволило установить ряд проблем, которые сдерживают развитие отечественной системы образования. Основными среди них являются:

- отсутствие четких приоритетов в развитии образовательного потенциала общества;
- неудовлетворительный уровень материально-технического и кадрового обеспечения учебных заведений;
- высокий уровень унификации профессионального образования; снижение эффективности профессионального образования вследствие отсутствия системы прогнозирования спроса на квалифицированную рабочую силу и механизмов заинтересованного участия работодателей в подготовке кадров;
- наличие социального и территориального неравенства в возможностях населения по доступу к профессиональному образованию.

Задаче повышения роли образования в усилении конкурентоспособности Беларуси, на наш взгляд, могут содействовать следующие меры.

В современных условиях необходимо на основе последовательной государственной образовательной политики обеспечить приоритетное развитие образовательной отрасли как сектора экономики, который отвечает за воспроизводство квалифицированной рабочей силы.

Необходимо совершенствовать организацию и содержание среднего образования, как неуклонного условия успешного обучения в следующих звеньях образовательной системы, формирования творческих способностей учащихся.

С целью усиления связи природных склонностей и способностей человека с его профессиональной деятельностью следует проводить учебную и профессиональную ориентацию в школах.

По мере повышения заинтересованности населения в получении высшего образования важно обеспечить диверсификацию образовательных услуг высшей школы.

Внедрение ступенчатого образования вызывает необходимость применения кооперации и интеграции в высшей школе как инструментов обеспечения преемственности образовательно-квалификационных уровней, разработки единых программ обучения, формирования единых требований к качеству обучения и экзаменов, реализации междисциплинарного подхода в образовании, более рационального использования материально-технической базы и научно-преподавательского персонала вузов.

В условиях сокращения сроков старения знаний требуется обеспечить обучение каждого в течение всей жизни.

Необходимость подготовки кадров в соответствии с потребностями и специфическими особенностями регионов требует децентрализации управления образовательной сферой.

В условиях ограничения бюджетных ассигнований на высшее образование стоит задача поиска новых форм его финансирования, позволяющих регулировать численность студентов и повышать качество обучения.

Список использованных источников

1. The Global Competitiveness Report 2013 – 2014 : Full Data Edition. World Economic Forum. 2013. Режим доступа : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

Пономарьова Вікторія Сергіївна

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА РИНКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку України особливу актуальність мають питання упорядкування діяльності та державного регулювання фінансових ринків, оскільки становлення економіки потребує як капітальних, так і поточних інвестицій. У пошуках альтернативного фінансування підприємств малого та середнього бізнесу економісти розвинених країн звертали свій погляд до небанківського фінансового сектору, дещо відмінна економічна природа якого дозволяла нівелювати ризики, притаманні банківському сектору. Особливо цікавими виглядають кооперативні організації – кредитні спілки.

Невизначеність державної Концепції розвитку ринку кредитної кооперації може взагалі призвести до радикальних перетворень: закриття більшості спілок, абсорбування великих у звичайні комерційні банки з сумнівами перспективами існування та ін. Звичайно, наразі ситуація на цьому ринку є неприглядною: кількість кредитних спілок постійно скорочується,

деякі з них підпорядковані тимчасовим адміністраціям комісії Держфінпослуг України, не було створено жодного кооперативного банку, Національного кооперативного банку, як це передбачала трьохрівнева система функціонування кооперативної системи, закладена в Концепції [3].

Досягнення мети роботи не є можливим без аналізу сьогоденної ситуації на ринку кредитної кооперації України. Згідно з визначенням Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка є неприбутковою організацією, що заснована фізичними особами, професійними спілками, їхніми об'єднаннями на кооперативних засадах із метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Сьогодення ринку кредитної кооперації України визначається не лише прогалинами у законодавчій царині, але й теоретичною дискусією сучасних науковців, що притримуються протилежних поглядів навіть на сутність кооперативного руху.

Економічна реальність породила також суміжні форми господарювання: кооперативи з визначеними відхиленнями від традиційних уявлень про кооперативний рух. Але сукупний вплив цих відхилень не перекреслює суті поняття «кооператив», виступаючи допоміжною функцією. Наприклад, кооператив вирішує обмежити коло своїх членів під впливом зовнішніх обставин (для збереження бізнесу), або приєднує членів з суміжної сфери діяльності, щоб надати поштовх для розвитку основному виробництву. Усі ці заходи є тимчасовими і проводяться під тиском зовнішнього середовища [4].

Згубним для кооперативного руху є функціонування саме «нетрадиційних псевдокооперативів», оскільки вони значним чином трансформують уявлення людей про функціонування і мету створення кооперативів.

Станом на 30.06.2012 у Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 698 кредитних установ, у тому числі про: 614 кредитних спілок, 55 інших кредитних установ, 29 юридичних осіб публічного права. Кількість кредитних установ у порівнянні з аналогічною датою минулого року зменшилася на 14 одиниць, або на 2,1 %. Зменшилася кількість кредитних спілок, яка на кінець II кварталу 2012 року становить 614 одиниць, що на 3,8 % (24 одиниці) менше за аналогічний показник минулого року – 638.

Негативні темпи приросту вказаного показника зумовлені неспроможністю на сьогодні кредитних спілок подолати проблему зниження платоспроможності, втратою довіри громадян до фінансових послуг, пропонованих кредитними спілками. Водночас, зменшення кількості кредитних спілок пов'язане із заходами регулятора щодо позбавлення права надавати фінансові послуги у зв'язку із систематичним невиконанням заходів впливу.

За результатами звітної періоду, як і раніше, більшість кредитних спілок (296) об'єднувала відносно невелику кількість членів – до 1 000 осіб. Так, станом на 30.06.2012 розподіл за кількістю членів кредитних спілок зображено на рис. 1[5].

Станом на 30.06.2012 кількість членів кредитних спілок (надалі КС) становила 1128,2 тис. осіб, з яких 263,0 тис. осіб або 23,3 % – члени КС, які

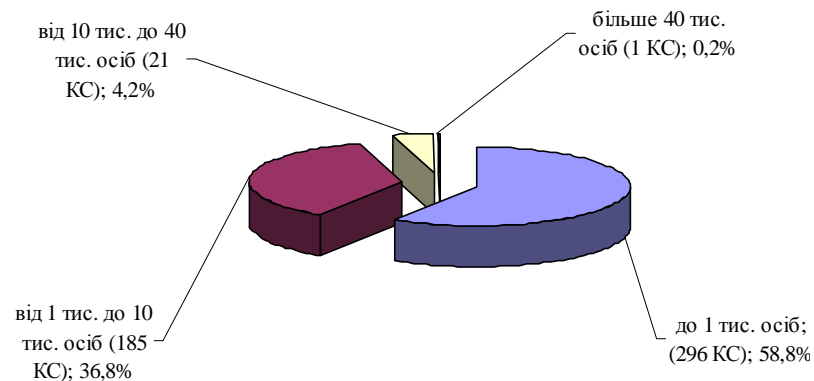

Рис. 1. Групування кредитних спілок за кількістю членів станом на 30.06.2012

мають діючі кредитні договори, та 44,3 тис. осіб (3,9 %) – члени спілок, які мають внески (вклади) на депозитних рахунках. Частка членів КС, що не є вкладниками, станом на 30.06.2012 становила 96,1 % (1083,9 тис. осіб) та в порівнянні з аналогічними датами 2011 р. – 95,4 % (1025,8 тис. осіб) та 2010 р. – 95,3 % (1450 тис. осіб) змінилася не суттєво і залишається значною [5].

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 30.06.2012 становив 2 549,0 млн. грн. і порівняно з аналогічним періодом 2011 р. збільшився на 9,8 % (станом на 30.06.2011 становив 2 321,0 млн. грн.). Загальний обсяг капіталу кредитних спілок станом на 30.06.2012 становив 1 043,2 млн. грн. та в порівнянні з аналогічною датою 2011 р. – 859,3 млн. грн. істотно зріс – на 21,4 %. В умовах незначного збільшення обсягів кредитування кредитними спілками, як і в попередні роки, найбільший попит мають споживчі кредити, частка яких становить 61,3 %. Друге місце посідають кредити, видані на придбання, будівництво та ремонт житла – 23,3 %. Значну частку мають комерційні кредити. Кредитування ведення селянських та фермерських господарств, як і в попередні періоди, має незначну частку в загальному обсязі виданих кредитів[2].

Переважає скупченість спілок є прерогативою великих міст, обласних та районних центрів, містечок. Але особливо турбує той факт, що кооперативний рух переважно охопив великі міста та містечка, обминувши великий прошарок сільських територій, де його функціонування вкрай потрібне [1].

Можливо, було б доцільним розмежувати поняття кредитна спілка та кредитний кооператив (давши чітке визначення останньому) законодавчо та встановити такі обмеження:

- кредитні кооперативи діють лише у сільських місцевостях;
- кредитні кооперативи можуть допускати до членства малі юридичні особи, але на умовах управління «один член – один голос»;

- кредити можуть бути лише цільовими, спрямованими на розвиток фермерських господарств, малих сільхозпідприємств;

- статутний капітал може складатися не тільки за рахунок грошових внесків, але й матеріальних цінностей (нерухомості, обладнання інших активів), що дає можливість розвитку операцій лізингу, факторингу і т. ін..

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Проведений аналіз функціонування ринку кредитної операції свідчить про нагальну потребу реформування, в тому числі законодавчого, цієї ланки фінансового механізму країни. Однак, реформи не повинні нівелювати самої суті кооперативного руху. Тобто бажаною є не «перекваліфікація» великих кредитних спілок у невеликі комерційні банки, а розвиток кредитних кооперативів у сільських місцевостях, секторі споживчого кредитування.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи. Міжнародний досвід та українська практика/ В. Гончаренко – К. : Наукова думка, 1997. – 240 с.
2. Гудзь О.Є. Фінансово-кредитна інфраструктура аграрної сфери України / О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2009. – №6. – С. 59 – 63.
3. Малік М.Й. Кредитне обслуговування сільськогосподарських кооперативів : монографія / М.Й. Малік, А.С. Кудінов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008 – 166 с.
4. Пантелеймоненко А. О. Аграрна кооперація в Україні: теорія і практика : монографія / О. А. Пантелеймоненко. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2008. – 347 с.
5. Звіт про ефективність та координацію діяльності з державного регулювання та нагляду за ринком фінансових послуг / Підсумки розвитку ринків небанківських фінансових послуг України / Річні звіти Держфінпослуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу. // <http://www.dfp.gov.ua/733.html>

Прудникова Елена Владимировна

ИННОВАЦИИ – ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Критический анализ теоретических источников выявил, что процесс экономического развития является многомерным. Данный процесс предполагает изменение экономических отношений (в т. ч. отношений собственности и хозяйствования), а также включает глубокие изменения в технической, экономической и социальной сферах. Исследование сущностных процессов экономического развития на сегодняшний день осуществляется в рамках теории «экономического развития». В контексте данной теории процесс экономического развития предполагает, помимо эффективного использования дефицитных (или избыточных) производственных ресурсов и обеспечения устойчивого роста, изучение экономических, социальных, политических и институциональных механизмов, необходимых для повышения качества жизни населения.

В экономической литературе существует множество точек зрения на категорию «экономическое развитие», которые возможно объединить в 3 группы. Одна группа авторов (Л. Бальцеревич, Л. Безчасный и др.) связывает экономическое развитие с возрастанием благосостояния, доходов на душу населения, улучшением качества жизни. Вторая группа экономистов (Б. Габович, Д. Лукьяненко и др.) акцентируют внимание на циклическом характере экономического развития, связи с прогрессом и экономическим ростом. Третья группа авторов (Р. Нуреев, С. Энке и др.) считает экономическое развитие комплексным, многомерным процессом, который включает в себя глубокие изменения в технических, экономических, социальных отношениях, политической, институциональной сферах, в области инфраструктуры, технологий, образования.

Нами были проанализированы основные концептуальные подходы к трактовке понятия «экономическое развитие». Отличия трактовок состоят в понимании содержания, условий, компонентов экономического развития.

Итак, согласно кейнсианских моделей экономического развития предполагается интенсивное использование фактора капитал и не учитывается возможность использования фактора труд. Сторонники неоклассического направления доказывали, что главное условие экономического развития – это эффективное использование внутренних ресурсов. Согласно их взглядам экономическое развитие возможно при достижении равновесия между накопленным капиталом и ростом населения. Шведский экономист Г. Мюрдаль указывает, что экономическое развитие может быть достигнуто посредством использования социальных сил, которые способны обеспечить увеличение трудового вклада незанятой или слабоиспользуемой рабочей силы. По мнению Т. Шульца рост ценности человеческого труда является основным фактором преобразования экономики, модернизации экономических и юридических институтов. Концепции современных теорий развития доказывают, что экономическое развитие возможно посредством накопления человеческого капитала, а именно роста уровня образования. В настоящее время этот фактор оттеснил такие важные переменные, как сбережения/инвестиции и рост населения. М. П. Тодаро видит экономическое развитие только при условии осуществления глубоких аграрных преобразований.

Хотелось бы отметить, что существует органическое наложение сфер научного интереса теории экономического развития и инновационной теории. Потому, что во – первых, в результате исследования закономерностей экономического развития выделилась теория инноваций в самостоятельное научное направление, во – вторых, благодаря работам представителей теории инноваций научно-технический прогресс был выделен в отдельный фактор экономического развития, что позволило найти аргументированное объяснение цикличности развития экономических систем. Для аргументации вышеупомянутого умозаключения проведем параллельно исследование генезиса инновационной теории развития.

Точкой отсчёта теории инновационного развития экономики принято считать труды Й. А. Шумпетера «Теория экономического развития» (1911)

и Н. Д. Кондратьева «Мировое хозяйство и его конъюнктуры во время и после войны» (1922), «Большие циклы конъюнктуры» (1925), «К вопросу о больших циклах конъюнктуры» (1926), в которых раскрывается влияние инновационных процессов на экономическое развитие. Так, в рамках предложенной теории Н. Д. Кондратьев объяснил динамику длинных волн экономического развития на основе колебаний долгосрочных капитальных инвестиций, отдельно указывая на роль технологических инноваций на различных фазах цикла. С середины 70-х гг. XX века теория инновационного развития экономики получила продолжение благодаря работам Г. Менша, А. Клайхнехта и К. Фримэна. Весомый вклад в развитие теории инновационного развития привнесла концепция технологических укладов. Концепция технологических укладов глубоко исследована в работах С. Ю. Глазьева, Д. С. Львова, С. Ю. Румянцевой, Ю. В. Яковца и некоторых других российских экономистов. Согласно данной концепции экономическое развитие представляет собой процесс периодического последовательного замещения целостных комплексов технологически сопряженных производств – технологических укладов.

Таким образом, критический анализ теорий инновационного экономического развития позволил считать инновацию фактором экономического развития (т. е. источником перехода к качественно новому состоянию системы).

На основании вышеизложенного, нами предложена следующая трактовка понятия «экономическое развитие». Экономическое развитие – это долговременное, закономерное, чётко направленное во времени и в пространстве количественное и качественное изменение в экономических, социальных, институциональных, политических структурах, посредством «улучшения» данных структур в результате внедрения управленческих, организационных, социальных, промышленных и др. инноваций, улучшающих качественное состояние всей экономической системы в целом.

Савостенко Тетяна Олександрівна
**ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Активний процес становлення моделі сталого розвитку як альтернативи парадигмі економічного зростання та принципам суспільства масового споживання триває впродовж останніх 25 років. За цей час більше ніж 100 країн світу затвердили стратегії і програми сталого розвитку, в основу яких покладено ідеї соціально-економічної та екологічної сталості. Хоча на виконання завдань сталого розвитку було витрачено мільйонні суми коштів, рівень досягнення сталості у світі залишається незадовільним. Головним чинником неефективності реалізації політики сталого розвитку на всіх рівнях управління – глобальному, національному та локальному визнається недостатній рівень фінансування відповідних заходів. У результаті сформувався підхід, за яким індикаторами результативності дій щодо

забезпечення сталості є переважно обсяги витрачених фінансових ресурсів та їх динаміка [1]. Тому, актуальними постають питання удосконалення фінансових механізмів забезпечення сталого розвитку країни.

Однією з передумов сталого розвитку будь-якої країни є наявність ефективної державної політики стимулювання інвестиційного розвитку регіонів. Проблема формування та впровадження такої політики є надзвичайно актуальною для України, особливо враховуючи той факт, що останнім часом інвестиційна активність в регіонах країни знижується, що пов'язано з обмеженістю доступу до фінансових ресурсів та наслідками світової фінансової кризи [2].

Україна хронічно відстає від більшості країн майже за усіма макроекономічними критеріями та оцінками і залишається на периферії інвестиційних потоків. Недостатній рівень залучення інвестиційних ресурсів має наслідком погіршення фінансового стану підприємств, скорочення позикових ресурсів, підвищення ступеня невизначеності щодо глибини та тривалості кризових явищ та є основною причиною пролонгованого згортання інвестиційної діяльності на регіональному рівні. Це пов'язано з нестабільністю державної регіональної інвестиційної політики, прогалинами в інвестиційному законодавстві, відсутністю належного інституційного забезпечення розвитку інвестиційного ринку. Звідси випливає, що державне управління інвестиційною політикою на регіональному рівні є одним з першочергових завдань як центральних, так і регіональних органів влади.

Як свідчить зарубіжний досвід, основними чинниками підвищення інвестиційної активності у європейських країнах є правове регулювання інвестиційної діяльності, реструктуризація державних підприємств, реформування банківської системи та системи пенсійного забезпечення, формування вільних економічних зон.

Державне регулювання інвестиційних процесів у різних країнах з розвинутою економікою має свої відмінності. Проте, роль держави у прийнятті інвестиційних рішень базується на єдиних принципах управління, які впливають із законів ринкової економіки. Головними об'єктами регулювання у країнах з розвинутою ринковою економікою є механізми:

- прийняття конкретних інвестиційних рішень;
- вироблення пріоритетів капіталовкладень;
- переливу капіталу з менш ефективних в ефективніші і передові галузі.

Головною особливістю регулювання інвестиційної діяльності є те, що прийняття і реалізація інвестиційних рішень здійснюються на позабюджетній (приватній) і поворотній основі, що поєднується з жорсткою відповідальністю за ефективність їх реалізації на всіх рівнях.

Загальними принципами регулювання інвестиційного процесу в країнах з розвинутою економікою є:

- недоторканність капіталу і приватної власності (санкції здійснюються тільки за рішенням суду й у рамках закону);
- суворота поворотності банківських кредитно-позикових засобів;
- державні і приватні (страхові) гарантії капіталу і приватної власності;

- високий рівень розробленості інституційного права, що регулює створення і діяльність різних юридичних форм існування капіталу і приватної власності у вигляді: корпорацій; різних форм партнерств (товариств); індивідуальних фірм; товарних і фондових бірж; форм власності на землю і нерухомість; орендних, лізингових, іпотечних та інших договорів [3].

Світовий досвід також свідчить, що для відродження інвестиційної сфери потрібне впровадження відповідних адекватних державних програм, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату і підвищення ефективності інвестування [4].

Дослідження стану інвестування регіонів України дозволили встановити поглиблення нерівномірності у регіональному економічному розвитку та розподілі інвестицій як власних так і іноземних. Існуючий розподіл інвестицій між регіонами залежить від їхньої інвестиційної привабливості та в свою чергу сприяє ще подальшому поглибленню регіональних диспропорцій, оскільки інвестиційно непривабливі регіони майже зовсім не отримують необхідних фінансових ресурсів. Розподіл інвестицій по регіонах за їх питомою вагою дозволяє стверджувати про домінування в процесах інвестування м. Києва, Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Одеської, Київської областей.

Така ситуація пов'язана із відсутністю інструментарію обґрунтування вибору пріоритетних сфер вкладання інвестицій як на державному, так і на регіональному рівнях. До останнього часу в основному інвестуються не пріоритетні сфери економіки та промисловості, а сфери із швидкою окупністю капіталу. Все це свідчить про необхідність удосконалення форм інвестиційної діяльності та методів її реалізації, розробки методології визначення інвестиційної привабливості регіонів та сфер економічної діяльності.

Зазначене вище свідчить про необхідність розробити принципово нові підходи до змісту та спрямованості інвестиційної політики. Одним із перспективних підходів є активізація уваги місцевих органів виконавчої влади та інвесторів до розвитку таких форм територіальної організації господарства: інноваційних та індустріальних кластерів, територій із спеціальним режимом інвестування (СЕЗ і територій пріоритетного розвитку), індустріальних парків, транскордонних утворень. Включення цих об'єктів до планів інвестиційних програм відповідних регіонів дозволить не тільки збільшити міждержавні фінансово-інвестиційні потоки, але й активізувати вітчизняних інвесторів. Усі ці форми господарювання закріплені у відповідних законодавчих актах України.

Однак, при їх створенні слід звернути увагу на взаємозв'язки між різними інструментами фінансування і цілями сталого розвитку. Тільки тоді утворення різноманітних територіальних форм господарської діяльності сприятиме економічному зростанню регіону, оптимізації фінансово-інвестиційного балансу, забезпеченню сталого розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Шкодкіна Ю.М. Механізм фінансової трансмісії у забезпеченні екологічно сталого розвитку. / Ю. М. Шкодкіна. – Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_11/160.pdf – Назва з екрану.

2. Кизим М.О. Концептуальна схема механізму активізації інвестиційної діяльності регіону. / М.О. Кизим, С.Л. Пажина / Проблеми економіки. – № 4. – 2011. – С.61 – 64.

3. Коваленко Ю. М. Інвестиційний менеджмент / Ю. М. Коваленко. – Режим доступу : http://bookbrains.com/book_151.html. – Назва з екрану.

4. Бутник О.О. Закордонний досвід формування й розвитку державної інвестиційної політики на регіональному рівні / О. О. Бутник. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvamu_uprav1/2011_1/47.pdf. – Назва з екрану.

Титоренко Анна Михайловна, Кондратьев Дмитрий Леонидович

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬЮ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Республика Беларусь испытывает недостаток в инвестиционных ресурсах, потенциальным источником которых остаются иностранные капиталовложения. В современной экономической ситуации вопрос о привлечении иностранных инвестиций стоит весьма остро: экономический кризис и резкое сокращение инвестиционных ресурсов делают неизбежным обращение к зарубежным источникам финансирования. Для принимающей страны иностранные инвестиции имеют ряд существенных преимуществ по сравнению с другими формами международного экономического партнерства:

- они служат источником капитала для вложения средств в производство товаров и услуг, обеспечивают трансферт технологий, ноу-хау, передовых методов управления и маркетинга;
- инвестиции, в отличие от иностранных займов, не являются бременем внешнего долга, а, напротив, способствуют получению средств для его погашения;
- прямые инвестиции содействуют наиболее эффективной интеграции национальной экономики в мировую благодаря возрастающим внешним контактам, производственному и научно-техническому сотрудничеству;
- иностранные инвестиции дают положительный эффект с точки зрения освоения зарубежного опыта управления, маркетинга, подготовки кадров;
- привлечение иностранных инвесторов ускоряет процесс разгосударствления, демонополизации экономики и формирования многообразных форм собственности и т. п.

Рассмотрим валовое поступление иностранных инвестиций по видам экономической деятельности в таблице 1.

Таким образом, за 2012 год в реальный сектор экономики (кроме банков) иностранные инвесторы вложили 14,3 млрд. долларов США инвестиций, что на 24,1 % меньше, чем за 2011 год. Такую ситуацию стоит признать неблагоприятной. Снижение валовых инвестиций за 2012 год по сравнению с 2011 годом характерно практически для всех видов экономической

деятельности, кроме сельского хозяйства (валовые инвестиции увеличились на 93 % в большей степени за счет прямых инвестиций), горнодобывающей промышленности (валовые инвестиции увеличились на 82 % в большей степени за счет прочих инвестиций), производства и распределения электроэнергии, газа и воды (валовые инвестиции увеличились на 4 % в большей степени за счет прочих инвестиций), строительства (валовые инвестиции увеличились на 30 % в большей степени за счет прямых инвестиций), гостиниц и ресторанов (увеличились на 147 %).

Таблица 1

Иностранные инвестиции в 2012 году [1]

Виды экономической деятельности	Поступило за 2012 год				Справочно поступило за 2011 год
	Всего	в том числе			
		прямые	портфе льные	прочие	
Республика Беларусь	14 329 797,3	10 358 384,7	23 375,9	3 948 036,7	18 878 563,9
в том числе: сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство	62 718,3	44 129,3	–	18 589,0	32 518,6
промышленность	3 502 848,5	1 023 230,8	846,4	2 478 771,3	4 932 710,2
горнодобывающая промышленность	150 085,9	18 044,2	-	132 041,7	82 453,1
обрабатывающая промышленность	3 270 535,2	1 002 546,8	846,4	2 267 142,0	4 771 414,4
производство и распределение электроэнергии, газа и воды	82 227,4	2 639,8	-	79 587,6	78 842,7
строительство	134 719,4	96 420,7	22,5	38 276,2	103 742,5
торговля; ремонт автомобилей, бытовых изделий и предметов личного пользования	5 622 584,9	4 898 896,9	22 082,0	701 606,0	6 712 385,0
гостиницы и рестораны	50 588,0	25 010,9	-	25 577,1	20 498,0
транспорт	3 976 734,0	3 735 554,9	79,8	241 099,3	5 823 516,2

Наибольшие суммы иностранных инвестиций поступили в организации торговли (39,2 % от всех поступивших инвестиций), транспорта (27,8 %), промышленности (24,4 %).

Рассматривая вопрос о привлечении иностранного капитала, необходимо учитывать не только свои интересы, но и интересы иностранного партнера. Условия в стране, влияющие на приток капитала, складываются

из широкого комплекса факторов, объединяемых под общим понятием “инвестиционный климат”. Масштабность и эффективность использования привлеченных предпринимательских капиталовложений из-за рубежа напрямую связаны с созданием в стране благоприятного инвестиционного климата, который основывается, прежде всего, на перспективе экономического развития региона, а также на гарантиях защиты и сохранности капитала, которые, в свою очередь, зависят от проработанности законодательной базы и эффективности исполнительной власти.

Анализ нынешнего состояния экономики Республики Беларусь, экспертные оценки свидетельствуют о ее непривлекательности для иностранного капитала (оценка инвестиционного рейтинга Республики Беларусь в различных зарубежных центральных изданиях колеблется в пределах 110 – 120-го места). Из официальных статистических данных по объемам привлечения иностранных инвестиций в республику, докладов и отчетов миссий МВФ, Всемирного банка следует, что инвестиционный климат Республики Беларусь оценивается сейчас как неблагоприятный.

Основной критерий классификации при оценке факторов инвестиционного климата – мотивация иностранных инвесторов, ориентированных на определенные преимущества в данной стране-реципиенте инвестиций по сравнению с ее конкурентами.

Группа экономических факторов охватывает определенные условия (преимущества), которые интересуют инвесторов, ориентированных на поиск нового рынка, поиск ресурсов, эффективности, стратегических активов.

Группа институциональных факторов объединяет условия ведения бизнеса, которые интересуют всех инвесторов. Это факторы, характеризующие экономическую, политическую и социальную стабильность; порядок создания и функционирования компаний; конкурентную политику, политику приватизации, бюджетно-налоговую и кредитно-денежную политику в стране и т.д.

По-прежнему, как и в предыдущие годы, главными препятствиями для притока иностранных инвестиций остаются институциональные факторы, связанные со значительным вмешательством государства в экономику и высоким налогообложением и сложной системой сбора налогов. Это свидетельствует о том, что затраты субъектов инновационного предпринимательства в таких условиях будут высоки и ввиду сложности системы административного регулирования могут возрасти в связи с возможностью возникновения непрямой экспроприации.

Согласно теории и мировой практике на изменение институциональных факторов правительству страны-реципиента инвестиций легче повлиять, чем на улучшение экономических факторов.

Поэтому для улучшения инвестиционного климата, прежде всего, должны быть:

- пересмотрена система налогообложения,
- осуществляться дальнейшая либерализация экономики за счет средней и малой приватизации, развития предпринимательства и конкурентной среды

под контролем отдельного министерства, демополизации отраслей путем допуска крупных транснациональных компаний на конкурентной основе,

- стимулироваться участие негосударственных отраслевых ассоциаций в регулировании отраслей,

- реформирована судебная-арбитражная система (включая развитие института частного арбитража в хозяйственном праве) в соответствии с лучшей мировой практикой.

Эти направления в дальнейшем позволят улучшить инвестиционную привлекательность Республики Беларусь.

Список использованных источников

1. Сайт Национального статистического комитета Республики Беларусь». Режим доступа: www.belstat.gov.by

Хомякова Наталья Викторовна

ГРАДООБРАЗУЮЩИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕГИОНЕ

Градообразующие предприятия - наследие советской модели экономики, которые сыграли существенную роль в развитии промышленности, освоении территорий СССР, позволили реализовать ряд общественно значимых функций народного хозяйства того времени. Следствием подобного метода ведения хозяйства является тот факт, что в настоящее время в Российской Федерации из 1097 городов 460 - моногорода [1, с. 32]. В таких населенных пунктах проживает более 16 млн. человек, т. е. 24 % всего городского населения страны.

Таким образом, градообразующие предприятия являются основой, вокруг которой происходит формирование моногородов. Отличительной особенностью моногородов является их зависимость от состояния и развития основного предприятия (или цепочки технологически связанных предприятий), которое является градообразующим и обуславливает социально-экономическое развитие данного населенного пункта. Данная взаимосвязь выражается в следующих характеристиках:

- на предприятии работает до 25% от общего числа занятых в экономике города;
- предприятие производит более 50% общегородского объема продукции;
- оно имеет на балансе объекты социально-коммунальной сферы и инженерной инфраструктуры, которая обслуживает не менее 30% населения города;
- доля доходов, поступающих от предприятия в бюджет города, составляет более 20% его доходной части [2, с. 17].

Таким образом, необходимо обратить внимание на особую роль градообразующих предприятий, а как следствие, их высокую социальную ответственность:

- данные предприятия обеспечивают занятость населения;

- формируют доходы большинства семей;
- имеют на своем балансе объекты социально-культурной сферы, жилищно-коммунального хозяйства и инженерной инфраструктуры;
- формируют бюджет города.

Следует сделать вывод, что в современных условиях возникает значимость региональных мер государственной поддержки градообразующих предприятий. На наш взгляд, среди наиболее действенных могут быть предложены:

1) предоставление возвратной и безвозвратной финансовой помощи муниципальным образованиям, которые имеют на своей территории моногорода;

2) предоставление из региональных бюджетов субсидий на развитие социальной и инженерной инфраструктуры муниципальных образований, имеющих на территории моногорода (в случае, если под моногородом будет пониматься населенный пункт);

3) развитие государственно-частного партнерства в форме предоставления соответствующих субсидий из бюджетов субъектов Российской Федерации местным бюджетам на софинансирование объектов капитального строительства муниципальной собственности, бюджетные инвестиции в которые осуществляются из местных бюджетов, включая финансирование разработки проектной документации на объекты капитального строительства;

4) предоставление дотации на обеспечение сбалансированности бюджетов моногородов.

В первую очередь государственная поддержка должна быть направлена на обеспечение устойчивости положительных тенденций в экономике моногородов. Основное внимание следует уделить не содействию занятости на неэффективных градообразующих предприятиях, а на реструктуризацию этих предприятий, создание альтернативных рабочих мест, диверсификацию экономики моногорода, в том числе через реализацию программ по развитию микро, малого и среднего бизнеса в моногородах.

Развитие государственно-частного партнерства (ГЧП) в реализации государственных программ в моногородах, на наш взгляд, играет особую роль в их реализации. Во-первых, стратегии регионального развития, включая стратегии развития моногородов, имеют долгосрочную перспективу и рассчитаны на 20 лет. При реализации соответствующих проектов существенно возрастают риски. Кроме того, для реализации намеченных программ необходимы значительные финансовые ресурсы, что требует формирования эффективного механизма взаимодействия в ГЧП.

В данной связи можно сделать вывод о том, что реализация инфраструктурных проектов в моногородах с применением механизмов государственно-частного партнерства способна обеспечить каждому региону экономический рост, привлечение инвестиций, создание новых рабочих мест. В свою очередь, развитая инфраструктура значительно повышает инвестиционную привлекательность региона, создает основу для реализации

бизнес-проектов и, как следствие, устойчивого роста доходов населения и региональных бюджетов.

Список использованных источников

1. Маслова А. Н. Особенности включения градообразующих предприятий России в глобальный экономический обмен. // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия Социальные науки. 2009. № 1. С. 30-34.

2. Неклюдова Т. А. Город – градообразующее предприятие: социально-экономическое взаимодействие. Челябинск: Челябинский государственный университет, 2005.

Чикаренко Ірина Аркадіївна **ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Сьогодні вирішальну роль у забезпеченні сталого розвитку країн грають інновації. Саме ним відводиться визначальне місце на шляху переходу до економіки знань та інформаційного суспільства, до якого прагне весь цивілізований світ. При цьому поряд із усталеним терміном «інноваційний розвиток» вже доволі часто вживається термін «сталий інноваційний розвиток» [1], що обумовлено сучасною парадигмою розвитку країн, у яку сьогодні органічно імплементуються як принципи сталого розвитку, так і концепція інноваційного розвитку.

Прикладні дослідження у сфері оцінювання рівня інноваційного розвитку на цей час здійснюються достатньо активно: запроваджуються багаточисельні методики оцінки різних елементів інноваційної системи, існує достатній методичний матеріал з питань аналізу інноваційних процесів на макро- та мікрорівнях, щорічно розраховуються рейтинги конкурентоспроможності країн світу. У той же час, практично відсутні методики комплексного оцінювання системи управління інноваційним розвитком на рівні територіальних громад, що обумовлено труднощами складання «універсальної» моделі, яка водночас має відображати специфічний характер окремої території, і була б забезпечена системою оціночних індикаторів, зіставних із набором показників інноваційного розвитку на мікро- мезо-, макро- та глобальному рівнях.

Одним із визнаних у світі та найбільш широко застосовуваних на цей час ефективних інструментів, що дозволяють подолати бар'єри на шляху реалізації різноманітних стратегій розвитку, є збалансована система показників (Balanced Scorecard – BSC), запропонована Р. Капланом і Д. Нортеном у 1992 р. [2 – 4]. BSC – «це система управління компанією, спрямована на планомірну реалізацію стратегічних планів компанії, шляхом перекладання їх мовою операційного управління і контролю реалізацію стратегії на основі ключових показників ефективності діяльності» [3].

Іншою популярною в останні роки концепцією оцінювання діяльності компаній є концепція використання показника економічної доданої вартості

(Economic Value Added – EVA) [3], яка розроблена компанією Stern Stewart & Co на основі теорії економічного доходу А. Маршалла.

Концепції BSC і EVA виникли майже одночасно, і на цей час вважаються одними з найпопулярніших у сфері бізнес-інновацій. Вони однаково добре прив'язуються до процесів планування і бюджетування, можуть упроваджуватися від корпоративного рівня до рівня господарських підрозділів і, навіть, окремих індивідів, але EVA, оскільки вона показує фактичний економічний прибуток підприємства, може бути застосована тільки для оцінювання стратегічної діяльності комерційних підприємств.

Перевага BSC полягає в її цілісності й системності, вона не вимагає наявності спеціальних знань в області фінансів і прикладної економіки, що дозволяє проводити оцінювання успішності управління та динаміки стратегічного розвитку не тільки комерційних компаній, а й неприбуткових організацій, публічних установ, відомств. При цьому застосовуються якісні та кількісні параметри оцінювання – засновники BSC вважають, що оптимальна кількість показників – від 20 до 25, а розподілити показники доцільно по чотирьох перспективах у наступних пропорціях: фінанси – п'ять показників (22 %); клієнти – п'ять показників (22 %); внутрішні процеси – від восьми до десяти показників (34 %); навчання і розвиток – п'ять показників (22 %) [5].

Ураховуючи відносну «універсальність» та можливість адаптації ЗСП до діяльності організацій різних форм власності, пропонуємо здійснити її проєкцію на рівень територіальних громад та будувати систему індикаторів з використанням технології модифікованої BSC та в аспекті забезпечення сталого розвитку муніципальних утворень. Основні кроки формування системи індикаторів успішності управління інноваційним розвитком територіальних громад на основі імплементації вищевказаних концепцій та методик оцінювання представлені на рис. 1.

Для України, враховуючи її євроінтеграційний курс, запровадження концепції сталого розвитку набуває не тільки наукової, а й політичної актуальності, і є одним із значущих аспектів підвищення ефективності муніципального управління, зокрема, у сфері інноваційного розвитку територіальних громад. Тому доцільним є включення до критеріїв успішності діяльності органів місцевого самоврядування критеріїв (індикаторів) сталого розвитку, які б стимулювали розробку відповідних програм для забезпечення динамічного та збалансованого розвитку муніципальних утворень та переходу його на інноваційні рейки.

Нашими подальшими дослідженнями буде обґрунтовано доцільність реалізації зазначеної системи індикаторів та запропоновано схему оцінювання у двох аспектах – функціональному та цільовому. Функціональний рівень представлений модифікованими проєкціями показників «інноваційний потенціал та інноваційна активність (внутрішні процеси)», «задоволеність громади (клієнт)», «зовнішні та внутрішні інвестиції (фінанси)», «навчання, розвиток та управління знаннями (навчання і розвиток)». У свою чергу, контрольний рівень відображається проєкціями показників на стратегічні пріоритети інноваційного розвитку, чим досягається комплексно-цільова контрольованість виконання завдань стратегічного управління інноваційним розвитком.

Рис. 1. Формування системи індикаторів успішності стратегічного управління сталим інноваційним розвитком територіальних громад

Список використаних джерел

1. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Колбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.; за заг. ред. Ю. В. Колбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.
2. Каплан Р. Организация, ориентированная на стратегию : Как в новой бизнес-среде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей / Роберт Каплан, Дейвид Нортон. – М. : Олимп-Бизнес. 2004. – 416 с.
3. Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Роберт С. Каплан, Дейвид П. Нортон ; пер. с англ. ; 2-е изд., доп. – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 320 с.
4. Шаров Ю. П. Підхід до вимірювання успішності досягнення стратегічних орієнтирів розвитку Державної податкової служби України / Ю. П. Шаров, О. О. Чикаренко // Державне будівництво : електр. фахове видання. – Х. : Магістр, 2012. – № 2. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/03.pdf>. – 17 с.

5. Ольше Н. Оценка эффективности деятельности компании : Практическое руководство по использованию сбалансированной системы показателей / Нильс-Горан Ольше, Жан Рой, Магнус Веттер. – М. : Вильямс. – 2003. – 304 с.

Шут Сергій Олександрович
**ПРАКТИКА БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Починаючи з 2004 року, щорічно законами України про державний бюджет планувалися субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток. При цьому щорічно відбувалися зміни методичних підходів до планування і фінансування [1].

Так, Законами України про Державний бюджет на 2004, 2005 та 2006 роки кошти субвенції на соціально-економічний розвиток були передбачені лише місцевим бюджетам в окремих областях, в основному районним і міським. На 2007 рік вони були розподілені між всіма обласними бюджетами. Кабінетом Міністрів України у 2004 та 2005 роках порядок використання коштів субвенції не затверджувався. Подальший розподіл коштів за об'єктами здійснювався розпорядниками коштів на місцях за власними рішеннями. Починаючи з 2006 року спостерігається централізація повноважень щодо складання переліку об'єктів державних капітальних вкладень. Відповідно до Порядку використання субвенцій у 2006 році, вони спрямовувалась на умови співфінансування на виконання інвестиційних проектів, що сприяють соціально-економічному розвитку окремих територій. Переліки об'єктів затверджувались відповідними місцевими радами за погодженням з Мінекономіки та Мінфіном.

Внаслідок зміни підходу до розподілу коштів субвенції, починаючи з 2007 року, збільшилась кількість її отримувачів – місцевих бюджетів та об'єктів. Розподіл коштів субвенції між понад тисячею об'єктів було затверджено Мінрегіонбудом за погодженням з Мінфіном та Мінекономіки на основі переліків, сформованих на регіональному рівні.

У 2008-2010 роках затвердження пооб'єктного розподілу видатків з державного бюджету на соціально-економічний розвиток здійснювалось Кабінетом Міністрів України. У 2008 році постановою Кабінету Міністрів був затверджений порядок, яким передбачалось, що узагальнений перелік об'єктів формується Мінрегіонбудом за переліками, наданими з регіонів на підставі пропозицій органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади, народних депутатів України.

У 2009 році також спочатку був затверджений порядок використання коштів Стабілізаційного фонду для реалізації інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку регіонів, після чого Мінрегіонбуд формував єдиний перелік об'єктів вже на підставі пропозицій, поданих місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, народними депутатами України.

У 2010 році кошти Стабілізаційного фонду були розпорощені по декількох програмах: для реалізації інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку регіонів; м. Києву для виконання функцій столиці; для здійснення інвестицій в інфраструктурні об'єкти, об'єкти соціально-культурної сфери, капітальні видатки бюджетних установ та інші першочергові загальнодержавні заходи. Крім того, у 2010 році з державного бюджету була передбачена субвенція місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток регіонів. При цьому слід зазначити, що постанови Кабміну про затвердження порядків використання коштів Стабілізаційного фонду по зазначених напрямках були затверджені одночасно із затвердженням переліку об'єктів, які фінансуються за цими програмами.

Порядок використання у 2010 році коштів субвенції на соціально-економічний розвиток регіонів передбачав затвердження переліків об'єктів фінансування відповідними місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних місцевих рад і подання їх Мінфіну для погодження відповідно до напрямків, визначених Порядком, затвердженим постановою Кабміну.

Аналіз щорічних переліків об'єктів, які фінансуються з державного бюджету раніше і тепер, виявляє, що більшість з них є об'єктами місцевого значення. Це свідчить про залежність місцевих бюджетів і надмірну централізацію управлінських рішень щодо виділення коштів з державного бюджету. Зазначене призводить до громіздкого, тривалого у часі механізму розгляду, узгодження переліку об'єктів Мінрегіоном, Мінекономрозвитку, Мінфіном.

Отже на державному рівні існує проблема у взаємодії між органом, який забезпечує фінансове планування видатків бюджету на регіональний розвиток, та органом, який забезпечує безпосереднє формування переліків об'єктів. Це врешті решт призводить до неефективного прийняття управлінських рішень в частині визначення об'єктів і, відповідно, до неможливості забезпечення своєчасного введення їх в експлуатацію.

Узагальнюючи, слід відзначити, що проблемні питання планування та фінансування капітальних вкладень на державному рівні є наступними:

1. На етапі планування:

- законодавча неконкретність поняття державних і регіональних інвестиційних проектів, порядку і механізму їх реалізації.
- включення об'єктів до планів фінансування без аналізу доцільності їх фінансування, без урахування пріоритетності та обсягів вже виконаних робіт;
- недотримання принципу пріоритетного завершення раніше розпочатих будов;
- розпорошення коштів по багатьох об'єктах;
- відсутність на державному та регіональному рівнях програми дій для вирішення проблеми незавершеного будівництва;
- відсутність на державному та регіональному рівнях постійного моніторингу об'єктів незавершеного будівництва;

- відсутність механізму конкурсного відбору інвестиційних проектів, які передбачають залучення бюджетних коштів.

2. На етапі фінансування:

- несвоєчасне та неповне фінансування, що призводить до недоосвоєння капітальних вкладень та виникнення заборгованості;

- відсутність критеріїв розподілу фінансування між регіонами та галузями;

- недотримання принципу першочергового фінансування пускових об'єктів, що призводить до зростання обсягів незавершеного будівництва;

- недотримання принципу справедливості та неупередженості, передбаченого ст. 7 Бюджетного кодексу України, в частині пропорційності фінансування розпорядників коштів у розрізі регіонів [2].

3. На етапі контролю:

- відсутність контролю за додержанням термінів будівництва об'єктів;

- низький рівень відповідальності замовників (недотримання вимог Державних будівельних норм, тендерних процедур, порядку затвердження титулів будов, погодження і затвердження проектно-кошторисної документації);

- недостатній контроль територіальними органами Держказначейства за виконанням замовниками будівництва вимог Порядку державного фінансування капітального будівництва.

Враховуючи наведені факти, приходимо до висновку, що повноваження на здійснення видатків капітального характеру по об'єктах місцевого значення повинні максимально відповідати принципу субсидіарності бюджетної системи, тобто передаватися на рівень місцевих бюджетів і наділятися відповідним фінансовим ресурсом. Перелічені факти також свідчать про необхідність вдосконалення процедур планування інвестицій в основний капітал.

Список використаних джерел

1. Батіщева С.М. Методологічні проблеми аналізу бюджетних видатків на фінансування капітальних вкладень / С. Батіщева // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2012. – № 3/ 2012 [63]. – С. 42 – 48.

2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>

СЕКЦІЯ III ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Андреев Сергей Миколайович СТІЙКІСТЬ ДИНАМІКИ ЕКОНОМІКИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУСПІЛЬНОГО ПОСТУПУ

Соціально-економічна нестабільність в національній економіці, яка має місце впродовж усіх років незалежного господарювання, висуває на чергу денну задачу розробки концептуальних положень щодо забезпечення стійкої динаміки економіки і їх практичного використання системою управління в умовах ринкового механізму господарювання. Мова йде загалом про результати діяльності суб'єктів економіки, які між тим являються не тільки продуцентами товарів і послуг, але й місцем отримання доходів для переважної більшості працездатних громадян країни та джерелом надходжень до консолідованого бюджету країни.

За нашими розрахунками, на початок 2011 р. ВВП України становив 277 млрд дол. США за паритетом купівельної спроможності 2005 р. і був у 1,5 рази меншим від рівня 1990 р. [1]. З позицій перспектив нарощування результату господарювання важливо розгледіти за цими даними наявні аномалії та деструкції, які реально гальмували і гальмуватимуть зростання.

Перш за все, постає потреба встановлення основної тенденції розвитку на різних часових проміжках показників ефективності ресурсовикористання. В період з 1990 по 2011 рр. показник витратомісткості в економіці щорічно зростав на 1,2 в. п. [1]. Фондовіддача за станом на кінець 2011 р. склала біля 60,5 % від рівня 1990 р. Продуктивність праці зайнятих в економіці у 2009 р. практично наблизилася до рівня 1990 р., а в наступні роки дещо зросла. Проте це зростання досягнуто «штучним» шляхом, оскільки в період з 1990 по 2011 рр. кількість зайнятих в економіці щорічно зменшувалася на 1,0 в. п. До цього слід врахувати, що у бувшому СРСР на рівний обсяг виробництва для виконання однієї і тієї ж функції витрачалося у 3 – 4 рази більше праці (чисельність робочої сили), ніж у США або західноєвропейських країнах [2, с. 66].

Вкрай низький рівень ресурсовикористання є наслідком інвестування виробничого потенціалу за залишковим принципом й доведення тим самим зносу основних засобів у 2010 р. до 60 %, що у 1,6 рази перевищувало рівень 1990 р. [1]. При цьому у промисловості знос основних фондів порівняно з 1990 р. зріс на 12,1 в.п., у галузях транспорту і зв'язку – на 33,9 ч 38,4 в.п.

Природно, що виокремлені деструкції у формуванні економічної бази забезпечення цивілізаційного поступу стали на заваді соціалізації, не сприяючи підвищенню соціальних стандартів і утримуючи в соціумі масштабну бідність і глибоку нерівність [3, с. 4 – 5].

Ми не абсолютизуємо цю статистику і не прагнули її тлумачити з ідеологічних підходів, але беззаперечним є факт того, що Україна маючи

достатні запаси різного роду ресурсів залишається в колі бідних країн світу та Європи. Виходить, що нинішні реформи в Україні, не дивлячись на двадцятидвохрічний термін їх здійснення, важко ідентифікувати з завершеними і, більш того, соціально спрямованими.

Завдяки усвідомленню, поки що на науковому рівні, небезпеки техногенного, ресурсомісткого розвитку з'явилася концепція сталості динаміки, яка не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Тим не менше, проголошення курсу на забезпечення сталого розвитку і надмірне прагнення в його контексті розв'язати будь-якою ціною екологічні проблеми не пом'якшує, а навпаки посилює тиск і не тільки на довкілля, а й на всі сфери життєдіяльності. До того ж, в Україні термін «сталості розвиток» використовують для позначення невпинного зростання макроекономічних показників без будь-якої прив'язки до проявів розвитку, який є якісною характеристикою суспільної динаміки. Тому, на наш погляд, нова модель соціально-економічного розвитку має бути зорієнтованою на сучасному етапі не стільки на його сталість скільки на стійкість.

У цьому контексті категорія «стійкість» постає форматом нового типу економічного зростання, заснованому на якісних змінах і інноваційних ресурсах. Якщо здійснити словарно-літературний екскурс, то визначення змісту поняття «стійкість» може бути зведеним до «здатності збереження стану за дії різних сил» [4, с. 838] і «приспосовуваність до змін існування» [5, с. 495]. У цих, здавалось би, дещо протилежних характеристиках закладено методологічно важливі компоненти, а то і умови формування і підтримання стійкості, а саме незмінність системи і водночас постійні зміни в нестабільному ринковому середовищі. Тобто, не дивлячись на прояв дихотомічності в змісті терміну «стійкість», при інтегрованому його сприйнятті вона постає у якості адаптивної здатності до збереження певного динамічного стану за наявності не завжди визначено діючих зовнішніх впливів.

Ми вважаємо, що викладений підхід до тлумачення «стійкості» дещо різниться від концепції сталого розвитку, яка не зорієнтована на рівноважні стани, а більшою мірою на визначені форми постійних змін. Стійкість базується на здатності системи до самоорганізації, самовпорядкування, саморегулювання, самовідновлення і самогенерування. Саме ці якості дозволяють системі, яка може тривалий час в силу незмінного впливу зовнішніх чинників перебувати у стані динамічної рівноваги, в силу їх переструктурування чи то переформатування або взагалі дії на певному відтинку часу принципово іншого фактору, відновлювати її динаміку в досягнутому діапазоні функціонування.

Оскільки «стійкість» як і «сталість» властиві динамічним системам, вона має відтворювати зв'язок з кількісною і якісною складовою категорії «динаміки» в економічному, екологічному і соціальному аспектах. На наш погляд, похідні категорії «динамічна стійкість» повинні характеризувати нелінійні процеси нагромадження складності в економічній системі при переході від одного пучка співвідношення її параметрів до іншого з виходом на реалізацію нею власних потенцій активності.

У цьому контексті стійке зростання економіки передбачає наявність чіткого тренду акумулювання різновекторних темпів зміни конгломерату макропоказників на порівняно тривалому проміжку часу. Природно, що в процесі суспільного поступу припустимі не тільки позитивні прирости, а й негативні і нульові, при загальному домінуванні перших. Щодо стійкості розвитку, то мова йде у площині такої активності координуючого суб'єкта, яка забезпечує нарощування якісних елементів у будь-якому з сегментів сфер суспільної динаміки з підтриманням результатів руху в напрямку мети функціонування економічної системи.

На нашу думку, подібний концепт розмежування категорій «стійкість» і «сталість» в реалізації національної стратегії сталого розвитку дозволить спочатку забезпечити керовану динаміку в цілому, а згодом на наступному достатньою мірою нівелювати руйнівні наслідки діє економічного підходу до біосфери і самої людини безпосередньо. Достатньою аргументацією до подібного механізму успішної реалізації економічних, соціальних і гуманітарно-екологічних реформ є факт того, що динамічна стійкість пов'язана як з набуттям системою адаптивних властивостей до змін середовища функціонування, а також здатності до відновлення стійкого первісного після припинення дії різнохарактерних чинників чи то принципово нового стану зі сприйняттям змісту тиску факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України [сайт]: статистична інформація. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
2. Европа и Россия: опытэкономическихпреобразований : научное издание / редкол. В. М. Кудров (отв. ред). [и др.]. – М. : Наука, 1996. – 480 с.
3. Лібанова Е.М. Гуманізм, суспільна інтеграція та соціальний розвиток / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 2. – С. 3 – 15.
4. Ожегов С. И. Словарьрусскогоязыка: 70 000 слов / С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд., испр. – М. : Русскийязык, 1990. – 917 с.
5. Философский энциклопедический словарь / Редактор-составитель Е. Ф. Губский и др. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 576 с.

Анікеєнко Володимир Миколайович

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ В УКРАЇНІ

Економічні процеси, що відбуваються в соціально-економічному житті України, висувають нові вимоги до їх державного регулювання. Ринковий механізм, на який до останнього часу покладались надмірні надії, без ефективного регулюючого впливу держави на соціально-економічні процеси в умовах перехідної економіки виявився недовірливим. Таким чином, практика макроекономічного розвитку вкотре підтвердила, що ефективне функціонування соціально орієнтованого ринкового механізму неможливе без активної державної соціально-економічної політики. Кризові явища в агропромисловому комплексі (далі АПК) України стали закономірним

наслідком великих прорахунків у стратегії й тактиці, що була розпочата з аграрної реформи 1991 р. Поспішність, часто помилковість вибору пріоритетів у проведенні аграрних перетворень призвели до серйозних диспропорцій в АПК, глибокого спаду виробництва, фінансової нестабільності, зниження рівня життя сільського населення.

Проблемами економічного та управлінсько-го регулювання АПК займаються провідні вітчизняні вчені: О. І. Валецький, В. М. Князева, О. О. Терещенко, М. І. Тітова та ін. Віддаючи належне науковій і практичній значущості праць цих вчених, необхідно вказати на збереження певної невідповідності теоретичних напрацювань потребам сучасної практики державного управління, що підтверджує необхідність постійного наукового перегляду засад державного управління в АПК.

Спробуємо окреслити основні проблеми та шляхи їх вирішення організації державного управління в АПК.

Сучасний стан агропромислового виробництва називають кризовим через багато причин, серед яких загальноекономічні фактори, що склалися в Україні, структурні диспропорції в управлінні, інвестиційна непривабливість цього сектору.

Необхідно зазначити, що політика, яка реалізується нині для товаровиробників АПК, не забезпечена комплексним моніторингом чинників кризи аграрного сектору економіки й відповідною нормативно-правовою базою. В результаті, лівова частка рішень, що приймаються в управлінні, носять декларативний та фрагментарний характер, спрямований на подолання тимчасових, гострих проблем окремого сектору АПК. Найчастіше ці заходи неадекватні економічній ситуації в цілому, ґрунтуються на «лінійності» у взаємозв'язках господарчих суб'єктів ринку та органів влади у формі короткотривалої прямої підтримки з бюджету (дотації, компенсації, пільгове кредитування, списання боргів, адміністративне регулювання каналів реалізації продукції) [1, с. 19].

Звичайно, без державного регулювання і бюджетної підтримки існування та розвиток АПК неможливі. Сільське господарство в умовах ринку, через певну специфіку, не може повною мірою брати участь у міжгалузевій конкуренції. Через нееквівалентність товарообміну села з іншими галузями економіки, сезонність виробництва, слабку інвестиційну привабливість та низьку купівельну спроможність населення країни та інші негативні фактори сільське господарство залишається збитковою галуззю економіки.

У такій ситуації необхідне комплексне регулювання, що включає в себе антимонопольну політику регулювання тарифів природних монополій, проведення держінтервенцій на продовольчому ринку, розвиток лізингу сільськогосподарської техніки й обладнання тощо.

Застосування державних механізмів регулювання на аграрному ринку заперечується в Україні багатьма опонентами, але механізми державного регулювання сектору АПК існують практично в усіх країнах і постійно вдосконалюються, реагуючи на світові економічні фактори.

Теоретично, тепер ми перебуваємо на кінцевому етапі аграрного реформування й осмислення нових тенденцій розвитку агропромислового виробництва й пошуку стратегії майбутнього.

У процесі реформ не вдалося вирішити головне завдання – змінити ставлення власності й земельних відносин. Земля – головний ресурс сільського господарства не введена в економічний оборот, її вартість не входить в аграрний капітал. «Необхідно розвинути іпотеку землі, створити відповідні банки і ринок землі, систему реєстрації прав власності на нерухомість і вирішити низку інших важливих питань. Перелічені вище аспекти вимагають відповідного осмислення і подальших наукових розробок» [2, с. 40 – 41].

«Економічний стан аграрного сектору зумовлює активізацію пошуку шляхів виходу з економічної кризи і розвиток підприємницької діяльності. Головною метою економіки АПК є формування конкурентоспроможного агропромислового виробництва, спрямованого на вирішення політичних, соціальних, економічних завдань і забезпечення продовольчої безпеки країни» [3, с. 225 – 234].

Для досягнення цієї мети необхідно реалізувати такі кроки:

- створити комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення діяльності й посилення координації роботи органів виконавчої влади щодо трансформації промислового комплексу на засадах публічної політики;
- визначити систему цільових програм і проектів розвитку окремих секторів промисловості та вдосконалення відтворювальних пропорцій;
- посилити стимулюючі функції держави щодо заохочення ділової активності підприємців у справі відродження та розвитку промислового виробництва шляхом досягнення оптимальних пропорцій форм власності, здійснити податкову реформу та впровадити досконалі корпоративні моделі управління;
- сформувати ефективні структури промислового виробництва з підвищенням питомої ваги наукоємних галузей з виробництва продукції поглибленої переробки та кінцевого споживання з високою часткою додаткової вартості;
- реалізувати інноваційну модель розвитку промисловості із зміцненням матеріально-технічної бази наукових установ, інституційно забезпечити здійснення державної науково-технічної та інноваційної політики;
- сформувати технологічні кластери пріоритетного розвитку промисловості, передусім у найбільш наукоємних і високотехнологічних галузях та виробництвах, здатних кардинально змінити економічний і науково-технічний потенціал промисловості;
- створити умови для функціонування розгалуженої системи малого та середнього бізнесу, ефективного використання ринкової інфраструктури – товарних бірж, торгових будинків, виставкових комплексів, транспортних терміналів, банківських та небанківських фінансово-кредитних установ, венчурних компаній, сучасних систем зв'язку, інтеграції у міжнародне інформаційне поле;

- забезпечити якісні зміни в характеристиках розвитку промислового комплексу, що ґрунтуються на використанні переважно внутрішніх джерел інвестування, забезпеченні динамічної модернізації виробництва, реалізації життєвих інтересів країни;

- створити нормативно-правові бази ефективного функціонування і розвитку промисловості, гарантування ефективного господарювання і використання прав власності, антимонопольного регулювання і розвитку конкуренції та ін. Це також є важливими заходами, спрямованими на оздоровлення господарського середовища.

Таким чином, функціонування АПК в умовах економічної кризи, що супроводжується руйнуванням інтеграційних та кооперативних зв'язків між функціональними і структурними елементами АПК, об'єктивно зумовлюють необхідність дослідження низки проблем, пов'язаних з підвищенням управління агропромисловим виробництвом з урахуванням зміни зовнішніх та внутрішніх умов господарювання.

Список використаних джерел

1. Ушачев И. Г. Формирование рациональных систем управления в АПК // Экономика сельского хозяйства. – 1999. – № 8. – С. 18 – 19.
2. Взяв землю у власність – господарюй: Поради, запитання і відповіді / За ред. П. Т. Саблука. – К. : Знання, 2001. – 56 с.
3. Гуськов И. Б., Давыдов В. М. Практика антикризисного управления предприятиями АПК. – М. : Колос, 1999. – 300 с.

Васильців Тарас Григорович,

Лупак Руслан Любомирович, Діордіца Лілія Володимирівна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕШКОДИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Економічна безпека регіону є об'єктивною передумовою розвитку національної економіки, отже, важливим завданням державної політики зміцнення економічної безпеки держави, оскільки дозволяє істотно мінімізувати ймовірність уповільнення темпів внутрішнього виробництва, зниження інноваційно-інвестиційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, зростання фінансових та кредитних ризиків та ін. Так, негативними тенденціями і характеристиками економічного розвитку Львівської області за підсумками I півріччя 2013 р. були [1, 2]:

1. Зменшення обсягу промислового виробництва (на 2,6 % у I кварталі 2013 р. до аналогічного періоду попереднього року, у т.ч. в добувній промисловості і розробленні кар'єрів (на 0,2 %), переробній промисловості (на 3,0 %), постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (на 1,9 %)).

2. Погіршення інноваційної діяльності, наукової та науково-технічної роботи (у I півріччі 2013 р. порівняно з відповідним періодом 2012 р. зменшилися обсяг наукових та науково-технічних робіт (виконаних

науковими організаціями) на 6,6 % та кількість працівників, які брали участь у виконанні науково-технічних робіт – на 1,3 %).

3. Значне сповільнення темпів приросту капітальних інвестицій в економіку регіону, нераціональність структури інвестицій в основний капітал у реальному секторі економіки (у галузевій структурі частка інвестицій в основний капітал за I півріччя 2013 р. у сільському господарстві склала лише 4,4 %, тоді як у промисловості – 40,9 %, будівництві – 23,7 %) та істотне зменшення інвестицій у роздрібній торгівлі (крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами) (на 61,2 %), транспорті (на 47,6 %), будівництві (на 30,4 %); малою залишається частка інвестицій у мистецтво, спорт, розваги та відпочинок (0,2 %), освіту (0,7 %), державне управління (0,7 %), охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (1,3 %).

4. Зменшення обсягів будівельних робіт (у січні-липні 2013 р. підприємства виконали будівельних робіт на 1124,7 млн грн, що на 14,6 % менше, ніж у аналогічному періоді 2012 р.).

5. Збереження від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі (яке за підсумками I півріччя 2013 р. склало 613,4 млн дол. США, що на 29,0 % менше, ніж у аналогічному періоді попереднього року) та залежності регіону від імпорту енергетичних матеріалів, а, відтак – енергозалежності економіки і зниження рівня зовнішньоекономічної безпеки регіону (у загальному обсязі імпорту товарів у I півріччі 2013 року 20,0 % становили енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки).

6. Значна частка збиткових підприємств (у I півріччі 2013 р. показник становив 41,9 % загалом по економіці, у т.ч. 87,5 % у мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку, 61,3 % – тимчасовому розміщуванні й організації харчування, 50,6 % – будівництві, 47,2 % – промисловості).

7. Від'ємний фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування у фінансовій та страховій діяльності («мінус» 38,6 млн грн), тимчасовому розміщуванні й організації харчування («мінус» 26,6 млн грн), будівництві («мінус» 21,7 млн грн), мистецтві, спорті, розвагах та відпочинку («мінус» 20,9 млн грн), охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги («мінус» 15,4 млн грн).

Водночас, негативними тенденціями і характеристиками соціального розвитку регіону були [1; 2]:

1. Погіршення демографічної ситуації в області (протягом січня-червня 2013 р. кількість населення зменшилася на 3,2 тис. осіб в результаті природного (2,4 тис. осіб) та міграційного (0,8 тис. осіб) скорочення, смертність переважала над народжуваністю (на 21,4 %); показник народжуваності становив 13,8 ‰, тоді як у 2012 р. – 11,4 ‰ (найвищий рівень смертності спостерігався у Перемишлянському та Жидачівському районах, найнижчий – у м. Новий Розділ).

2. Збереження низьких темпів зменшення заборгованості з заробітної плати на економічно активних підприємствах (незважаючи на зменшення загальної суми боргу з виплати заробітної плати у січні-червні 2013 р. (на 11,4 %), із загальної суми заборгованості 60,4 % припало на економічно

активні підприємства; за видами економічної діяльності найбільша частка несплаченої заробітної плати на економічно активних підприємствах була на підприємствах, які займаються професійною, науковою та технічною діяльністю – 46,3 % (14,5 млн грн), підприємствах промисловості – 19,2 % (6,0 млн грн), транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності – 11,2 % (3,5 млн грн), будівництва – 9,4 % (2,9 млн грн); заробітна плата не була вчасно виплачена 6,5 тис. осіб; середній розмір боргу в розрахунку на одного працівника становив 4832 грн, що в 1,7 р. перевищує середньомісячну заробітну плату у січні 2013 р. та на 5,1 % більше, ніж у аналогічному періоді 2012 р.).

3. Негативні тенденції збільшення розриву у заробітній платі найманих працівників в окремих видах діяльності, наслідком чого є збільшення зайнятості населення на підприємствах без реєстрації, збільшення номінальної зайнятості та зменшення кількості штатних працівників у січні-червні 2013 р. (на 1,7 %). Особливо негативним аспектом розвитку ринку праці у цих видах діяльності є наявність трудодефіцитної кон'юнктури, якою часто користуються роботодавці, наймаючи працівників фактично на повну ставку, проте номінально – не на повну зайнятість, з неповним або низьким рівнем оплати праці.

4. Погіршення укомплектованості вакансій регіонального ринку праці (кількість вакансій, зареєстрованих з початку року, зменшилася на 2,3 %; найбільш суттєво зменшилась кількість вакансій у м. Львові (на 17,1 %), Кам'янка-Бузькому (на 17,2 %), Самбірському (на 12,6 %), Сокальському (на 12,2 %) та Мостиському (на 10,6 %) районах; в середньому в області на 1 вакансію претендувало 9 осіб з числа зареєстрованих безробітних (в Україні – 6); у переважній більшості центрів зайнятості кількість претендентів на 1 вакансію перевищувала середній показник по області, зокрема у Новороздільському (у 7 р.), Золочівському (у 5 р.), Новояворівському (4, 5 р.) та Жидачівському (у 4 р.) районах.

5. Збільшення рівня зареєстрованого безробіття (незважаючи на зниження рівня безробіття у порівнянні з I півріччям 2012 р. (на 0,2 в. п.), рівень зареєстрованого безробіття в цілому по області на кінець червня 2013 р. збільшився на 0,2 в. п. і склав 1,6 % від чисельності населення працездатного віку, зокрема для міського населення рівень безробіття становив 1,7 % і збільшився у порівнянні з аналогічним періодом 2012 р. на 0,1 в. п. (для сільського населення значення цього показника становило 1,7 %).

6. Загострення проблем формування вимушеної неповної зайнятості громадян (у січні-червні 2013 р. кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, збільшилася на 0,5 в. п., і склала 1,4 % до середньооблікової чисельності працівників, що находились у відпустках без збереження заробітної плати, та 8,8 % працівників були переведені з економічних причин на неповний робочий день).

Таким чином, одним із першочергових завдань щодо подолання перешкод зміцнення економічної безпеки регіону слід вважати прийняття та реалізацію стратегії (головна мета – планування просторово-територіального і структурного розвитку суб'єктів базових видів економічної діяльності) і

програми розвитку реального сектору економіки області з її наповненням дієвими заходами та достатнім фінансуванням. Фінансування програми має спрямовуватися виключно на «тверді» (за методологією міжнародних організацій технічної фінансової допомоги) статті витрат, тобто створення і наповнення фондів розвитку, формування і підтримку інфраструктурних інституцій, реалізацію інвестиційно-інноваційних проектів тощо.

Список використаних джерел

1. Оперативна інформація про економічне і соціальне становище Львівської області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/oper/2013/Kor_0613.pdf
2. Статистичний бюлетень «Економічне і соціальне становище Львівської області». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/report/bul/2013/BL1306.pdf>

Ватченко Олександра Борисівна

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН УКРАЇНИ

В умовах ринкових відносин, поширення глобалізаційних процесів, непрозорості та непередбачуваності зовнішнього середовища, загострення конкуренції регіони стали функціонувати в умовах високої складності, невизначеності і динамічності соціально-економічного та екологічного середовища. Тому особливу актуальність при формуванні економічного механізму господарювання набувають стратегічне планування і прогнозування, бо саме у рамках цієї функції формується ціль управління.

Прогнозування – це процес передбачення майбутнього стану регіону, його внутрішнього і зовнішнього середовища. Воно передбачає опис можливих і бажаних аспектів, станів, рішень і проблем майбутнього, можливих термінів і способів досягнення результатів. Прогнозування тісно пов'язане зі стратегією – планом дій, який охоплює тривалий період, спосіб досягнення складної цілі. Стратегія дає можливість визначити загальні і локальні орієнтири внутрішнього розвитку регіону, дозволяє пов'язати інтереси і стратегічні плани суб'єктів господарювання та використати як можна ефективніше весь потенціал регіону для його розвитку. При цьому стратегія повинна мати суспільну ефективність, яка оцінюється через покращення якості життя населення. Це може відбутися за умов забезпечення економічно активного населення регіону робочими місцями, отримання заробітної платні за європейськими стандартами, формування інфраструктури, яка б допомагала людині в наданні якісних послуг у галузях освіти, медичного обслуговування, захисту життя тощо.

Основними складовими стратегії розвитку регіону мають стати: проведення цілеспрямованої структурної, науково-технічної та інвестиційної політики; вирішення соціальних та екологічних проблем при реформуванні економіки; стимулювання ділової активності реального сектору економіки; створення середнього класу власників.

Регіони різняться один від одного історією, культурою, територіальною особливістю, менталітетом, специфікою економіки, зв'язками із зовнішнім середовищем, умовами життя населення.

Для зменшення розриву між рівнями розвитку регіонів та покращення можливостей місцевого самоврядування потребує план дій «Україна – Європейський Союз» Європейська політика сусідства, який передбачає запровадити стратегічне планування на державному та регіональному рівнях в Україні, розробити проект Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року та створити нормативно-правову базу для стимулювання розвитку регіонів, включаючи депресивні території. Обравши європейський вектор розвитку Україні необхідно запровадити таку регіональну політику, яка б відповідала принципам регіональної політики Європейського Союзу і в основі якої б лежала концепція використання власного потенціалу, а також стимулювання чинників економічного зростання.

Стратегічне планування – це процес проектування ймовірного або логічного майбутнього узагальненого сценарію та ідеалізованих бажаних майбутніх станів.

Перехід до стратегічного планування на рівні регіону є важливим моментом у державній політиці, тому що відбувається перехід від парадигми функціонування до парадигми розвитку.

Підходи до формування системи стратегічного планування і механізму для кожного регіону визначаються індивідуально, залежно від основних цілей і поставлених завдань. Крім того, стратегічне планування стимулює до стратегічного мислення та дій. У регіоні посилюється інтерес до здобуття нових знань, чіткіше вимальовується майбутній напрям діяльності та визначаються пріоритети. Також стратегічне планування допомагає зосередити увагу на найважливіших питаннях і проблемах, які стоять перед регіоном, і визначити, що можна зробити для їх врегулювання.

Основною стратегією регіонального розвитку була стратегія «вирівнювання» соціально-економічного розвитку регіонів, заснована на перерозподілі бюджетних коштів між регіонами-донорами і регіонами-реципієнтами.

В час трансформаційних змін стратегія розвитку регіону включає в себе концепцію «бачення», «місії», стратегічного спрямування, пріоритетні напрямки розвитку, цільові показники, ключові ініціативи та план їх впровадження. Стратегія розробляється на тривалий період і являє собою стратегічний план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії регіону в досягнення її цілей.

Україна знаходиться у перехідному періоді – періоді трансформаційних змін, які радикально змінюють структуру економіки і дозволять перейти від індустріальної до постіндустріальної економічної системи. Це складний, суперечливий процес, розтягнутий на десятиліття, який зачіпає не одне покоління. Матеріальний прогрес виступає необхідною умовою становлення нової економічної системи, проте, достатньою умовою її формування служить зміна ціннісних орієнтирів людини, яка приводить до того, що

головним мотивом діяльності стають знання. Крім того глобалізація – є безпосереднім механізмом впливу трансформаційного процесу на вітчизняне виробництво.

Стратегічні плани регіонального розвитку розробляються на альтернативній основі з урахуванням зовнішнього і внутрішнього середовища за наступними варіантами:

- стратегія зростання. Застосовується, як правило, в регіонах, що мають значний потенціал і динамічно розвиваються;

- стратегія обмеженого зростання. Стратегія регіонів зі стабільною економічною ситуацією і які не бажають сильно ризикувати у виборі варіантів розвитку;

- стратегія скорочення. Її обирають регіонів, в яких рівень поставлених цілей нижче досягнутого в минулому і передбачається стагнація виробництва.

Отже, в умовах глобалізації, регіоналізації та трансформації стратегічне планування розвитку регіону повинно охоплювати наступні завдання: формування соціально-економічного середовища, що сприяє саморозвитку території; формування нових інститутів, розробка галузевих та управлінських рішень, що виводять регіон на принципово новий рівень соціально-економічного розвитку; ефективне використання місцевих ресурсів; формування кластерів в цілях активізації позитивної регіональної динаміки для отримання синергетичного ефекту; розробка концепції іміджевої політики регіону; зниження потенційних ризиків зростання нерівномірності; позиціонування регіону на різних ієрархічних рівнях тощо.

Ефективний, збалансований розвиток регіонів України на основі затвердженої стратегії регіонального розвитку може стати одним з найважливіших факторів економічного зростання національної економіки при умові що стратегія не буде формуватися на основі політичного прийняття рішень і не буде похідною від ідеології.

Список використаних джерел

1. План дій «Україна – Європейський Союз» Європейська політика сусідства: схвал. Каб. Міністрів Укр.: 12.02.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_693.

Вініченко Ігор Іванович

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ЯК ПРОЦЕСУ

У філософському енциклопедичному словнику *розвиток* визначається як «незворотні, спрямовані, закономірні зміни матеріальних та ідеальних об'єктів» [3]. *Незворотність* характеризує рух системи тільки у певному напрямі, без можливості природного повернення у попередній стан. *Спрямованість* характеризує здатність системи змінюватися в одних напрямках більше, ніж в інших, тобто показує вектор розвитку; *закономірність* забезпечує змінам відповідність причинно-наслідковим зв'язкам, коли за тих самих обставин зміни системи відбуватимуться цілком певним чином. Причому науковцями підкреслюється, що тільки одночасна

наявність усіх зазначених характеристик виділяє процеси розвитку серед інших змін, оскільки зворотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій); відсутність закономірності властива випадковим процесам катастрофічного типу; за відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес не має притаманної розвитку єдиної, внутрішньо взаємопов'язаної лінії. В результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, який виступає як зміна його складу чи структури.

Це визначення стосується усіх процесів розвитку – як в природних, так і в штучних системах, якими є організації. Водночас необхідно виділити деякі відмінності між процесами розвитку природних і соціально-економічних систем. Вони полягають у тому, що розвиток останніх піддається цілеспрямованому коригуванню, яке здійснюється усвідомлено керуючою системою з огляду на стан середовища функціонування або ж прогноз його змін у планованій перспективі. Від вибраних пріоритетів управління будуть залежати основні тенденції і напрями здійснюваних змін. У цьому зв'язку важливо зробити обґрунтований їх вибір, який враховуватиме як довгострокові тенденції ринкових змін, так і ресурсні можливості підприємства.

Реалізація завдань розвитку доволі часто потребує значних інвестицій, що дає підстави говорити про необхідність усебічного обґрунтування векторів і темпів розвитку для уникнення надмірного інвестиційного ризику і мінімізації інвестиційних потреб. Разом з тим, усвідомлений вибір неможливий без розуміння сутності розвитку як процесу. Аналіз поглядів на сутність поняття «розвиток» показує, що у них здебільшого акцентується на трьох взаємопов'язаних процесах: зміні, зростання та поліпшення [2]. Ці процеси описуються науковцями по-різному; критичний аналіз існуючих трактувань дав змогу нам подати їх зміст наступним чином.

Розвиток як процес змін відбувається під впливом реалізації політики певної світоглядної спрямованості. На макрорівні він проявляється у структурних змінах в господарському комплексі країни, зміні структури і функцій інституційного середовища, підходів до використання ресурсів тощо. На мікрорівні це може проявлятися у зміні стилю і методів управління, організаційному перепроєктуванні тощо. Такі зміни проєктуються для підвищення адаптивних властивостей системи з метою поліпшення її функціонування, але їх реалізація не завжди забезпечує досягнення поставлених цілей.

Розвиток як процес зростання. Зростання характеризується збільшенням кількісних параметрів об'єкта. На макрорівні це проявляється у збільшенні результативності виробничих процесів, зростанні обсягів ВВП, підвищенні рівня доходів на душу населення тощо; на мікрорівні – збільшенням обсягу валових доходів і прибутку, що досягається нарощуванням масштабів виробництва, поліпшенням якісних параметрів готової продукції, покращанням збутової політики тощо. При цьому, як справедливо зауважує В. Винокуров, доцільно говорити про якість зростання,

яке відображає ступінь втілення ресурсів у результати діяльності, а також структуру ресурсів і способи їх комбінування і залежить від якості управління на всіх рівнях управлінської ієрархії [1].

Розвиток як поліпшення розглядається здебільшого у соціальному контексті. На макрорівні це означає забезпечення кращих можливостей задоволення потреб суспільства у поліпшенні якості свого життя. На мікрорівні – це утвердження політики рівних можливостей для усіх учасників підприємницької структури, що сприяє зміцненню їх лояльності, підвищенню рівня згуртованості, мотивує до реалізації власних здібностей тощо. На наш погляд, якщо перші дві характеристики розвитку можна прийняти беззаперечно, то остання є доволі дискусійною. Видається більш реальним розглядати процес поліпшення стану соціально-економічних систем у контексті збільшення їх стійкості, тобто здатності ефективно протистояти зовнішнім загрозам, використовувати нові можливості для зростання. Інша річ, що це можливо за взаємовигідної співпраці усіх елементів системи, яка продукує організаційну синергію.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко І.В. Інвестиційно-інноваційний чинник економічного зростання / І.В. Дем'яненко, А.В. Бурак // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 3 – 11.
2. Ляшенко В.І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / Л.І. Ляшенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 668 с.
3. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – 1068 с.

Власюк Юлия Александровна

ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ НА МАЛЫЙ БИЗНЕС

Кризисы являются неотъемлемой составляющей процесса исторической и пространственной эволюции мирового хозяйства. Современный этап развития мировой экономики потребовал по-новому посмотреть на роль и место малого и среднего бизнеса в инновационной экономике и возможности регулирования разрушительных процессов последствий кризиса для их деятельности.

Правительства различных стран, осознавая важность малых предприятий для экономического развития, поддерживают их различными способами; при этом, чем выше уровень государственной поддержки малых предприятий, тем выше уровень их отдачи, который можно выразить в их вкладе в ВВП стран и проценту занятых на малых предприятиях работников от общего уровня занятости. При этом, если крупные предприятия при успешной докризисной активности обладали определённым запасом прочности, то малым компаниям в период кризиса становится особенно сложно продолжать свою деятельность. Предприятия малого бизнеса

пытались выжить в условиях слабого спроса, недостатка кредитов и сокращения заказов от крупных компаний.

Мировой экономический кризис 2008 – 2012 гг. затронул как крупные, так и малые предприятия различных форм собственности. Однако влияние кризиса на малые предприятия подлежит отдельному рассмотрению, поскольку микро-, малые- и средние предприятия составляют около 90 % предприятий во всех странах и являются важным источником производства и рабочих мест. В странах с высокими доходами на данных предприятиях занято 62 % работников, а в странах с низкими доходами – 33 % работников формальной экономики.

Кризис негативно отразился на деятельности малых предприятий как развитых, так и развивающихся стран, проявившись в ряде негативных последствий, которые можно свести к следующим.

Недостаток финансирования. В большинстве стран наблюдалось ужесточение условий предоставления кредитов. Правительства многих стран во время кризиса снизили учётные ставки, уменьшили нормы резервного покрытия в банках и призвали кредиторов снизить процентные ставки по кредитам для своих клиентов. Однако очень немногие страны устанавливают ставки, взимаемые коммерческими банками, поэтому даже снижение ставок на межбанковских рынках не улучшило положение клиентов коммерческих банков.

Кроме того, важным фактором стало сокращение предложения займов кредиторами. Банки и небанковские финансовые учреждения, особенно во время кризиса, стараются укрепить своё финансовое положение за счёт создания резервов в качестве меры предосторожности от дефолта или банкротства. Эти шаги привели во многих странах к сокращению выдачи новых кредитов и продления существующих кредитных линий. Кроме того, во время спада кредитным учреждениям становится более затруднительно оценивать кредитоспособность своих клиентов, поскольку даже в прошлом стабильные компании могут испытывать на себе влияние кризисных явлений, особенно если спрос на продукцию этих компаний падает.

Снижение спроса и сокращение занятости. Ограничение доступа к кредитам предприятий и домашних хозяйств в сочетании с возрастающей неопределённостью привело к резкому снижению спроса в США и постепенно перекинулось на другие страны. В развивающихся странах, прежде всего, пострадали предприятия, ориентированные на экспорт.

Падение спроса оказало серьёзное давление на деятельность предприятий и, как следствие, побудило их принимать меры по снижению издержек. Одной из основных мер стало сокращение численности работников. По оценкам Международной Организации Труда, численность безработных во всём мире возросла на 11 млн. человек в 2009 г., а к сентябрю 2010 г. достигла своего исторического максимума и составила 210 млн. человек.

Кризис отразился также и на спросе трудовых мигрантов, поскольку притягательность заграницы, как потенциально привлекательного места

работы уменьшилась. В 2009 г. объём денежных переводов мигрантов сократился на 6,5 % [денежные переводы], и это было первое годовое сокращение за последние 25 лет.

Для борьбы с кризисом правительства стран принимают разнообразные меры, чаще всего объединённые в комплексные программы финансового стимулирования. Эти меры направлены на стабилизацию финансового сектора, а также на поддержку компаний и работников в сфере реальной экономики. Многие из них нацелены на поддержку предприятий всех размеров, другие ориентированы на поддержку сектора микро-, малых и средних предприятий. Кроме того, разрабатываются меры для поддержки отдельных секторов (например, экспортно-ориентированных), в которых значительную долю производства занимают малые фирмы.

Эти меры можно разделить на 3 группы в соответствии с проблемами, с которыми столкнулись малые предприятия под воздействием кризиса, названными выше.

1. Меры по привлечению малыми предприятиями финансовых средств.

1.1. Инвестиционное кредитование.

1.2. Кредитные гарантии.

1.3. Участие государства в акционерном капитале банков и предприятий.

1.4. Финансирование экспорта.

2. Меры по созданию и стимулированию спроса, а также по поддержке занятости.

2.1. Государственные закупки.

2.2. Развитие инфраструктуры.

2.3. Облегчение налоговой нагрузки.

2.4. Стимулирование занятости.

Можно сделать вывод, что мировой экономический кризис негативно повлиял на малые предприятия как в развитых, так и в развивающихся странах. При этом в развивающихся странах больше всего пострадали экспортно-ориентированные предприятия в силу их зависимости от спроса со стороны развитых стран. Основными факторами, отрицательно сказавшимися на состоянии малых предприятий во время кризиса, стали ограничение финансирования, снижение спроса и сокращение занятости.

Поиск способов предупреждения экономических кризисов стал проблемой мирового сообщества. Кризис может обусловить значительное количественное сужение малого бизнеса, то есть уход с рынка части малых предприятий, вынужденных временно свернуть или полностью прекратить свою хозяйственную деятельность, сокращение численности занятых на малых предприятиях, снижение объемов оборота и инвестиций в основной капитал на малых предприятиях. Однако без кризисов невозможно дальнейшее развитие экономики, поскольку они являются индикаторами неверных решений в различных сферах жизни общества и приводят к перестройке структуры социальных взаимоотношений. Именно крупные кризисы всегда давали толчок для формирования нового уклада, без которого невозможно дальнейшее развитие экономики и общества в целом.

Глизнер Володимир Володимирович
**ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ВЛАДИ
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
1914 – 1915 РОКИ**

Драматичною подією в історії українського народу стала Перша світова війна. Події Першої світової війни досліджені мало, а особливо питання фінансової політики російської влади в Східній Галичині.

27 липня 1914 р. керівництво Державного банку Російської імперії таємним циркуляром повідомило його контори, відділення та казначейства про утворення польових і кріпосних казначейств. З 49 утворених польових казначейств дев'ять працювали на українських землях і були приписані до Київської контори Державного банку, а з 12 кріпосних – лише два (Очаківське і Севастопольське).

Польові казначейства, які приходили на землі, зайняті російською армією, разом із нею були першими фінансовими органами Російської імперії на територіях Східної Галичини. Зокрема, за сприяння Тернопільського губернатора 7 січня 1915 р. розпочало операції місцеве польове казначейство на чолі з казначеем Петліним [3, арк. 6]. Як правило, термін дії таких казначейств був нетривалим.

Військова «кон'юнктура» змушувала їх змінювати дислокацію чи й взагалі згорнути роботу. Уже 23 серпня того ж року внаслідок невдач на фронтах Тернопільське казначейство евакуювалося до Києва [3, арк. 76]. За два дні воно взагалі було розформоване. Схожою була й доля інших польових казначейств на Східній Галичині.

Ці органи фінансового управління, що діяли в умовах прифронтової зони, керувалися, окрім загального законодавства, і спеціальними нормативно-правовими актами. Особливу роль відігравало Положення про польові й кріпосні казначейства, затверджене 13 серпня 1914 р. [3, арк. 93 – 94зв.] Стаття 2 цього Положення надавала головному казначею армій фронту (окремої армії), корпусному казначею окремого корпусу і військово-окружному казначею відносно підпорядкованих фінансових установ ті ж права, які мав у цивільній адміністрації управляючий казенною палатою. Окрім того, вони могли: з дозволу міністра фінансів покладати витрати польових управлінь на місцеві казенні палати і казначейства; а також, за погодженням із головним начальником постачання перекладати ті чи інші витрати з одного польового казначейства на інше.

В умовах війни і фінансової кризи неорганізованість щораз більше поширювалася і у середовищі військових фінансових працівників на території українських губерній. Тому періодично до наявних нормативно-правових актів додавалися суворі інструкції, як та, котру видав уже 19 липня 1914 р. Головний казначей армій Південно-західного фронту О.В. Ласточкин: «...головним обов'язком польового казначея ставиться мати суворий нагляд за тим, щоби у ввіреному йому казначействі завжди знаходилася готівка у кількості, достатній, для усіх операцій казначейства» [4, арк. 3]. Досягти

керованості процесів вдавалося далеко не завжди. У кінці жовтня 1914 р. казначей Південно-західного фронту мало не лаяв своїх підлеглих з армій за несвоєчасне і неякісне подання оперативної звітності [4, арк. 21].

Зазначимо, що світова війна не змусила управлінський апарат Російської імперії упорядкувати належно свою діяльність. Вже 22 вересня 1914 р. польовим казначеем повідомлялось, що: «...всі казначейства... Південно-західного фронту з 1 жовтня підпорядковані у касовому відношенні Московській конторі Державного банку...Відносно ж постачання каси грошовою готівкою всі казначейства ... приписані до Київської контори ..., до якої ... слід звертатися за підкріпленням розмінного і обігового капіталу» [4, арк. 15]. Що й казати, коли кошти надаються однією установою, а звітність щодо їх використання скеровується до іншої (хоча б іналежної до тієї самої системи), це не є на користь справі.

На території Австро-Угорщини, зайнятій російською армією, актуальним було питання організації збору податків. Порядок у цій справі так і не був наведений.

Змішалися функції «нової», й «старої» (австрійської) адміністрації. Уперші дні перебування Російської армії на західноукраїнських землях стягненням зборів і податків з населення відали спеціальні збирачі (екзекутори), залучалися і окремі війти, а також чини поліції. Оподаткування здійснювалося за попередніми, встановленими ще австрійською адміністрацією ставками та відповідною документацією (податковими книгами) [5, арк. 57]. Податки та інші обов'язкові платежі у бюджет вносилися населенням західноукраїнських земель, зайнятих російським військом, у все ті ж польові казначейства [6, арк. 1зв.]

Ті ж не надто багато уваги приділяли організації збору податків, яку вважали, якій інші галузі цивільного управління, справами другорядними. Як наслідок, посилювалася роль суб'єктивного чинника, майстерності й професіоналізму окремого працівника. На весь Львів – столицю краю – був призначений один-єдиний податний інспектор Качаровський. Це стало наслідком непередуманої й волюнтаристської політики людини, яка залишилася у вітчизняній історії як впертий русифікатор Галичини – генерал-губернатор краю О. Бобринський [1, с. 56]. Таку винятково важливу справу, як організація управління державними фінансами на окупованій території, він вирішував непрофесійно. У вересні 1914 р. він пропонував організувати шість «літучих» податкових загонів у складі одного податного інспектора, одного акцизного наглядача і 25 молодших акцизних доглядачів, щоб «...складати інвентарні описи заводів, списки торговельних і промислових підприємств, як і закладів, що виробляють предмети, які підлягають акцизу» [2, арк. 61].

Як збирався ділити генерал-губернатор 25 доглядачів на 6, а тим більше – одного інспектора і наглядача на те ж саме число – невідомо. Усі інші фінансово-управлінські питання мали розв'язувати польові казначейства на чолі з казначеем фронту. У результаті податний інспектор Качаровський опинився «сам на сам» з крупним і незнайомим регіоном.

Чимало зусиль податковому інспектору Качаровському довелося витратити на те, щоб знайти первинні документи, на підставі яких належало провести оподаткування. Списки платників за 1913 – 1914 рр. були сховані в приміщенні Львівського магістрату під купами кам'яного вугілля та дров, де їх і знайшов, проявивши неабиякий оперативно-розшуковий хист, податний інспектор. Необхідні організаційні заходи були проведені ним дуже швидко. Уже 29 листопада 1914 р. почали надходити податки до скарбниці. До середини травня Качаровський організував зібрання 663 304 крон. Фактично зборами під наглядом податного інспектора займався магістрат, що отримував за вказівкою генерал-губернатора частку в розмірі 5 % від загальної суми. Реально ж місцеве самоврядування Львова отримувало ще менше – близько двох відсотків від суми зібраних податків [3, арк. 65зв.].

Основним завданням канцелярії податного інспектора Качаровського, залишалось адміністрування податків. Станом на 17 травня 1915 р. по Львову нараховувалося 8 039 платників: промислового податку – 1 542, подомового – 1 901, прибуткового – 1 542, рентного – 135, поземельного – 2.

Податки стягалися тільки за 1914 рік. Населення Галичини платило австрійські податки в російську скарбницю [5, арк. 66].

Наказом верховного головнокомандуючого великого князя Миколи Миколайовича від 24 жовтня 1914 р. у Західній Україні було створене управління військово-окружного контролера Галичини [5, арк. 3]. Управління діяло при адміністрації військового генерал-губернатора і складалося з восьми осіб: військово-окружного контролера, старшого контролера, трьох контролерів, двох помічників контролера та секретаря.

Перші ж два місяці роботи показали недостатність таких штатів, так як перед ними постали завдання забезпечити фінансовий контроль за діями військових та цивільних установ, а також над понад 2 200 км залізниць. Штат управління контролю 25 грудня 1914 р. було збільшено ще на 12 одиниць: два старших контролери, чотири контролери та шість помічників контролера [5, арк. 3].

Великі обсяги роботи з обслуговування залізниць змусили керівництво управління військово-окружного контролю виділити більшість працівників саме на цю ділянку роботи. Фінансовий контроль на залізницях забезпечували 12 службовців на чолі зі старшим контролером. У його підпорядкуванні були п'ять контролерів, між якими було поділено всю довжину залізниць. Два працівники контролю обслуговували головні львівські залізничні майстерні, служби тяги, майстерні служби телеграфу, центральну електростанцію Львова, головний склад матеріальної служби і склад палива. Решта чотири чиновники були зайняті «...наступною ревізією та всіма документами, пов'язаними з документальною ревізією» [5, арк. 5зв.].

Водночас, згідно з мотивованими пропозиціями військово-окружного контролера мінімальний штат управління для того, щоб охопити фінансовим контролем військове господарство, фінансову і господарську звітність, ревізію витрат залізниць, мав складати 48 одиниць. Бюрократична тяганина, від якої навіть в умовах війни не були вільними ні Військове міністерство, ні

Міністерство фінансів Російської імперії, зробила свою справу. До відступу російських військ з Галичини у 1915 р. нові штати так і не були введені. Недарма військово-окружний контролер доповідав Державному контролерові, акцентуючи увагу на явній нестачі персоналу: «Після цього стануть ясними і зрозумілими причини частих відмов місцевого контролю не лише від масових запрошень військового відомства бути присутнім при різних перевірках і прийманнях в усіх пунктах Галичини, але за абсолютним нестатком ревізійних сил навіть і від таких робіт, які повинні були перебувати під неодмінним і пильним фактичним контролем» [5, арк. 6].

Підсумовуючи вище сказане можемо зробити наступні висновки: по-перше, російський царизм переніс на Східну Галичину і почав насаджувати сформований у Російській імперії фінансовий апарат з усіма його недоліками; по-друге, нова влада не врахувала місцеві особливості, що склалися тут протягом тривалого перебування у складі Австро-Угорщини.

Список використаних джерел

1. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття: – К. : Укр.письменник, 1993. – 413 с.
2. Російський державний історичний архів (РДІА). – Ф. 563. – Оп. 33. – Спр. 530.
3. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України). – Ф. 434. – Оп. 1. – Спр. 16.
4. ЦДІАК України. – Ф. 431. – Оп. 1. – Спр. 30.
5. ЦДІАК України. – Ф. 378. – Оп. 1. – Спр. 1.
6. ЦДІАК України. – Ф. 431. – Оп. 1. – Спр. 31

Голинська Олеся Володимирівна

ІСРАРХІЯ СТРУКТУРИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ТА ПРОГРАМ

Стратегічне планування є важливим елементом сучасного поняття про ефективне бюджетування. Наявність стратегічного плану дозволяє використовувати фінансові ресурси адміністративно-територіальної одиниці більш ефективно, оскільки кожного разу при підготовці проекту рішення про бюджет або при залученні коштів чи інвестицій береться до уваги, як ці кошти сприятимуть досягненню стратегічної мети розвитку [1, с. 176]. Крім того, стратегічний план є інструментом партнерства влади, громади та приватного бізнесу. Усі ці сторони беруть участь у розробці стратегічного плану та у його реалізації.

В умовах сучасного середовища розвитку багатовекторного партнерства цінність стратегічного плану також полягає в забезпеченні кращого доступу до кредитних ресурсів та інвестицій, що пропонуються різними недержавними організаціями, кредитори та інвестори надають перевагу саме за критерієм прогнозованості фінансово-бюджетної політики. Наявність інформації про обсяг коштів, що потребується для досягнення основних цілей, дозволяє здійснювати обґрунтований розподіл ресурсів за бюджетними

програмами на середньостроковий період (плановий та наступні за плановим два бюджетні роки); без фінансового обґрунтування стратегічний план перетворюється на декларацію про наміри, втрачає свою реалістичність та перестає бути інструментом ефективного державного управління.

Запропонована мною ієрархія фінансового обґрунтування стратегічних документів та їх взаємозв'язків полягає у формуванні ресурсної складової цільових програм, комплексом яких фактично є стратегічний план. А ті, у свою чергу, подрібнюють ресурс в розрізі бюджетних програм та планів бюджетних установ чи комунальних підприємств (в разі, якщо вони є одержувачами бюджетних коштів).

Має встановлюватися чіткий взаємозв'язок усіх цих документів для можливості здійснення моніторингу та оцінки виконання програм та досягнення встановлених цілей за усіма бюджетними програмами. Так, завдання стратегічного плану (наприклад, «Поліпшення стану здоров'я населення та якості його медичного обслуговування») мають бути покладені в основу мети цільових програм (наприклад, «Зниження рівня материнської смертності»). Завданням цієї цільової програми може бути, наприклад, «Модернізація перинатальних відділень пологових будинків». Це завдання доцільно виконувати у рамках бюджетної програми «Медична допомога породіллям та новонародженим», метою якої є «Зниження материнської, перинатальної і малюкової захворюваності, інвалідності та смертності шляхом реорганізації системи надання медичної допомоги жінкам та дітям». Завданнями за цією програмою можуть бути: «Проведення переоснащення перинатальних відділень пологових будинків».

Механізм бюджетування стратегічного плану має чітку багаторівневу структурну ієрархію. Так, стратегічний план має містити розрахункову вартість кожного завдання з розподілом за роками до кінця терміну реалізації плану. Ця вартість має бути визначена за джерелами фінансування. Далі кожне джерело за кожним завданням розкладається на вартості цільових програм. А цільові програми, у свою чергу, – на вартості бюджетних програм та планів бюджетних установ, або комунальних підприємств.

Джерела фінансування можуть бути як бюджетними, так і іншими. При цьому, бюджетні джерела, у свою чергу, можуть бути різного походження і вимагати від отримувачів коштів виконання певних дій. Інші джерела потребують ретельного відбору з точки зору найвигіднішого варіанту для суб'єкта, що реалізує проект, як з боку економічної вигоди, так і з боку досягнення соціально орієнтованих цілей, що визначені стратегічними документами.

Для забезпечення найбільшої ефективності бюджетування стратегічного плану, тобто процедури здійснення видатків на реалізацію завдань стратегічного плану, необхідно, щоб:

- плани асигнувань, або плани капітальних ремонтів та реконструкції об'єктів бюджетної сфери були узгоджені зі стратегічним планом;
- бюджетні установи (в першу чергу головні розпорядники коштів) та комунальні підприємства мали повну інформацію про плани розвитку

відповідної адміністративно-територіальної одиниці, спираючись на які вони плануватимуть свою функціональну діяльність за бюджетними програмами.

На жаль, Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» не встановлює, що у стратегічних документах мають бути визначені джерела їх реалізації [2]. В цьому питанні можна апелювати лише до Наказу Мінекономіки «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367 встановлено, що підготовка проекту програми передбачає визначення обсягів та джерел фінансування [3]. При цьому, на мою думку, фінансова складова програм, а відтак і стратегічного плану (як їх комплексу), має містити його повний фінансовий баланс (або відображати економічну ефективність) на довгострокову перспективу. Зокрема, це стосується розрахунків обсягів:

- джерел реалізації завдань;
  - економії коштів та / або додаткових витрат, що виникнуть у результаті реалізації завдань;
  - погашення та обслуговування місцевого боргу, якщо запозичення є джерелами фінансування плану;
  - додаткових доходів (втрат доходів на початкових етапах) місцевого бюджету в результаті реалізації проектів.
- Також при визначенні обсягів бюджетного фінансування стратегічного плану мають бути враховані:
- необхідність безумовного забезпечення ресурсами обов'язкових до виконання видатків (видатки, пов'язані із забезпеченням існуючого рівня виконання робіт (надання послуг) без урахування його розширення та усі соціальні виплати). Сюди належать, наприклад, видатки на забезпечення функціонування існуючої мережі лікарень, шкіл тощо, з огляду на їх існуючі потужності;
  - зміна цих видатків у наступних роках у зв'язку зі зміною факторів, що впливають на їх обсяг (прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, індекс споживчих цін, зміна ціни на газ тощо).

В умовах обмеженості бюджетних коштів бажано, щоб у стратегічних документах була передбачена повна капіталізація отриманих чистих прибутків: спрямування економії (додаткових доходів) на реінвестування або погашення боргу (або частково – на стимулювання розпорядників бюджетних коштів). В контексті концепції сталого розвитку, у разі виникнення додаткових витрат бюджету, вони обов'язково мають бути виправдані соціальною ефективністю, що у майбутньому також забезпечить економічну ефективність, збереженням навколишнього природного середовища, або підвищенням інвестиційної спроможності регіону чи території. Втрати доходів, звичайно, також мають знайти своє відображення при прогнозуванні бюджетного фінансування стратегій.

Отже, усі стратегічні документи мають бути узгоджені між собою, а обсяги та джерела фінансування цільових програм повинні ґрунтуватися на

аналогічних показниках, визначених стратегічними планами. Тому при складанні стратегічних документів слід обов'язково включати до їх складу фінансову складову, спрогнозовану виходячи із реальних можливостей.

Список використаних джерел

1. Голинська О. В. Механізми державного управління бюджетами через інструменти програмно-цільового методу : [монографія] / О. В. Голинська. – Одеса : ВМВ, 2013. – 272 с.

2. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 р. № 1602-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 25, ст. 195.

3. Наказ Мінекономіки «Про затвердження методичних рекомендацій щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання» від 04.12.2006 р. № 367. [Електронне джерело]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article>.

Горбов Виктор Алексеевич

АНТИКРИЗИСНАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Динамизм и глубина изменений, происходящих на всех уровнях экономики в последнее время, требуют анализа и переосмысления многих фундаментальных и прикладных проблем управления, к числу которых относятся и проблемы антикризисного управления развитием регионов.

В начале XXI века для экономики России и ее регионов характерна неустойчивая динамика и традиционная ориентация в основном на добывающие отрасли, что не позволяет обеспечить переход на новый качественный уровень развития и инновационный характер изменений в экономике, повышение её конкурентоспособности, позитивные структурные сдвиги. Мировой финансово-экономический кризис и противоречивые итоги осуществляемых рыночных реформ, с одной стороны, усложнили и без того неустойчивое социально-экономическое положение регионов, а с другой, – предоставили российским регионам дополнительные возможности трансформации их экономики в инновационно-ориентированные, конкурентоспособные экономические системы. Чтобы эти возможности реализовать, регионам необходимо четко сформулировать стратегические цели, выявить институциональные условия, мобилизовать инновационный потенциал для перехода к новому типу развития [1].

Реализация этого курса требует совершенствования системы государственного управления, повышения качества работы ее основных институтов, а также дальнейшего развития ее нормативно-правовой базы.

Возрастание роли государственной антикризисной региональной политики обусловлено рядом обстоятельств.

1. Современная региональная карта России весьма разнолика как по степени хозяйственного освоения территорий, так и по уровню материального благосостояния населения. При этом проблема выравнивания

уровней социально-экономического развития регионов имеет довольно продолжительную историю. Однако, формирование нового геополитического и экономического пространства, переход к рыночным отношениям, реформирование государственного федерального устройства и прерванная преемственность привели к нарастанию социально-экономических различий между регионами, появлению большого количества проблемных и депрессивных регионов.

В рамках оценки инвестиционного потенциала лежит деление субъектов РФ на:

- регионы-«доноры», которые передают в федеральный бюджет больше, чем получают из него;
- регионы-«реципиенты», имеющие явный дефицит собственного бюджета и получающие федеральную помощь.

Значимость постоянного антикризисного компонента региональной политики возрастает в условиях углубления территориальной поляризации экономики современной России. Разрыв между относительно успешными в своем развитии и депрессивными регионами возрастает, что приводит к формированию различного рода рисков и угроз эволюционному процессу на мезо- уровне и обуславливает устойчивое воспроизводство кризисных факторов.

2. Одним из наиболее востребованных ныне методов государственного управления экономикой становится система стратегического антикризисного планирования, которая в различных формах практически используется большинством экономически развитых стран. Сказанное распространяется на управление социально-экономическим развитием субъектов Российской Федерации, поскольку тип развития хозяйственной системы на макроуровне не может быть отличным от типа развития большинства входящих в неё подсистем регионального и надрегионального уровня, что определяет необходимость разработки стратегических антикризисных путей развития регионов, органически интегрированных с общей стратегией развития страны.

3. В ряде исследований и официальных документах недостаточно обращается внимания на необходимость учёта специфических особенностей регионов, на важность применения особых методов регулирования, стимулирования и координации развития территориальных образований в интересах страны и рыночного развития. Игнорирование территориальной специфики может снизить эффективность стратегических программ развития национальной экономики.

4. Необходимость стратегического планирования во многом определяется объективной тенденцией децентрализации экономического управления, что связано не только с действием правовых норм государства федеративного типа, но и с необходимостью более полно и эффективно реализовать механизмы подъема, свойственные именно региональному звену российской экономики. Решение этой задачи предполагает параллельное, а в отдельных случаях – опережающее становление системы стратегического

планирования на уровне субъектов РФ. Особенно это значимо для субъектов РФ, располагающих ресурсным, кадровым, инновационным и иным потенциалом для того, чтобы сделать стратегическое планирование эффективным механизмом формирования в регионе и в стране устойчиво развивающейся экономики инновационного типа.

Функциональное содержание указанного системного компонента региональной социально-экономической политики включает в себя следующие основные функции:

- мониторинг формирования кризисных ситуаций в хозяйственном пространстве региона;
- профилактика обострения;
- профилактика обострения указанных ситуаций;
- поиск и обоснование механизмов разрешения кризисных ситуаций в развитии экономической системы региона.

Указанные компоненты предполагают ряд институциональных и структурных преобразований:

1. Создание специальной службы мониторинга кризисных ситуаций и кризисного регулирования в структуре региональных администраций, действующей на постоянных началах и финансируемой из бюджета территории;

2. Проведение глубокого преобразования системы бюджетных отношений, ориентированного на преодоление асимметрии между распределением финансовых ресурсов и потребностей в них на макро- и мезо- уровнях организации экономических отношений. Так, в целом объём финансовой помощи из федерального бюджета в бюджеты субъектов РФ в 2012 г. возрос в реальном выражении на 34 %. При этом наибольший рост наблюдался по субвенциям, размер которых увеличился на 71 %, а также по бюджетным кредитам, объём которых более чем в 10 раз превысил соответствующие объёмы 2011 г. Вместе с тем возросли дотации на 36 % и субсидии на 12 %. Объём иных межбюджетных трансфертов снизился на 30 %, что привело к некоторому изменению структуры федеральных трансфертов регионам [2].

3. Формирование механизма эффективного взаимодействия между процессами развития реального и финансового секторов системы региона.

Антикризисная государственная региональная политика заключается в предотвращении дальнейшего падения производства, обнищания населения, ухудшения демографической ситуации и экологической обстановки. Для этого максимально должны быть использованы человеческий, природно-ресурсный и производственно-технический потенциалы региона, его конкурентные преимущества, возможности межрегионального и международного сотрудничества.

Таким образом, многие проблемы антикризисного управления могут и должны решаться на уровне регионов и предприятий путем диверсификации, конверсии, модернизации производства, улучшении регионального инвестиционного климата, стимулирования развития малого бизнеса, продвижения региональной продукции на внутренний и внешний рынки,

привлечения к разработке и реализации антикризисных мероприятий передовых предпринимателей, отраслевых ассоциаций, общественных организаций, активной части населения.

Список использованных источников

1. Российская экономика в 2009 году. Тенденции и перспективы. – М. : ИЭПП, 2010.
2. Министерство регионального развития РФ. – Режим доступа : <http://www.minregion.ru>.

Дикинов Анзор Хасанбиевич, Дикина Ада Анзоровна

ЗЕМЕЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В МАЛОЗЕМЕЛЬНОМ РЕГИОНЕ: СООТНОШЕНИЯ РАЗМЕРА НАЛОГА НА ЗЕМЛЮ К ЕЕ РЫНОЧНОЙ СТОИМОСТИ

Вступление России во Всемирную торговую организацию во многом должно определить дальнейшее развитие сельскохозяйственного производства, способно дать мощный толчок институциональным изменениям в сфере земельных отношений, а также придать импульс для глобальных интеграционных процессов. Многие требования ВТО уже учтены при разработке Государственной программы развития сельского хозяйства в РФ на 2013 – 2020 годы.

В настоящее время перед российскими аграрными регионами стоит задача оценить возможные риски и свести их последствия к минимуму. Как бы ни было, надо принять этот свершившийся факт и вписываться в новые условия хозяйствования. Трудно прогнозировать, что произойдет с ценами, выдержит ли конкуренцию продукция российских и региональных сельхозпроизводителей, однако есть уверенность в том, что государственная поддержка АПК в рамках так называемых «желтой» и «зеленой» «корзин» ВТО на переходном этапе способна поддержать аграриев и позволит пройти этот переходный период с минимальными издержками.

В последние годы в связи с проводимыми аграрными реформами усилилось внимание, как со стороны ученых-экономистов, так и политиков к проблемам земельных отношений, что непосредственно влияет на системное решение ключевых практических вопросов эффективного социального экономического развития сельского хозяйства. В свою очередь сельское хозяйство является важнейшей составляющей национального хозяйства малоземельных регионов России.

Для агропромышленного производства земля является пространственным базисом его размещения и развития, но в то же время и предметом труда, средством труда, а также основным средством производства. Поэтому, весь круг земельных проблем и связанных с ним проблем являются стратегическими вопросами и делом государственной важности при любой общественной системе.

Теоретические вопросы и практические аспекты развития земельных отношений относятся как к сфере экономической, в частности аграрной

теории, так и экономической политики. Аграрный вопрос не исчерпывается земельными отношениями, хотя именно они и составляют основу аграрных преобразований в развитых странах. Исследуя развитие теории земельных отношений во взаимосвязи с объективными закономерностями достижения рационального ведения сельского хозяйства важно исходить из обеспечения системности этого исследования.

В основное ядро теории земельных отношений как подсистемы экономической теории входят вопросы форм земельной собственности, земельной ренты, являющиеся формой реализации земельной собственности; теория форм ведения хозяйства с выделением теоретических основ сельскохозяйственной кооперации и т.д. Особые теоретические подходы обуславливает специфика аграрной сферы в вопросах цен, налогообложения, действия экономического механизма управления земельными ресурсами в сельском хозяйстве.

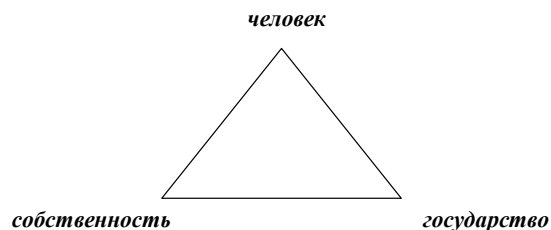

Рис. 1. Схема взаимодействия базовых основ общественного прогресса

Земельные отношения дают целостное представление об объективных закономерностях и существенных связях в аграрной сфере экономики, которые следует рассматривать в их динамике через призму взаимозависимости и взаимодействии трех базовых основ общественного прогресса: человек – собственность – государство. Ниже представлена эта закономерность схематично:

Вершину представленного треугольника венчает человек, который является основным действующим началом в хозяйственной практике, а применительно к АПК – это крестьянин. Именно хозяйственная практика человека является основополагающим критерием развития земельных отношений, при котором полностью реализуется главный двигатель производства и общественного прогресса – это личный интерес человека, в частности материальный.

Остальные базовые условия, составляющие основу данного треугольника – собственность и государство – необходимы для реализации общественного прогресса в данной сфере земельных отношений. Первая составляющая – это, прежде всего естественное и неприкосновенное право частной собственности, которая может выражаться как в индивидуальной, так и в коллективной форме либо по свободному выбору человека в различных хозяйственных формах.

Следовательно, вопрос о земельной собственности является основным в системе земельных отношений. Собственность на землю предполагает использование трех правомочий: владение, пользование и распоряжение. Эволюция земельных отношений непосредственно отражала изменение отношений собственности на землю, которое было тесно взаимосвязано с историческим развитием человечества. Именно изменение форм института собственности, прежде всего на землю стало основой экономической эволюции человечества.

Стремление человека реализовать свой личный интерес способствовала наиболее предприимчивых людей иметь частное владение средствами производства, и, прежде всего землей, что привело в исторической ретроспективе к разложению первоначальной общинной собственности (по своей сущности примитивной) и стало основой формирования социальной группы эффективных частных собственников. Это является закономерным следствием объективно обусловленной реализации частного материального интереса человека, которое нашло отражение в трудах зарубежных ученых, прежде всего работ Ф. Кэне «Фермеры» (1756 г.); «Экономические принципы экономической политики земледельческого государства» (1767 г.) и «Исследования о природе и причинах богатства народов» А. Смита (1776 г.) и т. д., а также в трудах российских ученых-аграрников, в частности в «Книге о скудости и богатстве» Посошкова И. Т., которая увидела свет в 1724 г., т.е. задолго до аналогичных идей и взглядов за рубежом.

Основным условием материального развития человеческого общества в течение всей тысячелетней истории являлась земля как фактор производства, которая способствовала определяющей роли земельной собственности в экономике. Это было ярко выражено особенно в эпохи, когда господствующей отраслью в национальном хозяйстве было сельское хозяйство. Формы собственности на землю могут быть разные, но земельные отношения построенные на праве частной собственности на землю исторически доказали свою состоятельность, поскольку в данном случае задействован мощный стимул – материальный интерес человека.

Эволюция земельных отношений убедительно подтверждает, что существует многообразие различных форм землевладения и землепользования. Исторически сложилось так, что во многих экономически развитых странах именно существование частной формы собственности на землю является основой гармоничной системы земельных отношений. Право частной собственности на землю охраняется основными законами всех стран, где она имеет место – это священное право владельца, являющееся основой существования и развития рыночной экономики. Это дает владельцу право на владение и пользование землей, сдачи ее в аренду, на продажу, заклад, дарение и на завещание.

С целью обеспечения гармоничного сочетания интересов государства, сельхозпредприятий и граждан данная система должна основываться на формировании режима наибольшего благоприятствования рыночным отношениям с помощью оптимизации ставок земельного налога.

Одним из основных направлений является переход к механизму экономического регулирования и стимулирования рационального использования земельных ресурсов сельскохозяйственными предприятиями и гражданами. Система экономического регулирования земельных отношений в настоящее время включает земельный налог, арендную плату за землю, рыночную цену земли.

Формирование рациональной и сбалансированной системы оплаты за пользование земельными угодьями является одним из главных условий реформирования и совершенствования земельных отношений, поскольку такая система ориентирует сельхозпредприятия к эффективному использованию земельных ресурсов. Роль государства в развитии сельского хозяйства бесспорно важна и актуальна, поскольку государство создает рамочные условия для развития сельхозпредприятий.

Что касается, сельскохозяйственного производства дифференциация характеристик земельных участков с одной стороны, а с другой стороны, ограниченность ресурсов создают объективные препятствия для уравнивания эффектов, получаемых различными хозяйствующими субъектами. По поводу этого К. Маркс писал, что «... в земледелии они (сверхприбыли) фиксируются благодаря своей устойчивой (по крайней мере, на более или менее продолжительной время) природной основе, заключающейся в различиях почвы».

Концепция рентой оценки земли основывается на теории дифференциальной ренты, которая была разработана К. Маркс. В VI разделе III тома «Капитала» К. Маркс на основе таблиц предложил стройную и целостную концепцию количественного изменения дифференциальной ренты. Он пришел к выводу, что рентный эффект, приносимый единицей площади, определяется как разница между ее денежной отдачей и величиной затрат, которые окупаются и приносят среднюю прибыль, что можно выразить в следующей формуле:

$$R = P q - (1 + p) K \quad (1)$$

где, R – рента, получаемая с единицы площади;

P – цена сельскохозяйственной продукции;

q – натуральная отдача единицы площади;

p – средняя норма прибыли;

K – уровень вложений капитальных ресурсов в единицу площади (интенсивность возделывания земли).

Величина P определяется общественно необходимыми затратами на производство продукта, выпускаемого данной отраслью, в частности сельского хозяйства.

По мнению К. Маркса цена сельскохозяйственного продукта определяется затратами на ее производство, которое осуществляется на участках, находящихся в относительно худших условиях. Поэтому индивидуальные затраты наименее удобно расположенного или наименее продуктивного участка из используемых обществом и являются регулирующими, что справедливо для всех без исключения природных

ресурсов. Учитывая регулирующие (закрывающие) затраты формула для определения дифференциальной ренты будет иметь следующий вид:

$$R = (z_3 - z_n) q \quad (2)$$

где, z_3 – регулирующие затраты (закрывающие);

z_n – индивидуальные затраты;

q – натуральная отдача единицы площади.

Таким образом, можно сделать вывод, что цена земли – это экономическое отражение величины потребительной стоимости отдельных участков земли как необходимого средства производства сельхозтоваров. Соответственно цена земли выражается через величину стоимости товара, дополнительно произведенного на лучших участках земли по сравнению с количеством товара, который произведен на худших участках, но необходимых землях. Вследствие этого индивидуальная стоимость произведенной продукции будет неодинаковой.

Определяя цену земли на основе дифференциальной ренты можно достичь оптимального сочетания интересов собственников и пользователей земли. Кроме этого на основе оценки земли устанавливается налог на землю, который является мощным стимулом для рационального использования земли в рыночной экономике. В то же время этот вид налога выступает инструментом концентрации в руках государства части прибавочного продукта созданного в сельском хозяйстве, который по праву принадлежит им. Речь идет о дифференциальной ренте, определение величины которой сводится к исчислению сверхнормативного чистого дохода, основанного на относительно лучших условиях местонахождения и качества земельных участков, подлежащих централизованному изъятию. Перераспределение таких земельных участков в пользу владельцев и пользователей земли с относительно худшими по качеству земельными участками создало бы условия для организации эффективного товарного производства сельхозпродукции.

Во всех странах с развитыми рыночными отношениями величина платы за пользование земельным участком основывается на оценочной стоимости земли, которая, как правило, значительно ниже рыночной цены земли. В свою очередь стоимость земельного надела зависит от величины ссудного процента, темпа инфляции в стране. Несмотря на такие факторы, влияющие на цену земли, каждый земельный надел имеет нормативную (базисную) стоимость, основу которой составляет чистая капитализированная прибыль, получаемая при обычном использовании участка в нормальных условиях.

В практике платёж за пользование земельным участком, в соответствии с методикой определения платы за землю, определяется по формуле:

$$Y_j = R_j E_n \quad (3)$$

где Y – норматив платы за землю для j -го региона в денежном выражении за год;

R – хозяйственная ценность земли для j -го региона;

E_n – норматив учета времени.

В то же время хозяйственная ценность земли определяется по формуле:

$$R_j = y \frac{m}{S E_n} * k_j \quad (4)$$

где m – созданный в общественном производстве прибавочный продукт (тенге/год);

S – земельный фонд, который подлежит налогообложению;

y – коэффициент, который характеризует вклад земли как фактора производства в величину прибавочного продукта;

k_j – коэффициент региональной дифференциации качества земель.

Показатель S можно определить как отношение хозяйственной ценности земли к части национального богатства, который включает стоимость основных производственных фондов и стоимости природных ресурсов, т.е. (формула предложена автором):

$$S = \frac{R_j}{MPF + NR} \quad (5)$$

где MPF – стоимость основных производственных фондов;

NR – стоимость природных ресурсов.

В то время K_j (коэффициент региональной дифференциации качества земель) определяется как отношение средневзвешенного балла бонитета качества сельскохозяйственных земель для j -го региона к тому же показателю в целом по стране, т.е.:

$$K_j = \frac{B_j}{B} \quad (6)$$

Формула (4) могла бы успешно применяться в практике, если бы не затруднение в определении коэффициента (y) – вклада земли как фактора получения прибавочного продукта. Национальный доход, как нам известно, определяется как составляющая трех факторов производства, а именно производственных фондов (капитал), природные ресурсы (земля), рабочая сила (труд), следовательно, необходимо выделить долю земельных ресурсов. Этот путь несколько сложный.

Наиболее упрощенным и практичным является определение стоимости земли по величине общественно необходимых затрат на освоение земли в целом, которая является платой за право пользования землей независимо от ее качества.

В данном случае мы согласны с Каргажановым З.К., который предложил устанавливать величину платы за право пользования землей на уровне 1/6 нормы прибыли пользователя, в частности:

$$R_n = \frac{1}{6} \Pi_n \quad (7)$$

где R_n – величина платы за землю;

Π_n – норма прибыли в отрасли.

Обоснование данной формулы следующее: норма прибыли образуется в результате соединения трех факторов производства (труд, капитал, земля), следовательно, они дают одинаковый вклад в образование нормы прибыли. Значит исходя из этого, плата на землю должна быть равной 1/3 части прибыли, которая в свою очередь делится между государством (если он является собственником) и пользователем, что соответственно составляет 1/6 часть прибыли. Данный принцип широко распространен при заключении контрактов – договоров в странах с развитой рыночной экономикой.

Если проследить тенденцию соотношения размера налога на землю к ее рыночной стоимости на примере развитых стран мира на протяжении последних полсотни лет, то это соотношение циклично изменялось в пределах 1 – 3 %. Это объясняется цикличностью развития экономики, влияющая на все сферы национального хозяйства, в том числе и на стоимость недвижимости, а значит и на цену земельного надела. Развитые страны отличает сравнительно невысокая плата за использование земельного надела, поскольку ставка должна стимулировать развитие сельскохозяйственного производства.

Цена земли производна от приносимого дохода, поэтому одним из видов платы за использование земли является арендная плата. Основным условием действия рыночного механизма в распределении земли является ее аренда, а не купля – родажа земли, поскольку позволяет получать большие доходы от поступлений земельного налога.

В настоящее время аренда земельных наделов является очень распространенным явлением. Доля земельных участков сданных в аренду в процентом отношении от общей площади земельных угодий сельскохозяйственного назначения составляет в США – 66 %, во Франции – 53 %, Бельгии – 67 %, Великобритании – 39, Нидерландах – 37, Германии – 34 % и др. Несмотря на то, что в странах с развитой рыночной экономикой формы и структура землевладения фактически не меняются, происходит лишь изменение землевладельцев, все же большая доля земель сельскохозяйственного назначения сдается в аренду.

Политика в области налогообложения в сельском хозяйстве в экономически развитых странах направлена на стимулирование развития фермерских хозяйств, которые являются основной производительной единицей в сельскохозяйственном производстве. Кроме того, налоговая политика способствует рациональному использованию и оптимальному росту цен на землю, также привлечению капитала в сельское хозяйство из других отраслей национальной экономики. Это в свою очередь приводит к увеличению размеров фермерских хозяйств, их капиталооснащенности, росту вложений капитала в землю и проведения мелиоративных и ирригационных работ, а также повышению эффективности производства сельхозпродукции.

Земельный налог в странах, где существует государственная собственность на землю, является экономической формой реализации права собственности на землю, которая отдается в пользование субъектам

хозяйствования. Государство с помощью налога на землю реализует свое право на собственность. Следовательно, размеры налога на землю устанавливаются в зависимости от стоимости земельного надела, которая зависит от качества, месторасположения, доходности земель, водообеспеченности, затрат на их освоение и т.п.

Государственная собственность на землю искажает определение объективной рыночной цены земельных угодий, но в то же время это обстоятельство не препятствует установлению размеров земельного налога, основанного на ее оценочной стоимости. Конечно, условность такой стоимостной оценки земельных наделов, учитывая показатели качества почв, а также экономической эффективности их использования, совершенно не противоречит существующей мировой практике.

Государство-собственник земли, передавая во владение и пользование сельхозпредприятиям и гражданам сельхозугодия, через земельный налог на землю стимулирует эффективное использование не только почвенного плодородия, но имущественного комплекса на данной земле. Вложение в этих целях средств государства повышает стоимость имущества, соответственно и размер ставок налога на землю, поэтому это является стимулом для инвестирования самими предприятиями своих собственных средств в земельные угодья с целью повышения плодородия земель и улучшения их структуры.

Самым главным условием создания новой системы земельных отношений является физическое перераспределение земельных наделов для развития различных форм хозяйствования, а также перераспределение рентной стоимости земли.

Использование в практике сельскохозяйственного производства оценочной стоимости земельных ресурсов дает возможность объективно подходить к проблеме перераспределения земельных участков в период становления многоукладной экономики и реорганизации сельскохозяйственных предприятий. На процесс оценки земли влияют многие факторы, которые группируются на внешние и внутренние, так как не только экономические факторы оказывают воздействие на цену земли.

При оценке земли сельскохозяйственного назначения для ее дальнейшей реализации или передачи в аренду следует учесть такие факторы как, любая государственная оценка земли будет носить скорее номинальный, чем реальный характер, поскольку реальную цену на землю определяет рынок, если он сформирован. При определении цены на землю государством следует, максимально приблизиться к реальной ее стоимости, учитывая тот факт, что оценка земли будет представлять собой ту максимальную цену, которую государство хотело бы получить за земли сельскохозяйственного назначения. Только в случае не платежеспособности хозяйствующих субъектов государственная цена земли будет снижаться.

Рыночная стоимость земель сельскохозяйственного назначения определяется при помощи методов оценки недвижимости, отражающих основные характеристики участков и наиболее вероятные условия, при

которых могли бы продаваться на открытом рынке. В практике используются следующие методы оценки земель сельскохозяйственного назначения: а) метод прямого сравнительного анализа продаж (метод сравнения продаж); б) метод капитализации доходов (доходный метод); в) затратный метод.

Оценочная стоимость конкретного земельного участка определяется территориальным органом по управлению земельными ресурсами в соответствии с базовыми ставками платы за землю, предоставляемую в частную собственность государством. Оценочная стоимость земельных участков в населенных пунктах, предоставляемых в частную собственность, определяется с применением к базовым ставкам поправочных (повышающих или понижающих) коэффициентов

Основным субъектом земельных отношений выступает непосредственный землевладелец. Именно сельхозпроизводитель определяет содержание механизма распределения земель различным формам хозяйствования. Единство правовых, экономических и социальных условий развития земельных отношений с учетом интересов товаропроизводителей сельхозпродукции является основой эффективного функционирования многообразных форм хозяйствования, а также рационального использования и охраны земельных ресурсов, устойчивого повышения объемов производства продукции в сельском хозяйстве.

Земельная реформа осуществляет перераспределение земельных ресурсов с целью формирования условий для равноправного развития различных форм хозяйствования на земле, рационального использования и охраны земель. Основными принципиальными положениями развития земельных отношений является переход к рыночной экономике, равноправие всех форм хозяйствования и собственности на земле и свобода выбора землевладельцами, которые становятся собственниками произведенной продукции и полученных доходов.

Таким образом, земельные отношения являются одним из основных условий развития цивилизованных хозяйственных отношений, и от того, как построены земельные отношения, напрямую зависит не только развитие такой важной отрасли как сельское хозяйство, но социальная стабильность общества в целом. Сельское хозяйство составляет важную часть экономики России, и от прогресса и динамичного развития данной отрасли зависит благосостояние большинства населения.

Список использованных источников

1. Вопросы землепользования. Зарубежный опыт (Америка, Канада, Франция) // Российская Федерация сегодня – 2000. № 6 – С. 12 – 20.
2. Земельная и аграрная реформа России: проблемы и опыт. // Сб. научных трудов ВНИЭТУСХ, вып. 1. – М., 1998. – № 6 – 236 с.
3. Маркс К., Энгельс Ф. / Соч. 2-изд. Т.25 Ч.II, Т.26 Ч.II. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1978. – 380 с.
4. Бороздин С.В. Земельные отношения и аграрные реформы / Монография. – М. : Изд-во полит. лит-ры «Единство», 2002. – 189 с.

5. Дикинов А. Х. Регулирование вопросов взаимодействия государственной собственности и негосударственного сектора экономики в регионе // Современные проблемы теории и практики инновационного развития АПК: матер. междунар. научно-практ. конфер. – Нальчик. – 2011.

6. Дикинов А.Х. Приоритеты государственного участия в экономике на современном этапе реформирования отношений собственности / Дикинов А.Х. Кумалов Б.Х., Кушхов А.А.//«Известия» КБНЦ РАН. – 2011. – № 6 (44).

7. Чибибис Е.В. Экономико-информационный механизм внутрихозяйственного управления земельными ресурсами (на примере хозяйствующих субъектов Чувашской Республики): автореф. ... канд. экон. наук. – М.: ГУЗ, 2006. – 25 с.

8. Варламов А.А., Шаманаев В.С., Хлыстун В.Н., Комов Н.В. Государственное регулирование земельных отношений. – М., «Колос», 1999. – 185 с.

Еременко Анастасия Евгеньевна

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ПО ВОПРОСУ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА (НА ПРИМЕРЕ ОРЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ)

В последние годы социально-экономическая обстановка в России достигла относительной стабильности. Сегодня социально-экономическая ситуация характеризуется повышением конкурентоспособности отечественных предприятий, улучшением инвестиционного климата. Более того, органами власти предусматривается реализация новых масштабных национальных проектов и стратегий в ближайшем будущем.

Несмотря на то, что в последнее время больше всего внимания органами власти уделяется проблемам социальной сферы, актуальными и важными остаются проблемы реального сектора экономики, ведь именно реальный сектор является основой российской экономики, определяющей ее уровень и специализацию. И пусть в реальном секторе доминируют отрасли по добыче сырья и производству энергии, не стоит забывать про отрасли, которые ориентированы на внутренний рынок. Важно отметить, что вопросы поддержки и содействия малому предпринимательству, ведущему свою деятельность в отраслях реального сектора, являются особенно актуальными на повестке дня, как в целом в Российской Федерации, так и в большинстве регионов. Сегодня сфера малого бизнеса заняла свое устойчивое место в экономике страны. Она дает возможность сбалансировать трудовые ресурсы и развивать те виды производства, которые не выгодны крупным производителям. Самой историей доказано: предпринимательство было и будет основным компонентом экономической системы того общества, которое называет себя цивилизованным. Орловская область не является исключением, ведь вопрос поддержки малого бизнеса всегда был и остается в центре внимания работы регионального правительства.

Прошедший 2012 год ознаменовался для Орловской области годом вступления в силу долгосрочной областной целевой программы «Развитие и поддержка малого и среднего предпринимательства в Орловской области на 2012 – 2020 годы», утвержденной постановлением Правительства Орловской области от 19 октября 2011 года № 364 [1].

Целью программы «Развитие и поддержка малого и среднего предпринимательства в Орловской области на 2012-2020 годы» является создание благоприятных условий для устойчивого эффективного развития предпринимательства, инвестиционной деятельности и деловой активности, как основы повышения уровня жизни населения Орловской области. Общий объем средств, предусмотренных на реализацию государственной программы, составляет более 7,1 млрд. рублей. Из общего объема запланированные средства областного бюджета составляют свыше 5,3 млрд. рублей, средства федерального бюджета – 641 млн. рублей, средства внебюджетных источников – более 1,1 млрд. рублей [2]. Столь значительные средства обусловлены наличием потенциала для развития форм малого бизнеса и желанием региональных властей оказать содействие конкурентоспособным предприятиям.

Для усиления поддержки в регионе разработана программа «Развитие и поддержка малого и среднего предпринимательства в Орловской области на 2012 – 2020 годы», которая направлена на совершенствование нормативно-правовой базы, регулирующей деятельность субъектов малого и среднего предпринимательства, а так же устранение административных барьеров.

Исходя из официальной статистики, в 2012 году имела место активизация деятельности органов государственной власти по поддержке малого бизнеса, были достигнуты определенные результаты. В 2012 году 28 бизнесменов получили субсидии в размере 300 тысяч рублей на открытие собственного дела, 33 предпринимателям предоставлен грант на лизинг оборудования в размере до 2 млн. рублей [3]. По данным Минэкономразвития России в 2012 году стартовал проект по созданию центров молодежного инновационного творчества. За образец были взяты аналогичные проекты, успешно реализующиеся на протяжении нескольких лет в Европе. Основная цель проекта – выделить особые гранты для приобретения высокотехнологичного оборудования, что позволит реализовать инновационный потенциал предприятий и молодежи нашей страны. ЦМИТ призван обеспечить творческой молодежи доступ к современному цифровому оборудованию для быстрого изготовления прототипов изделий по собственному проекту и воплощению новых идей.

В настоящее время готовится к открытию еще несколько аналогичных центров [4].

Однако, несмотря на достигнутые успехи, существуют и проблемы, которые не были решены в 2012 году и продолжают существовать и на сегодняшний момент. Особенно хочется отметить то, что из-за резкого роста пенсионных взносов, в декабре – апреле 2013 года произошло существенное сокращение числа индивидуальных предпринимателей в Орловской области

(более чем на 10 %). По данным налоговой службы, больше половины ликвидированных предприятий сдавали нулевые декларации или не сдавали их вовсе. Правительство области, в конечном результате, не оставило без внимания эту проблему и планирует оказывать поддержку как начинающим, так и действующим предпринимателям в рамках долгосрочных целевых программ, а также за счет Орловского регионального фонда развития и микрофинансирования среднего и малого бизнеса (займы под 8,5 %) и Орловского регионального гарантийного фонда. Однако на сегодняшний день механизм процедуры не отлажен окончательно [5].

Следует отметить ещё один немаловажный пункт в списке ключевых для малого бизнеса проблем – дефицит кадров. В 2012 году свой традиционный отчет о состоянии национального предпринимательского климата предоставила общероссийской общественной организации малого и среднего предпринимательства «ОПОРА России». Оказалось, что лишь каждая третья компания не испытывает проблем с поиском квалифицированных инженеров и технических специалистов – негативные оценки относительно доступности персонала высказывали 68 % респондентов [6]. Кроме того, в списке проблем подчеркивается ещё один немаловажный аспект, который заключается в том, что за все прошедшие годы на федеральном уровне так и не оказала своего положительного влияния законодательная база, регулирующая взаимоотношения малого и среднего бизнеса с государством, и его налоговой системой.

Очевидно, что кроме вышеупомянутых, существует ещё одна немаловажная проблема: поддержка малого бизнеса должна осуществляться сугубо избирательно, руководствуясь тем принципом, что только высоко активные и конкурентоспособные малые предприятия могут дать резкий скачок в своем развитии, что привлечет за собой дополнительные финансовые потоки в государственную казну, а так же повлечет за собой рост уровня экономики. По нашему мнению, должна быть разработана система государственного содействия малому бизнесу, с четко определенными направлениями и критериями оценки. В этом могут оказать помощь региональные научные центры, разработав механизм и критерии оценки системы государственной поддержки малых предприятий.

Таким образом, 2012 – 2013 годы являются для Орловской области периодом активизации деятельности органов государственной власти по поддержке малого бизнеса. Хочется отметить, что и в дальнейшей перспективе, в содействии малому предпринимательству приоритетом должна быть поддержка наиболее конкурентоспособных субъектов малого бизнеса.

Список использованных источников

1. <http://smb.gov.ru/programs/srf/program/54,378853/>
2. <http://www.orel-region.ru/index.php?head=40&part=66&unit=6&docid=759>
3. <http://cfo.gov.ru/mass-media/1796>
4. <http://www.i-russia.ru/all/news/17501.html>
5. <http://орловская-губерния.рф/novosti/econnews/>
6. <http://opora-orel.ru/tag>

Корнієвський Сергій Володимирович **ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Особливістю розвитку сучасної економічної науки є посилена увага до загальнолюдських цінностей, їх ролі і місця у функціонуванні соціально – економічних систем на всіх рівнях. Яскравим свідченням і підтвердженням цього є сьогодення українська дійсність, коли регіональні аспекти економічного і соціального розвитку стали важливим засобом ведення державної політики. Тому регіональна соціально – економічна політика потребує сильної теоретичної бази. Ця база повинна забезпечити обґрунтованість, спрямованість та ефективність регіональної економічної політики держави.

Значний внесок у розвиток сучасної науки про регіональну економіку внесли такі українські фахівці, як В.Д. Бакуменко, П. Беленький, М. Бутко, С.С. Варналій, М. Долішній, В.С. Куйбіда, С.А. Романюк, В.І. Чужиков та ін.

Але численні дослідження категорій політика, економічна політика спрямовувались в більшості на дослідження сутності поняття цього феномену, його місця і ролі в розвитку економічних наук, її змісту і призначення, складових елементів, їх взаємозв'язків. Питанням інституційно-правового і організаційно-управлінського забезпечення і оцінки ефективності реалізації політич. уваги приділяється значно менше, що не дозволяє формувати дієві механізми її підтримки і реалізації.

Сьогодні політика комплексного економічного розвитку регіону повинна мати наукове обґрунтування з якісними теоретичними і методологічними рівнями прогнозних досліджень.

Науковці П.В. Круш та О.О. Кожемяченко зазначають, що для наукового обґрунтування економічного розвитку регіону використовуються як загальні, так і спеціальні методи пізнання. До таких методів слід віднести: просторово – часовий метод; генетичний метод; геосистемний метод; відтворювальний метод; проблемний метод; геополітичний метод; порівняльно – географічний метод; статистичний метод; картографічний метод; метод економіко – математичного моделювання; програмно – цільовий метод [1, с. 71 – 72].

В дослідженнях регіональних систем спочатку використовувався картографічний метод, згодом актуальності набули наступні методи: економіко – математичне моделювання та програмно – цільовий метод. В зазначених методах регіон розглядається як відкрита система, поділена умовно на три взаємодіючі підсистеми: економічну, природну і соціальну [2, с. 58].

У сучасних умовах найбільш актуальним є використання відтворювального методу, який передбачає всебічне вивчення цілісних регіональних систем як взаємопов'язаних поєднань внутрішніх елементів (підсистем). Разом з тим, будь-яке комплексне утворення передбачає наявність не тільки внутрішніх взаємозв'язків, але і зовнішніх відношень і зв'язків. Тому

дослідження регіональних відтворювальних процесів необхідно вести в тісній ув'язці з навколишнім середовищем, в координації з розвитком суміжних регіональних систем.

Саме відтворювальний метод, як науковий підхід до політики комплексного економічного розвитку регіону, виділяє в регіональній системі інституціональну або політичну підсистему. Інституційна підсистема в регіоні представлена органами (інститутами) влади регіонального рівня. Підвищення самостійності дискретних територіальних частин суспільства висуває нові вимоги до якості регулювання економічних і соціальних процесів.

Кожному рівню регіонального розвитку об'єктивно притаманні власні економічні, соціальні, геополітичні інтереси. А з кожним з цих видів інтересів узгоджуються регіональні потреби, цілі розвитку. Якщо між інтересами і можливостями відтворювального виробничого циклу немає належної відповідності, то виникають певні суперечності, які, переплітаючись, взаємодіючи і зумовлюючи один одного, концентруються в складні економічні, соціальні, екологічні та інші регіональні проблеми [3].

Отже, процес впровадження системного підходу до концепції формування та реалізації політики комплексного розвитку регіону зводиться до організації сукупності послідовних дій, які підсилюють взаємозв'язок регіональних підсистем, і підвищують рівень їх взаємної і кумулятивної обумовленості, а також на виявленні різноманітних зв'язків і механізмів, що забезпечують дану можливість.

Для вирішення зазначених суперечностей та проблем в основу політики комплексного економічного розвитку регіону мають бути покладені модель інноваційного зростання, мінімізація структурних диспропорцій, принципи цілісності, збалансованості та напрями структурних зрушень. Повинен бути забезпечений тісний зв'язок з іншими політиками, які реалізуються в регіоні.

По суті, параметри політики комплексного розвитку регіону визначаються її метою, а сутність – розкривається в процесі створення ефективного механізму, здатного підвищити рівень соціально – економічного розвитку, а також забезпечити можливість для саморозвитку регіону. Цей процес має вбирати в себе чотири взаємообумовлених етапи:

1-й етап – проводиться аналіз регіональних проблем, який повинен виявити системні диспропорції, причини виникнення та відтворення диспропорцій, встановити зв'язки між проблемами розвитку територій та фактори, впливаючи на які можна розв'язати дані проблеми;

2-й етап – формулюються цілі та можливі напрями реалізації політик. На основі проведеного аналізу регіональних проблем формується безліч цілей розвитку регіону і визначається максимальне число напрямів, на яких можливе досягнення поставлених цілей. При цьому здійснюється аналіз регіональної ресурсної бази, господарських важелів, структурних зрушень, економічних та інших стимулів та їх можливого комбінування, і послідовність використання для досягнення цілей;

3-й етап – проводиться оцінка можливих наслідків реалізації політик. Оцінка наслідків передбачає виявлення можливої реакції всіх елементів системи на здійснений вплив. Даний процес повинен бути оптимізовано за допомогою всебічного моделювання наслідків реалізації різних політик. Якщо оцінка показує, що сформульовані цілі недосяжні, необхідно уточнити поставлені цілі, змінити заходи, передбачені в реалізації політики або змінити терміни досягнення поставлених цілей. У результаті відбираються тільки ті напрями політики, які задовольняють цілям за якістю наслідків;

4-й етап – вибір оптимальної політики комплексного розвитку регіону. На даному етапі необхідно передбачити кілька сценаріїв реалізації політики, які повинні застосовуватися в залежності від прогнозованих змін як зовнішніх так і внутрішніх умов у тих чи інших межах. Слід провести оцінку ймовірності та розміру подібних змін, і відповідно передбачити можливі коригування політики в процесі її реалізації в залежності від того, який сценарій реалізується в дійсності. Необхідно намітити і оцінити резерви, що забезпечують досягнення сформульованих цілей. Належить розглянути можливі події та наслідки, настання яких буде означати необхідність повного перегляду політики комплексного розвитку регіону.

Таким чином, процес соціально – економічного розвитку регіону повинен відбуватись в рамках оптимальної політики комплексного розвитку, в якій мають бути забезпечені принципи цілісності, збалансованості всіх елементів та підсистем регіону.

В сучасних умовах все більше вимог пред'являється до політичної підсистеми регіону, яка забезпечує процес управління та систематизований набір засобів впливу на регіональні детермінанти. У рамках цієї підсистеми протікає весь управлінський процес, в якому беруть участь всі органи влади – центральні, регіональні та місцеві.

Отже, процес ефективного формування та реалізації політики комплексного розвитку регіону є цілеспрямовано організованою сукупністю управлінських впливів, що формують оптимальні умови для сталого формоутворення і раціональної організації архітектури регіону шляхом ефективного сполучення елементів і підсистем та розширення спектру взаємозв'язків між ними у форматі забезпечення ефективного відтворення регіонального потенціалу.

Список використаних джерел

1. Круш П. В. Національна економіка : регіональний та муніципальний рівень : підручник / П. В. Круш, О. О. Кожемяченко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 320 с.
2. Еколого – збалансований розвиток територіальних, соціально – економічних систем : звіт про НДР (заключний) / Керівн. А.Ю. Жулавський. – Суми : СумДУ, 2010. – 87 с.
3. Смирнов В.В. Теоретико-методологические аспекты повышения эффективности социально-экономического развития региона. – Режим доступа: www.region.mcnp.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=191. – Загл. с экрана

Бренда Лафлер
**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БЕНЧМАРКЕТИНГА
В АНАЛИТИЧЕСКОМ ОБОСНОВАНИИ
СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ГОРОДОВ**

Актуальной проблемой экономического и социального развития регионов является повышение эффективности управления этими сложными явлениями. Функция управления развитием представляет собой системную деятельность по предвидению, прогнозированию и описанию изменений в будущем состоянии систем, разработке программ и планов развития сложных экономических систем и обеспечение их выполнения в заданных параметрах. Именно на управление возлагается ответственность за своевременный перевод систем в новое качество посредством организации и реализации целенаправленной управляемой управленческой деятельности.

Это повышает актуальность методологического обеспечения реализации функции управления, в частности создание научно обоснованной информационно-аналитической базы принятия решений. В настоящее время наука и практика выработали несколько десятков аналитических методов, однако большинство из них не являются универсальными и их локальное использование не может обеспечить целостное представление о степени развития анализируемых сложных явлений или процессов.

Требуется интеграционный комплексный метод анализа, использование которого позволит более глубоко и всесторонне раскрыть сущность, характер и тенденции развития экономической системы и ее составляющих.

Среди многоплановых методов на современном этапе особое место стал занимать метод «бенчмаркинга» (определение контрольных точек в качестве параметров эталона для сравнения). Его использование позволяет получить всестороннюю информацию и дать оценку состояния анализируемого объекта по отношению к эталону в своей или какой-либо другой системе или организации. Его цель – установление «стандарта», по которому оценивается деятельность и принимаются решения по выбору моделей дальнейшего совершенствования и развития.

Бенчмаркинг базируется на установлении норм «стандарта», достижение которых становится целью деятельности. Последние становятся ясно выраженными, количественно и качественно определенными и соответствуют установленным приоритетам и целям развития. «Эталон» устанавливается на уровне достижений самой развитой организации, процесса, объекта или вида деятельности в родственной сфере. Это позволяет определить место анализируемых объектов в стране, регионе, среди конкурентов или партнеров относительно сравниваемых позиций деятельности.

Результаты сравнительного анализа позволяют увидеть неочевидные и скрытые возможности, моделировать процессы решения проблемы, выявить люфт (разрыв) между желаемым и существующим уровнем развития, оценить конкурентоспособность, качество результатов деятельности и

повысить уровень прогнозирования и стратегического планирования, дать оценку и обосновать цели деятельности.

Бенчмаркинг прошел несколько этапов своей эволюции, превратившись в планомерный, систематический процесс изучения лучших практик и методов организации процессов, объектов, технологий, показателей финансово-хозяйственной деятельности, реинжиниринга продукции и процессов, оценки конкурентной способности. Он используется для оценивания альтернативных стратегий развития на основе изучения наиболее успешных из них на уровне регионов, стран с учетом культуры и национальных интересов.

Использование концепции бенчмаркинга в аналитических исследованиях сопровождается созданием соответствующего методического обеспечения его использования. Четко были определены виды бенчмаркинга (внутренний, конкурентный, функциональный, процессный, стратегический), этапы процесса его проведения и их последовательность и другие методические инструменты и схемы, даны рекомендации по выбору источников информации.

Использование бенчмаркинга для определения стратегии в разных сферах деятельности способствовало появлению методик его проведения, адаптированных к особенностям национальных экономик, например, в Украине особенности рынка продукции изучаются по методике UBI (Украинский индекс бенчмаркинга)¹, в Европе бенчмаркинг процессов изучается по методике Европейского фонда менеджмента качества – EFQM и др.²⁻³

Вместе с тем модели методического и организационного обеспечения имплементации бенчмаркинга в управление экономическим и социальным развитием регионов, городов, районов или муниципальных научно-производственных объединений практически отсутствуют, что существенно ухудшает качество разрабатываемых стратегических планов развития. Попытка создания такой модели и апробация на материалах Днепропетровской области позволяет предложить ее в качестве альтернативного варианта для любого региона.

Основное содержание модели представлено в следующих блоках:

- направления, системы, сферы и объекты бенчмаркинга;
- показатели и критерии состояния и развития анализируемых систем и процессов;
- связи и зависимости критериев развития от системообразующих их показателей и влияющих на них факторов;

¹ Подсолонко О. А. Основи бенчмаркінгу в менеджменті / О. А. Подсолонко // Менеджмент : теорія і практика. – К. : ЦУЛ, 2003. – С. 231 – 285.

² Садовий Ю. В. Бенчмаркінг в управлінні розвитком соціальної сфери в Україні / Ю. В. Садовий // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 245 – 250.

³ Коваленко О. В. Бенчмаркінг – елемент механізму антикризового управління підприємством / О. В. Коваленко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mre/2009_3/3.4.pdf

- методы расчета показателей, их динамики и тенденций изменения, оценка их влияния на уровень развития (расчет интегрированных показателей);

- методы выбора и обоснования «эталонов» для проведения бенчмаркинга;

- проведение сравнительного анализа и представление его результатов в аналитическом и графическом виде;

- прогнозирование желаемых тенденций развития и обеспечивающих их ресурсов (предвидение, генерирование, оценивание развития и ресурсы для их реализации).

Критериями экономического развития при апробации модели регионального бенчмаркинга были приняты показатели «валовой региональный продукт» и «валовая добавленная стоимость» на душу населения.

В качестве создающих эти системные показатели развития использовались: основной капитал, инвестиции в основной капитал, оборотные активы региона, численность занятого населения, производительность труда, фондоотдача, количество специалистов со средним и высшим образованием на 1000 работающих, уровень безработицы, среднемесячная заработная плата и т.д.

В процессе анализа уровня инновационного развития сравнение велось по показателям: удельный вес затрат на инновационную деятельность, структура затрат по видам, темпы роста инновационной продукции, коммерческая эффективность инноваций и др.

В составе основных методов и моделей при проведении бенчмаркинга были использованы индексные модели, SWOT-анализ, методы ранговой корреляции, статистические методы и модели анализа. Именно совокупность методов и их интегрирование в процессе анализа позволяют получить качественные результаты и научно обоснованные выводы.

Проведенное исследование подтвердило, что бенчмаркинг и его виды как универсальный метод сравнительного анализа следует рассматривать как основной, наиболее эффективный метод реализации функции управления экономическим и социальным развитием любого вида деятельности в регионах.

Результаты использования бенчмаркинга могут существенно повлиять на эффективность работы органов управления и обеспечить качественно новый уровень разработки и реализации стратегий и планов развития.

Однако его распространение и широкое использование в практике требует понимания его значения и поддержки со стороны государственных и местных органов власти, руководителей предприятий и организаций, а также дальнейших исследований методологии и организации его использования одновременно в различных, но связанных между собой сферах деятельности.

Лебедева Валентина Костянтинівна
**ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ**

Необхідною умовою забезпечення сталого розвитку територій є вирішення проблем формування їх трудового потенціалу та ефективного використання регіональних трудових ресурсів. Циклічність розвитку ринкової економіки пов'язана з періодичним загостренням проблеми безробіття, розбалансуванням попиту і пропозиції на ринку праці. Структурна перебудова економіки ставить проблему підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації працівників. Складні проблеми пов'язані з забезпеченням гарантій зайнятості за умов зміни власника, приватизації, банкрутства підприємств.

Регіональна політика розвитку трудових ресурсів базується на системі правових та організаційно-економічних заходів щодо забезпечення ефективної зайнятості, нормальних умов праці та раціонального використання трудових ресурсів. За напрямами впливу держави на розвиток трудових ресурсів розрізняють: методи стимулювання чи обмеження попиту на працю; методи стимулювання чи обмеження пропозиції праці; методи впливу на структуру попиту та пропозиції праці; методи забезпечення відповідності попиту на працю та її пропозиції.

До основних інструментів регіональної політики розвитку трудових ресурсів належать:

- розробка річних та довгострокових державних і територіальних програм зайнятості населення;

- заходи інвестиційної та податкової політики, спрямовані на раціональне розміщення продуктивних сил, підвищення територіальної та професійної мобільності працівників, створення нових технологій, заохочення підприємництва, створення малих підприємств і застосування гнучких режимів праці;

- квотування та ліцензування залучення іноземної робочої сили;

- прогнозування структури економіки регіону і розподілу робочої сили;

- сприяння створенню робочих місць і поліпшенню умов праці, зокрема, шляхом дотацій роботодавцям на створення додаткових робочих місць у розмірі витрат на заробітну плату для осіб, прийнятих за направленням державної служби зайнятості, але не вищий за середній рівень у відповідній області;

- компенсація матеріальних витрат у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість.

Узагальнено, основні методи впливу держави на розвиток трудових ресурсів можна об'єднати у такі групи: пряме стимулювання зайнятості; непрямий вплив на зростання зайнятості; стимулювання самозайнятості; сприяння розвитку малого та середнього бізнесу; сприяння розвитку гнучкого ринку праці [1, с. 203 – 205].

Перш за все, об'єктом політики розвитку трудових ресурсів має бути людина на виробництві, для якої необхідно створити комфортні умови на виробництві і в побуті, а також умови, що сприяють максимальному використанню

професійних знань, реалізації творчого потенціалу. Захист соціально вразливих верств населення, заходи щодо стримання зростання безробіття і підтримки осіб, що лишилися без роботи, є важливою складовою соціальної політики в сфері праці, але не можуть отожднюватися з усім її змістом. За період ринкових реформ проблеми техніки безпеки праці, охорони здоров'я на підприємствах вийшли із сфери належної уваги держави, але й не стали турботою приватних підприємців. Ці питання необхідно повернути у коло соціальної політики держави, яка б, зокрема, стимулювала до відповідних заходів і роботодавців. З метою забезпечення максимальної реалізації творчого потенціалу працівників має бути змінено і концепцію заробітної плати, яка повинна виходити не з прожиткового мінімуму, а із раціонального рівня споживання [2, с. 78].

В основі вибору методів державного впливу на розвиток трудових ресурсів регіонів мають бути покладені, перш за все, аналіз і прогноз ситуації на ринку праці, на основі яких необхідно визначити переваги окремих методів з оцінкою наслідків їх використання та взаємної узгодженості. Згідно зі світовим досвідом, основними принципами регіональної (комунальної) політики зайнятості являються: по-перше, соціально-економічна доцільність, а не комерційна ефективність; по-друге, використання різних джерел фінансування, включаючи регіональний бюджет, кошти служби зайнятості, міжнародні фонди, кошти спонсорів тощо.

Досвід окремих країн та загальносвітові тенденції визначили цілу низку заходів, які можуть бути ефективно застосованими у державній політиці регіонів та у регіональній політиці щодо розвитку трудових ресурсів, у тому числі:

- створення фірм з «оренди» робочої сили, які надають працівникам пакет соціальних послуг та постійну зайнятість у фірмі на умовах тимчасової зайнятості на різних підприємствах за направленням фірми (досвід Німеччини);
- взаємне визнання дипломів про освіту та порівнянності кваліфікації (досвід Європейського Союзу);
- заходи щодо отримання молоддю першого робочого місця, стажування тощо, зокрема, шляхом повного або часткового його субсидювання державою на певний термін (досвід Європейського Союзу);
- заохочення до створення кооперативних товариств працівниками при загрозі закриття підприємства, коли акціонерний капітал формується із заощаджень працівників (досвід Великобританії);
- фінансування місцевою владою організації кооперативів, які цілком віддаються у розпорядження безробітних, що володіють необхідними професійними навичками (досвід Великобританії);
- надання тривало безробітним можливості протягом року щомісячно працювати 78 годин із збереженням допомоги по безробіттю (досвід Франції);
- виплата допомоги по безробіттю працівникам з низькою заробітної платою для збереження робочого місця (досвід Німеччини);
- створення розвитку сільських ремісництв, рибного господарства (досвід Фінляндії);
- фінансування з регіонального бюджету малого туристичного та відпочинкового бізнесу – так званого «зеленого» туризму (досвід Фінляндії);

- стимулювання самозайнятості у формі одноразових, періодичних виплат або у комбінованій формі (досвід Європейського Союзу);
- фінансові пільги підприємствам, створеним безробітними: звільнення від виплати соціальних податків терміном на 6 місяців (досвід Франції); зниження податків на 30 % (досвід Німеччини);
- фінансування з регіонального бюджету інвестицій в інфраструктурні об'єкти, що використовуються в системі громадських робіт (досвід Польщі);
- стимулювання внутрішньофірмової мобільності із доплатою працівникам за освоєння додаткових спеціальностей (досвід Японії);
- стимулювання до міжфірмених угод про спільне використання робочої сили, що балансує зайнятість у випадку мінливої кон'юнктури товарного ринку (досвід Японії) [3].

Таким чином, в узагальненому вигляді, регіональна політика розвитку трудових ресурсів має здійснюватись за такими основними напрямками: проведення збалансованої податкової та інвестиційної політики, стимулюючої збереження наявних робочих місць та розвиток підприємництва; розробка територіальних програм стабілізації економіки регіонів з високим рівнем безробіття за допомогою державних замовлень і пільгових кредитів підприємствам за умов збільшення кількості робочих місць; подальший розвиток професійного навчання та перенавчання з урахуванням потреб регіональних ринків праці, а також підвищення кваліфікації та перекваліфікації спеціалістів з вищою освітою; регулювання міграційних потоків та обсягів трудової міграції.

Список використаних джерел

1. Хачатурян О. С. Напрями удосконалення регулювання зайнятості населення на ринку праці на державному та регіональному рівні / О. С. Хачатурян // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2009. – № 15. – С. 203 – 210.
2. Звягільський Ю. Л. Рівень заробітної плати – індикатор ефективності програми економічних реформ / Ю. Л. Звягільський // Економіка України. – 2013. – №9. – С. 73 – 84.
3. Близнюк В. Проблеми управління ринком праці і зайнятості в контексті соціальної політики Європейського Союзу // В. Близнюк, В. Покришук // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 7. – С. 3 – 6.

Матвійшин Євген Григорович

РЕЗУЛЬТАТИ БЕНЧМАРКІНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Успішність розвитку економіки регіону може бути оцінена через порівняння її показників з такими ж даними про інший регіон. Відповідний аналіз можна зробити, використовуючи методику бенчмаркінгу. Шаров Ю.П. трактує бенчмаркінг як порівняння поточного стану справ, рівня діяльності організації або окремих її сфер з обраним прогресивним аналогом; підхід до стратегічного планування, що передбачає систематичний процес вивчення та запозичення передового досвіду з метою підвищення ефективності

діяльності роботи організації, дає можливість ефективно виявляти та формувати конкурентні переваги, уникнути багатьох помилок, а також скоротити часові і фінансові витрати, пов'язані з набуттям власного досвіду, [1, с. 55]. Важливою перевагою бенчмаркінгу є його сприяння громадському контролю за динамікою змін у соціально-економічному розвитку регіону та за досягненням задекларованих органами влади цілей і завдань. Показники повинні допомогти побачити тенденції змін у досліджуваній сфері.

За результатами бенчмаркінгового дослідження, проведеного у 2009 році фахівцями Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Національного Банку України, Міжнародного центру перспективних досліджень та Конференційної ради Канади, Україна попала у трійку країн з найгіршими показниками сфери «Економічний розвиток». Для аналізу бралися такі показники: темпи росту ВВП, рівень інфляції, нагромадження основного капіталу на особу, прямі іноземні інвестиції на особу [2, с. 9]. Доцільно для порівняння стану економічного розвитку в регіонах України також використати ті ж показники або їх аналоги. Це дасть можливість звернути увагу на проблемні чинники у конкретному регіоні.

Аналогом ВВП на рівні регіону є валовий регіональний продукт (ВРП). Доцільно для порівняння брати дані про ВРП в розрахунку на одну особу. За аналог показника інфляції на рівні регіону нами використано індекс споживчих цін. Нагромадження основного капіталу на особу на рівні регіону може бути виражене через інвестиції в основний капітал в розрахунку на особу. Наведені дані характеризують сферу економічного розвитку регіонів. Існує нормативний графік публікації статистичних збірників Держстатом України. Тому не для всіх показників може бути доступна найсвіжіша інформація. Наприклад, в березні 2013 року публікувалися дані про валовий регіональний продукт 2011 року.

Для отримання узагальненої картини доцільно ці дані агрегувати. Але через те, що одиниці вимірювання наведених вище показників є різними, то попередньо їх необхідно нормалізувати. Найпростішим способом нормалізації є ранжування, відповідно до якого кожен регіон отримує порядковий номер. При цьому потрібно взяти до уваги, що показник рівня споживчих цін за суттю є дестимулятором – його більше значення відповідає гіршому стану. Результати нормалізації та агрегування наведених вище показників для 2011 року наведено в табл. 1.

Для кращого сприйняття цієї інформації в цій таблиці у графі «місце регіону» вказано порядкові номери областей відповідно до середніх значень рангів (менші порядкові номери відповідають меншим рангам). Найкращі показники мали такі дві області (з найвищими середніми значеннями рангів): Київська та Донецька. Третє місце розділили Дніпропетровська, Львівська та Харківська області.

Бенчмаркінгове дослідження дає можливість побачити ділянки економічного розвитку регіону, за якими він відстає. Наприклад, для Дніпропетровської області такими є темпи росту ВРП на одну особу, а для Львівщини – зміна споживчих цін.

Таблиця 1

Результати ранжування за показниками, що характеризують економічний розвиток регіонів України за даними 2011 року

Регіон	Темпи росту ВРП на одну особу, %	Зміна споживчих цін %	Інвестиції в основний капітал на одну особу, дол.	Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) на одну особу населення, дол.	Середній ранг	Місце регіону
АРК	23	25	2	4	13,5	12
Вінницька	10	2	10	20	10,5	6
Волинська	13	5	25	16	14,75	18
Дніпропетровська	18	17	4	1	10	3
Донецька	1	22	5	5	8,25	2
Житомирська	21	13	14	14	15,5	20
Закарпатська	15	4	21	13	13,25	11
Запорізька	20	20	12	6	14,5	17
Івано-Франківська	12	3	17	10	10,5	6
Київська	2	13	1	3	4,75	1
Кіровоградська	4	10	7	23	11	8
Луганська	5	24	15	11	13,75	13
Львівська	6	21	6	7	10	3
Миколаївська	21	18	9	21	17,25	24
Одеська	25	23	11	8	16,75	23
Полтавська	24	10	3	9	11,5	9
Рівненська	16	6	20	15	14,25	15
Сумська	8	8	19	12	11,75	10
Тернопільська	3	10	24	25	15,5	20
Харківська	14	16	8	2	10	3
Херсонська	17	19	16	18	17,5	25
Хмельницька	9	15	13	19	14	14
Черкаська	11	7	22	17	14,25	15
Чернівецька	19	1	18	24	15,5	20
Чернігівська	7	8	23	22	15	19

Список використаних джерел

1. Шаров Ю. П. Бенчмаркінг // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія : Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління

/ наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – С. 55 – 56.

2. Потенціал України та його реалізація : Спільний аналітичний звіт Міністерства економіки, Міністерства фінансів і Національного банку України. – К. : МЦПД, 2009. – 60 с.

Маховський Дмитро Валерійович

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Головною задачею агропромислового комплексу є досягнення стійкого росту виробництва сільськогосподарської продукції, надійне забезпечення країни продуктами харчування і сировиною, об'єднання зусиль усіх галузей для отримання високих кінцевих результатів. Вирішення продовольчої проблеми та підвищення добробуту населення України значною мірою залежить від розвитку сільського господарства, зростання його ефективності.

Стратегічною метою державної аграрної політики України є перетворення агропромислового комплексу на високоефективний, конкурентоспроможний сектор економіки країни, здатний інтегрувати у світовий аграрний ринок. Законом України «Про основні засади державної програмної політики на період до 2015 року» ставиться завдання перетворення аграрного сектора на конкурентоспроможний сектор економіки держави. Формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств забезпечує підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки, а отже сприяє вирішенню проблем щодо забезпечення продовольчої безпеки.

Конкурентна боротьба підприємств за одержання максимальних прибутків є основною ознакою ринкової економіки. В аграрній сфері конкуренції властиві відповідні особливості. Ключовою особливістю формування конкурентних відносин в сільському господарстві є значний ризик через природні фактори, в залежності від впливу яких на однаково затрачені ресурси одержують різну кількість продукції. Свою особливість в аграрному виробництві мають і методи конкуренції, на відміну від інших галузей, йому властивий більш сталий характер та постійний попит населення на багато видів продукції.

Найбільшого значення для досягнення конкурентних переваг набуває матеріально-технічна база, кадрове забезпечення, раціональна спеціалізація та організація виробництва, якість продукції, товарність, низька собівартість, державна підтримка аграрного бізнесу. Формування конкурентних переваг підприємствами зумовлює зменшення собівартості та покращення якості продукції.

Одним із найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності продукції є її цінова перевага, для забезпечення якої собівартість як базова величина ціни повинна формуватися за низько витратним принципом, що досягається за рахунок удосконалення галузевої структури суб'єктів господарювання, впровадження науково обґрунтованої спеціалізації та концентрації виробництва, підвищення продуктивності праці; ефективного використання ресурсів і виробничого потенціалу й урахування вимог ринку.

Серед важливих чинників підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є її собівартість, що вимагає зниження витрат на її виробництво. Щоб агропромислове виробництво було беззбитковим і конкурентоспроможним необхідно поліпшувати матеріально-технічну базу суб'єктів господарювання, впроваджувати у виробництво енерго- й ресурсозберігаючі технології. Конкурентні переваги сільськогосподарських підприємств впливають на обсяги експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, державні резерви, а також на споживання продуктів харчування.

Розв'язання проблеми підвищення рівня конкурентоспроможності продукції підприємств вимагає вирішення комплексу техніко-організаційних питань. Тому важливим є вивчення показників та критеріїв підвищення конкурентоспроможності продукції. Використання критеріїв та показників дозволяють виконати оцінку конкурентоспроможності продукції підприємства, знайти методи для її підвищення. Проте дана проблема суттєво ускладнюється через відсутність простої та зручної для практичного використання методики оцінки даного рівня.

Отже, конкурентоспроможність продукції є складною, багатоваріантною характеристикою, яка складається з великої кількості взаємопов'язаних показників. При цьому оцінка конкурентоспроможності повинна показувати не лише її привабливість для споживача, а й з боку виробника, відображаючи його інтереси у випуску і реалізації певних видів продукції.

Щоб підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції, необхідно здійснити низку заходів. Зокрема: створити умови для стабілізації та нарощування виробництва сільськогосподарської продукції; накласти мораторій на імпорт продовольства; кошти, використовуються для закупівлі сировини й матеріально-технічних ресурсів у інших країнах, спрямувати на інвестування власного товаровиробника; встановити сучасний контроль за регулюванням економічного механізму господарювання в агропромисловому комплексі; встановити ціни на сільськогосподарську продукцію, які б не лише відшкодовували понесені на її виробництво витрати, а й забезпечували б певну масу прибутку для розширеного відтворення; впровадити державну підтримку всіх суб'єктів виробництва незалежно від форм господарювання, зокрема в напрямках, які сприяють залученню у виробництво кредитів та інших запозичень, необхідних для здійснення розширеного відтворення, і, насамперед, технічного і технологічного перетворення; установити систему пільг для окремих видів сільськогосподарської продукції, зменшити податковий тиск на аграріїв.

Мельников Николай Кондратьевич

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АДЕКВАТНОЙ РОЛИ РЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

В настоящее время государственная политика по отношению к малому предпринимательству в Беларуси только формируется, определяются ее цели, направления, механизмы и методы реализации. Сделаны лишь первые, не

всегда верные и последовательные шаги на пути формирования целостной политики поддержки и развития малого предпринимательства.

Состояние, в котором находится малый и средний бизнес Беларуси в настоящее время, обусловлено рядом причин.

1. Два десятилетия суверенного развития Беларуси показали, что процессы трансформации экономической и социальной жизни оказались более сложными, трудными и протекают во временном режиме, гораздо более продолжительном, чем это казалось на этапе старта экономических реформ. Процесс преобразований крайне централизован, дозирован и основывается на концепциях, которые разрабатывались без фактического участия представителей наиболее распространенной группы собственников – владельцев малых и средних предприятий и индивидуальных предпринимателей. В результате они стали объектом воздействия новых отношений, не имея реальных возможностей для декларации, и более того, реализации своих интересов в рамках проводимых преобразований.

2. В отличие от стран, в которых приверженность представителей элиты государственного управления экономическим и социальным реформам выражается достаточно ярко, белорусские власти не проводят политику комплексного реформирования. Непоследовательность и медленные темпы осуществления реформ, а в ряде случаев возврат к ранее практиковавшимся методам регулирования хозяйственной деятельности, стали не только прямой, но и косвенной причиной слабой ресурсной обеспеченности ряда важных программ развития малого бизнеса. Положительным моментом является наметившаяся в последнее время активизация регионального сотрудничества и приграничного партнерства.

3. Представители малого и среднего бизнеса оказались в наименее выгодном положении с точки зрения использования результатов проводимых реформ. Их положение неустойчиво как с правовой, так и с экономической точки зрения. В экономическом плане представители этого сектора экономики рассматриваются государством как крупные в совокупности плательщики средств в бюджет и внебюджетные фонды. Ввиду неустойчивого правового статуса и слабой защищенности такие предприятия в большинстве случаев являются первыми жертвами всевозможных контрольных проверок и несут потери от наложения штрафов и санкций.

4. Правовая незащищенность малого бизнеса является причиной постоянного давления со стороны бюрократического аппарата, который пытается решать часть своих проблем не правовыми, а принудительными методами. Присутствие элементов откровенного шантажа, наличие которого признается как самими представителями бизнеса, так и в частных беседах государственными чиновниками разного уровня, приводит к сужению поля возможного маневра для малых и средних предприятий.

5. Условия деятельности, правовой статус, особенности менталитета предпринимателей Беларуси формируют слабо выраженное стремление представителей бизнеса к созданию корпоративных структур, призванных защищать их интересы и оказывать поддержку их профессиональной

деятельности. Причиной этого является слабое осознание своих интересов, неверие в возможность собственными усилиями изменить ситуацию к лучшему, отсутствие видимой и реально ощутимой связи между положением предпринимателей и деятельностью корпоративных структур, общий уровень подготовки предпринимателей.

6. Неодинаково внимание к проблемам МСП и на региональном уровне. В отдельных регионах поддержке малого предпринимательства уделяют достаточное внимание, особенно в сфере формирования ее инфраструктуры. В других же регионах эта работа проводится непоследовательно и вяло.

7. У значительной части средних и мелких предпринимателей нет ярко выраженного желания повышать свой общеобразовательный и профессиональный уровень. Это обусловлено отсутствием уверенности в том, что государство стремится и в состоянии оказать реальную помощь предпринимателям в решении их насущных проблем. Следствием этого является нежелание формировать группы влияния в органах власти и управления, а также в законодательных органах для целенаправленной защиты своих интересов.

8. Малый и средний бизнес отличается мобильностью, а потому постоянно заинтересован в аккумулировании прогрессивных технологий, но, к сожалению, не имеет для этого надлежащей материальной базы и средств. Посредниками в передаче технологий могли бы стать инновационные фирмы или ассоциации, объединяющие предпринимателей. Большие взаимовыгодные возможности открывает сотрудничество вузов с малыми и средними предприятиями, занимающимися технологическими инновациями.

Результаты проведенного исследования перспектив развития предпринимательского потенциала Беларуси позволяют сформулировать следующие концептуальные основы обеспечения адекватной роли предпринимательства в социально-экономическом развитии страны.

Страна нуждается в серьезных социально-экономических преобразованиях, которые должны помочь полнее раскрыть предпринимательский потенциал Беларуси. К числу важнейших преобразований, на наш взгляд, следует отнести: реальное осуществление государством политики по либерализации экономической и социально-политической жизни в стране; эффективную защиту прав собственности; обеспечение благоприятного делового климата для белорусских и зарубежных предприятий и предпринимателей; создание равных условий инвестирования средств в экономику Беларуси для всех потенциальных инвесторов; достижение соответствия стратегии денежно-кредитного регулирования и стратегии прогнозирования социально-экономического развития страны.

При формировании приоритетов социально-экономического развития необходима разработка сбалансированной программы конкретных действий, направленных на ослабление бюрократического давления на бизнес, повышение уровня экономической свободы всех участников хозяйственной деятельности, развитие государственно-частного партнерства с ориентацией его на проблемы инновационного развития и удовлетворение потребностей регионов с учетом их специфики.

Необходимо продолжить совершенствование законодательной и нормативной базы регулирования предпринимательской деятельности, обеспечив неукоснительное соблюдение конституционных прав и гарантий равенства субъектов всех форм собственности.

При формировании политики в отношении поддержки предпринимательства следует обеспечить учет мнения всех субъектов, бизнес-союзов и экспертного сообщества на условиях максимальной прозрачности принимаемых решений в правовой, экономической и социальной сферах, при обязательной оценке последствий их влияния на состояние рыночной среды, права и интересы предпринимателей и постоянном мониторинге эффективности текущей ситуации.

В процессе создания благоприятных условий для предпринимательской деятельности необходимо предусмотреть упрощение доступа предпринимательских структур к ресурсам (кредитно-финансовым, материальным, объектам недвижимости, земельным участкам). Следует оптимизировать политику установления арендной платы на объекты недвижимости, предоставляемые в пользование субъектам предпринимательства, обеспечив равновыгодность договорных отношений арендаторов и арендодателей.

При осуществлении государством фискальной политики следует учитывать необходимость вывода малого и среднего предпринимательства из «тени», исключения неправомерного вмешательства правоохранительных и налоговых органов в деятельность предприятий, создания условий для накопления субъектами предпринимательства средств на инвестиционные цели, обеспечивающих инновационное развитие и стимулирующих производство конкурентоспособной продукции.

Решение этих и других проблем позволит сделать государственную политику в отношении малого бизнеса последовательной и прозрачной.

Муромцева Юлія Ігорівна

ДИНАМІКА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Соціально-економічними науками з кінця XX ст. неодноразово доводилося, що вирішальним чинником і джерелом швидкого соціально-економічного розвитку тієї або іншої країни є не лише природно-ресурсний потенціал або вигідне географічне положення, а, головним чином, людський ресурс. Якість і кількість населення країни, те, яким здоров'ям, професійною підготовкою, освітою, воно володіє об'єднало в собі таке поняття як трудовий потенціал (ТП).

У кінці XX ст. і сучасних умовах дослідженням проблеми трудового потенціалу займалися такі учені як Б. Урланіс, В. Костаков, С. Пирожков, В. Стешенко, В. Пискунов, О. Хомра, В. Щвець, В. Радченко, М. Ким, В. Куликів, Бресв Б., Заславська Т., Зубкова А., Іванова В., Кульбовська Н., Кокін Ю., Макушин В., Никифорова А. та ін.

За умови підходу потенційної демографії (автор Л. Герш) [4], ТП особи являє собою – середню очікувану тривалість життя на період трудової діяльності. На сучасному етапі розвитку проблеми трудового потенціалу

населення (ТПН) потребує подальшого методологічного удосконалення та вивчення питання аналізу динаміки ТП, його складових чинників, вивчення у регіональному аспекті.

У нашому дослідженні для характеристики трудового потенціалу населення застосовувалися методи потенційної демографії, де населення є носієм певного життєвого потенціалу, що вимірюється в людино-роках.

Сукупний трудовий потенціал населення V^3_x , або групи осіб у віці від m до M років на все майбутнє життя (до досягнення максимального віку w) – це сума ТП осіб, що живуть, розраховують за формулою:

$$V^3_x = (m, M; 0, w) = \sum_{x=m}^{M-1} P_x \frac{e^{\frac{3}{x}} + e^{\frac{3}{x+1}}}{2}$$

де P_x – чисельність осіб у віці x років; $e^{\frac{3}{x}}$, $e^{\frac{3}{x+1}}$ відповідно середня тривалість зайнятого життя у віці x років та $x+1$ років.

Трудовий потенціал населення України на початок 2012 р. склав 661,6 млн. людино-років (М). Головним чином його становили міські жителі (66,2 %); частка жінок склала 48,2 % - чоловіків і 51,8 % (табл. 1). Для аналізу динаміки й структури трудового потенціалу населення були використані розрахункові дані автора за 2007/2008 рр. [1, с. 101] та на початок 2012 р., на основі статистичної інформації Держкомстату України, дані за 1989 р. – з публікації Хомри О. [5, с. 117 – 133].

Порівняно з 1989 р. у 2012 р. трудовий потенціал країни зменшився на 38,5 %. Причини такого падіння – через зменшення чисельності населення внаслідок від'ємного природного приросту і міграційного відтоку, а також скорочення очікуваної тривалості життя при народженні, яке хвилеподібно відбувалося з 1992 по 2008 рр. Також падіння обсягів ТПН пояснюється ще іншою причиною – скороченням зайнятого періоду життя внаслідок безробіття, економічної пасивності. Динаміка ТПН у 2012 р. порівняно із 2008 р. вказує на ледве помітне зростання ТПН (на 0,001 %, або на 0,6 млн. людино-років), що пов'язане із покращенням демографічної ситуації в країні за останнє п'ятиріччя та поверненням рівнів народжуваності, середньої тривалості життя до рівнів початку 90-х рр. XX ст. [3]

З табл. 1 також бачимо, що питома вага трудового потенціалу сільського населення зросла з 27,2 % до 33,8 %, або на 24,26 п.п. Співвідношення часток ТП міського і сільського населення за весь період приблизно відповідає співвідношенню чисельності міського й сільського населення. Але у 1989 р. частка сільського населення складала 33 %, а частка ТП за цей рік – 27,2 %, у 2008, 2012 рр., частка сільського населення відповідно складала 32 % і 31 %, а ТП – відповідно 33,3 % та 33,8 %. Таке збільшення частки ТП сільського населення у всьому населенні можна пояснити рівнями зайнятості та економічної активності, які є вищими у сільського населення, порівняно з міським.

Відбулися зміни за цей період і в співвідношенні потенціалів за статтю.

В усі роки в структурі ТПН переважав трудовий потенціал чоловіків, але в 2008 та 2012 р. частка трудового потенціалу жінок поступово

Таблиця 1

**Динаміка обсягу й структура трудового потенціалу населення
України за 1989 - 2012 роки**

Показники ТП за роки	Все населення	Міське	Сільське	Жінки	Чоловіки
1989, М*	1074,9	782,4	292,5	480,8	594,1
у % до всього населення	100	72,8	27,2	44,7	55,3
2008, М*	661,0	440,9	220,1	339,2	321,8
у % до всього населення	100	66,7	33,3	48,7	51,3
2012, М*	661,6	438,3	223,3	318,8	342,8
у % до всього населення	100	66,2	33,8	48,2	51,8

* М – мільйонів людино-років

збільшувалася: у 2008 р. на 8,9 п.п. та на 7,8 п.п. у 2012 порівняно з 1989 р. Ці зміни пояснюються тим, що, хоча жінки мають рівні економічної пасивності вищі за чоловічі, проте, рівні зайнятості жінок є вищими, а безробіття – нижчими у порівнянні із чоловіками як в абсолютному значенні, так і у відносному. Друга причина – це зростання рівнів смертності населення працездатного віку й скорочення тривалості життя, що мали місце за період 1993 – 2008 рр., більш інтенсивно відбувалося серед чоловічого населення

Середня тривалість майбутнього життя в стані зайнятості при народженні (одиничний трудовий потенціал) на початок 2012 р. становила для міського населення – 27,89 років (чоловіки) та 25,03 років (жінки), для сільських жителів відповідно 27,41 і 28,97 років. У сільських жителів спостерігається найбільший строк очікуваного життя в стані зайнятості. Це можна пояснити рівнями безробіття нижчими серед сільських жителів порівняно з міськими, а також зайнятістю селян у домашніх підсобних господарствах, земля на селі вже є роботою для місцевого населення.

Описані зрушення в рівнях трудового потенціалу насамперед пов'язані зі зменшенням чисельності населення та появою безробіття. Наслідки кризових явищ, таких як зростання рівнів смертності, міграційний відтік населення, зниження народжуваності, зростання безробіття у період з середини 90-х рр. ХХ ст. до середини 2000-х рр. ХХІ ст. негативно відбилися на трудовому потенціалі населення. Проте часткове оздоровлення демографічної ситуації протягом останнього п'ятиріччя сприяло тому, що абсолютні рівні ТПН залишилися майже незмінними у 2012р. порівняно із 2008 р. при тому, що чисельність населення України продовжувала скорочуватися.

З викладеного вище бачимо, що перехідний процес, що почався в Україні з кінця 80-х років ХХ ст., приніс із собою негативні зміни у ТПН. Основним резервом трудового потенціалу населення є подальше зменшення рівнів смертності, підвищення рівнів народжуваності й збільшення рівнів

зайнятості населення. Напрямами подолання демографічної кризи, а отже й збільшення ТПН України є підвищення добробуту населення, державна підтримка сім'ї. Оскільки добробут населення залежить як від ефективності економіки в цілому, так і від зайнятості, тому особливу увагу владним структурам всіх рівнів потрібно звернути на політику в галузі зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Муромцева Ю.И. Резервы и потери трудового потенциала населения Украины. Прикладная статистика: современные подходы и инструментарий анализа массовых явлений и процессов : под ред. д.э.н., проф. Раевновой Е.В., д.э.н., проф. Кизима Н.А. – Х. : ИНЖЭК, 2010. – С. 91 – 111.
2. Пирожков С.И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / АН Украины, Ин-т экономики. К. : Наукова думка, 1992. – 173 с.
3. Статистичні дані Держкомстату України: <http://ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрану.
4. Фильрозе Э. Очерк потенциальной демографии. – М. : Статистика, 1975. – 216.
5. Хомра А. У. Життєвий і трудовий потенціали населення України в 1959 – 1989 р. // Демогр. исслед., 1993. Вып. 17. – К. : Наукова думка, 1993. – С. 117 – 133.

Ovchinnikova Nataliia Eduardovna

**USING OF ADAPTIVE DESIGN METHODS UNDER UNCERTAINTY
OF ECONOMIC ENVIRONMENT**

Currently adaptive approach considers position to its maintenance and development regardless of the external environment changes. The basis of this theory focus of the system is reducing approach, which is the essence of its design knowledge based on the available development of various kinds. The need for this is due to the reason that any theory is valid only for a while, and then gives way to a new theory, as evidenced by the evolution of science [1].

Unlike reducing complementary approach in theory is considered as a transition, as by examining the subject from the viewpoint of the sectors existing in different constructions science, it determines a new direction. The adaptability of the system as a form of behavior contributes to its self-organization and consolidation properties determine the appearance of the system, the success of its existence and development of the evolutionary transformations. Adaptive systems belong to a class of self-organizing and are characterized by the ability to change the order and arrangement depending on the influence of various factors. The principles of self-organization, being dominant in the emerging now synergetic concept of management, mark the emergence of a new approach based on the classic (cybernetic)[2]. Its features are: the uncertainty of the environment, the nature of network structures, and virtualization of business processes.

An essential part of the adaptive design is integration of the cyclic existence of the system. Effective adaptive behavior of the credit institution is achieved not

only cyclical adjustment to the bank under the leading macro cycle (for example, when the exchange rate or at any other changes in market conditions), but also leveling the negative actions of this cycle (for example, the manifestation of economic recession) - in then solved the problem in different directions. Major cyclical processes are explained by some combination of internal and external cycles.

The first level (micro level), the inner loop due to the presence of such a process as the formation and use of resources (for example, the frequency of incoming income on securities, loans, etc.). The second level of the inner loop is caused by the formation and use of the totality of resources - resource base (e.g., attraction and increase the customer base, etc.). The third level of the inner loop is caused by the presence of the stages of birth, maturity, death, most of the credit institution, typical for any system that involves changing the value of the bank during the entire period of its existence.

External cycles due to the influence of the macro parameters. Note that a credit organization stability depends to a large extent on factors influence macro environment. Different types of cycles may overlap each other, specifying the parameters of the test cycle (forming a synergistic bursts or destructive disorders). You can add and cyclicity of the system, due to the different requirements of the external environment (for example, regulatory requirements).

The life cycle of any system involves in its composition stages of birth, maturity, death. Internal to the system and its stages of development processes involve the following phases (waves) as the rise, recession, crisis, depression. External to the system cycles due to the defining parameters for the function of the environment and suggest waves similar to the internal (core cyclical fluctuations).

Many other cyclic processes (cell system etc.), overlaying one on the other lead to the loosening of the system structure and may cause its crisis deterioration (in excess of adaptation possibilities.) If the phase of depression of the inner loop, accompanied advantage of the resources of the active passive and has systematically been protracted, it can lead to destructive processes for the entire system – are superimposed on the inner loop of step phase of the life cycle of the system.

The crisis is seen as a point of bifurcation, after which the evolution of the system can go on a scenario not contemplated by the management subsystem that is losing its stability. This can be avoided by monitoring key parameters that influence the sustainability of the resource base of the credit institution.

The adaptability of the system increases with rising temperature and level of diversification, which means the objective processes of expansion of permanent and orderly flow of information (energy), which increases the degree of negative entropy and vitality. Detailed knowledge of cycles allows you to design the activities of the credit institution from the perspective of ensuring its adaptive stability.

References

1. Levchaev P.A., Imjarekov S.M. Stanovlenie, jevoljucija i perspektivy finansovo-stoimostnyh otnoshenij hozjajstvujushhih sub'ektov Rossii: Monografija. – M. : Akademicheskij proekt, 2006. – P. 589.

2. Maevskij V. Vvedenie v jevoljucionnuju makroekonomiku. – M. : Japonija segodnja, 1997.

Павленко Олена Сергіївна ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО ЕФЕКТИВНИХ РОЗМІРІВ НУТРІЇВНИЧИХ ФЕРМ

Підвищення цін навіть на світовому агропромисловому ринку і вирішення проблеми продовольчої безпеки нашої країни загострило потребу пошуку та обґрунтування підходів щодо дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів імпортозаміщення та розвитку власного аграрного виробництва з метою насичення вітчизняного ринку та виходу на світовий.

Одним з найбільш перспективних і швидких напрямків у розвитку тваринництва є виробництво продукції нутрієвництва. Ця галузь перспективна для реалізації поставлених цілей ще й тому, що суб'єктами нутрієвничого бізнесу є в основному малі соціально-орієнтовані сімейні ферми. Вони використовують власну робочу силу, утримують тварин у дешевих пристосованих приміщеннях, використовують в якості кормів траву та інші корми вирощені на особистих земельних ділянках. Дані про поголів'я нутрій на підприємствах різних організаційно-правових форм і розмірів наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Поголів'я нутрій в Дніпропетровській області на 1 вересня 2013 року

Суб'єкти господарювання	Поголів'я нутрій, гол
Сільськогосподарські організації	1738
Особисті підсобні господарства	10354
Всього	12092

Про перспективність нутрієвничого виробництва і значущості проблеми імпортозаміщення м'ясної продукції, яка ввозиться в нашу країну говорять дані, які свідчать про те, що тільки з 2010 по 2012 рр. обсяги імпортованого м'яса зросли в 3,7 рази. На вітчизняному ринку м'ясо нутрій займає менше 2 %, але цей показник залежить насамперед від необізнаності покупців в якості м'яса та відсутності культури споживання, а не від пропозиції. Все це свідчить про значні перспективи вітчизняного нутрієвничого виробництва. Досить значні і перспективи для імпорту нутрятини, яка користується високим попитом на ринках західних країн як дієтична продукція і цінується в 2-3 рази дорожче м'яса птиці. Разом з тим перераховані вище нами переваги несуть в собі і серйозні недоліки: перш за все, складність формування великої партії однорідної за якісними характеристиками м'ясо- і хутросировини, складність організації виробничого обслуговування, низька ефективність матеріально-технічного обладнання.

Для вирішення цих питань найбільш перспективним напрямком є організація підприємств-інтеграторів малого нутрієвничого бізнесу на певній сільськогосподарській території. Такі підприємства можуть за своєю природою бути як кооперативними, так і працювати на контрактній основі. До їх функцій повинно входити забезпечення нутрієвничих господарств

маточним поголів'ям, що дозволить вирішити проблему формування великої партії продукції м'яса, та шкурок однорідної якості, а також забезпечення кормами і біодобавками, обладнанням, ветеринарним та іншими видами виробничого і соціального обслуговування. Але насамперед необхідно визначитись зефективними розмірами нутріївничих ферм.

При вивченні проблеми оцінки ефективного розміру нутріївничих ферм нами було обгрунтовано необхідність застосування різних методологічних і методичних підходів для оцінки малого та великого комерційного нутріївничого господарства, тому що малі форми господарювання ставлять на меті отримання доходу, а не прибутку як такого.

У зв'язку з цим нами визначено поріг беззбитковості (нульової рентабельності) для комерційних малих і великих господарств, які застосовують однаковий тип утримання тварин.

Для малих форм господарювання, де тварин в більшості випадків утримують в низькозатратних приміщеннях, а серед кормів переважають дешеві корми власного виробництва – методика визначення мінімального ефективного розміру нутріївничого господарства заснована на розрахунку порога беззбитковості за прибутком на наш погляд неприйнятна.

Нами розроблена і запропонована методика визначення мінімального ефективного розміру виробництва нутріївничої продукції в соціально значущих формах господарювання при досягненні ними нульової прибутковості за показником валового доходу, тобто ми вважаємо, що для таких господарств мінімальною кількістю вирощених нутрій є така, котра забезпечить отримання не прибутку (як у великих господарствах), а хоча б дохід на витрачену працю (оплату праці). Розрахунок виробничих витрат та їх розподіл на постійні і змінні наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Виробничі витрати на утримання однієї «складної» самки в господарствах населення

Статті витрат	Сума постійних витрат (TFC), грн.		Сума змінних витрат (TVC), грн.		Сума загальних витрат виробництва (TC), грн.	
	Розміри господарств					
	Малі	Великі	Малі	Великі	Малі	Великі
Корми			745,8	968,5	745,8	968,5
Оплата праці				360,0		360
Амортизація	52,7	73,8			52,7	73,8
Електроенергія	64,2	96,3			64,2	96,3
Біопрепарати, дезінфекція			77,8	77,8	77,8	
Вода			95,9	95,9	95,9	
Всього	116,9	170,1	919,5	1502,2	1036,4	1672,3

Визначення мінімального обсягу виробництва, що забезпечує беззбитковість виробництва продукції нутріївництва на малих та великих фермах, виконується за формулою 1:

$$Q_{min} = \frac{TFC}{P - \Delta AVC} \quad (1)$$

де TFC – сума постійних витрат, грн.;

P – вартість нутрії (тобто ціна реалізації за 1 кг м'яса * вага тушки + ціна шкурки + вартість побічної продукції), грн.;

AVC – середні (на одиницю продукції) змінні витрати на одну голову реалізованих нутрій, грн.

Середні змінні витрати визначимо за формулою 2:

$$\Delta AVC = \frac{TVC}{Q} \quad (2)$$

де TVC – сума змінних витрат, грн.;

Q – кількість реалізованих нутрій, голів.

Провівши розрахунки, нами визначено, що мінімальний розмір малої ферми складає 2,7 «складні» самки, що становить приблизно 30 голів стада нутрій. А для великих товарних нутріївничих ферм цей показник складає 8,6, тобто 70 голів, така розбіжність обумовлена тим, що великі комерційні підприємства у більшості випадків використовують найману працю, закупають корми та мають дороге технологічне оснащення. Всі ці фактори збільшують витрати виробництва. Проте вони виграють при реалізації продукції, тому що їм доступні більш вигідні ринки збуту, вони можуть сформувати безперервні поставки однорідної якості, що в кінцевому результаті збільшує показник P (вартість нутрії). Згідно нормативів витрат часу один працівник взмозі обслуговувати близько 700 голів стада, що є оптимальним середнім розміром нутріївничої ферми. З вищесказаного ми можемо зробити висновок, що при утриманні 700 голів нутріївниче господарство буде утримувати стійкі прибутки і може виступати підприємством-інтегратором для малих форм господарювання і соціально значимих підсобних господарств, надаючи їм на умовах договору молодняк нутрій для відгодівлі.

Така модель дозволить всім учасникам нутріївничої галузі отримувати позитивний дохід за свою працю, прибуток, розвинути переробну галузь та ринки збуту і забезпечити сільське населення оплачуваною роботою.

Печенкина Валентина Васильевна

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ КООПЕРАЦИЯ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

Регионы России, имеющие аграрно-индустриальный профиль специализации, как и большинство регионов Украины, имеют похожие проблемы на пути своего развития. Это выведение за период трансформации экономики из сельскохозяйственного оборота больших массивов земель и необходимость их рекультивации; потребность в техническом переоснащении крупного и среднего сельскохозяйственного производства, переводе его на инновационную основу; разработка и реализация адекватной современным требованиям кадровой политики на селе, подготовка и

переподготовка специалистов в области менеджмента как основного производственного, так и инфраструктурного звена; потребность в решении социальных задач и т.д.

После вступления в ВТО обозначились новые вызовы отечественным сельским производителям, а главным приоритетом становится повышение конкурентоспособности аграрного производства. Решение этой проблемы невозможно без активной поддержки со стороны государства и в первую очередь по освоению мер, не запрещенных правилами этой организации. Такая поддержка должна осуществляться всеми уровнями власти: федеральным, региональными и местными, дополняя и развивая их.

Орловская область является типичным агропромышленным регионом и многие названные выше проблемы характерны для нее. За годы реформ она сохранила свой аграрный профиль и в некотором роде его развила, сохранив крупное производство пусть и ценой многих издержек. Усилия региональных властей в сфере технической модернизации аграрного производства привели к формированию крупного частного сектора на основе развития интеграционных процессов и привлечения инвесторов. На сегодня в структуре производства продукции сельского хозяйства крупный и средний сельскохозяйственный бизнес составляет более 56 %.

Крупный аграрный бизнес имеет свои управляющие структуры и тесно взаимодействует как с органами власти, так и с обслуживающими инфраструктурными организациями, имеет потенциал для развития. Средний аграрный бизнес чаще всего находится во взаимодействии с местными органами власти и с региональной вертикалью, более того, за последний период времени наладил тесные связи с объектами рыночной инфраструктуры.

Фермерский сектор региона сложился довольно устойчиво, имеет свою координирующую структуру в лице регионального отделения АККОР, определенные отношения с институтами рынка, по возможности поддерживается органами власти и занял свою нишу в аграрном региональном производстве.

Однако довольно существенную долю на рынке производства сельскохозяйственной продукции занимают хозяйства населения. В силу своей разрозненности они вынуждены ориентироваться на собственные силы в стратегии выживания. В хозяйствах населения из продукции растениеводства производится значительная часть картофеля, овощей, плодов и ягод, шерсти, меда, яиц и др.

Эта последняя группа производителей сельскохозяйственной продукции, несмотря на их весомый вклад в решение продовольственной безопасности страны и региона, практически не институционализирована и относится к неформальному сектору экономики, существует вне поля зрения властей и без его поддержки.

Справедливости ради надо отметить, что власти региона предпринимают ряд усилий по изменению этой ситуации и приближению данного производителя к организованным ресурсопотокам. Но это до сих пор носит эпизодический, точечный характер. Частично оказывалась поддержка через ранее реализовывавшиеся национальный проект «Развитие АПК» и

областные целевые программы. Но нужны более кардинальные меры поддержки мелкотоварного производителя, включая в первую очередь выстраивание системы работы с ними и координацию такой поддержки. В реальности это способна сделать сельскохозяйственная кооперация и ее системное развитие.

Процессы перехода к рыночной экономике в аграрной сфере начали движение в сторону развития и сельскохозяйственной кооперации. В условиях реформирования сельскохозяйственных предприятий в 90-х годах прошлого теперь уже столетия преобладающей организационно-правовой формой крестьяне выбирали СПК. В период последующего распада сельскохозяйственных предприятий и перехода к стихийному мелкотоварному производству начала зарождаться и сельскохозяйственная кооперация. По состоянию на 1 января 2013 г. на территории Орловской области зарегистрировано 76 сельскохозяйственных потребительских кооперативов, из них 1 – третьего, 11 – второго и 64 – первого уровня. Из всех потребительских кооперативов 13,2 % многопрофильные, в основном это относится к кооперативам второго и третьего уровня. Основная часть кооперативов по основному виду деятельности относится к снабженческо-сбытовому (42,1 %), каждый четвертый – к перерабатывающим, 11,8 % – к кредитным и 7,9 % – к обслуживающим.

К сожалению, в последние годы интерес на федеральном и региональном уровнях к малым формам хозяйствования стал ослабевать. А ведь в этом секторе аграрной экономики только в Орловской области занято более 40,5 тысяч человек, или 31,2 % занятого населения, проживающего в сельской местности. До сих пор экономика этого сектора носит характер выживания, причем практически без участия и поддержки со стороны государства. Так, в рамках областной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013 – 2020 годы предполагается оказать поддержку по созданию 150 начинающих крестьянских хозяйств и не менее 54 К(Ф)Х, развивающих семейные животноводческие фермы.

Областная целевая программа «Развитие крестьянских (фермерских) хозяйств и других малых форм хозяйствования в сельской местности в Орловской области на 2012 – 2015 годы» предусматривает финансирование ее мероприятий в объеме 384,02 млн. руб., в том числе из областного бюджета 79,16 млн. руб., что в масштабах данного сектора аграрной экономики явно недостаточно. Нужен другой уровень поддержки и не только ее финансовая часть. Вступление России в ВТО влечет за собой незамедлительную переориентацию в мерах поддержки аграрного производства и совершенствование институциональной среды в сельском социуме, то, что во многих странах относят к сохранению агроландшафта и национальных обычаев и что не запрещается поддерживать. Российские хозяйства населения и есть национальные обычаи и образ жизни, которые всемерно следует и необходимо поддерживать.

Регионам следует искать новые подходы к поддержке отечественного аграрного товаропроизводителя, основанными, с одной стороны, на формировании производства органической продукции с использованием биотехнологий, с другой стороны, на развитии инфраструктуры кооперативного сектора и его институционализации.

Не менее важно ставить и другие цели – выстраивание кластеризации аграрной экономики, а также определение путей в поиске перехода к шестому технологическому укладу, который многие исследователи связывают с биоэкономикой, потенциал зеленого сектора которой на Орловщине, также как в Украине, достаточно высок.

Список использованных источников

1. Областная целевая программа «Развитие сельского хозяйства и регулирование рынков сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия на 2013 – 2020 годы»;

2. Областная целевая программа Областная целевая программа Областная целевая программа «Развитие крестьянских (фермерских) хозяйств и других малых форм хозяйствования в сельской местности в Орловской области на 2012 – 2015 годы»;

3. Основные тенденции и перспективы развития сельского хозяйства Орловской области // Портал Орловской области – публичный информационный центр. – Экономика и социальная сфера. – Сельское хозяйство. – Статистика, аналитика, доклады.

Сітковська Алла Олександрівна

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ

Розвиток інтеграції на європейському рівні є сучасною ознакою прогресивних змін у сільському господарстві. Важливим кроком з позиції поглиблення торговельних відносин між Україною та Європейським союзом має стати євроінтеграція, яка сприятиме наближенню вітчизняного аграрного сектора економіки до європейських стандартів, розширенню присутності на українському агропродовольчому ринку нових країн-членів ЄС.

Для вибору вектору євроінтеграційного розвитку економіки країни в цілому, в тому числі і аграрного сектору має достатньо передумов: високий природно-ресурсний та експортний потенціал, вагомий людський капітал та інноваційний потенціал, багатовікові традиції ведення сільського господарства тощо. Поряд з тим, важливим в умовах поглиблення економічної кризи є усвідомлення можливостей, а також ускладнення, які несуть у собі процеси європейської інтеграції для вітчизняного аграрного сектора економіки. Не виконання стратегічних завдань, які сформовані на початковому етапі європейської інтеграції в аграрному секторі економіки, стало однією з причин технологічного відставання галузі, деструктивних процесів у соціальній сфері села, погіршення стану навколишнього

середовища, неринкових методів державної підтримки сільгосп-товаровиробників та інших негативних наслідків.

На сучасному етапі формування взаємовідносин із світовим ринком пріоритетним напрямом стратегічного розвитку аграрного ринку України слід вважати не тільки зростання його експортних можливостей, а й удосконалення структури експорту, а також вихід на нові ринки з конкурентоспроможною продукцією, яка б відповідала вимогам міжнародних стандартів.

Сільськогосподарські підприємства України спеціалізуються переважно на виробництві та експорті рентабельних сільськогосподарських культур (зернові, соняшник, ріпак тощо), без дотримання науково обґрунтованої сівозміни, порушуючи при цьому культуру землеробства. У зв'язку з цим слід запровадити адміністративну та матеріальну відповідальність сільськогосподарських виробників за хижацьку експлуатацію землі, яка є всенародним багатством. Не знаходячи попиту на внутрішньому ринку, сировина направляється до індустріально розвинутих країн для виготовлення з неї товарів промислового і споживчого призначення.

На шляху до євроінтеграції нашої державі потрібно розв'язати проблеми, які з'являються внаслідок можливого зменшення надходжень до державного бюджету від експортного і імпортного мита, збільшення витрат на реформу системи стандартизації, необхідності реформи митної системи. Компетентні органи державного управління мають розробити програми підтримки українських сільськогосподарських виробників, які будуть змушені приймати нові стандарти якості харчових продуктів.

Зацікавлені в подоланні тарифних і нетарифних бар'єрів українські експортери та імпортери сільськогосподарської продукції, для яких можливі економічні втрати від зміни стандартів. Але ці втрати вони зможуть компенсувати зростанням прибутків через збільшення обсягів торгівлі внаслідок подолання вхідних бар'єрів та підвищення іміджу українських продовольчих товарів на європейському ринку, а також підвищення ефективності роботи української митниці.

Проблеми, які виникають у нашої держави у своїх взаємовідносинах із світовою системою: висока залежність від імпорту ресурсів для виробництва продовольства, іноземного капіталу і кредитів; протекціонізм стосовно вітчизняних товаровиробників; недосконалість чи відсутність елементів ринкового механізму; недоліки державних методів регулювання та ін.

Факторами конкурентних переваг продукції можуть слугувати: рівень рентабельності виробництва, рівень продуктивності праці, ефективність стратегічного планування, ефективність керівництва агроформуванням, здатність швидко реагувати на запити і вимоги аграрного ринку. Процес реформування агропромислового комплексу України можна зробити ефективнішим через залучення іноземних інвестицій до модернізації існуючих та створення нових підприємств з виробництва та переробки сільськогосподарської сировини.

Отже, враховуючи особливості сучасного стану аграрного сектору економіки України, можна виокремити позитивні риси євроінтеграції.

Європейський ринок є великим ринком збуту для вітчизняних сільськогосподарських товарів та джерелом наповнення внутрішнього продовольчого ринку України і джерело надходження вільноконвертованої валюти.

Євроспівробітництво країні з необхідне для технологічного оновлення вітчизняного сільськогосподарського виробництва, підвищенню рівня зайнятості на селі. Виробничі технології більшості українських сільськогосподарських підприємств відстають від тих, що їх використовують провідні європейські країни. Розвиток міжнародного співробітництва безпосередньо впливає на раціональніший розподіл ресурсів, у тому числі ресурсу праці, підвищення ефективності економічних процесів, тобто має позитивні наслідки в довготерміновій перспективі. Пристосування до нових стандартів і правил торгівлі, що неодмінно пов'язано з поглибленням євровідносин у рамках зони вільної торгівлі, потребуватиме від українських сільськогосподарських виробників збільшення витрат у короткостроковій перспективі. Однак у довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності національної агропродовольчої продукції і, як наслідок, закріпленню своїх позицій на внутрішньому ринку та збільшенню експорту на світові ринки.

Солодовников Сергей Юрьевич

ПРОБЛЕМЫ НЕЛЕТАЛЬНОГО РАЗРУШЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СУБЪЕКТОВ В ПОСТРЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Непонимание феноменологической природы рынка, наделение его какими-то сверхестественными свойствами не позволяет многим нашим доморощенным пророкам от экономики уяснить азбучную истину: рынок, так же, как, например, молоток, не представляет нечто божественное, а является всего лишь инструментом, придуманным людьми для облегчения их жизни. Если кто-то пытается молотком резать стекло или при помощи рынка решать нерыночные проблемы, глупо пенять на молоток или рынок. Глобальный институциональный кризис капиталистической экономики, проявившийся через финансовый, экономический, сырьевой и прочие кризисы, отрезвил многих ученых и политиков. В мировом сообществе усиливается понимание необходимости провести ревизию принципов функционирования современных экономических систем, в том числе и по иному взглянуть на роль социальных факторов в экономике. Было бы неправильно говорить о том, что ранее такие попытки отечественными и зарубежными обществоведами не предпринимались. Естественно, они были, причем достаточно удачные, но зачастую либо игнорировались научным сообществом, либо заглушались громким хором либералов-рыночников. В связи с этим, по нашему мнению, существует необходимость сделать ряд замечаний, поясняющих наши взгляды на рынок как на один из социальных инструментов, позволяющих более или менее успешно облегчать жизнь людей, в частности, снижать трансакционные издержки. Такой подход

должен позволить объективно (без внеисторической морализации) рассмотреть границы целесообразного применения рыночного инструментария в экономической системе общества во взаимосвязке с глобальными и национальными цивилизационными тенденциями, институциональной матрицей, материально-технологической средой, экологическим императивом, балансом социально-классовых интересов, социальным капиталом и формами его капитализации.

Сегодня широко используется понятие рынка как формы хозяйства, рядом с которым располагается неоклассическая экономическая концепция «идеального рынка», подразумевающая, что обмен осуществляется автоматически, без каких-либо сил трения. За счет такого методологического приема происходит превращение рынка из реального объекта в аналитическую модель с достаточно абстрактными основаниями. Кроме того, в этой модели социальным условиям отводится роль внешних факторов или сил трения, которые снижают эффективность саморегулирования. Таким образом, живые люди, индивиды выбрасываются из предмета экономической теории. Им на смену приходит некий абстрактный «экономический человек» с достаточно примитивными потребностями и мотивами, которые легко могут быть переложены на математический язык.

Современная экономика перестает быть рыночной в понимании рынка первой половины XX века. Понимание этого в зарубежной экономической науке нашло свое выражение в возникновение большого количества концепций, претендующих на системное описание современного высокотехнологического общества, что привело к возникновению таких понятий, как «постиндустриальное общество», «информационное общество», «общество знаний», «технотронное общество», «сетевое общество», «экологический постиндустриализм» и т.д. Для большинства из названных подходов характерен технологический детерминизм. По нашему мнению особенностью нового этапа развития экономических отношений является радикальное изменение механизмов организации обмена между производителями и потребителями. Рыночный сегмент, длительное время господствующий в экономически развитых странах, становится периферийным. Для пострыночной экономики характерно наличие высокоэффективного промышленного производства, значительное увеличение доли сектора услуг в ВВП, дальнейшее увеличение значения знаний для развития экономики, развитие интернет технологий и новые (пострыночные) формы конкурентной борьбы. Собственно говоря, важнейшим отличие рыночной экономики от пострыночной экономики и выступают новые общественно-функциональные технологии, применяемые в конкурентной борьбе. Прежде всего – это общественно-функциональные технологии, направленные на нелетальное разрушение социальных субъектов.

В настоящее время общественно-функциональные технологии, направленные на нелетальное разрушение социальных субъектов, из сферы военно-политического противостояния естественным образом пришли в сферу политико-экономической конкуренции. В литературе все чаще и чаще стали встречаться новые понятия «информационное оружие» и «информационная

война», которые, в сущности, означают революцию не только в военном искусстве, но и в сфере компьютерно – информационных технологий. Часто за этим скрываются принципиально новые формы противоборства, в которых победа, «подавление противника» будет достигаться не с помощью классического (даже ядерного) оружия и традиционных способов ведения войны, а путем массированного использования информационного оружия. Многие аналитики технологических развитых стран считают этот вид оружия «решающим фактором владения современным миром». Национальные информационные ресурсы сегодня составляют все большую долю национального богатства в развитых странах. «Информационное оружие», сейчас называют «Троянским конем XXI века».

Появление информационного пространства привело к появлению желающих не только поделить это пространство, но и контролировать и управлять процессами в нем происходящими. Для этого используется так называемое технико-ориентированное информационное оружие, которое подразделяется на то, которое направлено против компьютерных систем и способствует всяческой трансформации информации в пользу информационного агрессора. Оно выступает в таком случае в качестве средства уничтожения, искажения или хищения информации; средства преодоления систем защиты; средства ограничения допуска законных пользователей; средства дезорганизации работы технических средств, компьютерных систем. В отличие от технико-ориентированного информационного оружия, информационное оружие как общественно-функциональная инновация представляет собой такой вид информационного оружия, который подвергает воздействию определенные группы социальных субъектов с целью навязывания им нужного манипулятора социально-экономического поведения.

Возникновение кибернетического пространства ознаменовало собой начало эпохи информационных войн. Это можно объяснить тем, что с появлением все более и более усовершенствованных компьютерно-информационных технологий, ведение информационной войны становится в разы быстрее и является более эффективным воздействием на социум. Так как хозяйствующий субъект уничтожается нелетально, а значит победа в информационной войне является «алгоритмически неразрешимой проблемой». Самая главная задача применения информационного оружия состоит в том, чтобы заставить противника направить имеющиеся у него средства, в том числе технические, против самого себя. Информационное оружие второго типа направлено против социальных субъектов и включает в себя «не силовые» методы борьбы такие, например, как сборку, так и разборку социального субъекта.

Для сборки и разборки социального (квази-социального) субъекта сегодня используется информационное оружие, под которым понимается средство ведения современной нелетальной войны. Оно обеспечивает идентификацию и поражение противника с помощью информационных концентраторов различных конструкций (традиционное СМИ, сетевые гипертекстовые концентраторы и т.п.). Позволяет оказать влияние на

социальный субъект, приводящее к блокированию его социальных действий (социальной активности). Позволяет эффективно перераспределять (переделять) материальные ресурсы (изменить отношения собственности) без нанесения повреждений самой собственности.

Шабанов Дмитро Ігорович

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЯХ

У побудові планомірно ринкової економіки в Україні акціонерна власність має виконати важливі функції. По-перше, вона значно розширить джерело нагромадження за рахунок вкладів в ощадних банках. Здавалося б, ці кошти держава могла б також успішно використати на потреби населення, як і акціонерну форму нагромадження. Проте в ощадних банках використання вкладів цілком ізольоване від вкладників – робітників, службовців, а в акціонерних товариствах така ізоляція значною мірою усувається.

По-друге, акціонерне підприємництво сприятиме демократизації управління підприємствами, створенню їх матеріально-технічної бази в різних галузях промисловості, сільського господарства, посиленню зацікавленості трудящих у використанні придбаних факторів виробництва, поліпшенню використання робочого часу, зростанню творчої ініціативи робітників і службовців, їх залученню до управління виробництвом, демократизації відносин власності на підприємстві. Це допоможе подолати відчуженість працівників від засобів виробництва та виробленого продукту, від економічної, а отже, й від політичної влади.

По-третє, значно зменшаться диспропорції в економіці: між попитом і пропозицією, між першими і другими підрозділами суспільного виробництва. Ця мета буде досягнута за допомогою акумулювання значної частини трудових заощаджень населення, швидкого будівництва на ці кошти нових підприємств. Частину устаткування для нових заводів можуть виготовляти підприємства-акціонери.

По-четверте, за допомогою акціонерної власності можна ефективно регулювати кількість грошей. Так, продаючи акції, держава зменшує кількість грошей, а скуповуючи – збільшує. Поширення акціонерної форми власності також сприятиме розвитку товарно-грошових відносин, впровадженню господарунок, самоокупності, самофінансування, самоуправління [1, с. 116].

По-п'яте, використання акціонерної власності поліпшить якість функціонування та розвитку техніко-економічних відносин, тобто відносин спеціалізації, кооперування, концентрації виробництва тощо. Цієї мети буде досягнуто як через продаж акцій підприємствам-суміжникам, так і через посилення контролю трудящих за якістю комплектуючих деталей.

По-шосте, широке впровадження акціонерної форми власності сприятиме раціоналізації процесу управління підприємством державними органами управління. Зокрема, право міністерств і відомств бути пайовиками акціонерних підприємств послабить відомчу монополію, зробить їх більш

зацікавленими в активному розвитку підприємств і об'єднань, сприятиме скороченню управлінського апарату, демократизації процесу управління. Це посилить боротьбу з бюрократизацією, послабить адміністративні методи управління економікою.

По-сьоме, інтенсивний розвиток акціонерної справи прискорить міжгалузеве переливання капіталу. Це, у свою чергу, стимулюватиме використання досягнень НТР з базових наукомістких галузей промисловості в АПК, легкій промисловості, сфері послуг [2, с. 12].

Негативними рисами розвитку акціонерної власності є: по-перше, можливість за допомогою акцій централізувати трудові заощадження і таким чином посилювати економічний контроль за значною кількістю населення. Так, у США 1 % найзаможніших сімей володіють понад 50 % усіх акцій корпорацій, а у ФРН 0,9 % сімей належать 90 % усіх акцій. З іншого боку, у 500 наймогутніших монополістичних об'єднаннях США частка акціонерного капіталу становила в середньому понад 20%. Якщо виходити з того, що обсяг особистого майна у США на одну сім'ю становить 32,7 тис. дол., а в щорічних доходах сім'ї відсотки від вкладів і дивіденди дорівнювали приблизно 7 %, то в акціонерному капіталі певна частка належить централізованим заощадженням населення, вилученим через механізм широкого розповсюдження акцій.

По-друге, мільйони дрібних акціонерів зазнають банкрутства, тобто позбуваються своїх заощаджень під час економічних криз. Так, у США під час кризи кількість дрібних акціонерів скоротилася майже на 7 млн.

По-третє, придбавши контрольний пакет акцій, гігантські корпорації встановлюють контроль над дрібнішими компаніями, а через «систему участі», тобто багатоступінчасту систему залежності та контролю, контролюють капітал інших фірм, який у декілька разів перевищує їх власні активи.

По-четверте, акціонерні компанії вдаються до різних фінансових махінацій на фондових біржах, здобуваючи додаткову можливість надмірного збагачення. Так, Дж. Гетті за короткий час збільшив одержане майно з 15 млн. дол. до понад 2 млрд. дол. і став мільярдером, скуповуючи акції за «викидними» цінами у роки депресії.

По-п'яте, за допомогою акцій активно ведеться підкуп вищих чиновників державного апарату, законодавців.

По-шосте, акціонерна форма підприємництва використовується як засіб економічного примусу для викупування нерентабельних філіалів крупної монополії. Так, корпорація «Дженерал моторз» змусила 1,4 тис. найманих працівників одного зі своїх заводів повністю викупити його. Інша американська компанія «Нейшнл стіл» змусила 11 тис. чол. викупити один зі своїх нерентабельних сталеплавильних заводів. Ці нерентабельні, обтяжені боргами підприємства продаються, як правило, за ціну, яка перевищує їхню вартість. Так, щоб забезпечити належний технічний рівень сталеплавильного заводу «Нейшнл стіл», необхідно було витратити 650 млн. дол., а щоб завод вижив, слід було знизити рівень заробітної плати, пенсій, тривалість оплачуваної відпустки, подовжити робочий день тощо [3, с. 13].

Таким чином зазначимо, що в умовах побудови планомірно ринкової економіки в Україні акціонерна власність має виконати важливі економічні функції. Але треба пам'ятати, що їхня дієвість визначатиметься специфікою та динамікою національних та регіональних економічних процесів.

Список використаних джерел

1. Буряк П.Ю. Корпоративне управління: особливості розвитку в Україні / П.Ю. Буряк, Н.Б. Татарин // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 116.
2. Небава М.І. Теорія корпоративного управління / М.І. Небава – К. : ЦУЛ, 2004. – С. 12.
3. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління : становлення та розвиток / С.А. Румянцев. – К. : Знання, 2003. – С. 13.

Шевченко Лілія Гранітівна, Курінний Олександр Володимирович **ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Важливою тенденцією сучасного розвитку світової економіки є створення різного роду інтеграційних об'єднань, в межах яких відбувається взаємодія країн-партнерів.

У країнах з транзитивною економікою чим далі, тим більше, владою усвідомлюються потенційні вигоди від подальшого розвитку зовнішньої торгівлі, а відповідно, набувають все більшої актуальності інтеграційні прагнення. Уряди проводять політику лібералізації зовнішньоторговельних режимів, що проявляється у скасуванні надлишкових державних обмежень на розвиток експорту та імпорту. В результаті в багатьох країнах Центральної та Східної Європи частка зовнішньої торгівлі у ВВП зростає. З іншого боку, в міру того, як зовнішня торгівля країн з транзитивною економікою все більше регулюється ринковими механізмами, в її обсязі зростає питома вага торгівлі з розвинутими країнами. Мабуть, найважливішою проблемою для більшості таких країн є правильне визначення свого місця в системі загальносвітового поділу праці. Так, економіка деяких країн з перехідною економікою відрізняється вузькою спеціалізацією в області виробництва та експорту одного чи декількох сировинних товарів. Такими товарами є, наприклад, бавовна в Туркменістані і Узбекистані, плодоовочева продукція в Молдові. Для інших країн, включаючи Україну, основним завданням є підвищення якості промислових товарів, що необхідно для забезпечення їх конкурентоспроможності на світовому ринку.

В умовах подальшого посилення процесів інтернаціоналізації господарської діяльності в межах системи світового господарства та глобалізації міжнародної економіки, конкурентна боротьба між суб'єктами ринкових відносин має тенденцію до посилення.

Останній етап розвитку світового господарства характеризується зростанням економічного та політичного диктату промислово розвинутих країн світу і особливо країн «великої сімки» (для України надзвичайно актуальним є вплив Росії, тому, більш вірним буде говорити про «велику

вісімку»). Можна стверджувати, що міжнародне торгівельне співтовариство прямо чи опосередковано відчуває на собі вплив як окремих країн-лідерів, так і наддержавних валютно-фінансових та торгівельних інститутів.

Посиленню протистояння двох глобальних угруповань сприяє створення торгово-економічних та політичних інтеграційних об'єднань (ЄС, НАФТА, АСЕАН та ін.). Використовуючи засоби тарифного та нетарифного регулювання, промислово розвинуті країни через міжнародні торгово-економічні та фінансові інститути фактично проводять політику прихованої дискримінації не тільки по відношенню до країн – не членів СОТ, але й до всіх інших країн, що не вписуються у систему координат країн «великої вісімки». Непоодинокими в сучасній історії є випадки загострення економічних та геополітичних взаємовідносин між самими країнами-лідерами, яскравим проявом яких стають торговельні війни між економічними та політичними союзниками.

Теоретично об'єднання на регіональній основі обумовлюється тим, що зростаючі обсяги багатонаменклатурного виробництва багатьох країн стають завеликими для їх внутрішніх ринків, а створення більш широкого єдиного економічного простору сприяє розвитку та підвищенню їх конкурентоспроможності [1, с. 22 – 23]. Відразу зазначимо, що Митний союз у цьому контексті є скоріше виключенням, бо за показником інтеграційної тісноти (частка внутрішньоблокової торгівлі у зовнішньоторговельному обороті) серед десяти основних торгово-економічних союзів світу перебуває на останньому місці [2].

На території країн, що входять до відповідного регіонального об'єднання, ліквідуються внутрішні бар'єри для переміщення товарів, здійснюється єдина митна політика, координується бюджетно-податкова, грошово-кредитна політика тощо [1, с. 23]. За останні 50 років було підписано 153 регіональні торгові угоди, половина з яких – впродовж 1980 – 1990 років. Зазначимо, що на думку відомих фахівців в цієї сфері, угоди в рамках СНД та інших регіональних угруповань за участю Росії, України та деяких інших республік колишнього СРСР відзначаються більшим ступенем регулювання і водночас невизначеністю щодо спільної зовнішньоторговельної політики [1, с. 24].

Щодо України, то останнім часом країна впритул наблизилася до вирішального з точки зору цивілізаційного вибору моменту: ЄС чи Митний союз? Зважаючи на величезну полеміку та резонанс, що викликані в українському суспільстві цим питанням (Президент України чітко висловив свою позицію, що це питання має бути обговорено на референдумі), на нашу думку, потрібно зробити акцент на двох моментах – по-перше, на інтеграційних проблемах всередині цих угруповань, а, по-друге, на економічних проблемах України, які однозначно потребують вирішення незалежно від того, який напрям буде обрано.

Як впливає з останніх заяв Президента України, представників Уряду, діяльності Верховної Ради Україна пов'язує перспективи сталого соціально-економічного розвитку з європейською інтеграцією, але, досвід країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), який, безумовно, для України є

найбільш цікавим, доводить, що вступ цих країн до ЄС не справив того відчутного впливу на економіку, на який вони очікували. Так, наприклад, країни Балтії, Словенія, Угорщина за вісім років до вступу в ЄС мали середньорічні темпи приросту ВВП від 4 до 7 %, а після вступу – від 0,4 до 4 % [3], хоча, безумовно, не можна не брати до уваги вплив світової економічної кризи. Серед наявних у ЄС низки проблем інтеграційного характеру фахівці виокремлюють:

- ослаблення потенціалу економічного зростання;
- зниження динаміки зовнішньої торгівлі та інвестицій;
- боргову кризу та дискредитацію інтеграційного іміджу;
- недотримання Маастрихтських критеріїв;
- офшоризацію та тінізацію капіталу;
- соціальне перевантаження;
- організаційно-політичні проблеми [3].

Якщо говорити про сучасний стан економічного співробітництва України з ЄС, то, на думку вчених, дослідження факторів конкурентоспроможності в процесі наближення країни до ЄС дозволяє зробити висновок, що структура зовнішньої торгівлі між Україною та країнами ЄС, в основному, визначається сформованими раніше порівняльними перевагами, а також необхідністю технологічного оновлення вітчизняного виробництва [5, с. 185].

Висловлювання деяких учених є ще більш категоричними: «Зовнішня торгівля України з ЄС поки що не є визначальною для євроінтеграції, а її ефективність – досить низька й незбалансована. Неадекватність умов Угоди про зону вільної торгівлі між ЄС та Україною може призвести до ще більшого дисбалансу в зовнішній торгівлі...» [3]. Але той же автор зазначає, що критичний аналіз інтеграційного потенціалу ЄС не дає підстав розглядати євразійську інтеграцію як альтернативний варіант [3].

Відомий економіст-міжнародник А.С. Філіпенко (до речі, автор бігравітаційної моделі розвитку інтеграційних процесів) наводить у якості потенційних втрат та стримуючих факторів інтеграції України в євразійському напрямі такі: низький науково-технічний та економічний рівень; слабка інституційна спроможність; недостатній рівень ринкової інфраструктури, особливо фінансового та банківського секторів; асиметричність економічних потенціалів учасників інтеграції; відсутність досвіду інтеграційної взаємодії, переважання політики над економікою [4, с. 106].

Усі наведені міркування, на нашу думку, дають підстави говорити про недоведеність переконань прихильників будь-якого вектору – європейського чи євразійського щодо економічних перспектив інтеграції. Здається, що акцент у дискусії, що триває, треба перенести в іншу площину, що є об'єктивною реальністю – низьку конкурентоспроможність економіки України. Обравши будь-який вектор інтеграції (чи рух у двох напрямках – наскільки це можливо), ми маємо усвідомлювати, що на сьогодні головною ознакою рівня розвитку країни є не обсяг виробництва продукції та доданої вартості, а її конкурентоспроможність. На думку фахівців, підвищенню

конкурентоспроможності може сприяти накопичення потенціалу створення національних ТНК, спроможних забезпечити підвищення технологічного рівня виробництва, а також фінансова підтримка галузей, які забезпечують розвиток інтелектуального капіталу. Як свідчить світова практика, позитивні зрушення у міжнародній конкурентоспроможності можуть відбутися в результаті підвищення якості людського капіталу або використання передових технологій [1, с. 31]. Наостанок наведемо цікавий і слушний, на нашу думку, підхід С.О. Радзівської: «Перед багатьма дослідниками ... постає питання щодо того, що саме відбувається в процесі інтеграції: підвищення національної конкурентоспроможності чи поглинання економік, зокрема економік країн периферії? Цьому сприяє визначення національної конкурентоспроможності як здатності перемагати, а відповідно і поглинати економіки інших країн. І тільки розуміння національної конкурентоспроможності як здатності співпрацювати з іншими країнами на засадах обопільного економічного інтересу дозволяє обґрунтувати доцільність з погляду підвищення національної конкурентоспроможності відкривати свою економіку і посилювати інтеграційні зв'язки» [5, с. 185].

Список використаних джерел

1. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі : монографія / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 470 с.
2. Україна і Митний союз: проблеми інтеграції. Внутрішня політика. – Режим доступу : gazeta.dt.ua. – Назва з екрану.
3. Україна – ЄС: проблеми інтеграції. Міжнародна політика. – Режим доступу : gazeta.dt.ua. – Назва з екрану.
4. Філіпенко А. С. Методологічні засади визначення наслідків міжнародних інтеграційних процесів / А. С. Філіпенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр. : у 2-х ч. – Вип. 59. – Ч. 1. – К. : Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2006. – С. 99 – 106.
5. Конкурентоспроможність та інтеграційні перспективи України / С. О. Радзівська. – К. : Знання України, 2012. – 344 с.

Юсупова Майдат Садулаевна

ДЕТЕРМИНАНТЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РЕГИОНОВ, ОБУСЛОВЛЕННЫЕ «ПРОВАЛАМИ» РЫНКА

Сложившаяся глубокая социально-экономическая дифференциация между регионами России порождается, как минимум, двумя основными комплексами причин, относящимися к институциональной и наукоемкой группам: а) несовершенствами или «провалами» рынка, включающими: монополистические тенденции; влияние внешних (побочных) эффектов; неравенство возможностей создания и распределения благ; наличием неопределенностей и рисков; асимметричностью информации; б) низкой эффективностью государственного управления (обусловленной экономи-

ческим и политическим неравенством региональных элит, наличием несправедливых институтов и т.д.).

Первый комплекс причин обусловлен неразвитостью и деформированностью рыночных отношений, проявляемых, например, в виде провалов рынка. Позитивные функции рынка делают его в принципе достаточно эффективной системой, вместе с тем он нуждается в институциональном регулировании. Отклонения от условий совершенной конкуренции свидетельствуют о несовершенстве и деформациях рынка. В целом провалы рынка достаточно хорошо отражены в экономической теории, однако применительно к проблеме социально-экономической дифференциации регионов эта проблема требует дальнейшего исследования.

В развивающихся странах, к которым относится и Россия, наблюдается множество провалов рынка, в частности это относится к рынкам кредитов, страхования, земли и человеческого капитала. В результате ресурсы государства могут пойти не в тот регион и не в те направления, где они принесли бы максимальную отдачу. Например, в ряде регионов высокоодаренные дети не получают начального образования, а в других – менее способные – могут закончить университет. Это изначально создает социально-экономическую дифференциацию регионов по признаку формирования и развития человеческого капитала.

Другая весьма распространенная в России ситуация связана с отсутствием или неразвитостью региональных рынков или их несовершенством в силу различных причин, что, например, влияет на распределение инвестиционных возможностей в пользу более привлекательных регионов, создавая инвестиционную асимметрию рыночного пространства России.

Провалы рынка создают условия возникновения факторов социально-экономической дифференциации. Рассмотрим основные детерминанты социально-экономической дифференциации регионов, обусловленные несовершенствами или «провалами» рынка.

1. Монополистические тенденции. В условиях рыночной стихии неизбежно возникают монополистические структуры, ограничивающие свободу конкуренции, в том числе и на межрегиональном уровне. При бесконтрольности рыночной среды формируются и укрепляются монополии, которые по месту своего расположения создают более выгодные возможности для социально-экономического развития региона.

2. Влияние внешних (побочных) эффектов. Рыночный механизм непригоден для устранения внешних (побочных) эффектов на экономику региона. Так, например, территориальная близость с Чеченской Республикой создала проблемы для большинства регионов Юга России и способствовала в определенной мере радикальной их социально-экономической дифференциации, как между собой, так и по отношению к другим регионам страны. Сам рынок не способен устранить или компенсировать ущерб, наносимый внешними эффектами. Соглашение между заинтересованными сторонами без внешнего вмешательства может быть достигнуто лишь в

редких случаях, когда отрицательный эффект незначителен. Однако при возникновении серьезных проблем необходимо вмешательство государства.

3. Неравенство потенциала, возможностей создания и распределения благ. Каждый регион изначально располагает разным экономическим потенциалом, принадлежащим ему. Одни регионы имеют богатые природно-сырьевые ресурсы (нефть, газ и т.д.), экспортируемые в зарубежные страны, что позволяет им получать высокие налоги и доходы. Другие регионы (Москва) контролируют финансовые потоки, что также создает возможности для успешного социально-экономического развития. Третьи регионы не обладают природно-сырьевыми ресурсами, финансовыми возможностями, что приводит их экономику в состояние депрессии. По своей сути свобода рынка порождает неоптимальные возможности развития каждого отдельного региона и пропорций распределения создаваемого богатства (как внутри отдельного региона, так и между ними).

Кроме того, рынок не обладает способностью обеспечивать социальные гарантии, нейтрализовать чрезмерную дифференциацию в распределении доходов; он по своей природе не учитывает социальные и этические критерии, т.е. справедливость при распределении ресурсов и доходов, не соблюдает стабильную занятость трудоспособного населения, что неизбежно ведет к социальному расслоению, усиливает социальную напряженность. Поэтому каждый регион должен самостоятельно заботиться о своем населении путем обособленной в определенной мере социально-экономической политики.

4. Неопределенность и риск. Экономическая деятельность любого региона связана с неопределенностью и риском, что задает условия дифференциации территорий по данному признаку. Не существует гарантированных рецептов снижения риска в ходе экономической деятельности. Неопределенность выбора, например, направлений социально-экономической политики региона, обуславливается квалификацией управленческого персонала региона, неполнотой и неточностью информации, неизбежностью ошибок в процессе прогнозирования и бизнес-проектирования, отклонениями от заданных параметров в процессе реализации региональных проектов и программ. Повышению надежности выбора могут служить диверсификация размещения средств, всесторонняя оценка принимаемых решений и ряд других мер.

5. Информационная дифференциация. Рынок порождает неполную и недостаточно совершенную информацию. Конкуренция заставляет фирмы регионов скрывать реальные данные о положении дел, что затрудняет определить их истинное положение и в целом ситуацию в регионе. Кроме того, между регионами ведется определенная конкуренция (например, за доступ к федеральным финансам, привлечение иностранных инвесторов и т.д.), что также вынуждает органы управления регионом скрывать/искажать информацию. Информация стоит денег, и экономические агенты обладают ею в различной степени. Отсутствие совершенной информации и ее неполнота приводит к неточности в принятии управленческих решений, создает основу для образования различий между регионами.

Конечно, устранение провалов рынка или их полное недопущение является идеальной ответной мерой; если это невозможно или требует слишком больших затрат, экономическую эффективность региональных экономических подсистем можно повысить с помощью некоторых форм перераспределения – доступа к услугам, активам или политическому влиянию.

Второй комплекс причин, обуславливающих связь между рыночными провалами и детерминантами социально-экономической дифференциации, связан с эффективностью государственного управления и образуется в результате того, что при высоком уровне экономического и политического неравенства региональных элит, как правило, экономика и социальные условия систематически действуют в интересах более влиятельных групп (или более развитых регионов). Такие несправедливые институты способны приводить к экономическим потерям в других регионах, когда региональные права обеспечиваются избирательно, бюджетные ресурсы выделяются главным образом тем, кто обладает политическим влиянием, предпочтение при распределении общественных услуг предоставляется богатым регионам, а потребности средних и дотационных регионов и групп населения остаются неудовлетворенными. Общеэкономическое пространство страны в целом тогда становится менее эффективным и упускает возможности для инноваций и инвестиций в депрессивных и отсталых регионах. На уровне макрорегиона, когда нуждающиеся территории не имеют «голоса» в управлении или этот голос слишком слаб, устанавливаемые правила могут оказаться неприемлемыми и дорогостоящими для беднейших регионов.

СЕКЦИЯ IV СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Дербина Екатерина Сергеевна
**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО
ПАРТНЕРСТВА В МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

Для изучения структуры развития партнерства следует начать с исследования эволюции ГЧП как комплексного явления, который выявляет очевидную зависимость между уровнем присутствия его в экономике и господствующей государственной идеологией. Одни из первых партнерств возникли во Франции. В 1842 году был принят первый закон о железнодорожном транспорте, согласно которому был установлен режим государственных концессий, представленных железнодорожным компаниям.

На рубеже XIX – XX веков партнерства проявляются в Германии и во Франции в жилищно-коммунальной сфере хозяйства. В начале XX века под влиянием марксистской идеологии и теории Дж. Кейнса произошли значительные изменения в государственном подходе к проектам.

Однако к концу XX века интерес к ГЧП проявился в связи с появлением новой экономической неоклассической теории, основатели которой рассматривали частную собственность, как основную движущую силу общественного развития. Впоследствии был взят новый курс на привлечение частного капитала и массовую приватизацию предприятий, находящихся в государственной собственности.

Лидером в применении нового курса стала Великобритания. Так, Правительство Великобритании разработало концепцию управления государственной собственностью – «инициатива частного предпринимательства». Ранее, в 1988 году был принят закон о местном самоуправлении, которым местным органам власти были предоставлены полномочия заключать договора с представителями частного капитала для оказания соответствующих качественных услуг на региональном уровне [5, с. 98 – 99].

В дальнейшем интерес и повышенную активность проявили руководящие органы Европейского союза. Начиная с 1992 года, активно создавались директивы, в которых прописывались правила и процедуры проведения данной политики. Также начали формироваться институты по управлению и регулированию ГЧП в форме: агентств (Великобритания, Нидерланды, Ирландия), акционерных компаний и государственных корпораций (Италия), ассоциаций (Франция).

Важным является определение наиболее приоритетных отраслей применения ГЧП. Инвестирование сразу во все отрасли экономики невозможно, и к тому же существуют также отрасли, куда необходимо инвестировать в первую очередь. Кроме того отрасли в странах с разным уровнем экономического развития, в которые нужно привлекать частный капитал, значительно различаются [3, с. 50 – 51].

Если проанализировать использование ГЧП в разрезе стран, то в странах «Большой семерки» (США, Великобритания, Япония, Италия, Франция, Германия, Канада) на 1-ом месте стоит здравоохранение, на 2-ом месте – образование и на 3-ем – автодороги.

В других развитых странах (Австрия, Бельгия, Дания, Австралия, Израиль, Ирландия, Финляндия, Испания, Португалия, Греция, Южная Корея, Сингапур) ГЧП применяется при строительстве автодорог, здравоохранении, образовании.

В развивающихся странах и странах с переходной экономикой указанные выше отрасли за исключением строительства автодорог не являются приоритетными. Вследствие более низкого уровня социально – экономического развития в этих странах на 1 место выдвигается транспортная инфраструктура (строительство, реконструкция железных дорог, аэропортов, портов)

Страны с переходной экономикой (Болгария, Чехия, Венгрия, Хорватия, Польша, Румыния); страны Балтии (Латвия); страны СНГ (Украина) по применению ГЧП лидируют в строительстве автодорог, мостов и тоннелей легкого наземного метро, аэропортов.

Развивающиеся страны – Индия, Бразилия, Чили, Гонконг, Мексика, Саудовская Аравия, Объединенные Арабские Эмираты в качестве приоритетных выделяют строительство автодорог, аэропортов водоочистительных сооружений [4, с. 41].

В ряде восточноевропейских стран с конца 1990 г. стали активно использоваться методы ГЧП в отраслях транспортной инфраструктуры и в городском хозяйстве, в связи с подготовкой вступления в ЕС.

Основные различия в применении партнерства в разных странах состоят в следующем: во-первых, имеет место различие в экономическом развитии; во-вторых, политика государства влияет на развитие тех или иных структур, в-третьих, имеет место заинтересованность стран в развитии приоритетных отраслей (для каждого типа страны индивидуальных), поскольку партнерство позволяет привлечь инвестиции частного сектора, распределить риски между партнерами в реализуемых проектах. Например, там, где наблюдается устойчивая рыночная экономика – высокий показатель ВВП и государство гарантирует высокий уровень социальной защиты, там, где велика средняя продолжительность жизни наблюдается высокое качество медицинского обслуживания и образования.

Одним из примеров эффективного и удачного использования ГЧП в реализации инфраструктурных проектов на основе частной финансовой инициативы является Япония. В годы экономического спада или экономической рецессии японские власти вынуждены были прибегнуть к английскому опыту, немного изменив концепцию, правила, и соответствующую законодательную базу. Введение Закона о содействии развитию общественных проектов путем использования частного финансирования стало значительным шагом вперед, поскольку до этого за реализацию инфраструктур отвечало государство и государственные органы. Смысл всего заключался в привлечении частных инвестиций для строительства крупных государственных и социально

значимых инфраструктурных объектов, когда бизнес сам осуществлял строительство государственного объекта за счет собственных средств. Компенсация расходов впоследствии осуществляется за счет платежей из бюджета, либо за счет дохода с эксплуатации. Результатом этого стало бурное развитие инфраструктурных проектов страны [1, с. 114 – 119].

Так же можно привести примеры неэффективных проектов ГЧП из-за просчетов со стороны государства.

Так, например, в Чехии был реализован проблемный инфраструктурный проект. Частные инвестиции в этой стране привлекаются по британской модели (PFI). Опыт этой страны показывает те проблемы, с которыми может столкнуться государственный партнер, имеющий недостаточный опыт и подготовку в реализации и применении партнерства. Так, для сооружения отрезка автобана D47, протяженностью 80 км, частным предпринимателем был предложен весьма интересный и привлекательный на первый взгляд проект, на что он получил внеконкурсный подряд. Проблема состояла в отсутствии достаточного опыта ГЧП и недооценке командой государственного партнера намерений частного подрядчика, который в свою очередь изначально не имел особого стремления к реализации проекта. В конечном итоге предложенная им структура финансирования сводилась к перекладыванию всех рисков на государство. И результатом было расторжение проекта, и выплата, ко всему прочему, значительной неустойки.

Таким образом, можно сделать вывод о достоинствах такой новой формы взаимоотношений государства с частным бизнесом, как ГЧП. Государственно-частное партнерство является одним из механизмов смешанной экономики, позволяющим развивать отношения бизнеса и государства. Так же это возможность для государства нахождения источников бюджетных доходов, а у частного сектора – возможность владения и распоряжения государственными и муниципальными активами, а также возможность получения различных государственных привилегий. Объединение усилий государства и частного предпринимательства в рамках конкретных проектов формирует их дополнительные конкурентные преимущества. И впоследствии, это удачный механизм нахождения экономического и социального консенсуса, внедрение новых разработок и технологий, с помощью идей, логических рассуждений бизнеса в сочетании с упорядоченностью и властью государственных структур.

Государственно-частное партнерство в современном мире при грамотном и рациональном поведении – механизм, который может стать основой создания высокотехнологических корпоративных структур, призванных обеспечить ориентацию бизнеса и государства на решение задач, связанных с выходом реального сектора экономики из финансового кризиса.

Список использованных источников

1. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: теория и практика : монография / В. Г. Варнавский, А. В. Клименко, В. А. Королев [и др.]. – М. – 2011. – 287 с.

2. Государственное регулирование рыночной экономики : учебн. пособ. /под ред. М. Столярова. – М. : Дело. – 2009. – 279 с.

3. Государственное регулирование экономики: учебн. пособ. для ВУЗов / под ред. Т.Г. Морозовой – М. : ЮНИТИ, 2010. – 253 с.

4. Орешин В. П. Государственное регулирование национальной экономики : учебн. пособ. / В.П.Орешин. – М. : ИНФРА-М. – 2009. – 122 с.

5. Шамхалов Ф. И. Государство и экономика: основы взаимодействия : учебн. пособ. / Ф. И. Шамхалов. – М. : Экономика. – 2009. – 381 с.

Дегтяр Олег Андрійович

КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

В умовах складної фінансово-економічної ситуації в Україні дослідження закордонної практики державного регулювання розвитку соціальної сфери набуває особливої актуальності.

Зміст соціальної сфери традиційно розглядається в двох аспектах: соціальні відносини та соціальна діяльність [1]. В свою чергу соціальна сфера може бути представлена як область прояву соціальних відносин різної якості, а соціальна діяльність виступає як основа самоорганізації цієї сфери.

До складових соціальної сфери, що забезпечують її відтворення, функціонування та розвиток, відносять:

- суб'єкти соціальної сфери – індивіди, спільноти та суспільство в цілому як соціальний організм;
- підсистеми соціальної сфери – сфери освіти, родини, праці, побуту, соціальна інфраструктура тощо;
- соціальні інститути та організації, що здійснюють управління соціальною сферою;
- соціальні зв'язки та відносини між суб'єктами, підсистемами та інститутами;
- потреби, цінності й норми, що лежать в основі цих відносин;
- процеси в соціальній сфері [2, с. 57].

Функціонування соціальної сфери відбувається у вигляді соціальної роботи як особливої області взаємодій людей, де здійснюється їхнє відтворення та життєзабезпечення і задовольняються потреби. У цьому ракурсі соціальна сфера окреслена конкретними просторово-часовими координатами, що знаходить прояв у діяльності конкретних державних та недержавних установ для задоволення потреб конкретних груп населення на певній території як складових соціальної інфраструктури.

Головна функція соціальної сфери реалізується на основі виконання її специфічних функцій, серед яких російські дослідники В.М. Ковальов та Г.І. Осадча виділяють наступні:

- соціальна інтеграція, тобто консолідація соціальних відносин між індивідами й спільнотами з метою задоволення їхніх потреб;
- соціальна адаптація, тобто розвиток у людей соціальних якостей, що підвищують ефективність їхньої діяльності в соціумі;

- соціальний захист та самозахист, або забезпечення прав людей і соціальних гарантій прийнятних для них існування. [3, с. 114 – 118; 4, с. 35 – 36].

У цілому функції соціальної сфери покликані сприяти використанню потенціалу суспільства на благо людини. Одним з основних засобів виконання цього завдання є ефективне функціонування комплексного механізму державного регулювання соціальної сфери.

Ключову роль у вивченні комплексного механізму державного регулювання соціальної сфери відіграє модель соціальної політики, на основі якої відбувається його формування та реалізація. Цю модель український вчений Т. Семигіна визначає як умовну характеристику, загальну схему опису найважливіших елементів, що дає змогу порівнювати соціальну політику в різних країнах. В основі такої моделі можуть бути її цінності, цілі, завдання, інструменти та форми реалізації, взаємозв'язок із економічними, демографічними, політичними та іншими чинниками [5, с. 42].

Великобританія прагне обстоювати власну позицію навіть у рамках Європейського Союзу, утримується від запровадження євро й стримано ставиться до розроблення загальноєвропейських програм у соціальній сфері.

Адміністрування соціальної політики у Німеччині цілком відображає трирівневу політичну систему в країні. Здійснення соціальних програм регулює федеральне (тобто національне) законодавство, що ухвалюється парламентом, і тому ці програми вважають уніфікованим, а контроль за їх виконанням здійснюють державні урядові структури. Разом із тим, у другій палаті федерального парламенту важливу роль відіграють землі (їхнє слово щодо фінансування та податків інколи переважає урядову думку), а також Конституційний Суд, який активно втручається в питання соціальної політики, використовуючи своє право вето.

У державному регулюванні соціальної сфери в США прямо чи опосередковано діє близько восьми тисяч органів управління, функції яких подекуди дублюються [6], і які діють на трьох рівнях: центральному (федеральному), регіональному (рівень штату) та місцевому (окружний рівень і рівень міста).

Розглянувши організаційно-економічний механізм державного регулювання соціальної сфери в провідних країнах світу із системних позицій, необхідно зауважити, що соціальна сфера розвивається в результаті послідовного впливу політичних, організаційно-правових та економічних факторів. Узагальнюючи наявність різнопланового впливу можна зауважити, що формування перспектив соціального розвитку країни та регіону здійснюється під одночасним впливом організаційних (прямих) та економічних (непрямих) методів, які в своїй сукупності визначають зміст вертикальних зв'язків "центр – регіон", а також зміст горизонтальних зв'язків між окремими територіями, підприємствами, колективами тощо. Це створює сприятливі передумови для подальших досліджень в напрямку формування організаційно-економічного забезпечення аналітико-діагностичної оцінки існуючого стану соціальних відносин, оцінки рівня життя людей, а також для прогностичного, нормативно-цільового визначення перспектив соціального розвитку.

Список використаних джерел

1. Гилко В. І. Соціальні орієнтири державної політики. Діагностика соціального розвитку Одеського регіону / В. І. Гилко, Л. І. Кормич, Е. А. Гансова. – Одеса : ОРІДУ, 2005. – 512 с.
2. Новікова О. Ф. Соціальна орієнтація економіки / О. Ф. Новікова. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки. – 2009. – 220 с.
3. Осадчая Г. И. Социология социальной сферы / Г. И. Осадчая. – М. : Союз, 1999. – 279 с.
4. Ковалев В. Н. Социология социальной сферы / В. Н. Ковалев. – М. : Изд-во РГСИ, 1993. – 96 с.
5. Семигіна Т. В. Порівняльна соціальна політика: навч. посіб. / Т. В. Семигіна. – К. : МАУП, 2005. – 276 с.
6. Веб-сторінка прем'єр-міністра Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kantei.go.jp/foreign/index-e.html>.

Івашова Людмила Миколаївна, Івашов Михайло Федорович **ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗШИРЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ ЇХ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЇ**

Реформування бюджетної системи України, розпочате ще наприкінці 2000 року не можна назвати логічно завершеним. Поряд з вагомими здобутками бюджетної реформи виявлено також низку проблем, що потребують невідкладного вирішення [1]. Однією з цих проблем є розширення дохідної бази місцевих бюджетів та збільшення їх впливу на соціально-економічний розвиток території. Дослідження зарубіжної практики стосовно цього питання дозволить не тільки запропонувати вже перевірені часом заходи, а й допоможе уникнути небажаних помилок.

У західних концепціях регіонального розвитку з 70-х років ХХ століття почали з'являтися, а згодом – домінувати ідеї сталості, збалансованості і соціальної орієнтації, які перебувають у тісному зв'язку між собою і є взаємозалежними [2]. Згідно з зазначеною концепцією, податкова система повинна сприяти ефективному здійсненню розширеного відтворення одночасно з формуванням необхідних фінансових ресурсів у частині бюджету.

Доходи місцевих бюджетів мають давати змогу вирішувати завдання, покладені на органи місцевого самоврядування в умовах ринкової економіки. Місцеві органи влади повинні мати у своєму розпорядженні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Дійсно, більшість соціальних послуг надається саме на місцях, і за для підвищення ефективності їх надання треба посилювати самостійність регіонів [4, 5].

У практиці формування місцевих бюджетів різних країн до основних форм залучення фінансових ресурсів відносять: надбавки до діючих в країні загальнодержавних податків і зборів у встановлених межах; відсоток від

податкових надходжень, що збираються центральним урядом або місцевими владами для центрального уряду; місцеві податки; міжбюджетні трансферти (дотації, субсидії, субвенції); платежі за послуги, що надаються муніципалітетами; доходи від муніципальної власності; позики та інше.

Склад і структура джерел фінансових ресурсів місцевих органів влади в окремих країнах Європи представлено у табл. 1.

Наведені дані свідчать, що чим вище рівень розвитку країни, тим більша роль у формуванні місцевих бюджетів відводиться власним джерелам формування дохідної частини місцевих бюджетів [3, 6].

Таблиця 1

Структура джерел фінансових ресурсів місцевих органів влади в країнах Європи у 2011 році, %

Країна	Місцеві податки	Збори і платежі	Міжурядові трансферти	Позики	Інше
Естонія	0	1	91	2	6
Болгарія	1	10	78	2	9
Греція	2	22	58	6	12
Румунія	5	16	79	0	0
Велика Британія	11	6	77	0	6
Італія	18	11	38	9	24
Німеччина	19	16	45	9	11
Фінляндія	34	11	31	3	21
Франція	36	2	26	10	26
Швейцарія	46	24	18	3	9
Данія	51	22	24	2	1
Швеція	61	8	19	1	11

При цьому до них, як правило, належать: місцеві податки і збори, в тому числі майнові податки (США, Великобританія, Португалія) та податки на бізнес (Франція, Австрія, Німеччина); надбавки до загальнодержавних податків і зборів, що встановлюються на місцях, наприклад, надбавки до сільськогосподарського та прибуткового податків (Італія, Німеччина).

Слід також відзначити, що місцеві органи влади в економічно розвинених країнах користуються правом податкової та законодавчої ініціативи у межах, визначених загальнодержавним законодавством [3].

Таким чином, практика зарубіжних країн доводить, що принцип делегування повноважень кожному рівню територіального управління і закріплення за ним основних джерел фінансового забезпечення – найбільш ефективний шлях місцевого соціально-економічного розвитку. Механізм множинності податків, що є реалізованим у зарубіжній практиці розмежування податкових відносин між центральними та місцевими органами влади, створює реальну основу для стабільного функціонування галузей соціальної сфери і невиробничого сектора. Особливістю бюджетно-податкових систем економічно розвинених країн є їх сильний регулюючий характер. Дійсно, крім

фіскальної ролі податків і зборів тут широко використовуються їх регулюючі властивості. Одним з засобів вирішення такого завдання є ефективне застосування податків з урахуванням їх функціональної спрямованості і через те об'єктивно притаманних їм переваг та недоліків. Так, у США за допомогою диференційованих ставок ПДВ регулюють доходи заможної частини населення, намагаючись вирівняти диспропорції у доходах населення [3; 6, 7].

Найбільш типовими методами регулювання, які застосовуються у Франції є звільнення від податків, які зараховуються до доходів місцевих бюджетів (здійснюється місцевими органами влади), зниження ставок податку на додану вартість. Тобто на території країни широко застосовуються податкові пільги, які надаються на місцях і покликані знизити податковий тиск, щоб стимулювати, таким чином, соціально-економічний розвиток територій, на яких введено ці пільги. При цьому система податкових пільг у Франції будується із забезпеченням цільового використання коштів, що виводяться з-під оподаткування [5].

За допомогою податків, особливо прямих, відбувається і регулювання інвестицій в економіку розвинених країн. Так, світова практика податкового стимулювання інвестиційної активності суб'єктів господарювання використовує різні методи інвестиційно-спрямованого оподаткування прибутку підприємств, а саме: зниження ставок оподаткування прибутку підприємств, податкові канікули, інвестиційну податкову знижку, прискорену амортизацію, скасування податків з реінвестованого прибутку, інвестиційний податковий кредит, регресивну шкалу оподатковування підприємницького прибутку і т.д. [3].

З метою усунення диспропорцій в розвитку регіонів у зарубіжних країнах широко використовується трансфертне фінансування місцевих бюджетів.

У економічно розвинених країнах, наприклад, у Німеччині вирівнювання фінансових диспаратів є найгострішою проблемою, інакше кажучи акцент робиться на надання більшій свободі у маневруванні коштами місцевим колективам через дотаційне фінансування.

Натомість, у більшості постсоціалістичних країн (Польща, Латвія) перевага надається цільовому бюджетному фінансуванню (субсидії, субвенції). Це значно обмежує можливості місцевих органів влади розпоряджатися наданими фінансовими ресурсами, але, з іншого боку, гарантує цільове використання коштів на цілі економічного і соціального розвитку регіонів [6].

Таким чином, досвід зарубіжних країн із ринковою економікою свідчить про те, що заходи з управління доходами місцевих бюджетів в них спрямовані на децентралізацію бюджетного процесу, посилення самостійності адміністративно-територіальних одиниць. Це сприяє побудові соціально орієнтованої економіки, розвитку держави через піднесення окремих її територій.

Список використаних джерел

1. Питання організації підготовки проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.03.11 № 219-р // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 88. – 3 – 4.

2. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Ратифіковано Законом України від 15.07.97 № 452/97-ВР (452/97-ВР)

3. Бейко П.К. Місцеві фінанси: навчальний посібник / П.К.Бейко, О.В.Романський . – К. : Центр учбової літератури. – 2007. – 192 с.

4. Легкоступ І.І. Особливості формування місцевих бюджетів України та шляхи зміцнення їх дохідної бази. – формування ринкових відносин в Україні / І.І. Легкоступ . – 2010. – № 3(106). – С. 165 – 170.

5. Маркова Л.Г. Місцеві податки і збори як чинник формування доходів місцевих бюджетів / Л.Г.Маркова, В.Б.Хмельницька [Електронне видання]. – Режим доступу: // http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2009_1/3/2.%20Markova,%20Xmelnuzkaj.pdf

6. Макогон В.Д. Концептуальні засади зміцнення місцевих фінансів / В.Д.Макогон // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №1(80). – С. 36 – 39.

7. Макогон В.Д. Формування доходів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах / В.Д. Макогон // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №1(42). – С. 56 – 67.

Ковальчук Вероніка Геннадіївна
**ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ
В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ**

Під час планування регіонального розвитку в Україні важливе значення набуває аналіз іноземного досвіду, адже більшість територій Західної Європи, завдяки реалізації стратегічних проєктів, вже добилися значних успіхів щодо забезпечення свого сталого розвитку. Слід зазначити, що управління в розвинутих країнах світу, перш за все європейських, будується на засадах «сильного та розвинутого» місцевого самоврядування, що є неодмінним атрибутом будь-якого сучасного демократичного суспільства. Зарубіжний досвід свідчить про величезну кількість моделей і типів організації державного управління та місцевого самоврядування, які залежать від багатьох факторів: політичного режиму, домінуючої в країні ідеї організації влади і управління на місцях, державного та адміністративно-територіального устрою держави, навіть національних традицій.

Саме актуальність розгляду даного питання знайшла відображення у виступі Президента України В. Ф. Януковича на засіданні Ради регіонів 21.03.2013 р.: «Великі сподівання покладаю на створення в Україні мережі професіоналів-регіоналістів – фахівців та експертів з питань регіонального розвитку. Ми ... подорожуємо різними країнами, і ... бачимо і вивчаємо досвід у цих країнах організації цієї роботи. Нам треба переходити до початку втілення цього досвіду в Україні. Нам треба застосувати нові підходи до вирішення нагальних питань у сфері регіонального розвитку» [1].

Досліджуючи характеристики та завдання регіональної політики країн-членів ЄС, відмітимо, що певні її особливості властиві кожній із країн-членів ЄС, тому вважаємо за доцільне умовно розділити 27 країн ЄС на п'ять груп.

Чотири так звані «інтегровані» країни (Ірландія, Греція, Португалія та Іспанія) традиційне є найбільш слабзорозвиненими країнами Європейського Союзу, де особлива увага приділяється проблемам національного економічного розвитку, рішенням ж проблем регіонального розвитку відводиться другорядна роль.

Другу групу утворюють Німеччина та Італія, які характеризуються великими внутрішніми відмінностями – між північчю і півднем Італії, а також між «старими» і «новими» землями Німеччини. Конституції цих держав визначають принципи справедливого розвитку, приділяючи тим самим велику увагу питанням регіональної політики.

Третя група представлена територіями Фінляндії та Швеції. У відношенні регіональної політики скандинавських країн можна сказати, що її головним напрямком є вирішення проблем видалених північних територій, хоча велика увага приділяється рівномірному розвитку регіонів по країні.

Наступна група: Австрія, Франція, Данія, Бенілюкс та Великобританія. Їх головні регіональні проблеми зазвичай пов'язані зі структурними змінами економіки, а також з проблемами зайнятості населення. Країни не проводять активну регіональну політику, так як проблема нерівномірного розвитку регіонів не так актуальна. Найбільша увага приділяється залученню інвестицій у внутрішні райони, регіональна політика є здебільшого процесом промислової реструктуризації регіонів. Політика регіонів в області конкурентоспроможності є складовою частиною підходу в рамках політики «відродження» і має яскраво виражену мету поліпшення конкурентоспроможності окремих регіонів.

До окремої групи пропонуємо віднести такі держави, як: Болгарія, Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Румунія, Чехія, Естонія, тобто ті, які набули членство у ЄС значно пізніше (2004, 2007 рік) та мають низький рівень соціально-економічного розвитку, що безумовно тягне за собою особливості та складності проведення регіональної політики та потребує додаткового вивчення.

Загалом, якщо проаналізувати положення в країнах Європейського Союзу, то можна помітити, що регіональна політика практично у всіх країнах спрямована на створення умов, які дають змогу регіонам повністю реалізувати наявний у них потенціал і тим самим збільшити їх внесок у розвиток національної економіки. Можна сказати, що це і є головним завданням регіональної політики країн-членів ЄС. Важливою відмінністю між цими країнами є існування яскраво вираженого зобов'язання, що дозволяє забезпечити рівність регіонів.

Певний інтерес для становлення української системи управління регіональним розвитком представляють наступні принципи, вироблені у країнах ЄС та необхідні для досягнення поставлених цілей в області регіональної політики.

Перш за все, це розробка надійної законодавчої бази для досягнення послідовності та прозорості політики, що здійснюється.

В якості одного з основоположних принципів можна визначити виділення необхідної допомоги регіонам, які зазнають структурні зміни.

Також найбільший акцент робиться на залучення додаткових інвестицій, аніж на довгострокове субсидування.

Регіональна економіка передбачає активний розвиток ринкових відносин, вдосконалення структури яких виділяється як окремий напрямок регіональної політики. Його метою є створення надійних і привабливих можливостей отримання роботи, нових робочих місць. Даний напрямок політики знаходить підтримку в Директораті з політики ринкових відносин в країнах ЄС.

Наступний принцип регіональної політики характеризує її просторову спрямованість. Обмеженість бюджетних джерел фінансування вимагає необхідність вибору Європейською Комісією між районами, які потребували допомоги на основі об'єктивних, суттєвих, підкріплених надійними статистичними джерелами показників.

Регіональна політика припускає наявність скоординованого політичного підходу. Існує цілий ряд інструментів регіональної політики, які мають різне значення для різних країн. З точки зору історичного розвитку виділяють п'ять великих класів політичних інструментів:

- кошти, що йдуть на стримування розміщення нових підприємств у перенаселених регіонах;
- просторовий розподіл діяльності держави в області економічного розвитку;
- стимулювання діяльності компаній шляхом фінансової підтримки;
- формування інфраструктури;
- «м'які» заходи щодо стимулювання розвитку.

В даний час більшість країн-членів ЄС в якості інструментів регіональної політики використовують три останні групи. Фінансове стимулювання включає в себе дотації на певні суми інвестицій, кредити, субсидії у зв'язку із створенням робочих місць тощо. Дані інструменти знаходять широке застосування практично у всіх країнах ЄС. До «м'яких» елементів інфраструктури відносяться підтримка інформаційних мереж, консалтингова діяльність, наукові дослідження і т.д.

Аналізуючи політику в області регіонального розвитку країн-членів ЄС, можна сказати, що стимулювання регіонального розвитку складає ядро регіональної політики. Об'єднана Європа, має досить значні успіхи щодо її впровадження. Певний інтерес для використання в сучасних умовах державно-управлінської діяльності в Україні мають обґрунтовані принципи регіональної політики, які сформовані країнами ЄС. Втілення їх в життя дозволить регіональній політиці в нових суспільно-політичних умовах якнайшвидше сформувати сучасні механізми державного регулювання соціально-економічними процесами на територіальному рівні, підвищити ефективність прийняття та виконання управлінських рішень, спрямованих на забезпечення сталого регіонального розвитку.

Великий досвід впровадження програмного підходу для зниження відмінностей у розвитку регіонів у Співтоваристві, який може бути рекомендований для використання в Україні, накопичений Структурним

Фондом. Розглянутий європейський досвід вказує на явні переваги від впровадження систем регіонального соціально-економічного розвитку, які включають як загальнодержавний рівень, так і обласний, регіональний рівень. Якщо загальнодержавний – встановлює загальні принципи, що дають можливість вирішити проблеми регіонів, то регіональний – забезпечує деталізований розгляд свого власного потенціалу і проблем. Регіони також здатні внести свої накопичені знання і навички в сфері економічного розвитку. Причому ці ідеї можна буде перенести в інші регіони, так як вони мають схожі цілі щодо територій, але з урахуванням їх специфіки.

Список використаних джерел

1. Виступ Президента України В. Ф. Януковича на засіданні Ради регіонів 21.03.2013 р. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/27195.html>

Ковба Єлизавета Володимирівна

СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Беручи до уваги реалії сьогодення, хочеться привернути якомога більше уваги європейської спільноти до територій, які мають важливе значення у економічних, соціальних, культурних та інших аспектах розвитку кожної країни, мова йде про території сільськогосподарського призначення. Адже розвиток саме цих територій є пріоритетним напрямком для всіх країн. Візьмемо до уваги останні аспекти в країнах Європи, де постало питання щодо впровадження комплексних програм економічного розвитку сільських територій. Пріоритетне значення концепції стійкого економічного розвитку території було яскраво відображено Європейською Конференцією по економічному розвитку сільських територій. Першим положенням даної конференції стало розгорнуте визначення стійкого економічного розвитку сільських територій. Його ціль - переорієнтувати в зворотну сторону сільську еміграцію, боротьбу з бідністю, розширення зайнятості населення, забезпечення рівності можливостей і задоволення потреб населення, покращення якості життя, можливості для розвитку особистості, поліпшення сільського благополуччя. Між міськими і сільськими територіями повинно бути досягнуто більш справедливий баланс бюджетних витрат, капіталовкладень в інфраструктуру, збільшення фінансування програм економічного розвитку сільських територій. В Європі політика стійкого економічного розвитку сільських територій тісно пов'язана та узгоджується з політикою просторового розвитку країн Ради Європи, а саме:

- просування територіального об'єднання через збалансований економічний розвиток областей та покращення конкурентоспроможності;
- перспективний розвиток, здійснений урбаністичними засобами і покращення відносин між містом і селом та просування рівних умов просторової доступності;
- модернізація і розвиток обслуговуючих сільське господарство підприємств (заготівля, переробка, збут продукції сільського та лісного господарства);

- розвиток сільських територій.

Ще з 2002 року і по наш час цілі регіональної економічної політики країн Європейського Союзу були розширені та в даний момент відображаються наступним чином:

- підтримка структурної перебудови в розвитку економічно відсталих регіонів;

- економічна підтримка територій, які мають структурні проблеми, враховуючи сільські. Ця ціль торкається 18 % населення країн Європейського Союзу та складає 11,5 % бюджету структурних фондів, тобто 22,5 млрд. євро та фінансується через Європейський Фонд Регіонального Розвитку;

- адаптація та модернізація системи освіти та зайнятості. В процесі формування комплексної програми економічного розвитку сільських територій в країнах Європи також існує 4 програми союзних ініціатив, які на відміну від розглянутих цілей, що мають для регіонів вирівнююче значення, вирішують завдання розробки і адаптації нових методів для використання в рамках політики економічного розвитку регіонів Європейських країн: INTERREG – Європейська програма міжрегіональної та транснаціональної співпраці (бюджет 4,875 млрд. євро); AQUA – програма боротьби з дискримінацією і нерівністю на ринку праці (бюджет 2,847 млрд. євро); URBAN – програма економічної реабілітації кризових міст з метою переходу до стійкого економічного розвитку (бюджет 4,7 млрд. євро); LIDER+ – підтримка спільних проектів в сільських регіонах, які ініціюють активну участь на місцевому рівні (бюджет 2,02 млрд. євро). Ціль цієї програми полягає в підтримці та орієнтації діючих осіб в сільськогосподарській місцевості на довгострокове використання потенціалу територій, а також в введенні інтегрованих, високоякісних і направлених на мультиплікацію стратегій стійкого економічного розвитку.

Для порівняння, Китай у 2009 р. виділив 42 млрд. дол. США на економічний розвиток сільських територій, впровадження новітніх аграрних технологій, освіти та диверсифікацію сільської економіки. При цьому за останні 15 років сільська бідність вже скоротилася у 5 разів. Аналіз цього досвіду дозволяє виділити основні акценти: по-перше комплексність – в проектах економічного розвитку розглядаються всі можливі види господарської діяльності, здійснення яких може підвищити дохід сільського населення. Будь-яка пропозиція по збільшенню зайнятості і доходів всебічно обґрунтована з економічної та соціальної точки зору. Рішення проблеми зайнятості та доходів пов'язано з рішенням інших регіональних проблем та економічним розвитком сільської місцевості в цілому. По-друге, відкритість – при розробці проектів використовуються методи інтерактивного планування за участю населення, хід проекту та досягнуті результати і проблеми всебічно обговорюються в ЗМІ, обговорюються на сільських зборах, «круглих столах», зустрічах з населенням. По-третє, широка участь населення – в процесі розробки і реалізації проекту в максимальній мірі використовуються знання, досвід і уявлення населення про найбільш ефективні шляхи забезпечення зайнятості та збільшення доходів,

враховуються особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп, забезпечується збалансованість їх інтересів. По-четверте, використання місцевих ресурсів – досягнення цілей проектів в країнах Європи забезпечується перш за все за рахунок мобілізації місцевих фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, що має першочергове значення для створення стійких механізмів забезпечення зайнятості та доходів. Але це не виключає використання зовнішніх джерел ресурсного забезпечення проекту. Останнє, інституціоналізація проектних рішень – здійснюється передача функцій по реалізації проекту і управління місцевим адміністраціям.

Отже, до сучасних тенденцій розвитку сільської території в країнах Європи можна віднести: перше - посилення процесу децентралізації, представлені перед відповідальними людьми на регіональному і на локальному рівнях більш відповідальні і широкі завдання у межах комплексного розвитку. Друге - диверсифікація сільськогосподарського виробництва – розширення спектру виробленої продукції і збільшення видів представлених послуг. Зниження ризиків та ступеня уразливості сільськогосподарських підприємств надає стійкість економіці сільських регіонів країн Європи і являє собою важливу основу пристосування до змін зовнішніх умов. Третє – реструктуризація сільського господарства. До основних напрямків структурної перебудови аграрної економіки в Європейських країнах відносять: удосконалення земельних відносин, покращення сільськогосподарської кон'юнктури, передача землі і ліквідного майна в руки власників та користувачів, ринкова інтеграція підприємств малого і середнього бізнесу орієнтування та субсидування сільськогосподарських виробників на вироблення високоякісної продукції. Четверте – стабілізація та розвиток соціальної сфери на селі. П'яте – інституційні перетворення, які впливають на розвиток сільської економічної системи.

Французький досвід економічного розвитку сільських територій свідчить, що в останні 10-тя регіональна політика в цілому в розвитку сільських територій базується на принципах субсидіарності та партиципативності. У Франції в період до 1995 р. політика економічного розвитку та прийняття рішень щодо сільських територій здійснювалася в основному «згори вниз» та мала дозвільний і перерозподільний характер. В ході здійснення проектів та реформування системи процеси економічного розвитку регіонів з 1995 р. і до нашого часу формуються на основі принципу «знизу вгору». У Франції, як і в країнах Європейського Союзу, розвитком сільських територій займається цілий ряд міністерств, відомств, територіальних адміністрацій. Кожному з даних державних суб'єктів управління надані обов'язки по сприянню економічному розвитку сільських територій. Це обумовлено багатогранністю та складністю проблем економічного розвитку сільських територій, які потребують скоординованої міжгалузевої політики. Важливим аспектом розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях в країнах Європи являється недержавна підтримка. Так, в торгово-промисловій палаті Франції створені спеціальні

відділи, які займаються консультуванням підприємців-початківців по їх проектах, при відповідності проекту пред'явленим вимогам автор отримує паспорт програми «підприємництво у Франції», який дає право на безкоштовну експертизу і підтримку при оформленні документів для отримання банківської гарантії. У Німеччині надання підтримки підприємствам з ціллю розвантаження органів державного управління та підвищення їх ефективності було передано ряду суспільно-правових інституцій і банкам (спеціалізованому банку Реконструкції та розвитку (БРР), Палаті ремісників та торгово-промисловим палатам). Кожне підприємство промисловості Австрії по закону повинно бути членом регіональної торгово-промислової палати, які об'єднані в федеральну палату. Підрозділи палат допомагають в становленні контактів, організації семінарів, поїздок за кордон, аналізі економічної ситуації, дають рекомендації підприємцям-початківцям. Враховуючи вищезазначене, можна сказати, що розвиток сільських територій є одним з головних пріоритетних напрямків державної політики економічного розвитку Європейських країн. За останні 15 років науково-практичними центрами Європи розроблені інструменти розвитку сільських територій, в число яких входять: стратегічне планування на регіональному рівні, регіональний маркетинг, диверсифікація сільської економіки, державно-приватне партнерство, підтримка підприємництва.

Список використаних джерел

1. Гнибіденко І. Підвищити рівень добробуту людей та зменшити кількість бідних / І. Гнибіденко // Соціальний захист. – 2009. – № 12.
2. Горлов С. Аграрная сфера США: состояние и перспективы развития / С. Горлов // АПК: экономика, управление. – 2009. – № 9.
3. Замятин Д.Н. Власть пространства и пространство власти. Географические образы в политике и международных отношениях / Д.Н. Замятин. – М. : Российская политическая энциклопедия, 2010.
4. Збарський В.К. Облаштування сільських територій та соціальної інфраструктури села / В. К. Збарський // Науковий вісник НАУ. – 2011.
5. Кваснікова Г.С. Доходи населення та економічний стан держави / Г.С. Кваснікова // Економіка АПК. – 2009.

Лахижа Микола Іванович

СТАНДАРТИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ (БОЛГАРСЬКИЙ ДОСВІД)

В Республіці Болгарія, як і в інших посткомуністичних державах, значна увага надається оптимізації діяльності органів влади, що особливо стало помітним на етапі підготовки до вступу до Європейського Союзу. Авторами підготовленої в той час Білої книги досягнень та викликів перед болгарською публічною адміністрацією в Європейському Союзі виділено кілька вузлових проблем та завдань, серед яких чільне місце займало удосконалення адміністративного обслуговування [1].

Надання послуг громадянам та бізнесу в соціальній сфері, видача ліцензій та дозволів розглядалося як основна частина діяльності адміністрації. Наголошувалося, що як майбутній член ЄС, Болгарія мала прийняти його стандарти надання адміністративних послуг та бути готовою надавати ці послуги усім громадянам ЄС. Основними викликами в цьому напрямі виділено згідно з Концепцією удосконалення адміністративного обслуговування: орієнтація послуг на потреби клієнта; удосконалення процесу вироблення політики; надання послуг через інтернет, спрощення регуляторних режимів; передача адміністративних функцій від держави до приватного сектора; вироблення нормативної бази для удосконалення адміністративного обслуговування.

У сфері орієнтації послуг на потреби клієнта ключовими завданнями виділено: розробку та впровадження в практику стандартів обслуговування й інформування про них; звітність керівників агентств перед профільними міністрами про виконання узгоджених цілей та стандартів; залучення всіх зацікавлених сторін до участі у розробці та удосконаленні Хартії клієнта адміністрації; покращення інформування споживачів послуг про їх зміст та умови надання; ініціювання та виконання пілотних проектів з контролю якості послуг як неодмінної умови їх удосконалення; врахування пропозицій та скарг громадян; поширення кращого досвіду, широке використання інформаційних технологій тощо [1].

Особлива увага зверталася на впровадження електронного урядування [2]. Болгарськими вченими та практиками наголошувалося також на необхідності передачі адміністративних послуг до приватного сектора [3; 4]. Одночасно проводилася значна робота по виробленню та впровадженню стандартів надання адміністративних послуг на основі вивчення потреб клієнтів та з урахуванням технічних і кадрових можливостей органів влади. Позитивно слід оцінити й створення доступної для користувачів бази кращого досвіду адміністративного обслуговування [5].

Зразковими можна вважати стандарти адміністративного обслуговування в Міністерстві закордонних справ Республіки Болгарія, де адміністративне обслуговування громадян здійснюють усі структурні підрозділи в рамках своєї компетентності [6]. Принцип «Єдиного вікна» в роботі з громадянами реалізовано через два структурні підрозділи, які знаходяться у відокремленому приміщенні.

У роботі з адміністративного обслуговування виділено сім етапів, кожен з яких сприяє якісному наданню послуги.

1. Інформація для користувачів адміністративних послуг.

Міністерство закордонних справ надає споживачам адміністративних послуг ясну, легко зрозумілу, повну і точну інформацію через різні канали доступу: ланки адміністративного обслуговування, телефон, плакати, брошури, веб-сайт, презентації тощо. Для того, щоб полегшити споживачам доступ до послуг, міністерство розробило і забезпечує чіткі і зрозумілі форми бланків звернень, які можуть бути отримані у відділах адміністративного обслуговування або на сайті. Відділи адміністративного обслуговування

здійснюють прийом громадян, які бажають отримати консультацію та додаткову інформацію щодо подання скарг, пропозицій, заяв. Встановлено чіткий час прийому громадян. Здійснюється попередній запис.

2. Зв'язок з клієнтами.

Забезпечується інформування користувачів адміністративних послуг працівника, з яким відбувається розмова по телефону або особистий контакт. Цей працівник надає вичерпну та легко зрозумілу інформацію з питань щодо процедури отримання послуги.

Міністерство дає повні та точні відповіді на письмові звернення фізичних та юридичних осіб протягом семи днів з дати реєстрації, а при розгляді звернень, виконання яких вимагає подальшого вивчення, перевірки чи розслідування, час надання відповіді може бути продовжено на термін до одного місяця.

3. Ставлення до користувачів адміністративних послуг.

Міністерство прагне встановити дружні, чуйні та професійні відносини зі всіма споживачами послуг, незалежно від їх потреб, соціального статусу, освіти, віку, статі, етнічної приналежності або релігійних переконань. Міністерство гарантує вислуховування прохань і проблем, уважне відношення до них та збереження конфіденційності у кожному випадку. Передбачені альтернативні можливості вирішення проблем клієнтів.

4. Канали доступу до інформації та послуг.

Забезпечується рівний доступ до інформації та послуг через різні канали, в тому числі «Приймальню» та відділ «Адміністративні послуги для болгарських та іноземних громадян» у дирекції «Консульські відносини» в залежності від потреб клієнта. На власну електронну адресу клієнт може отримати загальну інформацію та роз'яснення щодо оформлення документів, а також список фірм, з якими міністерство уклало угоди на офіційний переклад документів. Кожного робочого дня по телефону чи письмово можна отримати інформацію і уточнення щодо проектної документації та передачі її за кордон.

5. Терміни.

Міністерство прагне надати клієнту всю необхідну інформацію про адміністративні послуги вже при першому контакті. Відповіді на письмові запити та скарги надаються у передбачені законодавством терміни. У випадках, коли необхідне продовження терміну надання відповіді, клієнт гарантовано отримує інформацію про причини та очікувану дату отримання послуги. Послуги легалізації документів і перевірки підпису перекладача проводяться у кількох варіантах: швидке обслуговування – на наступний день від дати подання документів; звичайна послуга - на третій день з дня подання документів.

6. Механізми зворотного зв'язку.

Міністерство прагне до здійснення регулярних механізмів зворотного зв'язку, які відображають пропозиції, зауваження, скарги і похвали у вигляді анкети. Аналіз результатів зворотного зв'язку використовується для проведення відповідних заходів для поліпшення адміністративних послуг, якщо це в межах можливостей міністерства.

7. Відповідальність і підзвітність.

Міністерство прагне виконувати закладені стандарти надання послуг та забезпечувати зростання їх якості, а в ході надання адміністративних послуг – дбати про їх якість та своєчасне виконання. Вивчаються та публікуються оцінки задоволеності користувачів адміністративних послуг протягом шести місяців.

Список використаних джерел

1. За съвременна държавна администрация. Бяла книга постиженията и предизвикателствата пред Българската държавна администрация в Европейския Съюз// Електронний ресурс: [http:// search.ukr.net|google/search.php?engine=38g=](http://search.ukr.net|google/search.php?engine=38g=)

2. Лахижа М.І. Розвиток електронного урядування в Республіці Болгарія/ М.І. Лахижа //Публічне управління : теорія та практика. Вип.1(13), 2013, С. 24 – 29.

3. Калчев Д. Необходимо изъять административные услуги из государственного сектора. Интервью// <http://www.diplomatic-bg.com/c2/content/view/479/47/>

4. Папашкевова А. Аутсорсинг в териториалната администрация – бариери и фактори за усъвършенстване. Автореферат на дисертационен труд. – Варна: ВСУ «Черноризец Храбър», 2011. – 35 с.

5. Добри практики за качество а административното обслужване. – София: Министерство на държавната администрация и административната реформа, 2008. – 29 с.

6. Стандарти за административно обслужване в Министерството на външните работи/ Електронний ресурс. Спосіб доступу: http://www.mfa.government.bg/index.php?tid=1&item_id=10219

Маковицька Ірина Сергіївна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Законодавчому регулюванню процесу надання адміністративних послуг присвячено наукові роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених та науковців, як В. Авер'янов, С. Вільямс, Ю. Битяк, Є. Демський, В. Колпаков, Р. Калюжний, О. Поляк, В. Тимошук, В. Бебик та ін. Враховуючи соціальну актуальність надання адміністративних послуг, останнім часом у наукових виданнях, публіцистичних періодичних джерелах, а також в інтернет-виданнях, з'явилося багато публікацій. Проте, дана тема не втрачає актуальності, так як дискусії з приводу надання адміністративних послуг ще тривають. Україна закріпила за собою статус суверенної, демократичної, соціальної, правової держави, та визнала, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Тому метою адміністративної реформи, яка проводиться на сьогоднішній час є формування системи державного управління, головним пріоритетом якої стане служіння народowi та національним інтересам.

Будувати систему, яка б дійсно працювала, а не залишилася лише на папері потрібно враховуючи іноземний досвід розвинутих країн, в яких даний інститут не тільки розвивається, а й набуває все більшої популярності серед громадян.

Як зазначає І.В. Венедіктова, адміністративна реформа в Україні, на початку свого запровадження, крім всього іншого ставила за мету створення органів виконавчої влади, які б відповідали за надання послуг населенню. Ця функція держави відповідає принципу соціальності, стає все більше актуальною та обґрунтованою, адже ідея соціальної держави може реалізуватися лише через конкретну державну послугу. Інститут послуг – комплексний міжгалузевий правовий інститут для якого характерне поєднання публічно-правових та приватно-правових методів. Ступінь його розвитку відображає якість державного управління, є певним лакмусом у визначенні політики в державі [6, с. 64]. Стосовно самого визначення «адміністративна послуга», то в Україні в Законі України «Про адміністративні послуги» (далі Закон) визначається, що адміністративна послуга – результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [2]. С.Л. Дембіцька у своїй науковій праці зазначає, що сучасний стан надання адміністративних послуг характеризується багатьма недоліками об'єктивного та суб'єктивного характеру. Автор виділяє головну проблему – ставлення до надання адміністративної послуги не для задоволення сподівань потреби особи, а для фактичного виконання правил. Тому найважливіша орієнтація доктрини адміністративної послуги повинна базуватись на пріоритеті ставлення до приватної особи як до споживача-клієнта, для задоволення його потреб [7, с. 101]. Для формування дієвого механізму надання адміністративних послуг, передбачення і подолання всіх колізій в українському законодавстві, слід проаналізувати шляхи запровадження даного інституту в інших державах, простежити заходи подолання суперечностей і непорозумінь як з боку суб'єктів які надають дану послугу, так і суб'єктів які користуються законними положеннями щодо їх надання.

В ході процесу загальноєвропейської інтеграції практично у всіх європейських державах з'явилась тенденція зростання ролі місцевого самоврядування. Така політика обумовлена застосуванням нового принципу інституціональної організації держави й суспільства – принципу субсидіарності, який визначає стійку послідовність у виконанні владних повноважень управлінськими органами й розподілі відповідальності перед населенням [5, с. 57]. Цей принцип закладений в основу Європейської хартії місцевого самоврядування і визначає розподіл повноважень між різними рівнями публічної влади в державі [8, с. 246 – 254]. Важливо зазначити приклади держав в яких побудований дієвий механізм впровадження в життя інституту адміністративної послуги. А саме, у Франції процес децентралізації державної влади відбувається через запровадження принципу субсидіарності. Прийнято низку законів та нормативних актів на шляху до здійснення заданої

мети, а головний принцип закріплено в статті 72 Конституції Франції, у якій проголошено, що місцева влада Республіки (територіальні одиниці) – повинна управлятися обраними радами, в результаті кожен рівень адміністративного управління має свою сферу відповідальності. Держава делегує місцевим органам виконавчої влади певні повноваження, які вони здійснюють самостійно, при цьому втручання в діяльність нижчестоящих адміністративно-територіальних утворень не дозволяється, але за законністю й правильністю адміністративних актів і фінансових рішень місцевої влади стежать державні й судові органи. Держава контролює рівність умов життя і добробуту населення шляхом делегування відповідних повноважень на органи виконавчої влади, які надають адміністративні послуги в суворій відповідності до законів та інструкцій своїх повноважень.

В Польщі система територіальної влади, яка будувалась досить тривалий період, забезпечила створення системи самоврядування, у якій органи влади на кожному рівні мають демократичні мандати, отримані на основі вільних виборів. Отже, у ході адміністративно-територіальної реформи послідовно була створена децентралізована система публічної адміністрації, яка гарантує демократичний спосіб управління [4, с. 24].

Результатом реалізації Концепції адміністративної реформи в Російській Федерації, було формування нормативної та методичної бази підвищення якості виконання функцій управління і надання державних послуг. Ці перетворення було спрямовано на обмеження втручання держави в економічну діяльність суб'єктів підприємства, припинення надмірного державного регулювання, та підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади. Для досягнення поставленої мети було створено необхідні організаційно-правові підстави. Зокрема, прийнято Федеральний Закон Російської Федерації «Про організацію надання державних і муніципальних послуг» від 27.07.2010 р. № 210-ФЗ, який регулює відносини, що виникають у зв'язку з наданням державних та муніципальних послуг відповідно федеральними органами виконавчої влади, органами державних позабюджетних фондів, виконавчими органами державної влади суб'єктів РФ, місцевими адміністраціями та іншими органами самоврядування, які здійснюють виконавчо-розпорядчі повноваження [3].

Отже, підсумовуючи важливо зазначити, що сьогоденний стан надання адміністративних послуг в Україні неможливо вважати задовільним. Для зміни ситуації на краще необхідне врахування та запровадження позитивного досвіду Європейських країн та Росії.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. : зі змінами згідно закону України від 8 груд 2004 р. № 2222. – Парламентське видавництво, 2005. – 98 с.
2. Про надання адміністративних послуг: закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
3. Про організацію надання державних і муніципальних послуг: закон України від 27.07. 2010 р. № 210-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.

4.Адміністративна реформа : досвід Польщі для України / Л.Токар, Я Гонціяж, Д. Новаківська. – К. : Генеза, 2000. – 54 с.

5.Багмет М.О. Базові принципи діяльності територіальних інститутів управління в контексті Європейської хартії місцевого самоврядування / М.О. Багмет, О.Н. Євтушенко // Науково-методичний журнал: Серія «Політичні науки». – 2007. – Т.69. – Вип. 56. – С. 56 – 60.

6.Венедіктова В.І. Юридична природа адміністративних послуг/ В.І. Венедіктова // Право. – 2009. – №1(5) – С. 63 – 67.

7.Дембіцька С.Л. Про стан надання адміністративних послуг / С.Л. Дембіцька // Юридичні науки. – 2012 – № 2 – С. 100 – 104.

8.Самостійність місцевих влад та розподіл повноважень між ними: організація місцевого самоврядування відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування: матеріали міжнар. конф., м. Київ, 11 – 12 черв. 2002 р. // Упоряд.: В.Кравченко, М. Пухтинський. – К.: Логос, 2002. – 263 с.

Малько Юлія Сергіївна

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Довгий час в історії суспільства сільські жителі розглядалися як постачальники сільськогосподарської продукції. Сільське господарство довгий час було придатком, основний акцент був зроблений на нарощення промислового потенціалу. Проте в умовах вичерпності природних ресурсів, погіршення екологічної ситуації постало питання про зміну акцентів.

В країнах Європейського Союзу, починаючи з 1970-х років, набирає поширення концепція сільського розвитку (rural development). На ранніх етапах вона передбачала надання допомоги найменш розвиненим країнам (LFA-територіям), в яких значну частку національного доходу складало сільськогосподарське виробництво. Єдині підходи та законодавча база щодо сільського розвитку розроблені пізніше – з другої половини 1980-х років. І з того часу ця концепція постійно вдосконалюється. Політика сільського розвитку є динамічною, тобто змінюється не лише в часі та просторі, оскільки постійно з'являються нові концепції сільського розвитку в окремо взятій країні і навіть в окремо взятому регіоні, але і під впливом міжнародної ситуації в світі та політики Європейського Союзу по відношенню до країн-учасниць [3, с. 14].

Наступний етап розвитку концепції сільського розвитку передбачав пошук оптимальних шляхів вирішення проблем на селі та асоціюється з такими подіями як проведення Європейської конференції з розвитку сільської місцевості у м. Корк (Ірландія) у 1996 р. Основною тезою цього заходу стало те, що сільський розвиток повинен стати фундаментальним принципом САП – Спільної аграрної політики (Common Agricultural Policy, CAP) та необхідно більш повно використовувати соціальні можливості сільських територій.

На засіданні Ради Європи у Люксембурзі у 1997 р. було офіційно визнано Європейську модель сільського господарства як основу САП, найважливішими ознаками якої стали збалансоване мультифункціональне сільське господарство та багатоспекторний розвиток села [2, с.106].

Ключовим та переломним моментом становлення політики сільського розвитку в ЄС стала програма дій Європейського Союзу «Програма 2000» (Agenda 2000). Цією Програмою було створено політику сільського розвитку як другий стовп САП ЄС. «Програма 2000» передбачає заміну галузевого підходу до сільських територій в аграрній політиці на територіальний, що акцентує увагу на зв'язку сільського господарства і сільської місцевості та концентрує зусилля на диверсифікації умов розвитку сільських регіонів. Таким чином, у процесі розвитку САП ЄС можна чітко спостерігати характерну зміну акцентів у бік актуалізації сільського розвитку як важливої складової регіональної політики Європейського Союзу. Реформування САП перетворює її із політики підтримки сільськогосподарського виробництва у політику сільського розвитку та ощадливого використання природних ресурсів, що поступово стає пріоритетною компонентою аграрної політики ЄС.

Правила, що регулюють політику сільського розвитку на період з 2007 по 2013 роки викладені в Регламенті Ради (ЄС) № 1698/2005 . У відповідності з цими Правилами, політика сільського розвитку зосереджена на трьох темах (відомий як “тематичні вісі”). До них відносяться: підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського та лісового господарства; поліпшення стану навколишнього середовища та сільської місцевості; поліпшення якості життя в сільській місцевості та заохочення диверсифікації сільської економіки [1, с. 8].

Що ж розуміється під терміном сільський розвиток у світовій науковій літературі? Загальноприйнятого визначення поняття немає. Проте відповідно до Європейської моделі сільського господарства, сільський розвиток – це обґрунтований процес послідовних економічних, соціальних, політичних, культурних і природоохоронних змін, спрямованих на покращення якості життя населення, який повинен задовольняти потреби усього (не тільки сільського) населення та не створювати загроз для майбутніх поколінь [6, с. 274]. У той же час більшість науковців наполягає, що сільський розвиток – це політика держави у сільській місцевості. Водночас під терміном «сільська місцевість» (територія) у ЄС розуміється територія, розташована на значній відстані від ділової активності центрів і яка відчуває певні труднощі з отримання населенням необхідного комплексу відповідних економічних і соціальних благ. Особливо це стосується територій, розвиток яких залежить від сільськогосподарського виробництва, де переважають, зазвичай, малі ферми, і відповідно, продуктивність такого господарювання незначна. На таких територіях, втративши робоче місце у сфері сільського господарства, важко знайти нове місце роботи у зв'язку з відсутністю або обмеженістю несільськогосподарської зайнятості [2, с. 106].

Поряд з неоднозначністю визначення поняття сільського розвитку існує декілька різновидів (класифікацій) політики (концепції) сільського розвитку.

В останні роки на рівні Європейського Союзу та в окремих країнах одночасно існує кілька концепцій (підходів) сільського розвитку, серед яких можна виділити три основні:

1. Концепція, яка ідентифікує сільський розвиток із загальною модернізацією сільського господарства і агропродовольчого комплексу. Ця концепція ставить в основу розвиток сектора.

2. Концепція, яка пов'язує сільський розвиток виключно із скороченням відмінностей між найбільш відсталими сільськими районами та іншими галузями економіки (концепція зближення).

3. Концепція, яка ідентифікує сільський розвиток з розвитком сільських територій в цілому, шляхом використання всіх ресурсів, наявних в даному районі (людських, фізичних, природних, ландшафтних та ін.), і інтеграції між всіма компонентами і галузями на місцевому рівні. Ця концепція використовує можливості території в найбільш широкому її розумінні [3, с. 15].

Існує ще одна класифікація сільського розвитку, відповідно до якої розрізняють американський та європейський типи сільської політики. Перший надає перевагу підтримці тільки певних центрів економічної активності та прибутковості (Білорусія, Казахстан), другий – підтримці та розвитку всіх сільських населених пунктів. Вибір типів сільського розвитку залежить від розміру території країни, її природних, демографічних, соціально-культурних умов, а також необхідності збереження сільського розселення як засобу державного контролю за цією підсистемою суспільства [4, с. 266].

Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури з проблематики сільського розвитку дає можливість зробити наступний висновок: для України найбільш оптимальною та ефективною могла б стати політика сільського розвитку європейського типу (тобто використання системного підходу до розвитку села як центру української самобутності та ідентичності) та концепція, яка передбачає сільський розвиток з використанням всіх наявних ресурсів (людських, фінансових, природних та ін.). Проте політика сільського розвитку в Україні не реалізується без належного нормативно-правового забезпечення. А для цього необхідно переглянути загальнодержавні стратегії та програми з метою їх орієнтації не лише на нарощення сільськогосподарського виробництва, а одночасно й розвиток людського потенціалу для збереження генофонду нації – селянства.

Список використаних джерел

1. EU rural development policy 2007 – 2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – http://ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/en_2007.pdf

2. Зінчук Т.О. Нова парадигма сільського розвитку Європейського Союзу: перспективи для України. – Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11 (77). – С. 104 – 114.

3. Мантино Франческо Сельское развитие в Европе: политика, институты и действующие лица на местах с 1970-х годов до наших дней: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eastaqri.org/publications/pub_docs/Mantino.pdf

4. Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: Монографія. – Одеса: Астропринт, 2006. – 360 с.

5. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. чл.-кор. НАНУ О.М.Бородіної та чл.-кор. УААН І.В.Прокопи. – Київ: Інститут економіки і прогнозування НАНУ, 2010. – 384 с.

6. Трейнис М., Винцонене В., Вазнонис Б. Изменение социально-экономической активности земледельцев в европейской модели сельского хозяйства / Роль социального капитала та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку: Доповіді Міжнародного симпозиуму (16-18.05.2007, м. Житомир). – Житомир: ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2007. – С. – 272 – 278.

Матвеева Ольга Юріївна

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВИХ МЕТОДІВ У РЕГУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Глобальні зміни, що нині відбуваються у світовому економічному просторі, роблять різницю у рівнях національного розвитку країн все більш очевидною. Під впливом глобалізаційних процесів економічної інтеграції дедалі чіткіше викристалізуються проблеми соціально-економічного розвитку країн та їхніх територій, відкриваючи слабкі місця державної політики щодо їх підтримки.

Останні роки показали, що позиції України у рейтингу Глобальної конкурентоспроможності мають схильність до підвищення (з 82 місця у 2011 – 2012 рр. до 73 місця у 2012 – 2013 рр.), однак аналіз окремих показників національного розвитку та розвитку її територій досі не демонстрував абсолютно позитивної динаміки [1].

Важливу роль у регулюванні національного розквіту, підвищенні добробуту й, відповідно, показників соціально-економічного розвитку територій відіграє податкова політика держави та ті її методи, що дозволяють виявляти і підтримувати перспективні напрямки місцевого господарювання.

Досвід розвинених країн засвідчив, що міцна та самодостатня національна економіка має будуватися не на баласті багатьох форм різного за своїм рівнем рентабельності та затребуваності ринком виробництва, а на розвитку найбільш успішних та прогресивних його підприємств, що здатні забезпечувати найбільший обсяг надходжень до бюджету.

З іншого боку, податкова політика, що провадиться сьогодні в Україні, діє як конфіскаційний механізм, виконуючи скоріше свою фіскальну функцію, а не економічну. Тому національне прагнення до інтеграції у європейський економічний простір має бути підкріплене створенням для цього усіх необхідних умов, що сприятимуть укріпленню позицій фінансової самодостатності України як ймовірного кандидата до вступу в Євросоюз.

Аналіз світового досвіду, зокрема, досвіду країн ЄС, показав, що внаслідок структурних податкових реформ відбулося зниження ставок податку на прибуток: у Франції – з 50 до 45 %, Великобританії – з 52 до 35 %, Канаді – з 46 до 28 % та Японії – з 43,3 до 37,5 % [2]. Метою таких податкових трансформацій було створення привабливих та економічно вигідних умов для розвитку наукоємного та інноваційного підприємництва.

Подібно до країн ЄС та їхніх найуспішніших практик оподаткування, слід виділити основні методи податкового регулювання, що мають бути спрямовані на всебічну підтримку інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання (рис. 1).

Науково-практична розробка й впровадження податкових стимулів для розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності у своїй сукупності та взаємозв'язку утворюють систему державного регулювання ринку інвестицій та інновацій. Така державна участь виправдовує себе позитивними результатами:

- забезпечується принцип своєчасності та повноти сплати податків;
- зміцнюється зв'язок між промисловими підприємствами та науковими установами; відбувається комерціалізація науково-технічних розробок [3, с. 32];
- поліпшується фінансовий стан підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, підвищується прибутковість їхньої діяльності [3, с. 33];
- розвивається високотехнологічне виробництво та наукоємне підприємництво; відбувається оновлення виробничої бази підприємств [4, с. 303];
- розширюється внутрішнє виробництво, що позитивно впливає на рівень ВВП країн [4, с. 303 – 304];
- стимулюється розробка та реалізація сучасних проектів розвитку різних видів діяльності [4, с. 303; 5, с. 112 – 113];
- згладжуються прояви регіональної асиметрії, вирівнюється соціально-економічний розвиток регіонів, зменшується податкове навантаження на суб'єктів господарської діяльності;
- вивільняється інвестиційний ресурс місцевих бюджетів і спрямовується у сфери, які відчувають найбільшу потребу у фінансуванні. З'являється можливість фінансування проектів, які потребують значних коштів [5, с. 112 – 113].

Таким чином, аналіз найуспішніших надбань іноземного досвіду стимулювання підприємницької активності як засадничої передумови підвищення рівня соціально-економічного розвитку територій засвідчує доцільність застосування податкових методів, спрямованих на підтримку інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Рейтинг глобальної конкурентоспособності 2012 – 2013. – режим доступа : <http://www.i-g-t.org/2012/09/05>. – Загл. с екрана.

2. Ковальська Л. Л. Інструменти державного регулювання конкурентних відносин регіонів держави / Л. Л. Ковальська. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_1/zbirnuk_O_FN_5_%D7_1_229.pdf. – Назва з екрану.

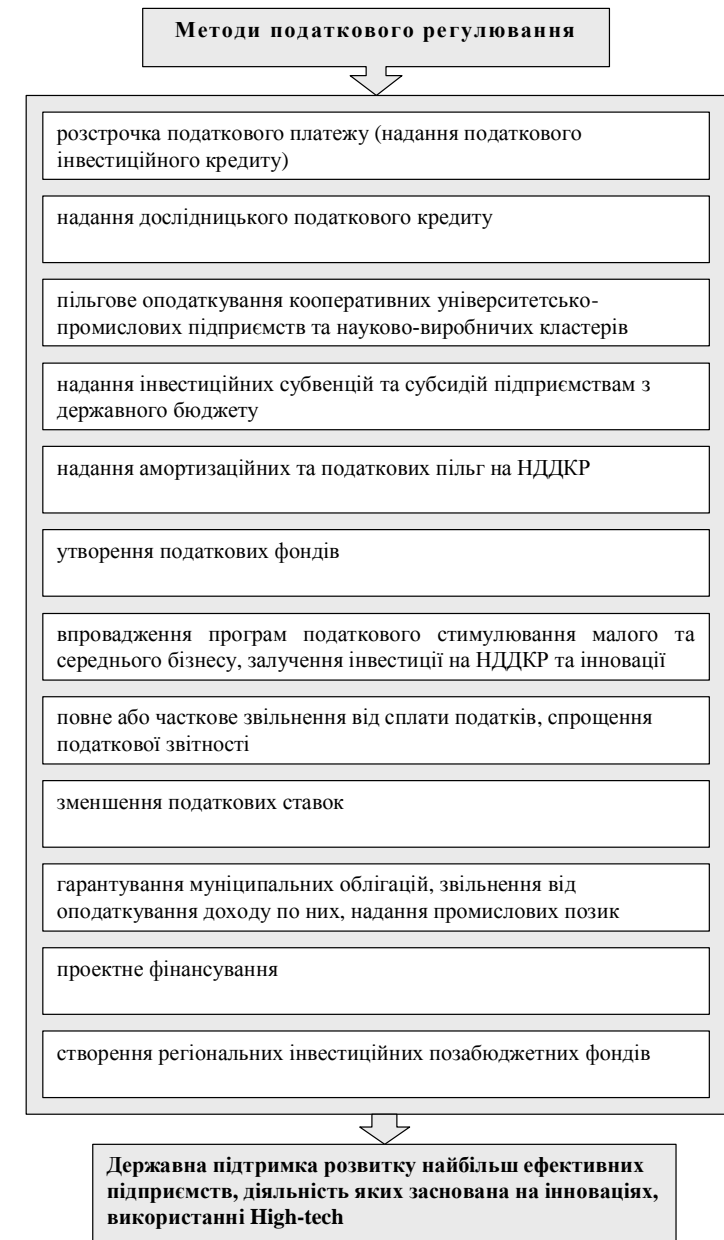

Рис. 1. Методи податкового регулювання, спрямовані на підтримку інвестиційно-інноваційної діяльності суб'єктів господарювання

3. Громов О. В. Світовий досвід податкового регулювання в інноваційній сфері та проблеми оподаткування операцій з об'єктами промислової власності в Україні / О. В. Громов // Наука та інновації. – 2009. – № 4. – Т. 5. – С. 31 – 36.

4. Коваленко В. Зарубіжний досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності / В. Коваленко, М. Мельник // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 300 – 307.

5. Сотнічук О. С. Інноваційна складова економічного розвитку: світовий досвід та пріоритети / О. С. Сотнічук // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Вип. 1 (42). – С. 110 – 117.

Прокопенко Леонід Львович, Рудік Надія Миайлівна
**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ УРЯДУ
ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ**

Реформування системи територіальної організації влади в Україні потребує посилення співпраці між урядом та органами місцевого самоврядування щодо розвитку територій, створення на державному рівні інституції, яка б представляла інтереси останніх і мала право їх захищати у випадку порушення. У зв'язку з цим важливе значення має вивчення європейського досвіду такої взаємодії.

У Польщі у липні 1997 р. була створена Спільна Комісія Уряду та територіального самоврядування, яка являє собою головну платформу для переговорів щодо правових розв'язань питань державного ладу та фінансових питань між урядом та органами самоврядування. До її завдань віднесено опрацювання ними спільної позиції шляхом:

- окреслення економічних і соціальних пріоритетів з питань, які стосуються територіального самоврядування;
- ініціювання робіт, пов'язаних із опрацюванням правових актів;
- здійснення аналізу та проведення експертизи правових актів, урядових програм та документів, які стосуються проблематики самоврядування тощо.

Головування в Спільній Комісії Уряду та територіального самоврядування здійснюють міністр внутрішніх справ і адміністрації та член Комісії, обраний представниками територіального самоврядування. Уряд Польщі в Спільній Комісії представлений окремими міністрами, а територіальне самоврядування представляють особи, визначені загальнопольськими самовряднимими організаціями (по два представника з кожної), які беруть участь у роботі Спільної Комісії: Конвент Маршалків Польщі, Асоціація повітів Польщі, Асоціація метрополій Польщі, Асоціація міст Польщі, Асоціація сільських гмін, Федерація Асоціацій гмін та повітів [1, с. 186].

Закон Литовської Республіки “Про місцеве самоврядування” також визначає, що центральні та територіальні суб'єкти державного адміністрування при розгляді питань, пов'язаних з інтересами одного самоврядування або всіх самоврядувань, повідомляють про це мера

відповідного самоврядування або Асоціацію самоврядувань Литви. Представлені в письмовій формі пропозиції ради самоврядування або органів правління Асоціації самоврядувань Литви суб'єкти державного адміністрування розглядають (оцінюють) і дають відповідь. Проекти законів та інших правових актів, пов'язані з діяльністю самоврядувань, обговорюються з окремими самоуправліннями або Асоціацією самоврядувань Литви в установленому Статутом Сейму і регламентом роботи Уряду, інших суб'єктів державного адміністрування порядку. Уряд та Асоціація самоврядувань Литви щорічно розглядають показники, зазначені Законом про методику встановлення доходів бюджетів самоврядувань, а також первинні статистичні дані демографічних, соціальних та інших показників самоврядувань відповідно до затверджених урядом правил узгодження цих показників. Для узгодження інтересів і позицій уряду та Асоціації самоврядувань Литви за домовленістю сторін створюється двостороння комісія [2].

Важливо використати й досвід взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування Німеччини¹. Оскільки ФРН є федеративною державою, то комунальне право відноситься до сфери компетенції земель, які формують умови комунальних органів (за допомогою проведення комунального нагляду, Положення про територіальні громади, регулювання процесуальних норм тощо). Так, відповідно до ст. 73 Конституції землі Баден-Вюртемберг, земля забезпечує виконання громадами та об'єднаннями громад їхніх завдань. При цьому землі чітко закріплюють право провідних об'єднань громад на участь у прийнятті правових актів. Зокрема, в ст. 97 Конституції землі Бранденбург записано, що “громади та об'єднання громад в особі їхніх провідних об'єднань повинні своєчасно заслуховуватися перед тим, як законом чи урядовим розпорядженням будуть врегульовані питання, які безпосередньо зачіпають їхні інтереси” (ст. 97).

Більш детально це регулюється Положенням про громади землі Бранденбург, яке встановлює, що земельний уряд повинен забезпечувати зв'язок із цими об'єднаннями і при підготовці законів, урядових розпоряджень та адміністративних приписів, що безпосередньо зачіпають інтереси громад, взаємодіяти з ними. У рамках конституційних скарг органів місцевого самоврядування Конституційний суд землі здійснює постійну перевірку того, чи були заслухані провідні об'єднання громад під час законодавчого процесу.

Процедура участі провідних об'єднань громад (Спілка міст та громад Бранденбурга, земельні Збори районних депутатів Бранденбурга) у законодавчому процесі визначається в спільному Регламенті міністерств землі Бранденбург 2006 р. (§ 23) та Директиві щодо участі провідних об'єднань громад. Варто виділити наступні положення Директиви:

¹При висвітленні досвіду ФРН використані матеріали, люб'язно надані експертами проекту „Реформа публічного управління в Україні“ професорами Дітером Шиманке та Хорстом Циммерманном

- провідні об'єднання громад повинні бути заслухані з основних питань впровадження нових важливих положень ще перед розробкою проектів законів, урядових розпоряджень, державних договорів та адміністративних приписів, якими безпосередньо зачіпаються інтереси громад та їхніх об'єднань;

- проекти законів, урядових розпоряджень та адміністративних приписів, якщо вони безпосередньо зачіпають інтереси громад та їхніх об'єднань (коли відповідні положення повинні виконуватися громадами або їхня дія може мати вплив на бюджети громад), надсилаються провідним об'єднанням громад для надання експертної оцінки;

- у випадку необхідності забезпечення конфіденційності розгляду, це має бути чітко зазначено відомством;

- надсилаючи проект, відповідальні відомства повинні зазначити завдання та стандарти, які є новими чи додатковими для виконання громадами або їхніми об'єднаннями. При цьому мають бути чітко вказані витрати на виконання запланованого закону чи урядового розпорядження, які ймовірно можуть виникнути у громад. Відомство також зобов'язано в обґрунтуванні до проекту чітко дотримуватися принципу взаємопов'язаності;

- провідним об'єднанням громад для надання експертної оцінки надається термін до одного місяця. В особливих виняткових випадках він може бути скорочений за узгодженням із провідними об'єднаннями громад, або за їхнім клопотанням подовжений. Якщо провідні об'єднання громад висловлюють ініціативи чи сумніви, то відповідне питання принципово виноситься на обговорення з ними;

- суттєвий зміст експертної оцінки, що надається провідними об'єднаннями громад, в обов'язковому порядку має бути вміщений відомством у відповідному поданні проекту до Кабінету Міністрів. Якщо їх ініціативи чи сумніви не враховуються у проекті, то це зазначається та окремо обґрунтовується у поданні проекту;

- стосовно проектів урядових рішень чи адміністративних приписів, які не вимагають розгляду Кабінетом Міністрів, діє така ж сама процедура: у відповідному поданні до міністра вміщується суттєвий зміст експертної оцінки, що надається провідними об'єднаннями громад. Якщо ці ініціативи чи сумніви не враховуються, то це окремо зазначається та обґрунтовується.

Запровадження у практику державного управління зарубіжного досвіду взаємодії уряду та органів місцевого самоврядування суттєво підвищить рівень демократизації влади, сприятиме подальшому удосконаленню управління розвитком територій.

Список використаних джерел

1. Механізми координації європейської політики: практика країн-членів та країн-кандидатів/ Н. Гнидюк (ред.), А. Новак-Фар, Я. Гонцяж, І. Родюк. – К.: Міленіум, 2003. – 384 с.

2. О местном самоуправлении: Закон Литовской Республики от 7 июля 1994 г. // www3.lrs.lt

Рутко Дина Федоровна

КЛАСТЕРЫ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ: ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В современных условиях рост общественного блага и благосостояния общества непосредственно связан с научно-технологическим и инновационным развитием экономики. Это, несомненно, приводит к трансформации социально-экономических процессов в обществе и ставит перед экономическими субъектами различного уровня основную задачу – развитие инновационного потенциала и эффективное управление знаниями. В этой связи, разрабатываются и внедряются новые формы и методы стимулирования инновационной деятельности и коммерциализации НИОКР.

В странах Европейского союза основная роль в становлении «экономики знаний», общеевропейского инновационного пространства и регионального инновационного сотрудничества отводится новым организационным структурам – кластерам. В документах ЕС отмечается, что кластеры создают основу для инновационной активности страны (региона) в силу наличия хорошо образованной и квалифицированной рабочей силы, уникальных ноу-хау и опыта, высокоразвитой инфраструктуры в сфере НИОКР, тесных межфирменных связей, сильной институциональной основы [1].

В настоящее время кластеры получили общее признание во всех странах Евросоюза и рассматриваются в качестве действенного механизма для повышения конкурентоспособности регионов, отраслей экономики и технологического развития страны. Наибольшее количество европейских кластеров действует в сфере информационных технологий, биотехнологий, экологических технологий и автомобилестроения, наименьшее – в нефтяной промышленности, производстве кожаных и ювелирных изделий [2]. Следует отметить, что производство отдельных видов продукции сосредоточено в кластерах одной или двух стран. Так, например, в Италии сконцентрированы европейские кластеры одежды и кожаных изделий, а во Франции все кластеры косметики. В Италии действуют 7 из 8-ми ювелирных, 13 из 14-ти обувных, 10 из 12-ти керамических, 5 из 6-ти винных, 27 из 44-х текстильных кластеров Европы. В Дании функционируют 20 (56 %) из 36-ти кластеров оптики и фотоники стран ЕС. Более 60 % всех сельскохозяйственных кластеров сосредоточены в двух странах – Италии (42 %) и Франции (20 %). На Францию приходится 33 % европейских кластеров коммуникаций и 50 % кластеров спортивных товаров. Эти данные говорят о том, что взаимодействие субъектов в кластере и специализация на конкретном виде экономической деятельности позволяет им быть конкурентоспособными не только на уровне региона (страны), но и за пределами страны.

Высокий уровень развития страны (региона) объясняется не только степенью специализации на определенном виде производства, но также включает другие аспекты развития микроэкономической деловой среды, такие как производительность труда, научные исследования и уровень

образования, доступ к венчурному финансированию, развитая инфраструктура и др. То есть, специализация без кластеров и соответствующих условий для их развития не оказывает значительного влияния на повышение уровня конкурентоспособности национальных экономик.

Таким образом, можно сделать следующий вывод: кластеры в процессе своего развития оказывают положительное воздействие на конкурентоспособность стран ЕС только в том случае, если подготовлена соответствующая среда и созданы условия для их развития. Это подтверждается высокими показателями стран ЕС в рейтинге конкурентоспособности Всемирного экономического форума (ВЭФ). Например, Швеция, Финляндия, Германия, Нидерланды, Дания, Великобритания, Бельгия, Франция, Австрия и Люксембург являются лидерами в рейтинге конкурентоспособности ВЭФ и лидерами в развитии кластеров. Причем, приоритетным направлением развития кластеров в этих странах является сфера высоких технологий (биокластеры, ИТ-кластеры и др.).

Согласно многочисленным эмпирическим исследованиям, опубликованным в последнее время (К. Кетельс, Р. Крешенци, М. Сторпер и др.) отмечается положительное влияние кластеров на инновационное развитие национальных экономик. Так, в отчетах ЕС приводятся данные о взаимосвязи ВВП и доли занятого населения, а также сравниваются показатели региональной занятости в кластерах с количеством патентов [3]. Данные сравнения показывают положительную корреляцию и позволяют исследователям делать выводы о влиянии кластеров на инновационную деятельность. Конечно, данную взаимосвязь еще предстоит более детально исследовать по мере развития инновационных кластеров. Однако уже можно делать выводы об усилении инновационной активности в кластерной среде на примере отдельных стран или отраслей.

Основой развития европейских кластеров является принцип «тройной спирали» – взаимодействие бизнеса, науки и государства. Только тесное взаимодействие всех элементов данной триады дает кластерам возможность развиваться и укреплять свою конкурентоспособность. Государство, при этом, оказывает поддержку всем кластерам, вне зависимости от их отраслевой принадлежности. В свою очередь, кластеры оказывают положительное воздействие на конкурентоспособность стран ЕС только в том случае, если подготовлена соответствующая среда и созданы условия для их развития (например, биокластер в Орхусе (Aarhus), областной город в Дании).

Наиболее распространенными инструментами поддержки кластеров со стороны государства являются:

- стимулирование инновационной деятельности (включая льготное налогообложение и создание соответствующей инфраструктуры);
- консультации и оценка инновационных проектов;
- передача технологий;
- услуги научных центров и бизнес-консультантов;
- доступ к лабораториям и оборудованию;
- финансирование (государственное и частное);

- юридическое сопровождение (в т.ч. помощь в патентовании);
- обучение персонала и его подготовка;
- организация деловых связей различных субъектов.

Анализ кластеров в странах ЕС выявил еще одну тенденцию в их развитии – формирование транснациональных и трансграничных кластеров и транснациональных межкластерных сетей. Примерами транснациональных кластеров являются: Alsace Biovalley – кластер биотехнологий (Франция, Германия и Чехия); Nano Ceresund – кластер микро- и нанотехнологий (Дания и Швеция). Как показывает опыт стран ЕС, в результате функционирования трансграничных и транснациональных кластеров появляются следующие синергетические эффекты: увеличиваются масштабы производства и сбыта продукции, растут объемы экспорта товаров и услуг, возрастает приток иностранных инвестиций, усиливается обмен технологиями и расширяется научно-техническое сотрудничество. Развитию транснациональных кластеров и межкластерных сетей способствуют многочисленные программы ЕС, например, ERA-NET (поддержка транснационального сотрудничества в сфере исследований и разработок), PRO-INNO-EUROPE / Europe INNOVA (развитие национальных и трансграничных сетей, разработка политики сотрудничества). Кроме инициатив на общеевропейском уровне, действуют и национальные программы поддержки транснационального партнерства, например, Initiative Kompetenznetze Deutschland (Германия), Netmatch (Дания). Основным направлением поддержки практически всех инициатив являются совместные проекты в сфере науки и технологий.

Опыт европейских стран позволяет сделать вывод, что в современных условиях применение кластерного подхода способствует научно-технологическому и инновационному развитию как отдельных территорий (области, региона, города), так и страны в целом. Поэтому создание соответствующих условий и, прежде всего, институциональной среды для функционирования кластеров должно стать приоритетной задачей органов государственной власти.

Список использованных источников

1. Competitiveness and Innovation Framework Programme (CIP) // European Commission . – 2010. – Режим доступа : ec.europa.eu/cip/index_en.htm. – Загл. с экрана.
2. European Cluster Organisation Directory / European Union – European Commission – Europe INNOVA – Reports. – 2010. – Режим доступа : www.europe-innova.eu/web/guest/cluster-cooperation/cluster-innovation-library/reports. – Загл. с экрана.
3. Cluster policy in Europe. A brief summary of cluster policies in 31 European countries Europe Innova Cluster Mapping Project, Oxford Research AS, January 2008. – // Режим доступа : ekstranett.innovasjon Norge.no/Arena_fs/Synthesis_report_cluster_mapping%20-%20final.pdf. – Дата доступа: 18.09.2011.

СЕКЦІЯ V
РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Бородин Євгеній Іванович
ДОСВІД ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На сучасному етапі реформування територіальної організації влади в Україні значно підвищується роль місцевого самоврядування в процесах забезпечення сталого розвитку територій різних рівнів.

В свою чергу, розвиток місцевого самоврядування вимагає зміцнення нормативно-правових, фінансових, матеріальних засад цієї гілки публічної влади. Актуальним завданням є створення умов, в яких усі ради матимуть необхідний ресурс для розв'язання питань місцевого значення в інтересах місцевих громад. Найбільш гостро обмеженість фінансових та матеріальних ресурсів відчувається в діяльності сільських, селищних рад та рад малих міст. Важливим завданням для місцевого самоврядування стоять також питання підвищення професійної компетентності представників депутатського корпусу, посадових осіб місцевого самоврядування, обмін найкращим досвідом тощо.

Одну з ключових ролей у розв'язанні цих проблем мають відіграти програми, які спрямовані на зміцнення органів місцевого самоврядування, і виступати як інноваційний інструмент для підтримки самоврядної гілки публічної влади. Проте, основна увага на сьогодні приділяється програмам, спрямованим на розвиток територій.

Дніпропетровська область однією з перших в Україні набула певний досвід створення та реалізації регіональних програм місцевого самоврядування. За мету було визначено створення належних умов роботи для органів місцевого самоврядування різних рівнів у Дніпропетровській області, надання допомоги у процесах їх трансформації та адаптації до нових політичних і соціально-економічних умов та сприяння збільшенню ефективності їх роботи у цілому.

Головними завданнями та заходами в першій програмі розвитку місцевого самоврядування у Дніпропетровській області [1] було визначено: 1) навчання та підвищення кваліфікації посадових осіб органів місцевого самоврядування, голів постійних комісій місцевих рад, представників депутатського корпусу; 2) упровадження в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування систем управління якістю адміністративних послуг, зміцнення матеріально-технічної основи місцевого самоврядування, і в першу чергу, сільських, селищних рад; 3) стимулювання інноваційного підходу до вирішення питань розвитку території з боку органів місцевого самоврядування, запровадження щорічного обласного конкурсу проектів і програм розвитку місцевого самоврядування; вивчення, узагальнення й розповсюдження

позитивного досвіду роботи міських, районних, сільських та селищних рад у вирішенні питань, пов'язаних із життєдіяльністю територіальних громад, організація ефективної взаємодії депутатів усіх рівнів (від обласної до сільської, селищної ради); 4) впровадження в органах місцевого самоврядування системи управління якістю ISO – 9001.

Програмою місцевого самоврядування у Дніпропетровській області на 2012 – 2016 роки [2] було визначено наступні заходи: 1) розвиток активності територіальних громад; 2) зміцнення матеріально-технічної бази органів місцевого самоврядування; 3) практика проведення щорічного обласного конкурсу серед посадових осіб органів місцевого самоврядування; 4) вивчення, узагальнення й розповсюдження позитивного досвіду роботи міських, районних, сільських та селищних рад у вирішенні питань, пов'язаних із життєдіяльністю територіальних громад, організація ефективної взаємодії депутатів усіх рівнів (від обласної до сільської, селищної ради); 5) навчання та підвищення кваліфікації посадових осіб органів місцевого самоврядування, голів постійних комісій місцевих рад, представників депутатського корпусу.

Напрямом “розвиток активності територіальних громад” передбачено проведення щороку Обласного конкурсу проектів і програм розвитку місцевого самоврядування, обласного конкурсу “Ярмарка ідей”, проведення дослідження із залученням міжнародних фахівців у вивченні та наданні детальної оцінки економічної та фінансової спроможності органів місцевого самоврядування, рейтингуванні Дніпропетровської області; науково-методичне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування області та участі у всеукраїнському й обласному конкурсах проектів та програм розвитку місцевого самоврядування. Визначено як окремі заходи також співфінансування органів місцевого самоврядування області – переможців конкурсів, учасників спільних проектів (програм) державних, міжнародних, громадських організацій (фондів), спрямованих на розвиток місцевого самоврядування.

Напрямок “зміцнення матеріально-технічної бази органів місцевого самоврядування на конкурсних засадах” передбачає: придбання та капітальний ремонт приміщень сільських, селищних, районних рад; придбання автотранспорту для сільських, селищних рад; реалізація проекту “Електронне село”; створення інформаційно-ресурсних центрів обласної ради в міських та районних радах; підтримання в належному стані Обласної дошки інформації; створення умов для належного функціонування обласної ради; підтримка функціонування при Дніпропетровській обласній раді музею історії місцевого самоврядування Дніпропетровської області.

На забезпечення напряму “проведення заходів з розвитку місцевого самоврядування” визначено такі заходи: сплата членських і цільових внесків (до Асоціація Європейських Регіонів, Української асоціації місцевих та регіональних влад, Дніпропетровської обласної асоціації органів місцевого самоврядування); протокольні-публічні заходи; висвітлення діяльності депутатів обласної ради в районних, міських газетах та на телебаченні;

проведення “круглих столів”, семінарів, засідань дорадчих органів, офіційних прийомів, зустрічей тощо.

До переліку заходів напряму “розвиток кадрового потенціалу, мотивація діяльності посадових осіб органів місцевого самоврядування” увійшли обласний конкурс серед посадових осіб місцевого самоврядування, підвищення кваліфікації, навчання в аспірантурі та докторантурі, розробка та проведення навчально-методичних семінарів, ділових ігор, розробка та видання методичних посібників, відзначення грамотами, подяками, нагородами.

Суттєвою відмінністю прийнятих програм стало те, що на відміну від інших регіональних програм, розробниками та виконавцями якої виступала обласна державна адміністрація, зазначені документи цілковито залишилися у сфері компетенції представницької влади. Розробником, відповідальним виконавцем та головним розпорядником коштів було визначено Дніпропетровську обласну раду, а ініціатором – постійну комісію обласної ради з питань Регламенту та депутатської етики, діяльності рад та розвитку місцевого самоврядування.

Фінансування регіональних програм розвитку місцевого самоврядування забезпечується за рахунок коштів обласного бюджету, місцевого бюджету, інших джерел, не заборонених чинним законодавством. При цьому майже усі заходи фінансуються за рахунок обласного бюджету. Для придбання та капітального ремонту приміщень сільських, селищних, місцевих рад джерелом окрім обласного визначено ще й відповідний місцевий бюджет (на засадах співфінансування). Так само поставлене питання фінансування підвищення кваліфікації посадових осіб місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, які зараховані до кадрового резерву.

Таким чином, досвід Дніпропетровської області щодо розроблення та реалізації органами представницької влади регіонального рівня програм сприяння розвитку місцевого самоврядування свідчить, що застосування програмно-цільового методу у діяльності органів місцевого самоврядування дозволяє не тільки розв’язувати питання життєдіяльності територіальних громад, а ще й вирішувати проблеми самих органів місцевого самоврядування. Можливість спрямування коштів обласного бюджету на потреби органів місцевого самоврядування субрегіонального та місцевого рівнів забезпечує суттєві зрушення щодо зміцнення матеріально-технічної бази сільських та селищних рад, розширення практики проведення регіональних конкурсів проєктів та програм для підтримки територіальних громад, підвищення професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів рад, покращення інформування та обміну передовим досвідом тощо. Тим самим вирішує для органів місцевого самоврядування найбільш болючі потреби зміцнити власну матеріально-технічну базу, ознайомитися з передовим досвідом діяльності, отримати допомогу у роботі з підвищення кваліфікації, забезпечення участі у конкурсах проєктів і програм місцевого самоврядування

Список використаних джерел

1. Про Програму розвитку місцевого самоврядування в Дніпропетровській області на 2007 – 2011 роки : рішення Дніпропетровської обласної ради від 14 травня 2007 р. № 181-9/V. – Режим доступу : www.oblrada.dp.ua – Назва з екрану.

2. Про Програму місцевого самоврядування у Дніпропетровській області на 2012 – 2016 роки : рішення Дніпропетровської обласної ради від 27 грудня 2011 р. № 225-10/VI. – Режим доступу : www.oblrada.dp.ua – Назва з екрану.

Качалкин Вадим Михайлович

РОЛЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В ДЕМОГРАФИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

В начале XXI века вопрос демографического развития ставит чрезвычайно острые проблемы для многих развитых стран мира. Демографический кризис, охвативший Европейские государства и страны СНГ влечет за собою комплекс серьезных социально-политических последствий подрывающих устойчивое развитие социально-экономической и военно-политической сфер общественной жизнедеятельности. Не случайно вопросами проведения эффективной демографической политики активно занимаются государства, ощутившие на себе негативные последствия демографического кризиса. Эти последствия выражаются в:

- сокращении доли трудоспособного населения, что вызывает недостаток трудовых, интеллектуальных ресурсов, влияя на снижение темпов экономического роста;
- росте численности населения пенсионного возраста, что создает нерациональную для социально-экономического развития возрастную структуру населения. В этой связи увеличивается нагрузка на пенсионный бюджет, систему здравоохранения и социального обеспечения, подрывая устои социального государства;
- сокращении военного потенциала, что обостряет проблему безопасности страны;
- проблеме рационализации миграционных потоков. В некоторых странах (России, Франции, Германии и др.) попытки восполнения трудовых ресурсов за счет иммиграции привели к ряду негативных последствий, росту преступности, обострению национальных конфликтов и др.

Очевидно, что для любого государства жизненно необходимо сохранение определенного уровня численного состава и качественной структуры населения, соответствующего потребностям геополитического и социально-экономического развития на определенном этапе.

В этой связи в последние годы значительно активизировалась деятельность органов государственной власти и местного самоуправления в борьбе с демографическим кризисом. Многие демократические государства активно проводят целенаправленную демографическую

политику, стимулирующую рост воспроизводства населения. Основным механизмом такой политики являются меры материальной поддержки рождаемости.

Так во Франции выплачиваются базовые пособия на детей, дополнительное пособие по уходу за детьми, пособия семьям, имеющим детей инвалидов, жилищные пособия семьям с детьми и др.

В Германии ежемесячно выплачиваются пособия на ребенка, пособия по беременности и родам. Для семей с детьми практикуются льготы при покупке жилья. За рождение каждого ребенка засчитывается увеличение рабочего стажа. Устанавливается дополнительный отпуск по воспитанию детей.

В Великобритании установлена существенная поддержка семьи от средств работодателя. Она включает оплату по уходу за ребенком, оплату сборов в школе за ребенка, ваучеры по уходу за детьми, контракт по уходу за детьми. В соответствии с законодательными нормами страны работодатель обеспечивает выплату социальных пособий по уходу и воспитанию детей. Действует система льготного распределения жилья семьям с детьми.

В России при рождении второго или последующих детей семье полагается «материнский капитал», размер которого в 15 раз превышает среднюю заработную плату по стране. Материнский капитал предоставляется одной женщине только один раз, сколько бы детей она впоследствии не имела. Выделяются жилищные участки семьям под строительство жилья при рождении третьего или последующих детей. Действует система социальных пособий: ежемесячное пособие по уходу за ребенком до полутора лет, пособие по беременности и родам, единовременное пособие при рождении ребенка, компенсации затрат родителей на посещение ребенком дошкольного образовательного учреждения и др.

В среднем доля валового внутреннего продукта расходуемого на поддержку семьи в странах ЕС, составляет 2,1 % [1, с. 56]. В России эти расходы не превышают 0,8 % ВВП [2, с. 57].

Следует отметить, что в развитых странах для координации усилий по достижению демографических целей формируются соответствующие государственные структуры, на которые возлагается ответственность за проведение государственной демографической политики.

Так во Франции полномочия по проведению демографической политики делегированы сразу нескольким субъектам: Министерству по особым поручениям по вопросам семьи, Межведомственному комитету по делам семьи, Высшему совету по вопросам народонаселения и семьи, Национальному консультативному совету семейного посредничества, Министерству здравоохранения и солидарности и др.

В Италии вопросы демографии и защиты семьи возложены на Дирекцию семейных и общественных дел и опеке несовершеннолетних Министерства труда и социальной политики, в Ирландии – на Департамент по делам семьи и социальной защите, в Германии – на Федеральное министерство по делам семьи, пожилых людей женщин и молодежи. В

России на федеральном уровне власти вопросы демографической политики находятся в компетенции Министерства труда и социальной защиты. В структуру этого министерства входит соответствующее подразделение по демографическим вопросам – Департамент демографической политики и социальной защиты населения.

Таким образом, органы государственной власти являются главным организационно-управленческим инструментом государственного воздействия на демографические процессы. Однако степень этого воздействия носит спорный характер. Несмотря на определенные усилия государства по стимулированию роста воспроизводства населения, кардинально переломить депопуляционный тренд многим странам Европы и СНГ не удастся. Причин этому множество, как поверхностных, так и глубинных.

Дело в том, что в современных индустриальных обществах формируется среда, блокирующая материальные и духовные стимулы рождения детей. Если в традиционном аграрном обществе дети рассматривались как дополнительная рабочая сила в хозяйстве, и поэтому их рождение имело экономический смысл, то урбанизация и труд индустриального типа разрушают этот тип поведения, ослабляя экономический стимул.

Изменения духовного стимула в продолжение рода связано с кризисом системы ценностей современного индустриального общественного устройства, для которого интересы извлечения прибыли, получение экономических и иных преимуществ выше интересов самосохранения.

Таким образом, условия современной цивилизации способствуют формированию потребительских отношений, основанных преимущественно на удовлетворении потребностей в материальных благах. Но не только это обуславливает кризисную демографическую ситуацию. Демографический кризис это комплексная проблема, связанная с экономическими, политическими, социальными и духовными факторами.

Сказанное не означает, что на современном этапе вымирание населения необратимо. Исторический опыт свидетельствует, что государство может существенно менять ход демографического развития страны. Для этого необходимы решительные действия, отвечающие современным вызовам. Необходимо понять специфику демографических процессов, выявить детерминанты демографических изменений и разработать меры позитивного воздействия на них. Не следует забывать, что институт семьи является главным источником воспроизводства населения. Поэтому стимулируя рождаемость необходимо укреплять (ценностно, информационно, институционально) здоровую, полноценную семью. Только такая семья способна обеспечить воспроизводство поколений. Но сегодня в большинстве стран Европы существует катастрофическое противоречие: государство стимулирует рост воспроизводства населения, способствуя при этом формированию кризисных, извращенных форм главного источника воспроизводства – семьи. Пока сохраняется это противоречие, возрастает угроза сохранения и укрепления института семьи, а значит и демографического развития. Это означает, что требуется укрепление

традиционных семейных ценностей, обеспечение суверенитета, безопасности семьи. В этой связи задача демократического государства – активизировать возможности семьи выступать и в качестве субъекта демографической политики. Культ семьи – вот тот приоритет, который следует положить в основу современной демографической политики государства.

Список использованных источников

1. Кузнецова Е. Д. Демографическая политика в Российской Федерации в контексте обеспечения национальной безопасности / Дис. канд. полит. наук. Армавир. – 2012. – С. 56.

2. Глушкова В. Г. Региональная экономика. Демографическая и миграционная политика. / В. Г. Глушкова, О. Б. Хорева. – М.: Кнорус, 2013. – С. 57.

Костенко Віталій Олександрович

ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ – ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ ЛЮДЕЙ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Новий рівень безпеки громадян – це новий рівень держави. Якість і безпека життя кожної людини, захист довкілля та соціально-економічний розвиток територій передусім залежать від ефективності державного управління, здатності органів влади усіх рівнів оперативно і адекватно протидіяти надзвичайним ситуаціям різного характеру (НС).

За офіційними даними та оцінками експертів ризик виникнення на території України НС на сьогодні залишається достатньо високим, а рівень техногенного навантаження та потенційної небезпеки шкідливих виробництв для населення і навколишнього середовища у 5-6 разів перевищує середньоєвропейський [1]. Тільки протягом 2012 р. на території України зареєстровано 212 НС (державного рівня – 1, регіонального – 13, місцевого – 83, об'єктового – 115), внаслідок яких загинула 301 особа (з них 50 дітей) та 861 – постраждала (з них 225 дітей). Збільшились показники, що характеризують масштабність та наслідки НС. Зокрема, зросла кількість НС регіонального рівня, більше, ніж у 2 рази, збільшився обсяг матеріальних збитків, завданих НС [2].

Зміни, що відбуваються в нашій країні сьогодні: приватні підприємства, приватизація, кооперація, ринкові відносини, інфляція, соціальні проблеми й т.і., здатні в майбутньому ще більше загострити проблеми безпеки життєдіяльності людини (БЖД), сприяти негативному впливу на розвиток країни. Така невтішна картина свідчить про необхідність проведення системних змін не тільки у сфері ЦЗ, а і в багатьох інших сферах.

Зважаючи на це, темпи виходу України з економічної та соціальної кризи, зростання добробуту наших громадян, успішна реалізація євроінтеграційних заходів і національна безпека держави, багато у чому залежать від ефективності протидії НС, мінімізації наслідків та зниження ризиків їх виникнення. Масштабність наслідків аварій, катастроф та стихійних лих ставить проблему

ліквідації НС у ряд найбільш актуальних і важливих завдань центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

У сучасному світі саме БЖД людини визнається найвищою соціальною цінністю і лежить в основі процесу сталого – керованого розвитку суспільства і територій, на якій воно проживає і проваджує господарську діяльність.

Аналіз виникнення НС в Україні, масштаби їх наслідків та недостатність наукових досліджень усього спектру проблем БЖД людини (про що свідчить аналіз публікацій останнього періоду), зокрема, у галузі науки «державне управління», ставлять перед державою та науковим середовищем на сучасному етапі модернізації країни спільне завдання – розбудови та вдосконалення національної системи ЦЗ, яка б відповідала високим європейським і світовим стандартам, та передовим технологіям у цій сфері.

На даний час у рамках реалізації національного плану реформ в Україні здійснюється модернізація системи ЦЗ. Зокрема, тільки у 2012 р. та на початку 2013 р. було прийнято низку нормативно-правових актів, направлених на розбудову системи ЦЗ. Одним із найважливіших кроків у цьому напрямку, що дав змогу оптимізувати законодавство у сфері ЦЗ, стало прийняття ВРУ Кодексу ЦЗ, який затверджено Указом Президента України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI та введено в дію з 1 липня 2013 р. [3].

Інноваційним напрямком роботи ДСНС України по модернізації національної системи ЦЗ є відкриття у кожному регіоні держави Консультативних центрів з метою удосконалення системи інформування та консультування населення з питань ЦЗ. Їх робота спрямована на підвищення рівня пожежної та техногенної безпеки і, відповідно, зменшення кількості НС у державі та мінімізації їх наслідків, надання послуг європейського зразка.

Статистика свідчить, що близько 90 % НС в Україні мають локальний, тобто, місцевий або об'єктовий рівень. Це говорить про те, що місцеві органи влади для належного реагування та ліквідації наслідків НС повинні мати достатні повноваження і ресурси. І, хоча в Законах України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні» функції щодо захисту населення і територій від НС передбачено, проте практичний процес їх реалізації постійно гальмується наявністю низки законодавчо неврегульованих організаційно-управлінських та фінансових механізмів.

Аналіз стану техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 р. та виконання комплексу запобіжних заходів на місцях показав, що основні проблеми у сфері ЦЗ з року в рік залишаються одними й тими ж, а саме: високий показник зношеності основних виробничих фондів на об'єктах господарювання; свідоме ігнорування вимог БЖД; недостатній рівень організації та проведення запобіжних заходів; невідповідність фінансового і матеріально-технічного забезпечення реальній потребі виконання заходів ЦЗ; виснаженість і недостатність технічного оснащення сил ЦЗ; недостатня підготовка керівного складу та фахівців, діяльність яких в органах виконавчої влади пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань ЦЗ.

Тому, не випадково, Кодексом ЦЗ (ст. 6, ст. 10) відведено важливу роль саме місцевим органам влади у реалізації заходів ЦЗ, як суб'єктам,

уповноваженим захищати населення і території від НС через утворені ними комісії ТЕБ та НС.

Поряд з цим, існують і прорахунки в прийнятті окремих нормативних актів. Зокрема, постановою КМУ від 18 квітня 2012 року № 606 «Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій» в організаційно-штатній структурі МДА не передбачено підрозділів з питань ЦЗ, що фактично позбавляє їх можливості ефективно реалізувати державну політику у сфері ЦЗ [4].

Вирішення проблем у сфері ЦЗ в Україні на всіх рівнях необхідно розглядати в контексті розробленої Урядом Концепції нової системи місцевого самоврядування, яка побудована на основі Європейської хартії. Мета Концепції – підвищення ефективності управління регіонами у відповідності з кращими світовими практиками, що є важливою частиною євроінтеграції України. Суть ініційованої Президентом України реформи місцевого самоврядування полягає у перерозподілі повноважень на користь місцевих органів влади. Кінцевою метою зазначених заходів має стати – розвиток економіки, підвищення безпеки і комфорту проживання, у тому числі підвищення рівня ЦЗ населення, захисту територій і навколишнього природного середовища від НС різного характеру.

Отже, ефективна реалізація державної політики у сфері ЦЗ є одним із головних напрямків діяльності органів державної влади, що гарантуватиме українській державі подальший всебічний розвиток та успішний рух у напрямку європейської інтеграції. Ключовим пріоритетом у модернізації державної системи ЦЗ являється передача через законодавчі механізми місцевим органам влади відповідних повноважень та фінансових ресурсів для забезпечення комплексного та ефективного вирішення проблем місцевого значення у сфері ЦЗ з урахуванням особливостей і потреб конкретних територій. Оскільки захист населення і територій від НС є надзвичайно важливим для безпеки людей і розвитку територій - державна політика у цій сфері має бути завжди виваженою та продуманою.

Список використаних джерел

1. Приходько Р.В. Організаційно-правовий механізм регулювання сфери захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій / Р.В. Приходько // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр., вип. 3 (34).

2. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 р. – Режим доступу: http://www.mns.gov.ua/files/prognoz/report/2012/4_1_2012.pdf – Назва з екрану.

3. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> – Назва з екрану.

4. Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій : постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2012 р. № 606. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/npd/list>. – Назва з екрану.

Кравченко Владимир Владимирович РОЛЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СУБЪЕКТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ГРАЖДАН (НА МАТЕРИАЛАХ БРЯНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Согласно Конституции Российской Федерации «единственным источником власти в Российской Федерации является её многонациональный народ» [1, ч. 1, ст. 3]. Устав Брянской области закрепляет норму, согласно которой «источником власти в Брянской области, в пределах компетенции области как субъекта Российской Федерации, является народ» [3, ч. 1, ст. 4]. Устойчивое развитие региона требует особого внимания к развитию правовой культуры источника власти. Развитие правовой культуры граждан, проживающих в субъекте Российской Федерации, является важным направлением в региональном управлении.

Наиболее существенными элементами правовой культуры граждан являются уровень правовой грамотности, уважительное отношение к нормам права и активное участие в использовании права.

На территории Брянской области создание механизмов направленных на развитие элементов, составляющих правовую культуру граждан, реализуется на основе правовой базы, формируемой законодательной и исполнительной ветвями государственной власти в субъекте Российской Федерации.

Исполнительная власть в Брянской области представлена Губернатором и Правительством Брянской области, в ряду направлений, деятельности которых находится осуществление контроля над реализацией мер, в основе которых лежит Распоряжение Администрации Брянской области от 31.08.2005г. № 553-р. «О мерах по реализации в Брянской области целевой программы повышения правовой культуры населения (правового всеобуча) в Центральном федеральном округе». Содержание правового акта указывает на его направленность по созданию условий для решения актуальных для российского общества задач:

- формирование у граждан правового сознания,
- обеспечение активного участия граждан в жизни общества,
- формирование способности отстаивать свои права и свободы, исполнять обязанности.

В соответствии с Распоряжением на территории Брянской области организуются семинары по актуальным проблемам правового просвещения, проводятся исследования по вопросам правовой культуры отдельных социальных групп, организуются правовые консультации населения, проводятся олимпиады среди учащихся образовательных учреждений на знание конституционных прав и свобод, реализуются и другие мероприятия, направленные на реализацию цели по развитию правовой культуры граждан [7].

Отдельно следует отметить проведение конкурса рисунков «Закон глазами детей» среди несовершеннолетних, состоящих на учёте в субъектах системы профилактики и требующих помощи со стороны государства. Среди

задач конкурса «воспитание у несовершеннолетних уважения к закону, правопорядку, позитивным нравственно-правовым нормам; усиление профилактической работы по предупреждению правонарушений, преступлений и асоциального поведения несовершеннолетних» [6].

Брянская областная Дума (законодательный (представительный) орган государственной власти) также принимает непосредственное участие в создании нормативной основы по развитию правовой культуры населения Брянской области. Закон Брянской области от 05.07.2012 N 43-З «О государственной системе бесплатной юридической помощи на территории Брянской области» закрепляет юридические гарантии не только в виде представительства интересов граждан в суде, но и направлен на обеспечение возможности правового консультирования, что должно способствовать повышению правовой грамотности граждан [4, ст. 4, 5]. Категории граждан, имеющие право на получение бесплатной юридической помощи определены Федеральным законом от 21.11.2011 N 324-ФЗ «О бесплатной юридической помощи в Российской Федерации» [2, ст. 20].

Правовая культура населения проявляется, также и в отношении населения к праву, а показателем подобного отношения является правомерное поведение. Воспитание уважения к праву объективному и праву субъективному среди задач, стоящих перед органом государственной власти, выходит на одно из первых мест. В связи с этим законы, принятые Брянской областной Думой, направленные на предотвращение правонарушений и создание условий для правомерного поведения, выступают в роли нормативной правовой базы в развитии правовой культуры населения. Одним из таких законов является, Закон Брянской области от 10.04.2008 N 27-З «О профилактике правонарушений в Брянской области» Закон определяет профилактику правонарушений как «деятельность по выявлению и устранению причин правонарушений и условий, способствующих их совершению, правовому воспитанию граждан, разработке и реализации областных целевых программ в сфере профилактики правонарушений» [5, ст. 1]. Безусловно, проведение таких мероприятий как: утверждение программ профилактики правонарушений, создание фондов для оказания помощи нуждающимся лицам, организация правового обучения, предоставление юридической помощи населению; учёт и лечение лиц, страдающих алкоголизмом, наркоманией, психическими расстройствами; должное финансирование - играет огромную роль как для воздействия на правонарушителей, так и для законопослушных граждан. Своевременное выявление причин правонарушений, а также лиц, обладающих потенциальной возможностью их совершения, значительно сокращает вероятность появления правонарушителей и создаёт условия для большей уверенности в сохранении безопасности у законопослушной категории граждан.

Таким образом, роль органов государственной власти субъекта Российской Федерации в развитии правовой культуры граждан заключается в создании нормативной правовой базы, направленной на повышение правовой грамотности, предотвращение совершения правонарушений, на создание механизмов по защите нарушенных прав и свобод, на укрепление гарантий

реализации прав и свобод, на закрепление возможности самому населению сознательно и активно участвовать в реализации прав.

Список использованных источников

1. Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993)(с учетом поправок, внесенных Законами РФ о поправках к Конституции РФ от 30.12.2008 N 6-ФКЗ, от 30.12.2008 N 7-ФКЗ)// «Российская газета», N 7, 21.01.2009.
2. Федеральный закон от 21.11.2011 N 324-ФЗ «О бесплатной юридической помощи в Российской Федерации»//Официальный интернет-портал правовой информации <http://www.pravo.gov.ru>, 21.11.2011.
3. Устав Брянской области от 20.12.2012 N 91-3// Информационный бюллетень «Официальная Брянщина», N 20, 21.12.2012.
4. Закон Брянской области от 05.07.2012 N 43-З «О государственной системе бесплатной юридической помощи на территории Брянской области»/ Информационный бюллетень «Официальная Брянщина», N 10, 13.07.2012.
5. Закон Брянской области от 10.04.2008 N 27-З «О профилактике правонарушений в Брянской области»//Информационный бюллетень «Официальная Брянщина», N 6, 11.04.2008.
6. Постановление Администрации Брянской области от 18.09.2012 N 872 «Об утверждении Положения об областном конкурсе рисунков «Закон глазами детей» среди несовершеннолетних, состоящих на учете в субъектах системы профилактики и требующих помощи со стороны государства»// Информационный бюллетень «Официальная Брянщина», N 14, 10.10.2012.
7. Распоряжение Администрации Брянской области от 31.08.2005 N 553-р «О мерах по реализации в Брянской области целевой программы повышения правовой культуры населения (правового всеобуча) в Центральном федеральном округе»//Документ опубликован не был/[Электронный ресурс]. – Режим доступа: КонсультантПлюс [Дата обращения:23.09.2013.].

Мусаєва Ірина Андріївна

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

В умовах глобалізації економіки наявність ефективної системи управління державними фінансами має фундаментальне значення для забезпечення стабільності національної бюджетної системи та ефективної реалізації адміністративної реформи в Україні. Система управління державними фінансами посідає провідне місце в системі державного управління. Принципи і механізми, що лежать в її основі, є, з одного боку, фактором соціально-економічного розвитку країни, з іншого, - ефективним інструментом державного регулювання.

За інформацією Світового банку, з початку десятиліття в Україні було досягнуто значного прогресу у сфері державних фінансів та управління ними, зокрема створено казначейську службу, скасовано безпосереднє фінансування Національним банком уряду, прийнято новий Бюджетний

кодекс та систему бюджетної класифікації, запроваджено функцію внутрішнього аудиту та покращено доступ до фінансової інформації [1, с.13].

Модернізація державних фінансів - це наближення системи управління державними фінансами до найкращих світових стандартів і практик, що в свою чергу, приведе до забезпечення стабільності національності національної бюджетної системи, загалом фінансової безпеки та стійкого економічного зростання [2].

Створення сучасної системи управління державними фінансами в Україні здійснюється завдяки реалізації спільного з Міжнародним банком реконструкції і розвитку проекту - «Проект модернізації державних фінансів». Даний Проект направлено на удосконалення управління державними фінансами внутрішнього аудиту та державної звітності, що підвищить ефективність бюджетних процесів та стане запорукою покращення державного управління в даній сфері. Він сприятиме кращій взаємодії як між державними організаціями, так і між державними установами та громадянами, яких вони обслуговують, що створюватиме підвалини для ефективного подальшого впровадження адміністративної реформи.

Мета модернізації управління державними фінансами в Україні – посилити управління державними фінансами шляхом поліпшення операційної ефективності, підвищення рівня прозорості й результативності управління державними фінансами.

Даний Проект впроваджуватиметься протягом 5 років (2008 – 2013рр.). Упровадження проекту забезпечується коштами моновалютної позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку з п'ятирічним пільговим періодом, протягом якого не сплачується основна сума боргу, та терміном повернення 17 років [1, с.13].

Принципи модернізації системи управління державними фінансами відповідно до рекомендацій Комісії Європейських співтовариств є:

- системність і послідовність політики та дій у сфері державних фінансів, що потребує високого рівня організації роботи державних інституцій, повноти, точності і надійності інформації про стан та розвиток державних фінансів;
  - ефективність управлінських рішень, у тому числі щодо використання бюджетних коштів, які повинні бути спрямовані на досягнення стратегічних цілей та базуватися на результатах аналізу поточної ситуації, попередньому досвіді та оцінці майбутнього впливу;
  - відкритість і прозорість, що передбачає доступність для суспільства і засобів масової інформації процедур розгляду та ухвалення рішень щодо використання державних фінансів, обов'язкове оприлюднення виявлених у процесі контролю фактів їх незаконного, нецільового та неефективного використання, підзвітність та відповідальність суб'єктів сектору державного управління за прийняття та невиконання управлінських рішень [2, с. 63].
- Завданнями модернізації системи управління державними фінансами є:
- розширення функціональності фінансової системи;
  - удосконалення державного управління бюджетною сферою;

- забезпечення прозорості бюджетного процесу, цілісності, актуальності, повноти фінансової звітності;

- здійснення інформаційної підтримки зазначеної системи та задоволення інформаційних потреб державних установ;

- продовження проведення розпочатих реформ у сфері державного внутрішнього фінансового контролю, місцевих бюджетів, податкової системи та модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі;

- гармонізація нормативно-правового забезпечення системи управління фінансами з прийнятими у державах – членах Європейського Союзу нормами і правилами [2, с.63].

Модернізація системи управління державними фінансами проводитиметься шляхом:

- створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, що передбачає раціоналізацію та оптимізацію виконання функціональних процесів та технологічних процедур, налагодження взаємодії інформаційних систем суб'єктів сектору державного управління, проведення методологічних та інших робіт, спрямованих на ефективне використання інформаційних ресурсів;

- удосконалення системи навчання, підвищення фахового і кваліфікаційного рівня спеціалістів у сфері державних фінансів та інформаційних технологій;

- підвищення рівня нормативно-правового та методологічного забезпечення процесів, пов'язаних із змінами у системі управління державними фінансами [3, с.14].

Розвиток системи управління фінансами передбачає, що управління державними фінансами матиме замкнений цикл та реалізовуватиметься за допомогою інтегрованої інформаційно-аналітичної системи.

Цикл управління державними фінансами, яке поширюється як на державний, так і на місцеві бюджети, означає, що інформаційні потоки, які виникають у бюджетному процесі між учасниками системи управління фінансами, розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, зовнішніми користувачами інтегрованої інформаційно-аналітичної системи, змінюватимуться шляхом поступового переходу від формування та передачі паперових документів і відповідних електронних файлів до роботи з єдиною інформаційною базою даних інтегрованої інформаційно-аналітичної системи в інтерактивному режимі з використанням веб-технологій [3, с.15].

Такий підхід забезпечить ефективну взаємодію інтегрованої інформаційно-аналітичної системи з існуючими системами аналітичної обробки інформації інших учасників системи управління фінансами шляхом створення відповідного уніфікованого механізму доступу і управління інформацією у різномірних інформаційних середовищах, що дасть змогу виконувати обробку даних, які належать іншим учасникам системи управління фінансами, їх власними засобами, а обмін фінансово-економічними даними здійснювати на основі відповідних порядків обміну за допомогою інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи.

Модернізація системи управління державними фінансами передбачає удосконалення законодавчої бази, розроблення методології з наступною

реалізацією та впровадженням відповідних компонентів інтегрованої інформаційно-аналітичної системи в органах державної влади, що здійснюють управління та регулювання у сфері державних фінансів.

У результаті реалізації модернізації системи управління державними фінансами планується досягти наступних результатів:

- упорядкування міжвідомчої координації управління державними фінансами;
- забезпечення технологічної підтримки управління державними фінансами на основі використання інтегрованої інформаційно-аналітичної системи;
- удосконалення процесу управління державними фінансами в частині складання та виконання бюджетів усіх рівнів;
- підвищення ефективності використання фінансових і матеріальних ресурсів держави та прозорості бюджетного процесу;
- забезпечення гармонізації системи управління фінансами з міжнародними стандартами [2, с.63].

Досягнуті результати на сьогоднішньому етапі реалізації модернізації управління державними фінансами надають Міністерству фінансів України наступні можливості:

- здійснити прогнози бюджетних середньострокових доходів через модель прогнозування доходів;
- створити засади для запровадження результативної моделі прогнозування бюджетних доходів;
- використати навчання методологіям прогнозування доходів, у якості основи для подальшого посилення їх розуміння та можливості здійснення правильних та надійних прогнозів на центральному урядовому рівні.

Список використаних джерел

1. Лахижа М. Іноземний досвід впровадження системи управління якістю в роботу органів влади / М. Лахижа // Вісник державної служби. - 2006. - № 3. - С. 40 - 46.

2. Про ратифікацію Угоди про позику (Проект модернізації державних фінансів) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку : Закон України від 24 вересня 2008 року № 591- VI. - К. : Офіційний вісник України. - 2008. - № 78. - С. 63.

3. Воловенко Е. Проблемні питання модернізації державних фінансів / Е. Воловенко // Казна України. - 2010. - № 1. - С. 13 - 15.

Пантелеєв Петро Олександрович,

Щербина Андрій Анатолійович

КАПІТАЛЬНІ РЕМОНТИ – ОСНОВНА СКЛАДОВА ВАРТОСТІ УТРИМАННЯ ЖИТЛА

У зв'язку з критичною зношеністю житлового фонду (за різними даними – від 50 до 70 % і більше) у країні назріла гостра необхідність оцінки технічного стану житлових будинків для визначення об'єктів, що підлягають знесенню, реконструкції, капітальному або поточному ремонту та визначення

відповідних обсягів, способів та джерел фінансування, зокрема, залучення приватного капіталу, бюджетних коштів та коштів мешканців.

За інформацією Мінрегіону України, особлива проблема – заміщення чи реконструкція 46 тис. «хрущовок», що складає 20 % від кількості багатоквартирних будинків. Ця задача вирішуватиметься за участі державних коштів. Не меншою проблемою є панельні будинки 1970 – 1 980 рр. забудови, яких налічується 16 % від загальної кількості. Витрати на капітальний ремонт таких будинків, як передбачається, лягатимуть на мешканців-власників.

Ця, нібито технічна задача, на нашу думку, є насправді вихідним пунктом розробки державної стратегії житлового забезпечення громадян. Адже передусім потрібно оцінити масштаб проблеми і спроможність окремих власників квартир чи організації співвласників будинку утримувати, експлуатувати та відтворювати власне житло.

Так, нами була зібрана інформація по 30 типових житлових будинках Шевченківського району м. Києва п'яти основних періодів забудови : до 1941 р., з 1945 по 1962 рр., з 1962 по 1973 рр., з 1973 по 1991 рр., з 1991 по наш час. Сформована база даних щодо технічної інвентаризації, щомісячного фінансового навантаження на мешканців цих будинків при оплаті квартплати та комунальних послуг дозволила спочатку підійти до оцінки їхніх можливостей щодо поточного утримання та експлуатації власного житла.

Загальна площа житлових будинків прийнятої вибірки склала 109029 кв. м. Кількість приватизованих квартир – 1227 одиниць, або 92 %, неприватизованих – відповідно 103 і 8 %. Загальна кількість мешканців у будинках – 2963 чоловік, з них пільговиків – 649 чоловік, або 22 %; відсоток пільг та субсидій у квартплаті та комунальних послугах становить 6,97 %.

Середня вартість експлуатації (комунальні послуги) та утримання (житлові послуги) 1 кв. м загальної площі становить 7,21 грн. на місяць, житлової площі – 12,27 грн., або на одного мешканця – 265,3 грн. на місяць.

Термін експлуатації до 25 років мають 17 % будинків – представників, 40 років і більше – 33 %. Відповідно, 83 %, або 85 426 кв. м житла потребують капітального ремонту різного ступеню складності, а 60 % – комплексного капітального ремонту;

Був складений перший кошторис на капітальний ремонт житлового будинку четвертої групи 1969 р. забудови. Витрати на утримання та експлуатацію 1 кв. м житлової та загальної площі цього будинку складала відповідно 6,73 та 11,61 грн. на місяць. При кошторисній вартості ремонту 1680,8 тис. грн., на 1 кв.м загальної площі припадає ще 406 грн., житлової площі – 803 грн. Відповідно, додаткове фінансове навантаження на одного мешканця будинку складатиме 18 тис. грн., а на сім'ю – 26,7 тис. грн.

Таким чином, без визначення нового механізму фінансування капітальний ремонт принципово змінюватиме матеріальні зобов'язання мешканців, чи то роблячи їх неспроможними співфінансувати ремонт, чи то переводитиме їх у категорію отримувачів субсидій.

Згідно інформації із інших джерел, вартість капітального ремонту може досягати до 40 % ринкової вартості квартири і доходити до 3200 грн. з

розрахунку на 1 кв. м загальної площі [1]. При такому ремонті потрібно замінювати всі інженерні комунікації, двері, вікна, іноді некапітальні перекриття і стіни.

За даними Держстату України, середньомісячні загальні доходи одного домогосподарства за 9 місяців 2012 р. склали 3976 грн. У середньому, на одного члена сім'ї загальні доходи становили 1885,00 грн. на місяць, причому у міських поселеннях – 1987,00 грн. Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць нижче прожиткового мінімуму (1033 грн.) склала 10 % . Серед мешканців міст ця група становила 8 %.

Середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства склали 3561 грн. Міське домогосподарство витрачало в середньому за місяць 3719 грн. У середньому на одного члена сім'ї сукупні витрати становили 1688,00 грн. на місяць, у міських поселеннях 1796,00 грн. Серед усіх сукупних витрат домогосподарств 91 % становили споживчі витрати [2]. Таким чином, залишки для середнього міського домогосподарства склали лише 257 грн.

Співставляючи отримані дані вартості капітальних ремонтів та рівня доходів населення, можна констатувати неможливість у більшості випадків оновлення житлового фонду за рахунок власників чи співвласників квартир. У масштабах житлового будинку, враховуючи кількість пільговиків, імовірно знайдеться група фінансово неспроможних. Тому це питання потребує детального вивчення для пошуку альтернативних стратегій у державній житловій політиці, зокрема щодо механізму на місцевому і державному рівнях, який би забезпечував нормальне утримання та відтворення житлового фонду з централізацією та перерозподілом ресурсів на всіх рівнях.

Оскільки приватизація здійснювалася безкоштовно і сьогодні в Україні майже 95 відсотків житла приватизовано, може виявитись доцільним повернути власність відремонтованих будинків державі чи територіальним громадам у статусі соціального житла.

Список використаних джерел

1. Жилой фонд Украины жаждет капремонта – Режим доступа : <http://www.realt5000.com.ua/news/294994/ZHilfond-Ukraini-zhazhdet-kapremonta>. – Назва з екрану.

2. Витрати і ресурси домогосподарств України за 9 місяців 2012 року – Режим доступа : <http://ukrstat.org/uk/operativ/>. – Назва з екрану.

Теодорович Денис Олегович

Сучасні інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в процесі сталого розвитку території

Гармонійний розвиток та ефективність функціонування економіки будь-якої держави неможливі без стабільного розвитку її регіонів, що є складовими єдиного економічного простору країни. Весь господарський комплекс України це велика соціально-економічна система, що складається з окремих регіональних структур, від єдності і співробітництва яких залежить успіх національної економіки.

Державна регіональна політика базується на застосуванні різноманітних механізмів впливу органів влади на сталий соціально-економічний розвиток регіонів. Як відомо, в економічній літературі поряд використовуються два варіанти економічного механізму – механізм регулювання процесів і явищ. Механізм державного управління визначається як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [1].

Стосовно організаційної системи, під якою розуміють об'єднання учасників, що спільно реалізують деяку програму або мету, діють на основі процедур і правил, застосовується поняття «механізм функціонування», що визначається як сукупність правил, законів і процедур, котрі регламентують взаємодію учасників організаційної системи.

На нашу думку, державне регулювання повною мірою залежить від стану економіки об'єкта регулювання, що визначає функції, завдання, форми та методи впливу держави. Ми вважаємо, що це повною мірою стосується і сфери послуг туризму, роль і значення якої неухильно зростають у ході створення соціально орієнтованої ринкової економіки. Тобто дедалі більшого значення набуває науково обґрунтоване формування сприятливого фінансово-економічного, правового й інформаційного середовища для розвитку туризму в регіонах України. На нашу точку зору, активізація діяльності підприємств туризму має ґрунтуватися на розширенні можливостей регіонального управління інвестиційними процесами в зазначеному напрямі та поєднанні ефективного державного регулювання економіки з ринковою саморегуляцією.

Однак у сучасній Україні економіка регіонів характеризується незбалансованим розвитком, неоднорідністю соціально-економічного становища окремих частин країни тощо. Спостерігається неможливість задоволення потреб громадян на рівні більшому, ніж встановлений державою, зменшення можливостей середньострокового прогнозування та неможливість здійснення довгострокового планування, неспроможність вирішення всіх питань у рамках договірних відносин між органами влади, органами місцевого самоврядування та громадським сектором. Унаслідок цього регіони мають різноспрямовані інтереси та виникає необхідність застосування механізмів, що втілювали б і реалізовували державний інтерес, що потребує посилення впливу держави на економіку кожного регіону і застосування значного обсягу важелів державного регулювання.

Дивлячись на систему чинників, що впливають на соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах, а саме процеси глобалізації світових економічних відносин та європейської регіоналізації, пріоритетності інноваційного шляху розвитку, інформатизації суспільства, загострення міжнародної конкуренції, ми вважаємо, що держава має застосувати таку політику впливу на регіональний розвиток, яка має забезпечити наступне:

- створення та зміцнення єдиного економічного простору держави;
- унітарність та територіальна цілісність держави за умови відповідної економічної самостійності регіонів;

- раціональне поєднання загальнодержавних і місцевих інтересів на основі децентралізації влади;
- зменшення міжрегіональних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, рівнях та якості життя населення;
- підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі оптимального використання їх соціально-економічного потенціалу та геополітичного розташування;
- селективну підтримку проблемних територій пріоритетного розвитку.

Проаналізувавши наукову літературу ми з'ясували, що однією з функцій держави є регулювання розвитку регіонів, особливо нездатних самостійно вирішувати свої проблеми. Ми також приділили особливу увагу аналізу різноманітних механізмів регулювання соціально-економічного розвитку. Як ми бачимо, усі розглянуті механізми мають свої інструменти та методи впливу на регіональний розвиток, які відрізняються і кількістю, і за змістом, але в цілому не суперечать один одному. Однак єдиного механізму регулювання регіонального розвитку не існує, бо всі вони утворювались в різні часи та під впливом політичних та економічних факторів. На наш погляд, ця різноманітність механізмів регулювання регіональним соціально-економічним розвитком на кожному етапі розвитку, свідчить про появу нових проблем та завдань державної регіональної політики.

Сучасна регіональна політика використовує різноманітні механізми та інструменти для створення ефективного конкурентоспроможного середовища в межах окремої території. Якість виконання цієї мети безпосередньо пов'язана із декількома вагомими, на нашу точку зору, факторами:

- компетентність органів місцевого самоврядування;
- застосування стратегічного планування;
- відношення громади до діяльності органів місцевого самоврядування.

Якщо останній фактор, на сьогодні, є проблематичним стосовно об'єктивної оцінки, то перші два можуть отримати незалежну оцінку без певних перешкод.

Так, наприклад, для оцінки компетентності органів місцевого самоврядування на сьогодні використовують різні методи. Важливо також пам'ятати про те, що вимірювальними засобами під час проведення експертиз виступають люди. Тому проблеми компетентності, уникнення впливу емоційних та психологічних факторів нерозривно пов'язані з процесами експертного оцінювання. На сьогодні в практиці оцінювання існують такі методи, як інтерв'ю, анкетування, метод Делфі, метод комісій та ін. Взагалі, якість виконання функцій та повноважень повною мірою дають оцінку якості надання послуг органами місцевого самоврядування, тобто мова йде про кінцевий результат їх діяльності. На наш погляд, в цьому процесі вагоме місце займає стратегічне бачення та планування, як механізм якісного надання адміністративних послуг населенню.

Якщо ми будемо розглядати застосування стратегічного планування, то тут, на нашу точку зору, необхідно зосередити увагу на ПЦМ, бюджетних програмах, наявності стратегії. Стосовно останнього, ми вважаємо, що стратегічне планування являє собою дуже дієвий та ефективний метод

соціально-економічного розвитку територій України та її окремих галузей. Ідеологія стратегічного планування полягає у взаємодії наукового обґрунтування та широкого наукового обговорення шляхів розвитку локальної одиниці, що дозволяє поєднати довгострокову перспективу розвитку, поточне управління та вирішення нагальних завдань. Стратегічне планування розвитку територій сприяє вирішенню значної кількості проблем: забезпеченню необхідного рівня соціально-економічної стабільності, сприянню розвитку тих форм економічної діяльності і зайнятості, які узгоджуються з існуючими ресурсними можливостями громад, створенню якісно нових робочих місць, покращенню життєвих стандартів [2].

Крім того не слід забувати й про економічні показники території. Ми вважаємо, що саме фінансова автономія органів місцевого самоврядування є водночас дуалістичною в процесі діяльності органів місцевого самоврядування. Тобто, вона є причиною і наслідком ефективності функціонування окремих регіональних економічних систем. Як наслідок фінансова автономія визначається податковоспроможністю регіонів, а отже, і рівнем економічного розвитку території. Як причина, фінансова автономія через систему міжбюджетних трансфертів зумовлює рівень задоволення додаткових потреб території у фінансових ресурсах та сприяє цілісності як фінансової системи держави зокрема, так і національної економіки в цілому.

Таким чином, ми можемо констатувати, що в процесі діяльності органів місцевого самоврядування з метою забезпечення якісних показників сталого розвитку території не можна виокремлювати лише економічну складову, як основний показник розвитку; а тим більше недоцільно використовувати лише фінансові інструменти без врахування компетентності органів місцевого самоврядування та сучасних механізмів стратегічного планування. Ми вважаємо, що саме комплексна система розвитку території, яка має базуватися на стратегічному плануванні із використанням дієвих фінансових інструментів є запорукою якісного сталого розвитку території незалежно від рівня їх соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000.
2. Варда Я. Острови надій : розробка стратегій локального розвитку / Я. Варда, В. Клосовські. – [2-е видання, стереотипне]. – К. : Молодь, 2005. – 311 с. – ISBN 966-7615-59-6.

Цуканова Мария Викторовна

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПОСОБОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ВО ВРЕМЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ

В настоящее время экономика большинства стран мира продолжает переживать один из переломных моментов развития экономической системы – мировой финансовый и экономический кризис, который считается самым

серьёзным спадом со времён второй мировой войны. Несмотря на положительные тенденции в экономике, по мнению некоторых специалистов, темпы её восстановления замедляются и вполне вероятно возникновение новых проявлений кризиса. Именно поэтому необходим пересмотр ответных действий правительства по нейтрализации кризисных явлений в отдельных сферах и на различных уровнях хозяйствования.

Экономический кризис, наиболее проявившийся в Республике Беларусь в 2009-2011 гг., определённым образом отразился на предприятиях всех размеров и форм собственности.

При этом если крупные предприятия, при успешной докризисной активности, обладали определённым запасом прочности, то малым компаниям в период кризиса становится особенно сложно продолжать свою деятельность. Предприятия малого бизнеса пытались выжить в условиях слабого спроса, недостатка кредитов и сокращения заказов от крупных компаний [1]. Однако система поддержки малых предприятий в Республике Беларусь недостаточно развита и нуждается в оптимизации.

Государственная поддержка малых предприятий может осуществляться на республиканском и местном уровнях власти.

На республиканском уровне можно выделить следующие формы содействия функционированию малых предприятий [2]: финансирование, стимулирование закупок, налогообложение, поддержка занятости населения.

Первый пункт – это финансирование, поскольку главное, от чего страдают малые предприятия во время кризиса – это отсутствие доступа к финансированию.

Финансирование может осуществляться напрямую малым предприятиям из государственного бюджета. Однако во время кризиса у государства далеко не всегда существует возможность осуществления подобного рода поддержки, поскольку дефицит финансов в данный период может быть характерен и для самого государства. Поэтому антикризисные меры правительства должны включать в себя, прежде всего, поощрение кредитования со стороны коммерческих банков, предоставление государственных гарантий по кредитам.

Практически все кредиты (не считая микрокредитов) выдаются под поручительство либо под залог имущества. Однако у малых предприятий и индивидуальных предпринимателей не всегда существует возможность предоставления таких форм обеспечения. Именно поэтому правительства принимают программы предоставления кредитных гарантий. В Республике Беларусь существует Положение о порядке предоставления гарантий Правительства Республики Беларусь по кредитам, выдаваемым банками Республики Беларусь. Однако зачастую за такой гарантией обращаются крупные предприятия, деятельность которых особенно поддерживается государством (сельскохозяйственные предприятия, предприятия по производству стройматериалов), а на индивидуальных предпринимателей данное положение вообще не распространяется. Поэтому для Правительства целесообразным будет расширить существующие программы гарантий или

разработать отдельную программу по предоставлению гарантий малым и средним предприятиям, а также индивидуальным предпринимателям.

Ещё одной формой поддержки малых предприятий является стимулирование закупок. С 1 января 2012 г. в Республике Беларусь введена система осуществления государственных закупок с помощью электронного аукциона с понижением цены. Данная система достаточно эффективна, поскольку помогает государству сократить расходы на документооборот и помогает снизить цену на необходимую продукцию до минимально возможной. Однако это ведёт к тому, что аукцион выигрывают в основном крупные предприятия, имеющие возможность экономить на масштабе производства. И для поддержки малых предприятий было бы целесообразно по возможности дробить заказ и стимулировать взаимодействие малых и крупных предприятий.

Другим инструментом по поддержке малых предприятий во время кризиса является налогообложение. Сокращение налогов помогает предприятиям улучшить ситуацию с оборотным капиталом и стимулировать спрос среди потребителей.

Система налогообложения в Республике Беларусь является одной из наиболее сложных в мире. В рейтинге экономик “Doing business – 2013”, совместно разработанного Всемирным Банком и Международной Финансовой Корпорацией по налогообложению Беларусь занимает 129-е место (из 185-и стран) [3]. Нужно отметить, что по сравнению с прошлым годом данный показатель улучшился (в 2012 г. по налогообложению Республика Беларусь занимала 158-е место в данном рейтинге).

Во время кризиса сокращение налогов и оптимизация их выплат особо важно для предприятий. Естественное подобное сокращение налогов приводит к потере государственных доходов. Однако зачастую государства, особенно в кризисное время, не так сильно опасаются увеличения бюджетного дефицита, поскольку данные меры приводят к стимулированию деловой активности и сохранению занятости.

Разумеется, если снижать налоги во время кризиса, в будущем их придётся увеличивать, что вызовет недовольство среди налогоплательщиков. Поэтому необходимо рассудить, снижение какого налога в рассматриваемый момент времени будет благоразумным, поскольку данное снижение может отразиться на экономическом росте в будущем.

Ещё одной важной проблемой во время кризиса является проблема занятости населения.

Исходя из официальной статистики, проблема безработицы в Республике Беларусь отсутствует, т.к. её уровень достигает менее 1 % (точнее 0,5 % на 1 января 2013г.). Однако эксперты считают, что реальный уровень безработицы в несколько раз выше официального.

Хотя увольнения работников позволяют сократить расходы предприятий, они негативно влияют на потребление и тем самым продлевают кризис. Поэтому усилия, направленные на поддержку занятости, выгодны как для сохранения благосостояния работников, так и для сокращения кризисных явлений в этой сфере.

Со стороны правительства при наличии средств в бюджете возможно субсидирование компаний на сохранение старых и создание новых рабочих мест либо снижение налоговой нагрузки для таких компаний, снижение вычетов из заработной платы.

Кроме того необходимо пересмотреть систему страхования на случай безработицы. Желательно расширить программу профессиональной подготовки безработных, выплату пособий уволенным работникам (в настоящее время ежемесячное пособие по безработице составляет около 16\$).

На местном уровне власти поддержка может производиться с помощью тех же методов, что и на республиканском уровне.

Отдельно здесь можно выделить поддержку самозанятости. Во многих странах уже осознали ту важную роль, которую могут сыграть в смягчении последствий экономического кризиса начинающие предприниматели.

Однако такие молодые предприятия особо подвержены риску разорения и особо нуждаются в поддержке государства.

Идеи для создания новых предприятий должны основываться на реальных потребностях рынка, поэтому полезной в этом отношении является концепция местного экономического развития, в соответствии с которой местным властям необходимо определять потенциал местного рынка.

Нужно отметить, что для Республики Беларусь поддержка самозанятости является одним из ключевых направлений развития, поскольку самозанятость не только способствует выходу страны из кризиса, но и стимулирует развитие предпринимательства в принципе.

Таким образом, в Республике Беларусь имеется ряд возможных мер, используя которые государство может помочь малым предприятиям легче пережить кризисные ситуации и динамично развиваться в будущем.

Список использованных источников

1. Деловая среда в Беларуси 2010. Исследование сектора малого и среднего бизнеса. Аналитический отчет. – Мн. – 2010.

2. Группа технической поддержки достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии; Программа развития устойчивых предприятий, 2011. Москва, МОТ.

3. Рейтинг экономик 2012. – Режим доступа: <http://russian.doingbusiness.org/rankings> – Заглавие с экрана.

Чикаренко Олексій Олександрович

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Серед сучасних тенденцій розвитку публічного управління особливого значення набуває концепція сталого розвитку (sustainable development), метою якої є покращення якості життя людей з таких головних напрямків: соціального, економічного та екологічного [1]. Саме на це спрямовані і євроінтеграційні орієнтири державної інноваційної політики України, і задекларований сучасним Урядом перехід на шлях сталого розвитку [2], і

сучасні стратегії, програми та проекти, що розроблюються і реалізуються владою на всіх рівнях публічної управлінської діяльності. Отже, на перший план вийшли процеси забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному економічному просторі, утвердження високих соціальних стандартів, притаманних провідним європейським країнам, перехід на рейки сталого, збалансованого розвитку на основі активізації інноваційної діяльності та покращення інноваційної інфраструктури.

Однак при цьому украй важливим є вирішення комплексу питань, пов'язаних з цілепокладанням та оцінюванням якості публічного управління з погляду досягнення кінцевого результату, що можливо здійснити за допомогою певної системи критеріїв. Більшою мірою це стосується місцевого рівня, де дуже загострилися локальні проблеми життєзабезпечення населення, і їх вирішення залежить безпосередньо від ефективності та результативності діяльності органів місцевого самоврядування, від бажання влади змінити ситуацію на кращу.

Ураховуючи те, що на цей час існує велика кількість підходів та моделей оцінювання діяльності органів місцевого самоврядування, зокрема на основі показників, які розробляються на основі методик, що довели свою ефективність у світі, вважаємо, що результат-орієнтована система управління місцевим розвитком, має будуватися із врахуванням вимог концепції сталого розвитку, яка, зокрема, виходить з того, що економічний дохід не є всеохоплюючим показником людського життя й не покриває усієї його багатоманітності [3],

Слід звернути увагу на те, що парадигма сталого розвитку передбачає встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі, а також містить вимоги до захисту довкілля, соціальної справедливості та відсутності расової й національної дискримінації. У країнах, де на державному рівні зазначені вимоги ігноруються, у поняття сталого розвитку намагаються вкласти «зручний» зміст, вихолощуючи справжній. Так, в Україні термін «сталий розвиток» часто вживають для означення лише економічних показників країни, її регіонів, міст, сіл та окремих галузей економіки, підкреслюючи їх «неухильне зростання» [4; 5]. Інколи до цього додають здійснення безсистемних заходів щодо збереження довкілля та поліпшення санітарних умов проживання й праці людей. Тим самим запровадження концепції сталого розвитку в Україні носить «декларований» або епізодичний характер, йому не вистачає комплексності, логічної стрижка та системності.

Визнаючи соціальний контекст концепції сталого розвитку, зазначимо, що її значущість з управлінського погляду полягає в обґрунтуванні категорії стратегічних ресурсів, від яких залежить відтворення людського життя й діяльності, а також необхідності переходу від екстенсивного до інтенсивного, а в контексті нашого дослідження – інноваційного шляху розвитку.

Для переходу України на «рейки» сталого розвитку необхідно подолати наступні проблеми [5]:

1. Відсутність консолідованої української нації як добре організованої цілеспрямованої сили, що будує своє життя на основі національних цінностей, із залученням кращого світового досвіду.

2. Відсутність чітких орієнтирів розвитку держави, що забезпечують, з одного боку, зростання добробуту, зменшення бідності, а з іншого – збереження і реабілітацію природних ресурсів і довкілля.

3. Переважно несприятлива, а іноді й катастрофічна екологічна ситуація практично на всій території України.

4. Застарілі, малоефективні технології в сільському господарстві і промисловості, які викликають безперервну деградацію довкілля, низьку якість і високу собівартість продукції, непомірно великі матеріальні і енергетичні витрати.

5. Переважна орієнтація на історично віджилий найм, а не на кооперацію у сфері соціально-виробничих відносин.

6. Низький рівень культури (перш за все політичної та корпоративної).

7. Відсутність політичної волі державної влади в реалізації задекларованих в Конституції України принципів демократії, свободи, гуманізму, народовладдя.

8. Високий рівень злочинності і корупції.

9. Недостатність правового поля держави, що часто призводить до розорення природного середовища і виснаження природних ресурсів.

10. Практична відсутність впливу громадських організацій на державну політику.

Не здолавши цих та інших чинників нестійкості, Україна не зможе перейти на рейки сталого розвитку.

Що стосується місцевого рівня, то можна визначити основні принципи, на яких має ґрунтуватися концепція сталого розвитку [4; 5]:

1. Керований та стратегічний характер місцевого розвитку – з урахуванням не тільки сучасних, а й потенційних потреб територіальної громади.

2. Відносність обмежень, які існують у сфері використання природного потенціалу, що пов'язане із сучасним рівнем техніки і соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Соціальна справедливість розподілу та вживання благ, зокрема, запобігання надмірному використанню ресурсів, досягнення рівноваги між використанням ресурсів та екологічними можливостями території, забезпечення енергозбереження та енерговідновлення.

4. Інтеграція інноваційної, стратегічної та проектної діяльності на місцевому рівні для підвищення ефективності та результативності управління у сфері забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

Забезпечення сталого розвитку на місцевому рівні обумовлює необхідність збалансованого вирішення соціальних та економічних завдань території за умови збереження здорового стану навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу [6]. У свою чергу, за умов економічної стабільності, досягнення якої сьогодні (перед черговими виборами) констатує сучасна влада, сталий розвиток поступово має перетворюватися на інноваційний. І навпаки, інновації сприяють забезпеченню сталого розвитку в країні. Тобто розвиток – це процес замкнений, і як трактують його філософи – він

обов'язково має йти по спіралі, кожний виток якої буде асимптотично наближуватися до вищого, бажаного стану системи.

Список використаних джерел

1. Концепции устойчивого развития // Центр устойчивого развития столицы. – Режим доступа : http://www.curs.kz/koncepcia_ustoiichivogo_rasvitiia. – Загл. с экрана.

2. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю. В. Колбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Колбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.

3. Вовк В. Сталий розвиток для України та посткомуністичних країн / В. Вовк, Т. Пру // Аспекти самоврядування. – 2003. – № 2 (18). – С. 2 – 10.

4. Сталий розвиток. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki...EA>. – Назва з екрану.

5. Управління змінами в публічному адмініструванні : навч. посіб. / Ю. П. Шаров, І. А. Чикаренко, Т. В. Маматова [та ін.] ; за наук. ред. Ю. П. Шарова. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2012. – 148 с.

6. Невелєв О. М. Сталий розвиток регіону: Стратегічні напрями та механізми. – К. : НДІСЕП, 2001. – 95 с.

Томаш Чубара

ПРОБЛЕМЫ И ДОСТИЖЕНИЯ РЕФОРМЫ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ: ОПЫТ ПОЛЬШИ

С момента проведения реформы территориального (муниципального) самоуправления в Польше прошло 22 года. Согласно определению, предложенному Европейской хартией местного самоуправления, самоуправление – это право, способность местного сообщества решать свои вопросы в пользу собственных интересов [1]. Система местного самоуправления должна давать возможность общинам принимать решения местного значения самостоятельно и нести за них ответственность. Реформу этой системы Польша провела, стартуя с позиций советской конституции, которая, как известно, опиралась на принцип централизма и ведомственной организации государства. В основе построения этой системы лежал принцип прикрепления индивида к месту жительства и места трудоустройства. Система считалась ведомственной, с полным подчинением местных структур отдельным ведомствам.

При этом, однако, возможность организовать сообщество вокруг места жительства не было. А ведь именно там граждане нуждаются в муниципальных услугах и благоустройстве территории, которые, по сути, определяют условия жизни. Очевидно, что создание этих условий и удовлетворение основных потребностей граждан – это и есть основная задача органов местного самоуправления.

По утверждению основателя и председателя Фонда развития местной демократии, общественного советника президента Польши по делам самоуправления Ежи Регульского, с которым нельзя не согласиться, успех реформы, начатой в 1989 г., обеспечила ее десятилетняя реализация [2].

Первые ее предпосылки обозначились в мае 1981 г., и в течение последующих восьми лет длилась плодотворная работа над созданием концепции возрождения самоуправления. Как заметил Ежи Регульский, изменить систему способна только сила общества. Элита не изменит системы. Должна быть поддержка политической силы, и этой политической силой была только гражданская активность общества. На противоположной стороне находится организованное государство с целым аппаратом давления и контроля, которое нужно реформировать, изменять [2; 3].

Подготовка и реализация этой программы проходила в сжатые сроки.

В июле 1989 г., после первых выборов в парламент, Сенат постановил предпринять законодательную инициативу, чтобы возродить самоуправление. До марта 1990 г. полностью была подготовлена законодательная база [2; 3]. Предложенная концепция самоуправления заключалась в упразднении пяти монополий коммунистического государства. Первой являлась политическая монополия. Выборы в органы местного самоуправления 1990 г. были первыми в полном смысле свободными выборами. Была упразднена монополия партии в назначении кандидатов. Во-вторых, была ликвидирована монополия центральной власти. Так, в коммунистической системе органом власти было правительство, парламент и партия, стоящая за ними. Все общественные дела были подчинены центральному решению. Реформа самоуправления ввела разделение между правительством с его администрацией и единицами самоуправления. Таким образом, возникла сфера общественных дел, исключенная из компетенции правительства, была отключена иерархическая зависимость. К примеру, премьер-министр не может давать поручений мэру [2]. Безусловно, существует система контроля, но мэр остается независимым в своих решениях. На практике это означает преодоление концепции авторитарного государства, основанного на централизации.

Чтобы такого рода реформа состоялась, должны существовать пять основных элементов.

Во-первых, должна быть политическая воля лидеров, осознающих, что важна не только декларация, но и действительное изменение системы государства [2]. Каждое изменение приводит к тому, что одни при этом приобретают, а другие теряют. Такого рода реформы всегда встречают значительное число противников. Существует риск политического поражения, противники (оппоненты) могут выиграть (в том числе, на выборах). А значит, это политическое решение должно быть предпринято с осознанием риска и сопротивления, которое нужно будет преодолеть.

Во-вторых, необходимо решение экспертов: что делать и при помощи каких инструментов? Изменения затрагивают все сферы общественной жизни, так что деятельность местных властей касается самых разных ее аспектов, начиная с призыва в армию и заканчивая содержанием дорог, школ, охраны окружающей среды, коммунальным строительством и градостроительным зонированием.

В-третьих, общественная поддержка. Чтобы система местного самоуправления заработала, недостаточно просто изменить законы. Ведь

законодатель лишь создаёт юридические рамки, в которых люди, предприятия и органы самоуправления будут действовать. Если общество не понимает сущности реформ и их целесообразности, закон наполняется совершенно иным содержанием, либо вовсе остается на отправной точке. Иными словами, существует проблема общественного понимания. Ментальность людей изменяется значительно медленней, чем законодательство. Закон можно изменить за несколько недель или месяцев, труднее же построить или перестроить государственные институты – это длится дольше, чем само изменение закона. Однако дольше всего происходит изменение человеческой ментальности и привычек. Это вопрос многих лет и даже поколений и, как правило, в определенное время происходят некоторые сдвиги [2]. Все это само по себе представляет собой проблему координации в момент изменения закона и приспособление его к ментальности людей. Если закон изменяется медленно, то люди чувствуют себя неудовлетворенными, поскольку не могут действовать. Если изменение происходит слишком быстро, люди не понимают сущности закона и закон не работает.

В-четвертых, – это кадры [2]. Нужно иметь в распоряжении аппарата те сотни тысяч людей, которые обладают умением эффективно работать в новых условиях. Затрагивая вопрос об условиях, в которых осуществляется реформа, говоря о том, как важна общественная поддержка и кадры, правительство Польши создало независимую организацию – Фонд развития местной демократии. Идея ее возникновения также обязана ходу реформы. Проблема ее реализации на этом этапе заключалась в том, что парламент мог изменить закон, правительство могло перестроить институты, но человеческую ментальность (посредством образования, демонстрации положительного опыта) могла изменить только неправительственная организация. Правительственная администрация же не в состоянии вводить новшества, поскольку администрация всегда консервативна, она стремится сохранить свою модель [2]. Любая корпорация всегда выступает против изменений. В связи с этим, государственную администрацию Польши в аспектах ее структуры и организации деятельности пришлось изменять посредством другой организации.

Таким образом, деятельность, направленная на проведение реформы, требует, в то же время, работы по всем другим направлениям. Реформа местного самоуправления в Польше предполагала проведение соответствующей информационной работы с населением, негативно воспринимающей перестройку системы и устоев, подготовку законодательной основы, экспертных оценок и долгосрочных прогнозов, а также внедрение изменений в самом государственном аппарате. Только комплексный подход к реализации этого задания и общее видение ситуации на перспективу смогли дать ожидаемый результат в виде состоявшейся системы местного самоуправления.

Список использованных источников

1. Європейська Хартія місцевого самоврядування : ратифікована Законом України від 15 лип. 1997 р. №452/97-ВР. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036. – Назва з екрану.

2. Регульский Е. О самоуправлении в Польше / Е. Регульский // Новая Польша. 2013. – № 9. – Режим доступа : <http://www.novopol.ru/index.php?id=1795>. – Загл. с экрана.

3. Ешинимаева Е. Т. Местное самоуправление в государствах Восточной Европы в условиях переходного периода (конец XX – начало XXI века) / Е. Т. Ешинимаева ; автореф. дис. к. ю. н. : 12.00.02. – М. : РАГС при Президенте РФ. – 2005. – Режим доступа : <http://lawtheses.com/mestnoe-upravlenie-i-samoupravlenie-v-gosudarstvah-vostochnoy-evropy-v-usloviyah-perehodnogo-perioda>. – Загл. с экрана.

Щербаков Павло Семенович

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

На підставі аналізу тенденцій соціально-економічної ситуації у господарському комплексі області, пріоритетів і завдань, викладених у Програмі Президента України В.Ф.Януковича „Україна – для людей”, ключових завдань Програми економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, з урахуванням загальнодержавних і регіональних цільових програм та стратегічних планів розвитку міст і районів області було розроблено та рішенням обласної ради від 24.06.2011 № 132-7/VI затверджено Комплексну стратегію розвитку Дніпропетровської області на період до 2015 року. Оцінка досягнення визначених у зазначеній Комплексній стратегії стратегічних та операційних цілей, а також реалізації конкретних заходів здійснюється на підставі результатів щомісячного моніторингу відповідних кількісних показників як в цілому по регіону, так і в розрізі міст і районів області.

Результати зазначеного моніторингу та відповідної рейтингової оцінки соціально-економічного розвитку регіонів, міст і районів виступають дієвим інструментом реального державного регулювання такого розвитку і досягнення стратегічних цілей шляхом оперативного прийняття з боку органів влади виважених управлінських рішень на підвідомчій території. Так, завдяки спільним зусиллям органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання вже майже три останні роки поспіль Дніпропетровська область як регіон-лідер займає високі позиції в рейтингу серед усіх регіонів України за відповідними показниками соціально-економічного розвитку.

У січні – серпні 2013 року індекс промислової продукції склав 97,8 % відносно аналогічного періоду 2012 року.

Зменшення індексу промислової продукції пов'язано із зниженням виробництва у переробній промисловості та виробництві електроенергії.

У січні – серпні 2013 року із найважливіших видів промислової продукції зросли обсяги виробництва концентратів залізорудних неагломерованих – на 0,9 %, добрив азотних – на 15,1 %, блоків та цегли з цементу – на 8,5 %, сталі – на 0,4 %, напівфабрикатів зі сталі нелегованої – на 16,9 %, прокату – на 5,6 %, розпушувачів та культиваторів – на 35,3 %.

Реалізовано промислової продукції у січні – липні 2013 року на суму 119,8 млрд грн. За цим показником область посідає 1 місце серед областей України.

Обсяги перевезень вантажів підприємствами транспортного комплексу області за січень – серпень 2013 року зросли на 7,6 % і склали 75,2 млн тонн, вантажообіг становить 23,4 млрд т/км, що на 5,0 % менше ніж у січні – серпні 2012 року.

У січні – липні 2013 року перевезено 358,5 млн пасажирів, що на 2,5 % менше ніж за відповідний період 2012 року, пасажирообіг склав 6,4 млрд пас. км.

У січні – липні 2013 року обсяги зовнішньої торгівлі товарами склали 8 937,6 млн дол. США, у тому числі: експорту – 5 924,1 млн дол. США, що становить 99,8 % рівня відповідного періоду попереднього року (по Україні – 91,1 %), імпорту – 3 013,5 млн дол. США, що становить 75,7 % рівня відповідного періоду попереднього року.

Позитивне сальдо склало – 2 910,6 млн дол. США (2 місце після Донецької області).

Платежі за використані енергоносії всіма категоріями споживачів області за січень – липень 2013 року склали:

- за спожиту електроенергію – 98,0 %;

- за спожитий природний газ – 77,9 %.

У січні – серпні 2013 року обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в усіх категоріях господарств зросли на 30,6 % до рівня січня – серпня 2012 року.

У січні – серпні 2013 року обсяги виробництва м'яса склали 100,5 %, молока – 100,3 %, яєць – 87,5 % до січня – серпня 2012 року.

Продовжується збирання пізніх сільськогосподарських культур – намолочено: 10,5 тис. тонн проса при середній урожайності 13,4 ц/га; 2,6 тис. тонн гречки при середній урожайності 5,7 ц/га; 1,9 тис. тонн сої при середній урожайності 13,6 ц/га; 267,2 тис. тонн соняшнику при середній урожайності 20,2 ц/га.

Продовжується здійснення заходів щодо підготовки до посіву озимих культур – підготовлено 684,6 тис. га (100 % до прогнозу) ґрунту під посів озимих колосових культур; засіяно 136,3 тонн (100 % до потреби) насіння, з них кондиційного – 73,9 % (в сільгосппідприємствах); закуплено 59,1 тис. тонн (100 % до потреби) мінеральних добрив, 41,4 тис. тонн (95,8 %) дизельного палива, 11,1 тис. тонн (95,0 %) бензину, 1,6 тис. тонн (99,4 %) масла. Розпочато посів озимих культур під урожай 2 014 року – засіяно 18,1 тис. га (2,6 % до прогнозу), в тому числі посіяно 15,5 тис. га (23,2 %) озимого ріпаку.

Регіональний запас продовольчого зерна на сьогодні складає 119,0 тис. тонн при завданні 119,0 тис. тонн.

У січні – червні 2013 року обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування становив 8 377,3 млн грн – третє місце серед областей України (79 % відносно рівня 2012 року, по Україні – 85,4 %).

За січень – червень 2013 року за рахунок усіх джерел фінансування введено 90,8 тис. кв. м загальної площі житла (71,9 % відносно відповідного періоду 2012 року, по Україні – 86,7 %).

За січень – серпень 2013 року обсяг виконаних будівельних робіт становив 2 995,8 млн грн – 2 місце серед областей України (93,6 % відносно рівня 2012 року, по Україні – 84,9 %).

Обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених в економіку області, на 01.07.2013 склав 8 801,2 млн дол. США і становить 104,4 % до початку року. На одного мешканця області обсяг прямих іноземних інвестицій склав 2 658,4 дол. США.

У січні – серпні 2013 року загальний обсяг роздрібного товарообороту склав 42 700,0 млн грн, що становить 106,5 % до відповідного періоду попереднього року (по Україні – 110,2 %).

У січні – липні 2013 року доход від реалізації послуг склав 9 789,5 млн грн, у тому числі реалізація послуг населенню – 2 088,8 млн грн.

Індекси споживчих цін (індекси інфляції) по області у січні – серпні 2013 року склав 99,5 % (по Україні – 99,4 %).

У серпні (до попереднього місяця) 2013 року індекс інфляції – 99,2 % (по Україні – 99,3 %).

Середньомісячна заробітна плата в області у січні – липні 2013 року зросла на 7,3 % і дорівнювала 3 302 грн, що перевищує у 2,9 рази встановлений прожитковий мінімум для працездатної особи.

Реальна заробітна плата зросла на 7,7 %. З початку року заборгованість із виплати заробітної плати зменшилась на 1 868,1 тис. грн, або на 18,0 %, і станом на 01.08.2013 склала 8,5 млн грн, у тому числі:

- на економічно активних підприємствах – 2,2 млн грн (зменшення на 31,9 %);

- на підприємствах-банкрутах – 5,7 млн грн;

- на економічно неактивних підприємствах – 624,5 тис. грн.

Питома вага несплаченої заробітної плати у фонді оплати праці складає 0,3 % (по Україні – 2,8 %).

Заборгованість із виплати заробітної плати бюджетних установ, які фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, на 01.08.2013 відсутня.

Надходження власних коштів до Пенсійного фонду області у січні – липні 2013 року збільшилися на 8,2 % до 2012 року і склали 9,2 млн грн.

Середній розмір пенсій зріс на 3,3 % і станом на 01.08.2013 склав 1 555,42 грн.

Виплата пенсій мешканцям області профінансована у повному обсязі відповідно до графіків виплат.

У січні – липні 2013 року заборгованість до Пенсійного фонду області зменшилась на 2,8 млн грн та склала 78,0 млн грн, економічно активних платників зменшилась на 1,3 млн грн (на 6,2 %).

Ситуація на ринку праці: чисельність осіб, які мають статус безробітного, на 1 серпня 2013 року склала 30,0 тис. осіб, рівень зареєстрованого безробіття – 1,53 %.

Протягом січня – липня 2013 року працевлаштовано 20,5 тис. осіб.

У січні – липні 2013 року створено 32,6 тис. нових робочих місць.

СЕКЦІЯ VI СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Більська Ольга Володимирівна СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НЕСТАБІЛЬНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Переважною частиною світової спільноти визнано сталий розвиток в якості домінуючої концепції сучасної суспільної динаміки. Згідно з визначенням сутності сталого розвитку однією з його вихідних умов є забезпечення соціальної динаміки на засадах соціальної справедливості [1, с. 9]. При цьому соціальна домінанта пов'язується з пошуком інструментарію подолання обмежень суспільства споживання.

Грунтовне вивчення світових наукових здобутків та практики забезпечення соціально-економічного розвитку дозволяє стверджувати, що кардинально змінити характер функціонування і умови забезпечення суспільних потреб можливо на основі масштабних інноваційних зрушень. Тривалий час людство в продукуванні інновацій та здійсненні інноваційних процесів орієнтувалося на техніко-технологічне сприйняття їх сутності. А, оскільки, в процесі ринкових трансформацій в силу вимог забезпечення соціальної зорієнтованості економіки соціальні цінності перебрали на себе регулятивну функцію, спектр інновацій суттєво розширився.

В цьому контексті одним із драйверів забезпечення суспільної динаміки справедливо називають соціальні інновації. На теоретичному рівні в силу недостатньої розробленості їх сприймають як результат «...виникнення нових методів та технологій, форм соціальних відносин, які сприяють покращенню ефективності соціальної політики» [2, с. 1]. В організаційному аспекті вони являють собою не що інше як процеси переходу економічної системи на новий рівень розвитку щодо можливостей задоволення різнобічних потреб членів суспільства.

Дослідження соціальних реалій двадцятидвохрічного реформування національної економіки надало підстави до кваліфікації наявності у ній масштабної бідності і глибокої майнової і доходної нерівності. За розрахунками деяких вчених діапазон розшарування населення в період з 1990 р. по 2011 р. зріс з 20х25 [3, с. 151] до 1093 [4, с. 251] або у 48,6 рази. Беззаперечно, ця статистика засвідчує про наявність протиріч між конституційно заявленим статусом держави і діями управлінських структур по формуванню і реалізації соціальної політики. Проте, на наш погляд, у цих деструктивних соціальних результатах ринкової трансформації утримуються факти абстрагування від домінантності соціального в системі економічних перетворень і ігнорування практики соціально зорієнтованих розвинених країн світової спільноти щодо інтенсивного використання соціальних інновацій.

Проведені нами соціологічні опитування топ-менеджменту та державних службовців, які опікуються економічною і соціальною динамікою в розрізі країни в цілому та її промислових регіонів підтвердили досить примітивне тлумачення ними соціальних інновацій як заходів по забезпеченості захищеності населення в соціальному контексті. Безумовно, подібна обмеженість стає на заваді не тільки соціальним, а й економічним та екологічним змінам.

Реальні та й потенційно можливі соціальні зміни можна ідентифікувати з інноваціями. На наш погляд, не буде помилкою ототожнення дій державних інституцій по усуненню соціальних аномалій теж з соціальними інноваціями. Ми вважаємо доцільним розглядати «соціальну інновацію» у якості нової комбінації наявних елементів соціально-економічної системи порівняно з попередньою стадією розвитку. Тоді виходить, що при погляді на історію чи то зміну економічної формації та системи не через призму антагоністичних соціальних конфліктів, а з точки зору логіки формування підвалин добробуту, формою розв'язання часових суперечностей між продуктивними силами і виробничими відносинами виступає процес утворення і руйнування упорядкованих структур у динамічних соціально-економічних системах.

В найбільшій мірі в сучасний період подібного переструктурування потребує виробництво, як процес створення благ, необхідних для задоволення різноманітних потреб людини, так і відтворення самого життя людей через забезпечення їх засобами до існування, а також реалізацією і розвитком їх різнопланових здібностей. Виробництво як процес суспільної праці складається з таких фаз як безпосереднє виробництво, розподіл, обмін і споживання. Всі ці фази виробництво проходить послідовно і водночас знаходиться у кожній з них при розгляді його стану у конкретний відтинок часу.

Керуючись приведеними положеннями, можна висловити гіпотезу, за якою при дотриманні всіх необхідних норм та співвідношень, а також принципів справедливості і соціальності в ланцюгу «виробництво – розподіл – обмін – споживання – виробництво...», економічна система буде раціонально функціонувати і розвиватися.

Насправді ж економічна система у будь-який довільно обраний час найбільш ймовірно немає збалансованої взаємодії елементів. В силу цього, параметри системи змінюються з різними фазами і амплітудами. До того ж функціонування і розвиток входять в протирічний характер з позитивними і негативними для суспільства ефектами. Будь-які пертурбації в системі відбуваються за принципом відповіді на нагромадження кількісних змін під впливом зовнішніх чинників. Тоді сам перехід системи на інший рівень функціонування і розвитку віднаходить пояснення у досягненні нею деякого критичного значення цих змін. Ми вважали за необхідне залучити до інтерпретації зміни траєкторії функціонування і розвитку економічної системи теорію катастроф. Ті множини, які власне характеризують очевидні та і не викриті дослідженням зміни параметрів системи в цій теорії прийнято називати аттракторами, які являють собою віртуальні субстанції зі здатністю притягування до себе всієї множини траєкторій системи.

Перебір всіх наявних структур суб'єктів і інститутів та інституцій економіки, які склалися впродовж 1990 – 2012 рр. на національних теренах за різними аттракторами дозволив стверджувати про індиферентність таких з них, як рівень роздержавлення, соціальний захист і соціальна допомога, результати вторинного розподілу доходів, доходи населення, прибутки бізнесових структур, результат ресурсовикористання тощо.

Якщо повернутися до суспільних інституцій, які оконтурюють процес досягнення спільних або загальних цілей, то можна стверджувати про наявність у суспільстві особливих інституційних установ, пов'язаних з цінностями, а саме часткою доходів в процесі розподілу створеного продукту. Якщо врахувати, що сам розподіл здійснюється за ринкових умов з об'єктивною і неупередженою оцінкою вкладу кожного у виробництво, то природно припустити отримання кожним учасником «точного» еквіваленту благ в перерахунку на уособленого виробника. Подібне ствердження зачіпає всіх без виключення незалежно від того, у якій формі здійснено вклад, а саме землі, сировини, капіталу чи то праці.

Результати розрахунків щодо обсягів доходів суб'єктів економіки за наслідками первинного та вторинного розподілів, створеного у виробничому процесі продукту в абсолютному вимірі і відносно ВВП дозволили вийти на аттрактори, зорієнтованість на які в управлінській діяльності надала б можливості змінити соціальні результати вже в найближчій перспективі. З позиції механізму аттракції як драйвера цілеспрямованого соціального реформування набувало характеру задачі переведення системи із зони тяжіння вихідного пучка аттракторів в поле тяжіння нового, сформованого в результаті ринкових трансформацій як реакція на зміни співвідношення між частками доходів суб'єктів економіки в процесі розподілу створеного продукту.

За умови домінування доходів бізнесу при розподілі ВВП над заробітною платнею найманих працівників до 15 % та заробітної платні над доходами держави на таку ж величину створюються інвестиційні умови для бізнесу і розширюється діапазон потенцій до формування людського потенціалу, здатного до самозабезпечення на довготривалому відтинку часу.

Маючи розгорнуту статистику щодо варіантів виходу на поєднання часток доходів суб'єктів економіки в процесі розподілу створеного продукту і формування в залежності від цього макроекономічних результатів сталого розвитку в спектрі не тільки соціальних здобутків, а й економічних та екологічних, які вже були реалізовані за роки незалежного господарювання на різних інтервалах суспільної динаміки, можна здійснювати конструювання соціалізаційного дрейфу системи в зоні дії того чи іншого аттрактора або перехід в зону впливу нового його формату і структури. В науково-методичному плані зацікавленість у таких діях постає з приводу існування реальних фактів сприйняття і не сприйняття системою зовнішніх впливів, збереження і втрати нею певних якостей соціальності. Якщо в міру можливого більш детально проникнутися в сутність соціальних змін в межах зон дії аттракторів та проходження індикаторами прийнятих щодо соціальності значень соціально-

економічних показників, то можна передбачувати час зміни механізму управління і якості управлінських впливів.

Отже, практика соціально-ринкового реформування надала, але у прихованому вигляді, інституційні формування інноваційного типу щодо забезпечення соціальної компоненти в структурі сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. – К. : ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2012. – 72 с.

2. Летуновська Н. Є. Роль соціальних інновацій у діяльності вітчизняних підприємств / Н.Є. Летуновська: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/31/64/1/letynovska.pdf>.

3. Социальная политика: учебник / под ред. Н. А. Волгина. – М. : Экзамен, 2003. – 736 с.

4. Каховська О. В. Соціальність і її забезпечення в транзитивній економіці: теорія, оцінка, механізм регулювання : монографія / О. В. Каховська. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2012. – 348 с.

Богатырева Валентина Васильевна

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ И СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВОМ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА КАК ИНСТРУМЕНТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Условия формирования новой экономики предопределили особое значение и место в экономических отношениях носителю знаний, навыков, умений – человеку и, конечно же, его капиталу. Анализ теоретических и практических подходов к осмыслению и становлению категории «человеческий капитал» свидетельствует о значимости и необходимости формирования эффективной системы финансового управления его воспроизводством, что прямо или косвенно определено еще классиками экономической мысли. Известно, что устойчивый экономический рост может быть достигнут в случае формирования благоприятной инновационной среды. При этом повышение эффективности предлагаемых направлений инновационного развития должно базироваться, в том числе, на проведении комплекса обязательных мероприятий как на макро-, так и на микро- и нано- уровнях, предусматривающих смещение акцентов на справедливость и объективность формирования экономических, в том числе финансовых отношений между всеми участниками инновационного процесса.

Учитывая, что важнейшим субъектом финансовых отношений, предопределяющим эффективность экономических отношений в целом, является человек с присущими ему качественными характеристиками, следует, что для повышения эффективности проводимой экономической политики в стране необходимо систематически проводить анализ динамики качественного уровня человеческого капитала на основе его стоимостной

оценки, выстраивать рейтинг отраслей и отдельных предприятий внутри отрасли по обеспеченности качественными человеческими ресурсами, постоянно оценивать эффективность проводимых инвестиционных мероприятий в работников, как на уровне государства, так и отдельно взятого домашнего хозяйства. Все обозначенные проблемы требуют создания четко выстроенной системы финансового управления воспроизводством человеческого капитала, которая в первую очередь должна соответствовать государственной стратегии инновационного развития. Кроме того, решить на практике обозначенные проблемы эффективно можно лишь при наличии обоснованной концепции финансового управления воспроизводством человеческого капитала, учитывающей сформированные направления развития социально ориентированного постиндустриального общества и представляющей собой совокупность конкретных мероприятий с применением разработанного инструментария.

Разработанная концепция финансового управления воспроизводством человеческого капитала базируется на положениях фундаментальной воспроизводственной концепции финансов, базовых концепциях финансового менеджмента и мировом опыте применения новых подходов к управлению в целом, в том числе в рамках финансовых отношений. Концепция ориентирована на приоритеты устойчивого развития, учитывая особенности формирования национальной экономики, и ее экономический рост.

Целью концепции, определенной исходя из ключевых проблем инновационного развития и потребностей формирования социально-ориентированной национальной экономики, является формирование особого научного подхода к пониманию процесса финансового управления воспроизводством человеческого капитала и реформирование существующей системы финансового менеджмента на микро- и мезо- уровнях посредством внедрения в практическую деятельность субъектов экономики методологии финансового управления воспроизводством человеческого капитала.

Основными задачами концепции являются:

- обеспечение соблюдения принципа социально-ориентированного развития, заключающегося в ориентации перераспределения ресурсов на эффективно работающее население;
- создание условий для развития и укрепления человеческих ресурсов субъекта экономики;
- разработка механизма функционирования вводимого объекта (финансовое управление воспроизводством человеческого капитала).

Концепция станет основой стратегии внедрения разработанной методологии финансового управления воспроизводством человеческого капитала в практическую деятельность субъектов хозяйствования. Она определит главенствующую роль человека в стратегии экономического и социального развития общества.

Направления и инструменты реализации концепции: создание системы финансового управления воспроизводством человеческого капитала, основанной на принципе социально-ориентированного развития;

формирование службы, обеспечивающей своевременное внедрение в практику всего разработанного инструментария методологии финансового управления воспроизводством человеческого капитала; формирование рейтинга работников посредством оценки качественных характеристик его человеческого капитала; разработка методических рекомендаций по финансовому управлению воспроизводством человеческого капитала.

Таким образом, стратегия внедрения системы финансового управления воспроизводством человеческого капитала базируется на основах разработанной методологии, сформулированных целях и задачах финансового управления воспроизводством человеческого капитала, финансовых механизмах функционирования вводимого объекта системы финансового управления, его взаимосвязях с внешними и внутренними элементами системы финансового менеджмента с учетом поэтапного использования специального инструментария с целью формализации процесса управления посредством создания гармонизированной модели финансового управления воспроизводством исследуемой категории.

Гурієвська Валентина Миколаївна
ТЕХНОЛОГІЯ КОУЧИНГУ
В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Виклики сьогодення та завдання, які стають у процесі державотворення перед елітою української держави, зумовлюють актуальність оволодіння лідерами політичного процесу та державними управліннями інноваційними технологіями реалізації управлінського впливу.

Формуванню такої компетентності в області політики і управління покликаний сприяти коучинг як інноваційна технологія, що поєднує в собі прикладні розробки менеджменту і психології управління. Хоча технології коучингу, поки що є знаннями і практикою лише вузьких спеціалістів, вже скоро коучинг (*від англ. coach – репетитор, інструктор, тренер*), стане поширеною практикою серед управлінців [1].

Ідея використовувати коучинг в сфері управління з'явилася не так давно. Піонерами застосування коучингу в сфері спорту були древні греки і римляни. Не виникає сумнівів, що у сфері спорту, для того, щоб оволодіти новими навичками – потрібний тренер (*coach*). Сьогодні успіх спортсмена і його результат залежить в такій самій мірі від допомоги і керівництва тренера. Коучинг у сфері управління – це перш за все стратегія досягнення успіху і сучасний інструмент роботи з персоналом.

У цьому плані коучинг сприяє процесу ухвалення рішень та є ключовим елементом вироблення політики, коли учасники можуть відкрито впливати на рішення один одного. Зокрема, на це спрямований Указ Президента України «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [7].

За визначенням Е. Гранта, коучинг – це сфокусований на рішеннях, орієнтований на результат і систематичний процес співробітництва, в ході

якого коуч сприяє покращанню виконання завдань, збільшенню життєвого досвіду, самостійному навчанню й особистісному зростанню людей. На його думку, коучинг сприяє розвитку емоційного інтелекту, оскільки покращує здатність розуміти та використовувати емоції конструктивним способом. Дослідник робить висновок, що ключовим фактором успіху в покращанні виконання роботи є добре керівництво, а ключовим фактором успіху в покращанні керівництва є самосвідомість, тобто наявність сильного емоційного інтелекту [3, с. 9 – 12].

Аналізуючи різні підходи до коучингу, ми пропонуємо його визначення в державно-управлінській діяльності як технології, яка базується на демократичному стилі керівництва, сформованому системному мисленні та певним чином організований техніці запитань, що в кінцевому результаті орієнтована на перспективу позитивних змін та оптимізацію виробничих відносин, на основі співробітництва і налагодження зворотного зв'язку. З іншого боку, коучинг – це компетенція менеджменту та стиль лідерства, що допомагає управлінням реалізовувати цілі та розвиватися через взаємодію [4].

В практичній діяльності, коучинг в державно-управлінській діяльності може бути засобом постійного оновлення навичок управлінської компетентності та успішного керівництва. Це зростання забезпечується через прийняття ціннісних установок, що є основою коучингу та формують світогляд, певну культуру спілкування та комунікаційні стратегії. Тобто, в цілому, коучинг потребує формування відповідного мислення, навичок взаємодії та зумовлює поведінку, що передбачає високий рівень усвідомленості та мотивації. На індивідуальному рівні це дозволяє управлінням: бути більше усвідомленим у власних діях і мотивах; делегувати відповідальність; ефективно розподіляти час; більше знати як можна впливати і формувати культуру організації; покращити власні кар'єрні перспективи; упереджувати власне «вигорання» і вигорання персоналу; підвищувати рівень індивідуальної задоволеності від процесу управлінської діяльності.

У найбільш загальному вигляді коучинг в державно-управлінській діяльності визначається як спеціально організований процес надання допомоги керівникам, колективу (чи групі осіб) у розв'язанні проблем державно-управлінської діяльності, як послуги, що їх надають незалежні спеціалісти, та як засіб підвищення соціально-психологічної компетенції управлінців [4].

Висока ефективність коучингового підходу в роботі з людьми досягається за рахунок того, що він включає в себе три унікальних компоненти: *синергія*: клієнт і коуч є партнерами, командою, що фокусується за клієнтові і його запиту, щоб досягти більшого, ніж клієнт може досягти сам по собі. *Структура*: з коучем клієнт бере на себе більше відповідальності і дій, мислить масштабніше і досягає цілі, завдяки професіоналізму і відповідальності коуча. *Професіоналізм і експертність*: коуч знає, як допомогти керівникам приймати кращі рішення, встановлювати кращі цілі, краще використовувати ресурси, реструктурувати професійну діяльність для досягнення максимуму продуктивності і задоволеності [2; 3; 4; 5; 6].

Професійний коучинг – це процес, що перш за все допомагає чітко визначити цілі і готувати людину до конкретних функцій і задач.

Очікуваними результатами упровадження коучингу є: оптимізація управлінської діяльності й сприяння психічному здоров'ю особистості, попередження «вигорання», підвищення витривалості до стресів, адаптація в соціальній та емоційній сферах, розширення власних ресурсів, підвищення психологічної компетентності, толерантності, сприяння особистісному зростанню державних службовців і водночас поліпшенню взаємовідносин та морального клімату в системі державного управління.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у розробці системи оцінювання ефективності впливу коучингу у державно-управлінській діяльності та подальших дослідженнях щодо адаптації та застосування сучасних прикладних технологій психології управління у системі парламентаризму України.

Список використаних джерел

1. Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління [уклад. Г. Райт та ін.]. – К. : Основи, 1996. – 128 с.
2. Аткинсон М. Пошаговая система: Наука и искусство коучинга / М. Аткинсон, Т. Чоис – К. : Companion Group, 2009. – 256 с.
3. Грант Э. Коучинг принятия решений / Э. Грант, Дж. Грин. – СПб. : Питер, 2005. – 138 с.
4. Гурієвська В. М. Технології психологічного консультування у органах державної влади України: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 “Механізми державного управління” / В. М. Гурієвська. – Київ, 2010. – 180 с.
5. Ландсберг М. Менеджер-коуч. Повышайте собственную эффективность, мотивируя и развивая тех, с кем работаете / М. Ландсберг. – М. : Эксмо, 2008. – 160 с.
6. Лейблинг М. Коучинг – это просто / М. Лейблинг, Р. Прайор. – СПб. : Питер, 2008. – 144 с.
7. Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 31 липня 2004 р. № 854/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Діденко Олег Григорович

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Необхідність виконання Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013 – 2017 роки після її затвердження актуалізує необхідність вироблення змістовних, управлінських і організаційних форм її реалізації в регіоні. Важливість рішення цієї проблеми полягає в пошуку шляхів і засобів творчої реалізації одного з

пріоритетних напрямів державної політики регіону, на основі системної і науково обґрунтованої розробки регіональної політики у сфері національно-патріотичного виховання і відповідної їй системи виховної роботи.

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді регіону є основою організації, регулювання і здійснення процесу формування громадянського патріотизму і готовності до гідного служіння Вітчизні, пов'язана з конкретними умовами і особливостями культурної, економічної, демографічної, етнічної ситуації в регіоні, визначає механізм управління системою виховної роботи з урахуванням найефективніших, соціально пріоритетніших і економічно оптимальних напрямів діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування регіону.

Пропонована концепція є спробою осмислення проблем виховання громадянина і патріота на регіональному рівні. Вона містить результати наукових узагальнень практики патріотичного виховання в освітньо-виховному просторі регіону, вироблення орієнтирів і пріоритетів соціалізації особистості, а також принципи і напрями створення ефективної системи національно-патріотичного виховання, механізму її політичного і соціально-технологічного забезпечення на основі використання результатів наукових досліджень і врахування найважливіших змін в суспільстві.

Концепція покликана стати методологічним регулятивом для органів державної влади і місцевого самоврядування, установ і організацій по прогнозуванню соціокультурних, демографічних, політичних і інших процесів, що відбуваються в регіоні. Вона спрямована на пошук суб'єктами національно-патріотичного виховання механізму вдосконалення соціалізації громадянина і патріота, блокування негативних ідеологічних, духовних і вітальних дій соціуму, подолання соціальних хвороб, соціалізацію і адаптацію особистості.

Таким чином, концепція національно-патріотичного виховання громадянина і патріота забезпечує логічний зв'язок ідеї становлення особистості в освітньо-виховному просторі регіону, проектування даного простору в категоріях соціального знання, детальне обґрунтування моделей розвитку особистості громадянина і патріота в умовах освітньо-виховного процесу, створення механізму управління системою національно-патріотичного виховання.

Система національно-патріотичного виховання населення і перш за все молоді, є специфічною діяльністю різних установ, організацій, громадських об'єднань, інтегруючи свою діяльність на цілях формування особистості громадянина і патріота.

У цьому значенні, доречно говорити про соціокультурну ініціативу як основу науково-теоретичної, дослідно-експериментальної і соціально-формуючої діяльності різних установ, організацій і об'єднань у сфері патріотичного виховання молоді.

Соціальні технології виховання особистості патріота і громадянина Вітчизни вбудовуються в процеси соціалізації і адаптації людини в сучасних соціально-економічних умовах, охоплюючи процес загальнокультурного і

професійного становлення у формі соціально-орієнтованої мотивації розвитку і захисту Батьківщини.

Специфіка патріотичного виховання дозволяє виділити низку рівнів технології національно-патріотичного виховання, що послідовно розгортається в освітньо-виховному і соціокультурному просторі регіону. До них можна віднести: а) ціннісно-емоційний; б) соціокультурної опосередкованості; в) соціально-діяльнісний.

Представлені рівні технологій актуальні для певних періодів розвитку особистості молодшої людини: молодший, середній, старший шкільний віки, юнацтво, зрілий вік.

Первинний рівень педагогічної і соціокультурної технології здійснюється в освітньо-виховному процесі початкової школи в комплексі з такими суб'єктами соціалізації, як сім'я, родичі, найближче соціальне оточення.

Одним з головних пріоритетів даного етапу є пробудження відчуття гордості за свій край, пам'ять предків, пошану їх традицій, звичаїв і ідеалів.

Основний упор на першому етапі технології повинен бути зроблений на психологічні аспекти сприйняття рідного краю, соціального середовища життєзабезпечення, зародження відчуття любові до Батьківщини через культивування любові до своєї сім'ї, рідної землі, соціального простору.

Наступним етапом педагогічної технології є етап соціокультурної опосередкованості розвитку особистості. Він реалізується в підлітковому періоді і орієнтований на таких суб'єктів виховання і соціалізації як сім'я, школа, найближче соціальне оточення, об'єднання за інтересами, установи додаткової освіти і т.п.

До вище перелічених соціалізуючих чинників можна віднести і специфічну, діючу тільки на даному етапі особливу форму життєдіяльності періоду становлення соціально-професійних і змістожиттєвих прагнень особистості, що відображають усвідомлення сучасної соціально-економічної ситуації. Цілісний світ розширюється на справедливий і несправедливий.

На цьому етапі відбувається формування своєрідної «позиції – Я» як комплексу свідомості і відчуттів власного місця в реальній дійсності і ставлення до різних об'єктів соціального простору. В освітньо-виховному і соціокультурному процесі відбувається формування розуміння Батьківщини як процесу розвитку Української держави, любові до рідної землі і мови, традицій і звичаїв, національна, етнокультурна ідентифікація. Включаються механізми емоційного переживання за минуле своєї країни, рідного краю.

Третій етап технології, який містить систему засобів роботи освітньо-виховних установ, організацій, громадських об'єднань, пов'язаний з формуванням цілісного патріотичного образу особистості захисника і громадянина Вітчизни. На даному етапі формується психічна готовність до патріотичної поведінки, цінність патріотичних макросоціальних відносин, національно-культурна толерантність, актуалізується громадянське значення власної життєдіяльності, уявлення про статус країни на політичній карті світу і її цілісність як умову соціальної стабільності.

Важливою умовою формування особистості громадянина і патріота своєї країни є залучення різних категорій населення до процесу духовного оновлення суспільства, відродження національної культури, міжетнічного діалогу, зміцнення відчуття власної зацікавленості в зміцненні потужності України.

Основними функціями політики у сфері національно-патріотичного виховання молоді регіону є наступні: соціально-адаптаційна функція політики національно-патріотичного виховання в забезпеченні пріоритетів життєдіяльності населення регіону; функція соціальної інтеграції населення на основі української загальнонаціональної ідеї; функція забезпечення цілісності освітньо-виховного простору, культурно-історичної настигності і самобутності курсу національно-патріотичного виховання населення; функція соціокультурної ідентифікації особистості і забезпечення соціального відтворення. Згідно цього можна збудувати таксономію цілей патріотичного виховання: цілі державні (держава – гарант стабільності життєдіяльності особистості, а особистість – активний агент захисту і творення державних інтересів); цілі соціальні (суспільство як носій цінностей, особистість як суб'єкт їх відтворення); цілі інституційні (школа як система підготовки до повноцінної життєдіяльності, особистість як суб'єкт самоудосконалення в актуальному і перспективному просторі-часі власної життєдіяльності); цілі ситуативні (навчальний предмет, урок, заходи як джерело розвитку громадянськості і патріотизму, особистість як суб'єкт засвоєння способів соціально-ціннісного досвіду).

Розвиток регіональної системи національно-патріотичного виховання і механізму її управління вимагає, перш за все, вироблення єдиної політики у вихованні у населення свідомості високої громадянськості, патріотизму, відчуття відповідальності за долю Вітчизни.

Вибір такої політики у сфері формування громадянськості і патріотизму, готовності населення служити суспільству і державі в політичній, економічній, військовій, творчій і інших сферах має бути зроблений органами державної влади і місцевого самоврядування регіону на основі: максимального збереження і розвитку наявного досвіду, існуючої матеріальної бази, а також орієнтації на пріоритетність патріотизму як найважливішого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного ресурсу, етичного чинника, реалізація якого здатна дати кожному регіону, а згодом і країні потужний стимул підвищення соціальної активності молоді.

Елеева Динара Олеговна, Закаева Диана Олеговна
**ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЛИЧНЫХ ПОДСОБНЫХ ХОЗЯЙСТВ**

Проблемы развития сельхозпроизводства на Северном Кавказе довольно высоки, в регионе наблюдается избыток товарной сельхозпродукции. Доля аграрного сектора в валовом региональном продукте Северо-Кавказского федерального округа составляет 22 %. В округе производится 45 % выращиваемого в Российской Федерации винограда, более 10 % зерна, плодов, ягод и овощей, более 5 % сахарной свеклы. На долю субъектов округа

приходится 11 % поголовья крупного рогатого скота, более 40 % поголовья овец и коз. Регион производит 7 % молока и более 44 % шерсти.

В личных подсобных хозяйствах СКФО производится более 72 % всей продукции животноводства и 43 % продукции растениеводства.

В условиях нашего региона, где агропромышленный комплекс Кабардино-Балкарской республики представлен совокупностью отраслей экономики, обеспечивающих производство сельскохозяйственной продукции, ее переработку и выпуск продуктов питания, а также реализацию их потребителям. АПК занимает одно из ведущих мест среди отраслей материального производства региона. В республике основная доля сельхозпродукции до 80 %, при малоземелье, производится именно в личных подсобных хозяйствах. Но, однако, существуют определенные трудности, при высоком и интенсивном производстве продукции сельского хозяйства, помощь и государственная поддержка должна быть стратегической задачей республики.

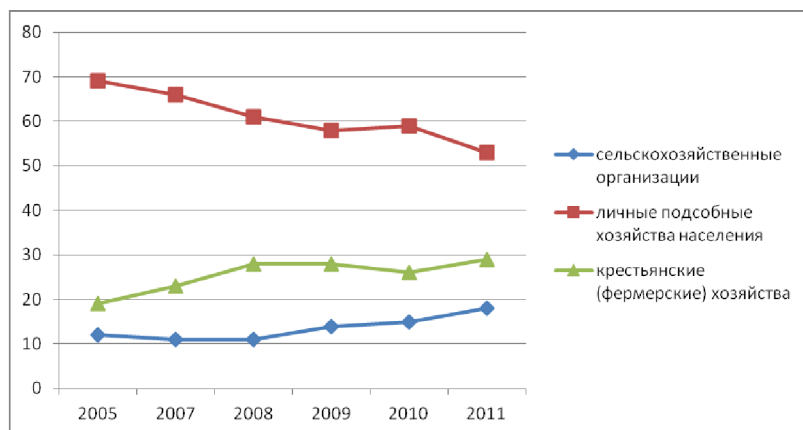

Рис. 1. Структура продукции сельского хозяйства по категориям хозяйств (% к итогу) [1]

В основном посевная площадь в хозяйствах населения засеяна картофелем и овощами. Показатели 2011 г. составляют около 17,1 тыс.га. Также увеличение наблюдается в посевной площади зерновых культур, что составило 2,1 тыс.га. В производственной деятельности населения значительное увеличение выявлено только в выращивании семян подсолнечника в 2,5 раза (табл. 1).

Продовольственная структура в Кабардино-Балкарской республике не эффективна. Продукция в основном завозится из других регионов, что в итоге на продовольственном рынке доминирует продукция завозная.

Для данного региона следует отметить остроту социально-экономической нестабильности в условиях села, характеризующую кризисом местного производства и ограниченным объемом товаропроизводства.

В данных условиях требуется активизация инвестиционного процесса как фактора развития устойчивости регионального АПК, сопряженная с необходимостью институциональной реформы, в которой заложена увеличение крупнотоварного сектора при формировании эффективно функционирующих производственных единиц.

Рациональное функционирование сельского хозяйства характеризуется реализацией производимой продукции с увеличенным уровнем добавленной стоимости. Для развития экономического достатка, где характерно стабильное производство продукции, необходимо создание мини предприятий по их переработке. Данная деятельность будет способствовать организации хранения, переработки и реализации готовой продукции. Это создание дополнительных рабочих мест на уровне села, также организация промышленного комплекса, что является перспективным направлением в развитии хозяйственного комплекса.

В настоящее время работники сельского хозяйства, как никогда, нуждаются в знаниях и информациях о новых технологиях, передовом опыте в отраслях растениеводства, животноводства, механизации, бухгалтерском учете, в области маркетинга, бизнес – планирования, налогообложения и т.д.

С углублением рыночных отношений резко возросло значение информационно-консультационного обеспечения для всех без исключения субъектов агропромышленного производства. Им необходим определенный доступ к широкому кругу интересующей информации, позволяющей обеспечивать им достижение своих экономических целей. Из-за отсутствия этого доступа экономика страны теряет, по некоторым данным, от 20 до 40 % валовой выручки от реализации продукции, товаров и оказания услуг.

В связи с этим возникла необходимость создания специализированной службы доведения до сельхозтоваропроизводителей научно-технических разработок и другой информации под названием «Информационно-консультационная служба в АПК» с конкретными задачами, функциями и принципами ее формирования. Необходимость ее создания особенно возросла в связи с резким уменьшением численности высококвалифицированных руководителей и специалистов в сельскохозяйственных предприятиях [2].

Информационно-консультационная служба – это служба, которая обеспечивает товаропроизводителей информацией, повышает уровень их знаний для выбора оптимальных решений, способствующих успешному ведению сельскохозяйственного производства.

Деятельность консультационной службы можно подразделить на две части: первая должна содействовать увеличению производства высококачественной сельскохозяйственной продукции с каждого гектара земли, каждой головы скота, вести хозяйство более эффективно; вторая – получению максимальной прибыли от хозяйственной деятельности.

Основная роль службы для АПК – это оказание помощи товаропроизводителям в процессе выбора и принятия наиболее оптимальных

управленческих решений и доведения научных разработок до практического уровня (внедрения).

Информационно-консультационная служба должна быть связывающим звеном между производством, наукой и образованием и она сочетает функции образования, распространения знаний, науки и консультирования, в этом заключается сущность ИКС. Сущность информационно – консультационной службы состоит из следующих моментов:

- консультирование сельских товаропроизводителей по вопросам, касающимся технологии и организации производства, ведения хозяйства и других проблем;

- распространение достижений науки и передовой практики среди сельхозтоваропроизводителей;

- оказание помощи сельским товаропроизводителям в повышении уровня образования и квалификации, передача им специальных знаний, что позволит им принимать правильные решения.

Список использованных источников

1. Кабардино-Балкария в цифрах / Статистический сборник 2012 г. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Кабардино-Балкарской Республике // Нальчик: Кабардино-Балкариястат. 2012 г.

2. Петриков А.В. Личные подсобные хозяйства России: проблемы и перспективы развития. // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий, 2007. – № 5.

Карсеко Анна Евгеньевна

СТАРЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ПРИЧИНА НЕОБХОДИМОСТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ СИСТЕМ

Одной из основных глобальных демографических тенденций на сегодняшний день является быстрое старение населения, которое влечет за собой серьезные негативные социально-экономические последствия.

В 2012 г. в мире насчитывалось порядка 810 миллионов человек в возрасте от 60 лет и старше. По прогнозам Отдела народонаселения ООН Департамента по экономическим и социальным вопросам, к 2050 г. их число превысит 2 миллиарда человек, т.е. каждый пятый человек в мире будет в возрасте 60 лет и старше. Для сравнения: на сегодняшний момент в данной возрастной категории каждый девятый человек. Впервые в истории человечества пожилых людей станет больше, чем детей в возрасте до четырнадцати лет (табл. 1).

Старение населения в развитых странах происходит гораздо более быстрыми темпами. В Европе каждый пятый человек в возрасте 60 лет и старше, в Азии, Латинской Америке и странах Карибского бассейна – каждый девятый, в Африке – каждый шестнадцатый. На сегодняшний день на долю Европы приходится 21 % от общего количества пожилых людей в мире. Тем

Таблица 1

Население в возрасте от 60 лет и старше

Регион	Количество, тыс. человек		Доля от общей численности, %		Доля лиц в возрасте 80 лет и старше, %	
	2012	2050	2012	2050	2012	2050
Всего в мире, в том числе в:	809 743	2 031 337	11	22	14	20
более развитых регионах	279 287	418 326	22	32	20	29
менее развитых регионах	530 455	1 613 011	9	20	11	17
наименее развитых регионах	46 389	181 568	5	11	8	10
Республика Беларусь	1 799	2 574	19	32	18	20
Украина	9 476	11 563	21	32	16	19
Российская Федерация	26 498	39 338	19	31	16	19

не менее, в ближайшем будущем в связи с повышением уровня жизни менее развитые регионы начнут догонять по этому показателю более развитые. Таким образом, разрыв между регионами сузится. Так, если в 1950 – 1955 гг. ожидаемая продолжительность жизни при рождении составляла 66 лет в более развитых регионах по сравнению лишь с 42 годами в менее развитых регионах, то к 2015 г. эти значения достигнут 78 и 67 лет, соответственно.

Что касается старожил в возрасте 80 лет и старше, на настоящий момент на их долю приходится 14 % населения и это один из самых быстрорастущих сегментов. К 2050 г. ожидается его рост до 20 %. Количество долгожителей в возрасте 100 лет и старше растет еще быстрее и, по прогнозам, увеличится в десять раз (от 343 тысяч в 2012 г. до 3,2 миллионов в 2050 г.). Большую часть пожилых людей составляют женщины (84 мужчины на 100 женщин в 2012 г.).

Коэффициент потенциальной поддержки старости (число лиц трудоспособного возраста от 15 до 64 лет на 1 пожилого человека в возрасте 65 лет и старше), являющийся показателем старения населения и степени зависимости пожилых людей от потенциальных работников, начиная с 1950 г. постоянно снижается: с 12 человек трудоспособного возраста на одного пожилого в 1950 г. до 8 человек в 2012 г. К 2050 г. ожидается его снижение до 4 человек (табл. 2).

Значение данного показателя имеет важные последствия для платежеспособности систем социального обеспечения, в особенности для пенсионных систем распределительного характера, при которых текущие

Таблица 2

Основные показатели старения населения

Регион	Соотношение полов, 2012 (мужчин на 100 женщин)		Коэффициент потенциальной поддержки старости		Пенсионный возраст	
	60+	80+	2012	2050	муж	жен
Всего в мире, в том числе в:	84	61	8	4	-	-
более развитых регионах	75	52	4	2	-	-
менее развитых регионах	89	71	11	4	-	-
наименее развитых регионах	86	81	16	9	-	-
Республика Беларусь	53	32	5	2	60	55
Украина	54	35	5	2	60	55
Российская Федерация	53	32	6	3	60	55

пенсионные расходы покрываются текущими поступлениями. В более развитых регионах оно уже критическое – порядка 4 (в Германии, Италии, Японии и Швеции около 3 против более 30 в таких странах, как Бахрейн, Катар и Объединенные Арабские Эмираты), что приводит к колоссальным дефицитам пенсионных бюджетов развитых стран.

Большинство стран мира занимают промежуточное положение, со значением коэффициента потенциальной поддержки старости от 5 до 20. Беларусь и Украина со значением показателя около 5 и Российская Федерация со значением около 6 занимают, соответственно, 154, 169 и 149 позиции из 196 стран.

В большинстве развитых стран мужчины и женщины получают право на пенсионное обеспечение в возрасте 65 лет и старше, в то время как в развивающихся странах – от 55 до 60 лет, что связано с более низкой продолжительностью жизни и более высоким значением коэффициента потенциальной поддержки старости. Во многих странах женщины, не смотря на большую продолжительность жизни, имеют право на пенсионное обеспечение в более молодом по сравнению с мужчинами возрасте.

Таким образом, в большинстве стран мира количество людей в возрасте от 60 лет и старше увеличивается большими темпами, чем количество детей и взрослых до 60. Это имеет важные последствия не только социального характера, но и экономического, связанного с изменением уровня и структуры потребления, состоянием рынка труда и общественными программами, направленными на различные поколения, в том числе в сфере пенсионного

обеспечения. Существующие пенсионные системы без серьезного реформирования в самом ближайшем будущем могут оказаться не в состоянии бесперебойно материально обеспечивать пенсионеров.

Каховська Олена Володимирівна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Економіка досягла сьогодні таких масштабів і потенцій до динамічних змін, за яких опікування лише економічним зростанням без реалізації в достатній мірі соціальної функції та екологічної раціоналізації призводить до втрати здатності не тільки до зростання та підвищення своєї ефективності, а й до простого відтворення. Україна, з переходом на рейки ринкового господарювання і в зв'язку з цим надмірним прагненням бізнесу будь-якою ціною досягти прибутків, потребує якщо і не зміщення акцентів з чистого нарощування виробництва до соціальності та екологізації в розвитку, то принаймні його достатнього поєднання з ними. В особливій мірі ця переорієнтація потребує активізації на рівні регіонів, оскільки саме на конкретних територіях здійснюється виробництво, розподіл, обмін та споживання суспільного продукту і власне формуються умови й результати сталого розвитку. Досить показовим є і довготривалий відхід від стереотипів тлумачення «розвитку» виключно у якості економічного зростання і його вихід на концепт «сталого розвитку» з доповненням соціальними і екологічними чинниками.

Закономірно постає питання щодо порозуміння сутності змін соціального характеру, що набувають реалій при втручанні державного і регіонального менеджменту, і низка нових вимог до формування управлінських рішень щодо забезпечення керованого сталого регіонального розвитку. В Україні впродовж 1996-2010 рр. було розгорнуто науковий пошук, апробацію й впровадження інструментів встановлення рівня регіонального розвитку, за допомогою яких можна було б відслідковувати й втручатися в регіональні економічні й соціальні процеси. Всі напрацювання щодо індикатора відтворення територіального розвитку виходили з визнання необхідності поєднання в ньому соціальної, економічної та екологічної сторони цього процесу. Це методологічно вірно. Проте в загальному плані з їх запровадженням в практику управління ситуація із збалансуванням розвитку регіонів в соціальному контексті, не те що не змінювалася на краще, а навіть погіршувалася. Постає питання про неадекватне відтворення в конструкції моделей сталого розвитку регіонів змісту соціальної складової і потребу її переосмислення в умовах трансринкової економіки.

Здавалось би терміни «соціальність», «соціальна» чи то «соціальний» не потребують пояснення в силу своєї вживаності не тільки у науковій діяльності, а й у звичайній практиці. Проте ця «модність і зрозумілість» терміну призвели до розпорошеності і іноді непорозуміння змістовного наповнення терміну.

Різноплановість змісту цього терміну вимагає його порозуміння, виключно для пояснення відмінності «соціальної держави» від звичайної. Без встановлення більш-менш точного змісту поняття «соціальна» неможливо встановити об'єкти впливу чи то спрямованість дій соціальної держави. Підтвердженням важливості подібного дослідження слугує ремарка українських фахівців з соціальної філософії, за якою «... людство ще не знайшло більш-менш прийнятної відповіді на питання, що ж таке соціальне. Тому нині, як і дві тисячі років тому, над виявом якості феномена «соціального» треба міркувати ...» [1, с. 95].

Кожне суспільне явище має свою безпосередню причину та джерела виникнення, підтримання й розвитку. Можна припустити, що певний відбиток на формування потреби в соціальних перетвореннях накладали революційні реалії XIX ст. За ствердженням російського мислителя М. Бердяєва «... соціальне питання ... у всій гостроті було поставлене лише у XIX ст., оскільки лише у цьому столітті відкрилися усі соціальні протилежності і протиріччя ...» [2, с. 308].

Взагалі друга половина XIX ст. увійшла в історію як «соціальний напрям», що відкривався через вростання капіталізму в соціалізм» [3, с. 184–192]. Це був час формування самих різних напрямків економічної думки в контексті суспільної еволюції та реалій життя. Але визначення соціальності проходило як на основі виробничих відносин, так і з відходом від них і зорієнтованістю на виділення її певних ознак.

Стан справ того часу, які суттєво не змінилися і до сьогодні, досить інформативно описав бельгійський соціолог Е. Ваксвейлер (1867 – 1916). «До чого різноманітно, констатував він, розуміються звичайною думкою такі терміни як «суспільство», «суспільний», «соціальний» ... Тут, що ні автор – то своє розуміння цих слів, а найчастіше – відсутність всякого розуміння ... часто «соціальне» ототожнюється з «економічним», нерідко термін «соціальний» різниться від терміну «суспільний» ... Отже, в оперуванні цими і подібними термінами панує повне свавілля і хаос» [4, с. 67].

На наш погляд, є два варіанти унормування цього питання, а саме конструктивний синтез напрацьованого попередниками або більш поглиблене усвідомлення і розвиток тільки деяких з них.

Керуючись таким вихідним положенням, ми вважаємо, що при усіх методологічних недоліках, найбільш прийнятним є підхід К. Маркса до визначення змісту соціального, який залишається відсунутим на задній план і не підлаштовується до пояснення сучасних реалій розбудови соціальної держави і обґрунтування сталого розвитку з соціальним підтекстом. Наявна певна дихотомічність К. Маркса у підходах до тлумачення соціальності. Йдеться про вживання ним при тлумаченні суспільних процесів і відносин таких понять як «суспільний» (*gesellschaftlich*) і «соціальний» (*sociales*). Цікаво але в перших виданнях своїх базових праць він окреслив і вектор зв'язку між ними в русі до соціалістичного устрою. «Чим глибше, писав К. Маркс, ми входимо в історію, тим більше індивід, а слід і продукує індивід є не самостійним, а приналежним (не скільки собі, скільки) більшому цілому...» [5, с. 104].

З проникненням у зміст ствердження ми фактично отримуємо достатньо переконливе розмежування понять «суспільний» і «соціальний», а також проливається світло на формулу «соціальності» як співвідношення між мірою усупільнення і суто індивідуальними аспектами суспільного співжиття у різнобічному спектрі питань. Діалектика співвідношення загальнолюдського і індивідуального червоною ниткою проходить через історію людства. Як стверджують фахівці «... конкурентні переваги у роки світових криз протягом останніх 30-ти років демонстрували не ті країни, економіка яких була побудована на індивідуалістичних засадах, а ті соціально-орієнтовані країни, у яких великого значення надавалося комунітарним мотиваціям розвитку ...» [4, с. 131].

Ідеї посилення соціальності у розвитку сьогодні приваблюють все більше і більше прихильників. Проте життя показує, а соціальні реалії підтверджують, що ті моделі, які реально задіяні у соціалізаційні процеси, потребують серйозного коригування. Практика показує, що вилучення у багатих на користь бідних придушує економіку із-за апатії населення і його паразитичного спрямування на отримання дотацій. Такою ж тупиковою є діяльність патерналістської держави, яка встановлювала мінімальний рівень добробуту зрівнювальним розподілом благ.

Індикатором включення соціальної складової в якості компонента політики дій уряду і її реалізації через всі відомі інститути та інституції є добробут пересічної людини. В умовах капіталізації соціалізму, яка здійснюється на національних теренах, дотримання логіки розбудови соціальної держави з потенціями до динамічно змінюваного добробуту населення можливе виключно у разі задіяння в процеси планування та бюджетування державного та територіального розвитку спроможностей соціального стабілізатора, пов'язаного з дотриманням суспільно прийнятної асиметричної збалансованості джерельної бази індивідів і суспільства.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : Курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михальченко; вид. 2-е, випр. і доп. – К. : «Генеза», 1996. – 368 с.
2. Бердяев Н. А. Опыт парадоксальной этики / Н. А. Бердяев. – М. : АСТ; Харьков : «Фолио», 2003. – 701 с.
3. История экономических учений : учебник / М. Н. Рындин, Е. Г. Василевский, В. В. Голосов и др. – М. : Высш. шк., 1983. – 559 с.
4. Waxweiler'a E. Esquisse d'une sociologie / E. Waxweiler'a. – Bruxelles-Leipzig, 1906. – 267 s.
5. Marx K. Zur Kritik der politischen Oekonomie. Herausg. Von K. Kautsky. / K. Marx; 3-e Auflage. – Stuttgart, 1909. – 976 s.
4. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія / у 2-х т. Т. 2. / Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л. Л. Антонюк і ін.; За заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2006. – 592 с.

Крушельницька Таїсія Анатоліївна
**СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПОДАТКОВОЮ СИСТЕМОЮ**

Теоретичні уявлення про державне управління податковою системою еволюціонували з розбудовою державності, набуваючи чи втрачаючи гостроту й актуальність у залежності від впливу соціальних, політичних і економічних чинників та трансформації філософських поглядів окремих науковців і суспільства в цілому. Наукові погляди, які формують теоретичну основу оподаткування на певному етапі кожного витку розвитку держави і суспільства, виявляють інституційно-ідеологічне відставання і не вирішують усіх питань у відповідь на нові виклики і потреби. Тому сьогодні, в умовах інтеграції України у світовий економічний простір, надзвичайно актуальним є пошук теоретичних напрямів розвитку державного управління податковою системою, які лежать в площині виявлення основних світових закономірностей і тенденцій його еволюції з урахуванням впливу соціально-філософських надбань суспільства.

Узагальнення теоретичного спадку видатних учених минулого: Дж. С. Мілля, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміта та ін., провідних розробок сучасних зарубіжних теоретиків і практиків, таких як А. Лаффер, Р. Масгрейв, А. Пигу, П. Самуельсон та ін. та робіт відомих українських учених сучасності (М. Білинська, Н. Гончарук, М. Івашов, Ю. Сурмін, та ін.), які займалися висвітленням проблемних питань в різних галузях державного управління, підвищення його ефективності, подальшої інституціоналізації та формування державно-управлінських відносин, доводять, що соціально-філософські аспекти розвитку теорії державного управління, які постійно знаходяться в центрі уваги науковців, все ж не охоплюють усіх гострих питань розвитку податкової системи України, особливо в частині формування податкової політики, котра узгоджувала б інтереси держави й індивідуумів через верифікацію філософських аспектів у вирішенні соціально-економічних проблем.

Звернувшись до творчих пошуків учених минулого, знаходимо, що соціально-філософські аспекти розвитку теорії державного управління набули відображення у працях видатного мислителя С.Оріховського-Роксолана [1], датованих ще першою половиною XVI ст. Політико-правові концепції цього філософа, який вважав, що владу королю надає народ, і основним його обов'язком є захист підданих, піклування про них, вплинули на розвиток ідей права і держави в Україні. Спираючись на таку роль народу, він визначав мету держави як гарантію прав і користі кожного індивідуума, відносно якого держава має низку обов'язків, але одночасно філософ був упевнений, що й громадянинові слід спрямовувати свою діяльність на забезпечення інтересів суспільства і держави [1]. Таким чином, можна вважати, що такі вчені як С.Оріховський-Роксолан, В. Петті, що дав світу «Трактат про податки і збори» [2], та ін. одними із перших скерували розвиток

наукової думки у напрямі до врахування інтересів особистості як основи досягнення найвищого розвитку суспільством і державою. З цього часу теорія узгодження суспільних і індивідуальних інтересів, яка зародилася ще в XVI–XVII ст., все частіше з'являється в наукових теоріях і поступово набуває широкого визнання. Так П.Скотний вважає, що під дією впливу еволюційних гуманістичних чинників людина, впевнено стає не лише осередком, а й системотворчим ядром у суспільстві, перетворюючись на безпосередній об'єкт всіх видів діяльності [3, с. 109 – 117] та сфер впливу держави, в тому числі і в частині податків. Ця філософська тенденція еволюції теорії державного управління була підтримана і узагальнена у наукових розробках багатьох учених світу. Інші видатні західні (Дж.Гелбрейт, Дж.Ст.Міллер, Г.Ч.Кері та ін.) і вітчизняні (З.Варналії, П.Скотний та ін.) теоретики також надають все більш вагомого статусу закону превалювання особистого інтересу, зосереджуючи увагу на тому, що у суспільстві має бути встановлений зв'язок між цілями суспільства, підприємства й індивідуума, втілений через податкові інструменти.

Узагальнюючи, зазначимо, що на початок XXI ст. чільною особливістю теорії державного управління розвитком податкової системи стає поступове зростання уваги науковців не тільки до глобальних і макрорівневих проблем, але все більше відбувається поглиблення досліджень соціально-філософських аспектів еволюції суспільства і держави з посиленням уваги до діяльності і мотивації окремих громадян, тобто набуває популярності субмікрорівневий рівень досліджень. Саме перетворення людини, індивідуума на цілепокладаючий елемент життєдіяльності й еволюції суспільства та центральний об'єкт суспільно-економічних процесів і відносин, що піддаються цілеспрямованому впливу держави і віддзеркалюють його згідно із філософськими усвідомленням кожного, дозволяє нам виокремити мотиваційний період розвитку суспільства, що прийшов на зміну постіндустріальному й інтелектуальному періодам.

Поступове входження цивілізації до мотиваційного періоду трансформувало філософське усвідомлення ролі індивідуума у суспільстві й закономірно надало поштовху і нового напрямку еволюції загальним і спеціальним теоріям податків, суттєво вплинувши на їх сутнісну природу, змістивши роль у державному управлінні й ієрархію пріоритетів в бік соціально-мотиваційної спрямованості. Під спеціальними теоріями податків ми розуміємо різноманітні моделі побудови податкових систем держави залежно від визнання за ними тієї чи іншої місії. В умовах міжнародної економічної інтеграції у більшості країн ці теорії еволюціонують у напрямі наростання соціальної значущості через збалансування інтересів учасників податкового процесу, врівноваження податкового тиску та визнання суспільної ролі індивідуумів шляхом виваженого цілепокладання та формування податкової політики суспільства добробуту, що ґрунтується на податковій рівності і фінансовій конвергенції. Серед спеціальних теорій податків найбільшої практичної верифікації набули наступні теорії: співвідношення прямих і непрямих податків; єдиного податку;

співвідношення пропорційного і прогресивного оподаткування; перекладання податків; оптимального оподаткування та ін. Їх виникнення і розвиток вплив разом із становленням демократичних держав, поступовим зростанням добробуту населення, розгортанням інтеграційних процесів.

Особливу увагу привертає той факт, що ідеали оптимального і справедливого оподаткування, які були панівними при плануванні і втіленні в ході реформування податкових систем більшості європейських держав у минулому, сьогодні, на початку ХХІ ст., суттєво трансформувались, набравши більш чіткого і визначеного сенсу стосовно їх теоретичного осмислення та інтерпретації через гармонізацію податкових відносин, врівноваження податкового тиску, переосмислення процесу перекладання податків, формування найбільш прийнятної структури податків, визнання суспільного значення індивідуума тощо.

Узагальнюючи вищенаведене, зазначимо, що основні тенденції розвитку державного управління податковою системою в ХХ ст. та на початку ХХІ ст. віддзеркалюються в спеціальних теоріях податків, які формуються під впливом філософського переосмислення ролі індивідуумів та під дією загальних світогосподарських процесів. Так, розвиток теоретичних засад державного управління податковою системою на сьогодні та в найближчому майбутньому буде визначатись міжнародною економічною інтеграцією наближенням характеристик податкових систем країн одна до одної. Зокрема, така тенденція вже відстежується у країнах ЄС, і Україна поступово переходить до необхідності перегляду податкових норм і стандартів з огляду світових еталонів, виникнення і встановлення глобального врядування, у тому числі і в податковій системі.

Таким чином, можемо зробити висновок, що трансформація бачення ролі індивідуумів у еволюції суспільства і держави переломила філософський світогляд у теорії державного управління податковою системою, сформувавши соціально-філософські аспекти нового покоління, які втілюються у спеціальних теоріях податків. Саме переосмислення сутності процесу перекладання податків, розвитку можливостей справедливого, соціально-спрямованого оподаткування, визначення оптимальної структури прямих і непрямих податків а також забезпечення стабільності податкового законодавства ми вважаємо за теоретичну основу і пріоритетні напрями державного управління розвитком податкової системи України, тим більше, що саме вони лежать в площині основних світових закономірностей і тенденцій.

Список використаних джерел

1. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень : підручник. / Ф. П. Шульженко, Т. Г. Андрусяк. К. : Юрінком Інтер, 1999. 304 с.
2. Петти В. Трактат о налогах и сборах : сочинения / В. Петти. – М. : ЭКСМО – Пресс, 2000. – (Классика экономической мысли). – С. 5 – 76.
3. Скотний П. В. Креативи методологічного індивідуалізму в перспективах сучасної економічної теорії / П. В. Скотний // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.7. С. 109 – 117.

Кузьмицкая Татьяна Владимировна ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Основная сложность анализа международной миграции в значительной степени обусловлена высокой степенью эластичности составляющих ее видов и форм. Это связано с тем, что мигранты по социально-экономическим, политическим или экологическим причинам в стране прибытия или выбытия, могут изменить свой статус. Так, безвозвратные мигранты (выехавшие в другую страну на постоянное место жительства как эмигранты), могут по каким-то причинам принять решение о возвращении на родину. Трудовые мигранты, легально находящиеся и официально работающие в стране трудоустройства, могут захотеть остаться в стране сверх разрешенного срока или попытаться сменить место работы, невзирая на ограничения, прописанные в контракте, и таким образом превратятся в незаконных мигрантов. Незаконно находящиеся в стране иммигранты в результате миграционной амнистии (т.е. государственной компании по легализации) могут обрести законные основания для проживания и работы в стране. К сожалению, статистика международной миграции практически не учитывает такого рода факты, и выводы исследователей основываются часто на умозрительных заключениях.

Количество трудовых мигрантов можно определить разными способами: путем подсчета количества выданных документов, необходимых для въезда или проживания в стране в соответствии с законодательством (например, визы или разрешения на жительство); путем опроса мигрантов о причинах их приезда в страну. Существенную информацию о международной трудовой миграции, как в странах принимающих мигрантов, так и в преимущественно отдающих странах, можно получить на основе выборочных обследований домашних хозяйств. По результатам выборочного обследования домашних хозяйств в целях изучения проблем занятости населения количество граждан Республики Беларусь, работающих за границей в 2012 году составило 55,4 тысяч человек или 0,9 % от численности трудовых ресурсов. [1, с. 3 – 4] Однако обследования домашних хозяйств, как способ получения данных о миграции, имеет определенные недостатки, обусловленные, во-первых, тем, что трудовые мигранты могут уехать в другую страну на работу, забрав с собой всю семью и в этом случае не у кого будет получить информацию, и, во-вторых, тем, что, не смотря на то, что информация, предоставленная домашними хозяйствами, может быть использована исключительно для формирования сводных статистических данных и органы государственной статистики гарантируют ее конфиденциальность, некоторые домохозяйства склонны к сокрытию сведений о родственниках-мигрантах, например, из опасения предъявления к уплате налогов из доходов, полученных за рубежом.

Так как большинство трудовых мигрантов из Беларуси выезжают на работу в Россию, большой научный и практический интерес представляют

данные российской статистики о мигрантах – гражданах Беларуси. По данным Федеральной миграционной службы Российской Федерации в 2010 году было поставлено первично на миграционный учет 169 тысяч граждан Республики Беларусь, из которых 41918 человек указали в качестве цели прибытия «работа» [2]. Однако, использовать указанные данные в качестве всеобъемлющих и наиболее полно характеризующих миграционные потоки из Беларуси в Россию также не представляется возможным. Во-первых, процедура регистрации белорусов в России в реальности не является обязательной, так как, в соответствии с соглашениями о Союзном государстве России и Беларуси, не требуется получение разрешения на работу, а в дополнение к этому, недавно увеличен срок миграционного учета до 90 суток. Во-вторых, отсутствует возможность удостовериться в том, что в миграционной карте был указан подлинный род занятий. Поэтому действительная численность трудовых мигрантов из Беларуси, может в несколько раз превышать указанные данные. С большой долей вероятности в указанное выше число не входят мигранты, занятые на временных сезонных работах в сельском хозяйстве и строительстве, не оформляющие официально свои трудовые отношения с работодателем. В тоже время с определенной уверенностью можно утверждать, что 41918 человек – это краткосрочные мигранты из Беларуси, работавшие в России на протяжении от 3 до 12 месяцев в 2010 году [2].

В Беларуси ведется статистический учет трудовых мигрантов, выезжающих и въезжающих в страну официально, по трудовым договорам и контрактам, заключенным в фирмах в Республике Беларусь. Так, по данным департамента по гражданству и миграции МВД Республики Беларусь и органов статистики в 2012 году в страну по контрактам и договорам прибыло всего 8,8 тысяч человек и выбыло в другие государства 6,5 тысяч человек. Сразу оговоримся, в связи с тем, что заключение трудовых договоров и контрактов через лицензированные агентства в Беларуси не является обязательной процедурой, зарегистрированная трудовая миграция на основе официальных контрактов демонстрирует нам лишь верхушку миграционного айсберга. Трудовые мигранты на законных основаниях могут самостоятельно трудоустроиться: найти работодателя и заключить с ним трудовой договор. А помимо граждан Союзного государства России и Беларуси, которым не требуется разрешения на работу, с началом функционирования Единого экономического пространства (ЕЭП) был принят пакет документов, защищающий права трудовых мигрантов на территории ЕЭП и предоставляющих им равные возможности с гражданами этих стран.

Международная трудовая миграция имеет свои плюсы и минусы как для стран, отдающих рабочую силу, так и для принимающих стран. Страны-экспортеры рабочей силы в результате миграции получают следующие преимущества: снижается давление на рынок труда и уровень безработицы; трудовые мигранты за границей могут повысить свою квалификацию; страна получает валюту через валютные переводы от трудовых мигрантов. Основными недостатками, которые несет международная трудовая миграция

для стран-экспортеров являются следующие: к трудовой миграции чаще всего склонны лица, находящиеся в наиболее трудоспособном возрасте; страна теряет часть затрат, связанных с образованием и профессиональной подготовкой мигрантов; возвратная трудовая миграция нередко трансформируется в эмиграцию. Для стран, преимущественно принимающих трудовых мигрантов, миграция приносит такие выгоды: снижение издержек производства, ведущее к повышению конкурентоспособности товаров; экономия на расходах на образование, профессиональную подготовку и социальных программах; рост внутреннего спроса на товары потребления за счет приезжих работников. В то же время страны-импортеры рабочей силы могут получить такие проблемы как рост дискриминации и межнациональной розни; недовольство коренного населения и соответственно усиление социальной напряженности. Тем не менее баланс соотношения преимуществ и потерь от трудовой миграции чаще всего складывается в пользу принимающей страны.

Сопоставление данных, полученных из разных источников (оценки на основе переписи населения, выборочных обследований домохозяйств, российских статистических данных) позволяет сделать вывод, что отток незарегистрированных трудовых мигрантов как минимум на порядок превышает зарегистрированную трудовую миграцию из страны. По нашему мнению в настоящее время в Беларуси назрела необходимость организации и совершенствования учета граждан, работающих за рубежом, так как подавляющее большинство выезжает из страны, не пользуясь услугами по трудоустройству лицензированных агентств, а статистические данные стран приема не позволяют в полном объеме оценить и охарактеризовать миграционные потоки. При выработке миграционной политики необходимо учитывать, что временная трудовая миграция, которая зачастую оборачивается эмиграцией, вызвана не только недостатком высокооплачиваемых рабочих мест на родине. На принятие решений о миграции существенное влияние оказывают такие неэкономические причины, как уровень личной и общественной безопасности в стране, надежность правопорядка и отсутствие коррупции, лучшие жизненные перспективы для детей и т.д. Поэтому миграционную политику нельзя сводить к регулированию миграционных потоков. Миграционная политика - это широкий спектр мероприятий в сфере экономической, социальной, образовательной, региональной политики государства.

Список использованных источников

1. Статистический бюллетень «Трудовые ресурсы и занятость населения Республики Беларусь в 2012 году». / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2013.

2. Чудиновских, О. Статистика трудовой миграции в странах сети МИРПАЛ / О.Чудиновских // Всемирный банк (The World Bank Group) [Электронный ресурс]. – 2013 – Режим доступа : <http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/ChudinovskikhDec19Rus.doc> Дата доступа : 12.09.2013.

Лаврухін Владислав В'ячеславович
**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК УМОВА
СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ**

Згідно використовуваному багатьма українськими дослідниками широкому визначенню Міжнародної організації праці, соціальний захист – це «захист, який суспільство забезпечує своїм членам за допомогою набору суспільних заходів від економічних і соціальних лих, які обумовлені припиненням або істотним зниженням заробітчанства в результаті хвороби, пологів, виробничих нещасних випадків, безробіття, інвалідності, старості і смерті; забезпечення медичної допомоги, забезпечення субсидій сім'ям з дітьми»[8]. Таке розуміння соціального захисту пропонує, у свою чергу, певний методичний підхід, це задає тон науковим дослідженням в соціальній сфері, що і виявляється при визначенні суті дефініції «соціальний захист» різними дослідниками. В зв'язку з цим можна відзначити, що економісти виділяють декілька підходів до визначення складу понятійного апарату соціального захисту: політекономічний, методичний (інституційний) і інструментальний [5, с. 14], додатково ми б виділили: функціональний, системний і нормативний. В той же час існує і ще ширше тлумачення міжнародного терміну «соціальний захист», під яке підпадають не тільки традиційні системи соціального страхування і забезпечення, але і ті галузі соціальної інфраструктури, які сьогодні можна відносити до системи відтворення населення (освіта, охорона здоров'я, суспільний транспорт, муніципальне житло, охорона навколишнього середовища) [6, с. 10 – 12].

Розглянемо детальніше підходи представників різних наук до розгляду дефініції «соціальний захист».

Первинним в цьому плані, на нашу думку, є право, зокрема конституційне, оскільки для ХХ-го століття вже природно, що більшість існуючих економічних відносин юридично детермінована, тобто має первинне і визначене закріплення в положеннях національного і міжнародного законодавства. І, хоча ідея власне «економічній» конституції виникла спочатку на початку 20-го століття і активно розроблялася і використовувалася німецькими економістами (Е. фон Беккерат, О. Бем-Баверк, В. Ойкен, Г. Гросманн-Дорт і ін.), цілеспрямована діяльність О. Бем-Баверка по «юридичній адаптації цієї концепції» [1, с. 12] дозволила створювати вже юридичні теоретичні основи конституційного закріплення основ економічного порядку, що враховує так звані «економічні права» індивідів (право на працю і т.п.). Соціальні права надалі були сформульовані у низці документів Організації об'єднаних націй (Загальна декларація прав людини 1948 р., Пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) і ін.) і Міжнародної організації праці, визнаних джерел міжнародного права соціального забезпечення [4, с. 63]. Основоположні документи Європейського співтовариства також містять перелік основних соціальних прав громадян, у тому числі і у сфері соціального захисту (Європейська конвенція про захист прав людини і

основних свобод 1950 р., Європейська соціальна хартія 1961 р., Європейський кодекс про соціальне забезпечення 1968 р., Угода про соціальну політику Амстердамського договору 1997 р. і ін.). Низка нових конституцій післявоєнного світу ілюструє дану тезу, оскільки в тексті основного закону капіталістичної (умовно) країни стали відображатися не тільки загальні, але і економічні права і обов'язки громадян, визначаючи, тим самим, і спрямованість соціально-економічних відносин, зокрема, у сфері соціального захисту. Наприклад, у чинній Конституції Японії до основних прав в економічній сфері фахівці відносять: право на вибір професії (ст. 22), право власності (ст. 29), право на відшкодування збитку (ст. 16 і 17), свободу вибору і зміни місця проживання (ст. 22), право на освіту (ст. 26), право на працю (ст. 27), права трудящих на створення своїх організацій, колективні переговори і інші колективні дії (ст. 27, 28), економічну рівноправність (ст. 14) [7, с. 176]. Конституція Швейцарії 1999 року замінила діюче за Конституцією 1874 року право «свободи торгівлі і ремесла» на основне право «економічної свободи», яке визначає всю решту економічних прав (свободу договорів, права і свободи у сфері праці, свободу вибору місця проживання і ін.) [30, с.313]. Хартія основних прав Європейського союзу в преамбулі встановлює п'ять основних об'єктів свободи переміщення (осіб, товарів, послуг, установ і капіталів), в ст. 76 гарантує свободу підприємництва, а в ст. 77 – право власності [9, с. 11-30].

Деякі вчені вважають, що «соціальний захист в широкому значенні цього слова припускає забезпечення відтворення соціально-економічних відносин у всіх сферах суспільства, на відміну від вузького трактування її функцій, реалізація яких відтворює лише обмежений (частковий) спектр суспільних відносин», проте відносить цілісний механізм соціального захисту виключно до ринкової економіки [2]. На наш погляд, один тільки соціальний захист не може забезпечувати відтворення всіх соціально-економічних відносин у всіх сферах суспільства, для цього існує маса інших умов і механізмів. Крім того, соціальний захист має місце не тільки в ринковій, але і в традиційній, і, тим більше, в плановій економіці, де він розвивався ще активніше.

Різні галузі економічної науки також по-різному можуть трактувати як загальне уявлення про соціальний захист, так і вужчі визначення соціального захисту окремих категорій населення або територій.

В результаті проведеного нами аналізу існуючих джерел можна зробити висновок про те, що значна частина дослідників соціального захисту використовує інструментальний підхід і розглядає феномен соціального захисту в широкому і вузькому значеннях, визначаючи його перш за все як сукупність (систему, комплекс) якихось заходів, дій, програм, стратегій тощо, рідше – як систему гарантій (зобов'язань – економічних, правових і соціальних, соціально-економічних, політичних і ін.), систему суспільних відносин, політику або систему державної політики, обов'язок держави, суспільний механізм, соціальний інститут. Ця система (комплекс, політика, в основному спрямована на: дотримання прав людини (соціальних і інших); забезпечення соціальних гарантій, гідного життя (якості життя) людини або

окремих груп населення, задоволення потреб; підтримку доходів населення в особливих ситуаціях, створення умов самореалізації і т.ін. У такому контексті об'єктом соціального захисту зрештою є людина, зокрема її матеріальне або суспільне становище, незалежно від її статі, віку, національності і т. ін., а також різні групи і спільності (зокрема трудящі, працевзайняті, населення і ін.), сам же соціальний захист як суспільне явище виник на відносно пізніх стадіях розвитку людського суспільства (капіталізм, соціалізм, індустріальне суспільство і т.ін.). Таким чином, одна частина пропонується на сьогодні визначень соціального захисту може відноситися тільки до історично обмежених періодів – наприклад, до індустріального періоду (суспільства), періоду капіталізму або соціалізму, і т.ін., а інша буде обмежена рамками певних суб'єктно-об'єктних категорій – держави, зайнятих, дітей, інвалідів, жінок, людей похилого віку і т.ін. Розуміння встановлених конкретними дослідниками меж дозволяє нам розглядати як окремі випадки загальної теорії всі існуючі наукові точки зору в рамках відповідного їм історичного періоду еволюції соціального захисту або відповідних суб'єктно-об'єктних категорій.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що соціальний захист має розглядатися як категорія, яка відображає сукупність відносин, що складаються в суспільстві з приводу виробництва, розподілу і перерозподілу суспільного продукту з метою забезпечення адекватної соціальної адаптації і інтеграції індивідів, не здатних самостійно справитися з негативною дією соціальних ризиків.

Категоріальний статус соціального захисту підкреслює об'єктивність його існування як позачасового соціально-економічного і соціокультурного феномену і вимагає формування цілісної (загальної) теорії соціального захисту в межах суспільних наук.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.Н. Концепция «экономической конституции»: прошлое и настоящее / Г.Н. Андреева (статья) // Концепция «экономической конституции»: Современные исследования: Сб. науч. тр. / РАН ИНИОН. Центр социальных научн.-информ. исслед. Отдел правоведения; Отв. ред. Андреева Г.Н. – М., 2008. – 136 с. – (Сер. Правоведение). – с. 10 – 24.
2. Берданова О. Шляхи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування щодо надання послуг соціального захисту / О. Берданова, Н. Гринчук // Вісник НАДУ. – 2004. – № 1. – С. 293 – 297.
3. Доклад Генерального директора Международного бюро труда МОТ (часть 1) // Международная конференция труда. 80 сессия. – МБТ, Женева, 1993. – Режим доступа : <http://yandex.ua/yandsearch?text=141>
4. Європейський кодекс соціального забезпечення: Міжнародний документ від 06.11.1990 № ETS № 139 [Електронний документ] / Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу до документу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_651.
5. Ракитский Б. Социальная защищенность и ее типы / Б.Ракитский // Вопросы экономики. – 1992. – №7. – С. 4 – 17.

6. Усиление социальной защиты и уменьшение уязвимости в условиях глобализации в мире. Доклад генерального секретаря ООН. Экономический и Социальный Совет. Февраль 2001 г. – Режим доступа: http://www.rcicd.org/pub/entity/RC_Section/4033/img/multilateral_international_institutions_toolkit.pdf

7. Юдин В. П. Социальная защита: понятие, сущность, границы: Учеб.-метод. Пособие / В.П. Юдин. – Казань, Казан. гос. технол. ун-т, 1995. – 121 с.

8. Fahje A. Wirtschaftsverfassungsrecht in Japan. - Köln; Berlin; München: Carl Heymanns Verl. GmbH, 2007. – 124 p.

9. Introduction on the Social Security. International Labor Office. Geneva, 1984. – Режим доступа: <http://ezinearticles.com/?Introduction-To-Social-Security-Benefits&id=732964>

10. Haberle P. Siete tesis para una teoría constitucional del mercado // Revista de derecho comunitario Europeo. – Granada, 2006. – № 5. – P. 11 – 30.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авилкина Марина Александровна – к.э.н., доцент кафедри финансов Полоцкого государственного университета (Республика Беларусь)

Авраменко Наталія Леонідівна – к.т.н., доцент, доцент кафедри техногенно-екологічної безпеки Національного університету державної податкової служби України

Андрєєв Сергій Миколайович – заступник директора з економічних питань ТОВ НВП “АЛІМЕТ”

Анієсєнко Володимир Миколайович – к.держ.упр., голова Вінницької державної адміністрації Вінницької області

Беззубко Лариса Владимировна – д.гос.упр., профессор, профессор кафедри менеджмента организаций Донбасской национальной академии строительства и архитектуры,

Бібєн Олена Іванівна – аспірант кафедри фінансів Дніпропетровського державного аграрного університету

Більська Ольга Володимирівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та управління національним господарством Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара

Бобровська Олена Юрійівна – д.держ.упр., професор, завідувач кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Богатырева Валентина Васильевна – к.э.н., доцент, заведующая кафедрой финансов Полоцкого государственного университета

Бойко Тамара Анатоліївна – слухач НАДУ

Бородін Євгеній Іванович – д-р іст. наук, профессор, заслуженный працівник освіти України, перший заступник директора ДРІДУ НАДУ

Васильєв Сергій В'ячеславович – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Васильців Тарас Григорович – д.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємства Львівської комерційної академії, лауреат премії Президента України для молодих вчених

Ватченко Олександра Борисівна – к.е.н., доцент, професор кафедри економіки підприємств Дніпропетровської державної фінансової академії

Вініченко Ігор Іванович – д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Власюк Юлія Александровна – к.э.н., доцент, доцент кафедри МЭМИ Брестского государственного технического университета, кандидат экономических наук

Волчанська Людмила Валентинівна – аспірант кафедри обліку і аудиту Дніпропетровського державного аграрного університету

Глизнер Володимир Володимирович – аспірант кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, Інститут історії, політології та міжнародних відносин

Гнатенко Аліна Ігорівна – аспірант кафедри економічної політики та менеджменту ХарРІДУ НАДУ

Голинська Олесь Володимирівна – к.держ. упр., доцент кафедри економічної та фінансової політики ОРІДУ НАДУ

Гончаренко Оксана Володимирівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Гончарук Валентина Віталіївна – аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

Гончарук Олександр Андрійович – аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

Горбов Виктор Алексеевич – аспірант Российской Академии Народного Хозяйства и Государственной Службы при Президенте Российской Федерации

Гурієвська Валентина Миколаївна – к.держ.упр., докторант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту НАДУ

Денисенко Олексій Володимирович – аспірант кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Дербина Екатерина Сергеевна – аспірант кафедри «Экономика и финансов» Орловского филиала Российской академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации

Дегтяр Олег Андрійович – к.держ.упр., старший викладач кафедри обліку і аудиту Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Дикинов Анзор Хасанбиевич – д.э.н., профессор, ведущий научный сотрудник отдела прогнозирования и устойчивого регионального развития ФГБУН Института информатики и проблем регионального управления Кабардино-Балкарского научного центра Российской Академии Наук

Дикинова Адана Анзорівна – аспірант ФГБУН Института информатики и проблем регионального управления Кабардино-Балкарского научного центра Российской Академии Наук

Діденко Олег Григорович – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ

Діордіца Лілія Володимирівна – магістр з економіки підприємства Львівської комерційної академії

Дроздович Людмила Ивановна – к.э.н, доцент, доцент кафедри «Экономика и право» Белорусского национального технического университета

Дудкіна Олена Павлівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри державного і муніципального управління Тернопільського національного економічного університету

Елєєва Динара Олеговна – аспірант кафедри «Статистика» факультета бухгалтерский учет Кабардино-Балкарской государственной сельскохозяйственной академии им. В.М. Кокова.

Еременко Анастасія Євгенівна – аспірант кафедри «Экономика и финансы» Российской Академии Народного Хозяйства и Государственной Службы при Президенте Российской Федерации

Євсєєва Ольга Олексіївна – д.е.н., професор, професор кафедри «Облік і аудит» Української державної академії залізничного транспорту

Журба Олег Олександрович – аспірант НАДУ

Закаєва Диана Олеговна – аспірант кафедри «Статистика», факультета «Бухгалтерський учет» Кабардино-Балкарської державної академії ім. В.М. Кокова.

Івашов Михайло Федорович – к.е.н, професор кафедри господарсько-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, старший науковий співробітник

Івашова Людмила Миколаївна – д.держ.упр., професор, завідувач кафедри державної служби та митної справи Академії митної служби України

Ільченко Вікторія Миколаївна – старший викладач кафедри економіки підприємств Дніпропетровської державної фінансової академії

Карсеко Анна Євгенівна – аспірант кафедри «Економіка і право» Белорусського національного технічного університета

Каховська Олена Володимирівна – д.е.н., доцент, професор кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Качалкин Вадим Михайлович – аспірант Російської академії народного господарства і державної служби при Президенті Російської Федерації

Кишин Іван Сергєєвич – аспірант ГНУ «Інститут економіки Національної академії наук Білорусі»

Ковальчук Вероніка Геннадіївна – к.е.н., заступник голови Чугуївської районної державної адміністрації Харківської області

Ковба Єлизавета Володимирівна – аспірант кафедри національного господарства Національної академії управління, провідний спеціаліст Верховної Ради України

Кондратьєв Дмитрій Леонидович – студент Гомельського державного технічного університету імені П.О. Сухого (Республіка Білорусь)

Кондрашихін Андрій Борисович – д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління МОНМС України

Копитько Ольга Олександрівна – к.т.н, доцент, доцент кафедри менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ

Корнієвський Сергій Володимирович – аспірант кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ.

Косенко Аліса Володимирівна – здобувач кафедри управління персоналом та економіки праці ХарПІДУ НАДУ

Костенко Віталій Олександрович – начальник зміни оперативно-координаційного центру Управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Кіровоградській області

Коцовська Олександра Степанівна – аспірант кафедри економічної політики та економіки праці ЛРІДУ НАДУ

Кравченко Владимир Владимирович – старший преподаватель кафедри Конституційного і муніципального права Російської академії

народного господарства і державної служби при Президенті Російської Федерації

Крушельницька Таїсія Анатоліївна – д.держ.упр., доцент, професор кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Кузьмицкая Татьяна Владимировна – завідувач сектором соціально-трудових відносин і демографії ГНУ «Інститут економіки Національної академії наук Білорусі»

Кулакевич Екатерина Вячеславовна – студентка Белорусського національного технічного університета

Курінний Олександр Володимирович – к.е.н., доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Лаврухін Владислав В'ячеславович – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики НАДУ

Лафлер Бренда – Експерт з бенчмаркінгу, менеджер проекту РЕОП, Конференційна рада Канади, Канада, м. Оттава

Лахижа Микола Іванович – д.держ.упр., доцент, заступник начальника Управління державної служби Головного управління державної служби України в Полтавській області

Лебедєва Валентина Костянтинівна – к.е.н., доцент, професор кафедри політичної економії Національної металургійної академії України

Ліфанова Євгенія Олександрівна – здобувач кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Лупак Руслан Любомирович – к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства Львівської комерційної академії, лауреат премії Президента України для молодих вчених

Мажєєва Еліза Абуязитовна – ФГБОУ ВПО Грозненський державний технічний університет ім. Акад. М.Д. Миллионщикова

Маковицька Ірина Сергіївна – студентка 4 курсу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Малько Юлія Сергіївна – аспірант кафедри економічної політики та менеджменту ХарПІДУ НАДУ, начальник відділу економічного розвитку і торгівлі Полтавської районної державної адміністрації

Марзак Іван Миколайович – голова Комінтернівської районної державної адміністрації в Одеській області, здобувач кафедри права та законотворчого процесу ОРІДУ НАДУ

Матвєєва Ольга Юріївна – старший викладач кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Матвійшин Євген Григорович – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної політики та економіки праці ЛРІДУ НАДУ

Маховський Дмитро Валерійович – аспірант кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Мельников Николай Кондратьевич – к.э.н., доцент, професор кафедри фінансов Частного інституту управління і підприємництва (Республіка Білорусь)

Мельникова Ирина Николаевна – младший научный сотрудник ГНУ «Институт экономики Национальной академии наук Беларуси»

Мельникова Людмила Викторовна – младший научный сотрудник ГНУ «Институт экономики Национальной академии наук Беларуси»

Миколайчук Микола Миколайович – д.держ.упр., доцент, професор кафедри економічної та фінансової політики ОРІДУ НАДУ

Муромцева Юлія Ігорівна – к.э.н., доцент, доцент кафедри географії Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

Мусаєва Ірина Андріївна – начальник управління фінансового та кадрового забезпечення діяльності Департаменту – головний бухгалтер Департаменту фінансів Чернівецької обласної державної адміністрації, аспірантк ЛРІДУ НАДУ

Овчинникова Наталия Эдуардовна – аспірант Орловського філіала ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации»

Огданський Кирило Миколайович – к.е.н., доцент, декан факультету менеджменту, доцент кафедри економіки і регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Павленко Олена Сергіївна – викладач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Павлова Галина Євгеніївна – к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Дніпропетровського державного аграрного університету

Пашкова Ганна Геннадіївна – аспірант кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Печенкина Валентина Васильевна – к.э.н., доцент кафедри теорії господарства і управління людськими ресурсами Російської академії народного господарства і державної служби при Президенті Російської Федерації, старший науковий співробітник

Польська Ірина Ернестівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Пономарьова Вікторія Сергіївна – аспірант кафедри банківської та біржової справи Донецького державного університету управління

Попатенко Василь Сергійович – аспірант кафедри права і законотворчого процесу НАДУ

Попруга Віталій Іванович – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Прокопенко Леонід Львович – д.держ.упр., професор, завідувач кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ

Прудникова Елена Владимировна – асистент кафедри економічної теорії УО «Полоцкий государственный университет»

Рудік Надія Михайлівна – к.держ.упр., викладач кафедри права та європейської інтеграції ДРІДУ НАДУ

Рутко Дина Федоровна – старший викладач кафедри міжнародних відносин Академії управління при Президенті Республіки Білорусь

Савостенко Тетяна Олександрівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Сагайдак Ірина Степанівна – к.т.н., доцент, доцент кафедри техногенно-екологічної безпеки Національного університету державної податкової служби України кандидат технічних наук

Самілик Тамара Миколаївна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Семічастна Олена Борисівна – міністр соціальної політики Автономної Республіки Крим, здобувач кафедри права та законотворчого процесу ОРІДУ НАДУ

Серьогін Сергій Михайлович – д.держ.упр., професор, заслужений діяч науки і техніки України, директор ДРІДУ НАДУ

Сітковська Алла Олександрівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрного університету

Соколова Марина Миколаївна – аспірант кафедри інноваційного менеджменту та управління проектами Донецького державного університету управління

Соколова Ольга Миколаївна – к.е.н., доцент, доцент кафедри управління національним господарством Національної академії державного управління

Солодовников Сергей Юрьевич – д.э.н., доцент, заведуючий кафедрой «Экономика и право» Белорусского национального технического университета

Солодовников Сергей Юрьевич – д.э.н., доцент, заведуючий кафедрой «Экономика и право» Белорусского национального технического университета

Старушенко Галина Аркадіївна – к.т.н., доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та інформаційних систем ДРІДУ НАДУ

Теодорович Денис Олегович – аспірант кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Тимошенко Лідія Михайлівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та управління національним господарством Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара

Титоренко Анна Михайлівна – старший викладач кафедри «Економика» Гомельського державного технічного університету імені П.О. Сухого

Трещов Мирослав Миколайович – к.е.н., доцент кафедри фінансів та державного управління Дніпропетровської державної фінансової академії

Хасієва Таїса Алієвна – аспірант факультету економіки і управління Грозненського державного нафтяного технічного університету ім. М.Д. Миллионщикова

Хомякова Наталья Викторовна – главный специалист Управления труда и занятости Орловской области, соискатель Орловского филиала ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации»

Цуканова Мария Викторовна – ассистент кафедры мировой экономики, маркетинга, инвестиций Брестского государственного технического университета, магистр экономических наук

Чекін Віталій Володимирович – студент факульту менеджменту ДРІДУ НАДУ

Чикаренко Ірина Аркадіївна – к.держ.упр., доцент, начальник управління з навчальної та методичної роботи ДРІДУ НАДУ

Чикаренко Олексій Олександрович – к.держ.упр., начальник управління ІТ та обліку платників Спеціалізованої державної податкової інспекції з обслуговування великих платників у м. Дніпропетровську Міжрегіонального головного управління Міністерства доходів і зборів

Чубара Томаш – директор по международному сотрудничеству и прикладным исследованиям Высшей школы публичной администрации в Щецине (Польша)

Шабанов Дмитро Ігорович – аспірант кафедри політичної економії Національної Металургійної академії України

Шевченко Лілія Гранітівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та регіональної економічної політики ДРІДУ НАДУ

Шут Сергій Олександрович – здобувач Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України

Щеголева Наталья Анатольевна – к.ю.н., доцент, заведующая кафедрой конституционного и муниципального права Орловского филиала ФГБОУ ВПО «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации»

Щербаков Павло Семенович – к.е.н., доцент, заступник директора з підвищення кваліфікації і міжнародного співробітництва ДРІДУ НАДУ

Щербина Андрій Анатолійович – аспірант Науково-дослідного економічного інституту Мінекономрозвитку України

Юсупова М.С. – соискатель ГГНТУ им. М.Д. Миллионщикова ст. преподаватель кафедры «Экономика и управление в нефтегазовой промышленности» Грозненского государственного нефтяного технического университета им. акад. М.Д. Миллионщикова.

ЗМІСТ

Серьогін Сергій Михайлович

ВСТУПНЕ СЛОВО 3

СЕКЦІЯ І

МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Авраменко Наталія Леонідівна

*ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ*

ВОДОКОРИСТУВАННЯ 5

Беззубко Лариса Володимирівна

*ГРОМАДСЬКА ЕКСПЕРТИЗА ТА КОНТРОЛЬ
ЯК НАЙВАЖЛИВІШІ ЗАСОБИ РЕГУЛЮВАННЯ*

СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ 8

Бобровська Олена Юрївна

*КОРПОРАТИВНИЙ ІМІДЖ МІСТ ЯК ПІДҐРУНТЯ
ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЇХ РОЗВИТКУ* 9

Гнатенко Аліна Ігорівна

*КОНЦЕПЦІЯ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО
ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ* 13

Гончарук Валентина Віталіївна

*ОЦІНКА СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В НАЦІОНАЛЬНОМУ
ПРОСТОРІ ЯК ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ*

СТАЛОГО РОЗВИТКУ 15

Гончарук Олександр Андрійович

*СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ ЯК ДРАЙВЕР
І РЕЗУЛЬТАТ ЇЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ* 17

Дудкіна Олена Павлівна

*МОНІТОРИНГ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ
РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ*

СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ 20

Євсєєва Ольга Олексіївна

*УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕСУРСНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУЮЧИХ ГОСПОДАРЧИХ*

СУБ'ЄКТІВ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ 23

Журба Олег Александрович ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	26
Ільченко Вікторія Миколаївна ВПЛИВ СТАНУ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ НА СТАЛІЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО РЕГІОНУ	29
Кишин Іван Сергєєвич МОТИВАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ЭЛЕМЕНТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ	32
Кондрашихін Андрій Борисович ОЦІНКА ГОТОВНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ДО СИСТЕМНОГО ФІНАНСУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ	34
Коцовська Олександра Степанівна ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТИ	37
Кулакевич Екатерина Вячеславовна, Солодовников Сергей Юрьевич НЕЛЕТАЛЬНОЕ РАЗРУШЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СУБЪЕКТОВ В РИЗОМОРФНЫХ СРЕДАХ ИЛИ ИНСТРУМЕНТ РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ	40
Ліфанова Євгенія Олександрівна ІМІДЖ-БІЛДІНГ МІСТ ЯК ЧИННИК ЇХ РОЗВИТКУ	42
Марзак Іван Миколайович ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ПОНЯТТЯ «СТРАТЕГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ»	45
Миколайчук Микола Миколайович ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ РЕГІОНУ ЯК ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	48
Огданський Кирило Миколайович ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ ДИНАМІКИ В СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	51
Павлова Галина Євгенівна КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	55

Польська Ірина Ернестівна, Пащикова Ганна Геннадіївна ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНІВ	57
Попатенко Василь Сергійович ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ	61
Сагайдак Ірина Степанівна СТАЛІЙ ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	63
Семічастна Олена Борисівна ДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА ГАРАНТІЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ	66
Соколова Марина Миколаївна ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ.....	68
Соколова Ольга Миколаївна ІНСТИТУЦІЙНА СКЛАДОВА СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	71
Старушенко Галина Аркадіївна, Чекін Віталій Володимирович МАТЕМАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ КОМПЛЕКСОМ «ПРЕДПРИЯТИЕ – ГОРОД»	73
Тимошенко Лідія Михайлівна, Попруга Віталій Іванович РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК БАЗОВА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І ОЦІНКА ЇЇ ДОТРИМАННЯ НА НАЦІОНАЛЬНИХ ТЕРЕНАХ.....	76
Трещов Мирослав Миколайович ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	79
Хасиева Тауса Алиевна СУЩНОСТЬ, СВОЙСТВА И ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКЕ	81

Щеголева Наталья Анатольевна К ВОПРОСУ О ЗНАЧЕНИИ КОНЦЕПЦИИ ДОСТОЙНОГО ТРУДА В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ РОССИИ	86
---	----

СЕКЦИЯ II ІНВЕСТИЦІЙНА ТА ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Авилкина Марина Александровна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА СОЗДАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОДУКТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ	90
Бібен Олена Іванівна ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА	93
Бойко Тамара Анатоліївна РЕГУЛЮВАННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СВТОВИЙ ДОСВІД	95
Васильєв Сергій В'ячеславович, Самілик Тамара Миколаївна РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	97
Волчанська Людмила Валентинівна ІНФРАСТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	100
Гончаренко Оксана Володимирівна АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АГРОПРОМИСЛОВому ВИРОБНИЦТВІ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	102
Денисенко Олексій Володимирович МОЖЛИВОСТІ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА РІЛЬ ЙОГО УЧАСНИКІВ НА ШЛЯХУ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ	104
Дроздович Людмила Ивановна СРЕДНИЙ КЛАСС КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ	107

Копитько Ольга Олександрівна СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	109
Косенко Аліса Володимирівна ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПОТОКІВ	112
Мажаева Элиза Абуязитовна ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНВЕСТИЦИЙ В БАЗОВЫЕ ОТРАСЛИ ЭКОНОМИКИ	114
Мельникова Ирина Николаевна ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ АКАДЕМИЧЕСКОГО СЕКТОРА НАУКИ	118
Мельникова Людмила Викторовна РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ПОВЫШЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ	119
Пономарьова Вікторія Сергіївна СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА РИНКУ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ	122
Прудникова Елена Владимировна ИННОВАЦИИ – ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ	125
Савостенко Тетяна Олександрівна ІНВЕСТИЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	127
Титоренко Анна Михайловна, Кондратьев Дмитрий Леонидович ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬЮ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ	130
Хомякова Наталья Викторовна ГРАДООБРАЗУЮЩИЕ ПРЕДПРИЯТИЯ КАК ОСНОВА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕГИОНЕ	133
Чикаренко Ірина Аркадіївна ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	135
Шут Сергій Олександрович ПРАКТИКА БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	138

СЕКЦІЯ ІІІ
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ
ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Андрєєв Сергій Миколайович СТІЙКІСТЬ ДИНАМІКИ ЕКОНОМІКИ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНО- ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СУСПІЛЬНОГО ПОСТУПУ	141
Анікеєнко Володимир Миколайович ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ В УКРАЇНІ	143
Васильців Тарас Григорович, Лупак Руслан Любомирович, Діордіца Лілія Володимирівна СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕШКОДИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	146
Ватченко Олександра Борисівна СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН УКРАЇНИ	149
Вініченко Ігор Іванович СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗВИТКУ ЯК ПРОЦЕСУ	151
Власюк Юлія Александровна ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ НА МАЛЫЙ БИЗНЕС	153
Глизнер Володимир Володимирович ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ВЛАДИ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: 1914 – 1915 РОКИ	156
Голинська Олеся Володимирівна ІЄРАРХІЯ СТРУКТУРИ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЙ ТА ПРОГРАМ	159
Горбов Виктор Алексеевич АНТИКРИЗИСНАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КАК ФАКТОР МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ	162
Дикинов Андзор Хасанбиевич, Дикинова Адана Андзоровна ЗЕМЕЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В МАЛОЗЕМЕЛЬНОМ РЕГИОНЕ: СООТНОШЕНИЯ РАЗМЕРА НАЛОГА НА ЗЕМЛЮ К ЕЕ РЫНОЧНОЙ СТОИМОСТИ	165

Еременко Анастасия Евгеньевна ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ПО ВОПРОСУ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА (НА ПРИМЕРЕ ОРЛОВСКОЙ ОБЛАСТИ)	174
Корнієвський Сергій Володимирович ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	177
Бренда Лафлер ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БЕНЧМАРКЕТИНГА В АНАЛИТИЧЕСКОМ ОБОСНОВАНИИ СТРАТЕГИЙ РАЗВИТИЯ ГОРОДОВ	180
Лебедєва Валентина Костянтинівна ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	183
Матвійшин Євген Григорович РЕЗУЛЬТАТИ БЕНЧМАРКІНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	185
Маховський Дмитро Валерійович КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	188
Мельников Николай Кондратьевич КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АДЕКВАТНОЙ РОЛИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ	189
Муромцева Юлія Ігорівна ДИНАМІКА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	192
Ovchinnikova Nataliia Eduardovna USING OF ADAPTIVE DESIGN METHODS UNDER UNCERTAINTY OF ECONOMIC ENVIRONMENT	195
Павленко Олена Сергіївна ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНО ЕФЕКТИВНИХ РОЗМІРІВ НУТРІЇВНИЧИХ ФЕРМ	197
Печенкина Валентина Васильевна СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ КООПЕРАЦИЯ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ	199

Сітковська Алла Олександрівна ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЗОВНІШНІХ РИНКАХ	202
Солодовников Сергей Юрьевич ПРОБЛЕМЫ НЕЛЕТАЛЬНОГО РАЗРУШЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ СУБЪЕКТОВ В ПОСТРЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКЕ	204
Шабанов Дмитро Ігорович ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЯХ	207
Шевченко Лілія Гранітівна, Курінний Олександр Володимирович ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	209
Юсупова Майдат Садулаєвна ДЕТЕРМИНАНТЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ РЕГИОНОВ, ОБУСЛОВЛЕННЫЕ «ПРОВАЛАМИ» РЫНКА	212

СЕКЦІЯ IV СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Дербина Екатерина Сергеевна ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА В МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ	216
Дегтяр Олег Андрійович КОМПЛЕКСНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД	219
Івашова Людмила Миколаївна, Івашов Михайло Федорович ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗШИРЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ ЇЇ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ	221
Ковальчук Вероніка Геннадіївна ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ	224

Ковба Єлизавета Володимирівна СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ	227
Лахижа Микола Іванович СТАНДАРТИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ЯК МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ (БОЛГАРСЬКИЙ ДОСВІД)	230
Маковицька Ірина Сергіївна ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	233
Малько Юлія Сергіївна КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	236
Матвеева Ольга Юріївна ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВИХ МЕТОДІВ У РЕГУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	239
Прокопенко Леонід Львович, Рудік Надія Миайлівна ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ВЗАЄМОДІЇ УРЯДУ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	242
Рутко Дина Федоровна КЛАСТЕРЫ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПРИОРИТЕТ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ: ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА	245

СЕКЦІЯ V РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Бородін Євгеній Іванович ДОСВІД ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	248
--	-----

Качалкин Вадим Михайлович РОЛЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ В ДЕМОГРАФИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА	251
Костенко Віталій Олександрович ПОКРАЩЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ - ЗАПОРУКА БЕЗПЕКИ ЛЮДЕЙ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	254
Кравченко Владимир Владимирович РОЛЬ ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ СУБЪЕКТА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ГРАЖДАН (НА МАТЕРИАЛАХ БРЯНСКОЙ ОБЛАСТИ)	257
Мусаєва Ірина Андріївна МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ	259
Пантелеев Петро Олександрович, Щербина Андрій Анатолійович КАПІТАЛЬНІ РЕМОНТИ – ОСНОВНА СКЛАДОВА ВАРТОСТІ УТРИМАННЯ ЖИТЛА	262
Теодорович Денис Олегович СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ	264
Цуканова Мария Викторовна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПОСОБОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА ВО ВРЕМЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ КРИЗИСОВ	267
Чикаренко Олексій Олександрович СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	270
Томаш Чубара ПРОБЛЕМЫ И ДОСТИЖЕНИЯ РЕФОРМЫ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ: ОПЫТ ПОЛЬШИ	273
Щербаків Павло Семенович МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	276

СЕКЦІЯ VI СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Більська Ольга Володимирівна СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НЕСТАБІЛЬНОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	279
Богатырева Валентина Васильевна ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ И СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ ВОСПРОИЗВОДСТВОМ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА КАК ИНСТРУМЕНТА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	282
Гурієвська Валентина Миколаївна ТЕХНОЛОГІЯ КОУЧИНГУ В ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	284
Діденко Олег Григорович КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	286
Елеева Динара Олеговна, Закаева Диана Олеговна ПРОБЛЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЛИЧНЫХ ПОДСОБНЫХ ХОЗЯЙСТВ	289
Карсеко Анна Евгеньевна СТАРЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ КАК ВАЖНЕЙШАЯ ПРИЧИНА НЕОБХОДИМОСТИ РЕФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ПЕНСИОННЫХ СИСТЕМ	292
Каховська Олена Володимирівна СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ	295
Крушельницька Таїсія Анатоліївна СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВОЮ СИСТЕМОЮ	298
Кузьмицкая Татьяна Владимировна ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ	301

Лаврухін Владислав В'ячеславович
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК УМОВА
СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ 304

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 308

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції
(1 жовтня 2013 р., м. Дніпропетровськ)

За загальною редакцією О.Ю. Бобровської

В авторській редакції

Комп'ютерний оригінал макет О.В. Курінного

Підписано до друку 30.09.13
Формат 60*84/16 Папір друкарський. Ум. друк. арк. 19,64.
Обл. – вид. арк. 20,78. Тираж 100 прим.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президенті України
Україна, 49044, Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29

Видруковано ПП «Монолит»
Україна, 49050, Дніпропетровськ, вул. Горького, 20

ДЛЯ ПОДАТОК
